

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜ GÜLSÜM SUYER

BURSA – 2023

U.Ü. S.B.E.
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMMÜ GÜLSÜM
SUYER

BURSA
2023

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ümmü Gülsüm SUYER
ORCID: (0000-0002-0430-4170)**

**Danışman:
Cengiz ALYILMAZ**

BURSA – 2023

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ü. Gülsüm SUYER
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Eski Türk Dili
Tezin niteliği	Yüksek Lisans
Mezuniyet tarihi	03/02/2023
Tez danışmanı	Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

HİKÂYELİ TÜRKÜLERİN SÖZ VARLIĞI

Bir türkü coğrafyası olan Anadolu, pek çok acıya ve sevince şahitlik etmiştir. Türküler, tecrübe edilen tüm duyguların sesi olmakla birlikte ses ve söz birlikteliğinin yakalandığı en önemli ürünlerdendir. Genel itibarıyla halk müziği ve halk edebiyatı disiplinleri çerçevesinde incelenen türküler, dilsel açıdan incelendiğinde Türk diline de katkı sağlayabilecek yetkinliktedir.

Türkülerin dil açısından incelendiği bu çalışmada kaynak olarak kullanılan Merdan GÜVEN'in "On Bin Yılın Türküsü" ve "Kırık Sazın Türküsü" eserlerinden konu çeşitliliği dikkate alınarak seçilen elli (50) türkü incelenmiştir. Çalışma; "Ad Soylu Sözcükler (Sıfat, Zarf, Zamir, Edat; Atasözleri, Deyimler ve Yabancı Sözcükler)", "Fiil Soylu Sözcükler (Basit Fiiller, Türemiş Fiiller, Birleşik Fiiller; Kılış Fiilleri, Oluş Fiilleri)", "Sözcük Grupları" ve "Konularına Göre Adlar" olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın sonucunda incelenen hikâyeli türkülerde yer alan söz varlığının zenginliği, dil bilimsel açıdan türkülerin taşıdığı özellikler, Anadolu coğrafyasında kullanılan dilin ve sözcüklerin yerelliği ve özgünlüğü ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkü, hikâyeli türkü, söz varlığı, sözcük, Anadolu.

ABSTRACT

Name & surname	U. Gulsum SUYER
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Old Turkish
Degree awarded	Master
Date of degree awarded	03/02/2023
Supervisor	Cengiz ALYILMAZ

VOCABULARY OF THE FOLK SONG WITH STORIES
The Anatolia is an area of the folk songs, has experienced countless pains and happiness. The folk songs are expression of all the emotions that people come into contact with, and besides this, they are important materials as the collective work of both sounds and words. In general, folk songs, even if discussed within folk music and folklor, may contribute to Turkish language as lingual. In this study, fifty folk songs selected from Merdan GUVEN's "On Bin Yılın Turkusu" and "Kırık Sazın Turkusu" were examined. The study consists of four parts: “Nouns (Adjective, Adverb, Pronoun, Postposition; Maxims, Idioms and Borrowed Words)”, “Verbs (Simple Verbs, Derived Verbs, Compound Verbs; Action Verbs, Process Verbs)”, “Wordgroup” and “Nouns According to Their Subjects”. Conclusion of this work, in the studied folk songs, the presence of the rich vocabulary, the characteristics of the folk songs linguistically, the locality and originality of the words used in Anatolia were determined. Keywords: Folk song, ballad, vocabulary, word, Anatolia.

ÖN SÖZ

Türkler tarihte bilinen en eski çağlardan bu yana müzik ve söz ile iç içe bir yaşam sürmüşlerdir. Bütün Türk yurtları gibi Anadolu da bir türkü coğrafyasıdır. Bu coğrafyada yakılan türküler, Türk toplumunun bireysel ve sosyal kimlik inşasının izi sürülebilir ürünleridir. Her birey ve toplum, meydana getirdiği eserine dünyaya geldiği ilk andan eser verdiği yaşa kadar edindiği hayat tecrübesini işlemiştir. Devasa bir birikimi bünyesinde barındıran türküler, barındırdığı müzikal değerler ile müzik bilimine, zaman zaman toplumun tarihi serüvenine dair anlatılarıyla tarih bilimine, öz Türkçenin ve köklü Türk kültürünün aynası olmasıyla toplum bilimine ve dil bilimine; içerdği edebî malzeme ile edebiyat bilimine yol gösterici ve oldukça değerli kaynaklardır. Böyle derin bir birikim ile üretilen türküler günümüzde büyük çoğunlukla halk edebiyatı ve halkiyat araştırmaları alanları bünyesinde ilgi görmüş ve türkülerin dil bilimine sunduğu katkılar geri planda kalmıştır.

Türklük biliminin bahsi geçen yönüne katkı sunmak amacıyla hazırlanan bu çalışma; türkü ve hikâyeli türkü kavramlarının açıklandığı “Giriş”, “Ad Soylu Sözcükler”, “Fiil Soylu Sözcükler”, “Sözcük Grupları”, “Konularına Göre Adlar” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. “Giriş” bölümünde bu çalışmaya ihtiyaç doğuran bilimsel sorun, kavramsal çerçeve, yöntem ve teknik belirtilmiştir. “Giriş” bölümünde türkülerin eski Türk toplumlarında bilinen ilk biçimleri, türkünün kısaca tarihî gelişimi, araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli türkü tanımları, Türk edebiyatında türkü konusunda belirsiz kalan konulara yer verilmiştir. Birinci bölümde türkülerde yer alan ad soylu sözlükler olan sıfat, zarf, zamir ve edatlar örnekler hâlinde sunulmuş; yabancı sözcükler, atasözleri ve deyimler incelenmiştir. Fiil konusunun ele alındığı ikinci bölümde, “Türlerine Göre Fiiller” (basit fiiller, türemiş fiiller, birleşik fiiller) ve “Varlıkla İlgisine Göre Fiiller” (kılış fiilleri, oluş fiilleri) incelenmiştir. Üçüncü bölümde “Sözcük Grupları” (tekrar grubu, bağlama grubu, isim grubu, iyelik grubu, birleşik isim grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, aitlik grubu, ilgi grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu, yükleme grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, kısaltma grubu, birleşik fiil grubu) yer almaktadır. Dördüncü bölüm olan “Konulara Göre Adlar” bölümünde sözcükler yirmi altı konu başlığı altında incelenmiştir. “Sonuç” bölümünde ise elde edilen bulgular tablo ve grafiklerle dikkatlere sunulmuştur.

Tez çalışmamın danışmanlığını yürüten değerli danışmanım Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ başta olmak üzere, kıymetli eserleriyle çalışmama fikir ışığı olan Doç. Dr. Merdan GÜVEN’e, tez savunma jürimde yer alarak beni onurlandıran Prof. Dr. Semra ALYILMAZ’a ve Doç. Dr. İsmail ÇOBAN’a, bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen İsmail EMİRŞAH’a, maddi manevi tüm destekleriyle bu süreci sağlıklı geçirmemde büyük emekleri olan kıymetli amcam Abdurrahman SUYER ile kıymetli yengem Mervenur SUYER’e, Bursa’da bana ev sahipliği yapan değerli Sadiye ve Cesur BAYHOCA ailesine, destek ve yardımlarını her zaman yanımda bulduğum değerli dostlarım Gülsen AKGÜN’e ve M. Esad AKCABELEN’e; birbirinden değerli çalışmalarlarıyla sorularıma yanıt olan tüm bilim insanlarına ve bu uzun soluklu süreçte her anlamda yanımda olan, varlıklarından mutluluk duyduğum değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	
YEMİN METNİ.....	
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1
1. TÜRKÜ VE HİKÂYELİ TÜRKÜ.....	1
2. TEZ ÇALIŞMASININ ESASLARI	10
2.1.ÖRNEK ALINAN ÇALIŞMALAR.....	10
2.2.İNCELEME YÖNTEMİ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

AD SOYLU SÖZCÜKLER

1. AD SOYLU SÖZCÜKLER.....	11
1.1. Sıfatlar	11
1.1.1. Niteleme Sıfatları	12
1.1.2. Belirtme Sıfatları	17
1.1.2.1. Gösterme Sıfatları	17
1.1.2.2. Soru Sıfatları.....	19
1.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları	19
1.1.2.4. Sayı Sıfatları	20
1.2. Zarflar	22
1.2.1. Durum Zarfları.....	24
1.2.2. Zaman Zarfları	26
1.2.3. Yer-Yön Zarfları	27
1.2.4. Azlık-Çokluk Zarfları	27
1.2.5. Soru Zarfları	28
1.3. Zamirler	28
1.3.1. Kişi Zamirleri.....	30
1.3.2. Gösterme Zamirleri.....	35
1.3.3. Soru Zamirleri.....	35
1.3.4. Belirsizlik Zamirleri	36

1.3.5. Dönüşlülük Zamirleri.....	36
1.4. Edatlar	37
1.4.1. Çekim Edatları	39
1.4.2. Bağlama Edatları	40
1.4.3. Ünlem Edatları.....	44
1.5. Atasözleri	48
1.6. Deyimler.....	48
1.6.1. TDK Sözlük'te Yer Almayan Deyimler.....	58
1.7. Yabancı Sözcükler	58
1.7.1. Arapça Sözcükler	60
1.7.2. Farsça Sözcükler.....	72
1.7.3. Yunanca Sözcükler	79
1.7.4. İtalyanca Sözcükler	79
1.7.5. Fransızca Sözcükler	80
1.7.6. Ermenice Sözcükler.....	80
1.7.7. Rumca Sözcükler	81
1.7.8. Almanca Sözcükler	81
1.7.9. İspanyolca Sözcükler.....	81
1.7.10. İbranice Sözcükler.....	81
1.7.11. Gürcüce Sözcükler	81
1.7.12. İki Dilden Oluşan Sözcükler	82

İKİNCİ BÖLÜM

FİİL SOYLU SÖZCÜKLER

1. FİİL SOYLU SÖZCÜKLER	83
1.1. Türene Göre Fiiller.....	84
1.1.1. Basit/Yalın Fiiller.....	84
1.1.2. Türemiş Fiiller	99
1.1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller	99
1.1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller	104
1.1.3. Birleşik Fiiller	111
1.1.3.1. İsim + (Yardımcı) Fiil	112
1.1.3.2. Zarf + Fiil.....	115
1.1.3.3. Fiil – Zarf-fiil Eki + Fiil	115
1.1.3.4. Nesne + Fiil	116

1.2.Varlıkla İlgisine Göre Fiiller	118
1.2.1. Kılış Fiilleri.....	119
2.2.2. Oluş Fiilleri.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZCÜK GRUPLARI

1. SÖZCÜK GRUPLARI	140
1.1.Tekrar Grubu.....	140
1.1.1. Aynen Tekrarlar	140
1.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar	142
1.1.3. İlaveli Tekrarlar	142
1.1.4. Zıt Anlamlı Tekrarlar	143
1.2. Bağlama Grubu.....	143
1.3. İsim Grubu (Sıfat Tamlaması Grubu)	143
1.4. İyelik Grubu (İsim Tamlaması Grubu)	153
1.5. Birleşik İsim Grubu (Belirtisiz İsim Tamlaması Grubu)	168
1.6. Unvan Grubu.....	173
1.7. Ünlem Grubu.....	173
1.8. Sayı Grubu.....	176
1.9. Edat Grubu.....	177
1.10. İsnat Grubu	178
1.11. Aitlik Grubu	178
1.12. İlgi Grubu (Genitif).....	178
1.13. Bulunma Grubu (Lokatif).....	179
1.14. Ayrılma Grubu (Ablatif)	179
1.15. Yaklaşma Grubu (Datif).....	179
1.16. Yükleme Grubu (Akkuzatif).....	180
1.17. Sıfat-Fiil Grubu (Partisip).....	180
1.18. Zarf-Fiil Grubu (Gerundium).....	181
1.19. İsim-Fiil Grubu	182
1.20. Kısaltma Grubu	183
1.21. Birleşik Fiil Grubu	183
1.21.1. İsim + (Yardımcı) Fiil	184
1.21.2. Fiil –Zarf-fiil + Fiil.....	186
1.21.3. Fiil Deyimleri.....	187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KONULARINA GÖRE ADLAR

1. KONULARINA GÖRE ADLAR	188
1.1. Akraba, Kavim, Aile	188
1.2. Bitkiler	192
1.3. Dağ, Ova, Mekân.....	194
1.4. Din Ve Kozmogoni	198
1.5. Duygularla İlgili Adlar	201
1.6. Duyularla İlgili Adlar	203
1.7. Eşyayla İlgili Adlar	204
1.8. Evlilikle İlgili Adlar	207
1.9. Gök Cisimleri ve Hava Durumuyla İlgili Adlar	208
1.10. Hayvan Adları	211
1.11. Irk, Soy, Vatanla İlgili Adlar	214
1.12. Kıyafetle İlgili Adlar	215
1.13. Meslek Adları	216
1.14. Yer Adları	217
1.15. Ölümle İlgili Adlar	219
1.16. Kişi Adları.....	220
1.17. Renk Adları	223
1.18. Savaş ve Orduyla İlgili Adlar	225
1.19. Sayı Adları	227
1.20. Tarım ve Gıdayla İlgili Adlar	229
1.21. Ticaret ve Ölçü Birimleriyle İlgili Adlar.....	230
1.22. Tıp ve Eczayla İlgili Adlar.....	230
1.23. Uzunluk ve İnsan Bedeniyle İlgili Adlar	231
1.24. Yolculukla İlgili Adlar	236
1.25. Yön Adları	237
1.26. Zaman ve Takvimle İlgili Adlar	240
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	241
ÖNERİLER.....	249
KAYNAKLAR.....	257
EKLER.....	271

ŞEKİLLER

Şekil 1: Adlar ve Fiillerde Alıntılar

Şekil 2: Yabancı Sözcüklerin Dillere Göre Dağılımı

Şekil 3: Sözcüklerin Alıntı Oranları

Şekil 4: Ad Soylu Sözcükler

Şekil 5: Sıfatlar

Şekil 6: Zamirler

Şekil 7: Edatlar

Şekil 8: Zarflar

Şekil 9: Türlerine Göre Fiiller

Şekil 10: Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Şekil 11: Türemiş Fiiller

Şekil 12: Birleşik Fiiller

Şekil 13: İsim + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Şekil 14: Atasözleri ve Deyimler

Şekil 15: Sözcük Grupları

Şekil 16: Tekrar Grubu

Şekil 17: Birleşik Fiil Grubu

Şekil 18: Konularına Göre Adlar

KISALTMALAR

agm.	: Adı geçen makale
Ar.	: Arapça
bk.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
Far.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
KST	: Kırık Sazın Türküsü
OBYT	: On Bin Yılın Türküsü
S	: Sayı numarası
s.	: Sayfa sayısı
t.y.	: Tarih yok
T.	: Türkçe
v.d.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	: Yayınevi yok

GİRİŞ

1. TÜRKÜ VE HİKÂYELİ TÜRKÜ

Önce söz vardı. İnsanlar çağlar boyunca yaşama dair edindikleri tüm deneyimleri söz ile ifade etmiş ve önce sözlü geleneğin üreticisi, takipçisi ve sürdürücüsü olmuşlardır. Sözlü gelenek ortamında var edilen kültür, içinde bulunduğu toplumun dünyaya bakışının bir yansımasıdır. Sadece köklü medeniyetlerin sahip olabildiği bu kültür birikiminin; toplumun mimarisine, sanatına, edebiyatına, müziğine vd. sinmesi kaçınılmazdır. Bu birikim, uzun yıllar geçse dahi üretildiği ortamın kokusunu çağlar ötesine taşır. Bahsedilen kültür unsurlarından biri de tamamen yerel özellikler barındırmasıyla Türk ulusunun sesi olan türkülerdir (Başgöz, 1992, s. 7-8). İçerdiği gerek musiki unsurları gerekse edebî malzeme bakımından türküler, Anadolu'daki Türk dili kadar kendine özgü ve köklü bir yapıya sahiptir (Gazimihal, 2006, s. 125). Türkülerin insanı saran büyüleyici gücünden bahseden Ahmet Hamdi TANPINAR, “Anadolu’nun romanını yazmak isteyenler, ona mutlaka türküler yoluyla gitmelidir” demiştir (Özbek, 1998).

Türkülerin tarihinin, Türk tarihinin oluşum dönemleri kadar eskiye gittiğini dile getiren araştırmacılar, türkülerin ne zaman doğduğu sorusuna benzer yanıtlar vermişlerdir. Günümüzde halk arasında kullanılan türkü sözü henüz çok yeni olmakla birlikte; Türklerin bestelediği ezgili şiirlerin tarihinin Hun kavimlerine, İskit halklarına hatta destani ve mitolojik devirlere kadar uzandığı düşünülmektedir (Güven, 2012, s. 53).

Türk musikisinin en eski şekli, kamların/baksıların ve ozanların kopuz eşliğinde söyledikleri nağmeler, yani ezgili güftelerdir (Güven, 2021, s. 3). Türklerde oldukça çeşitli toplumsal rol üstlenen kamlar/şamanlar/baksılar, pek çok törende oldukça eski müzik aletleri (davul, tef, kopuz vd.) eşliğinde Türk şiirinin en eski şeklini oluşturan bu ezgili şiirleri okumuşlardır (Esin, 1985, s. 5-7; Reinhard, 1990, s. 14). Sözleri doğaçlama söyleyişten oluşmakla birlikte ritim, ezgideki en önemli unsurdur. Bu müzik, kamin/şamanın/baksının hareketlerine uygun ve oldukça zengindir. Çin’in tarih

vesikalarında, Hunların bazı törenlerde kurtlar gibi uluduklarından bahsedilmektedir. Bahattin ÖGEL (1991, s. 39) bu ulumaya benzetilen bağırtiların bugünkü “uzun hava” türü türkülerin en ilkel biçimi olduğunu belirtir. Bu bağlamda uzun havaların, Türklerin din dışı halk türkülerinin ilk örnekleri olduğu söylenebilir.

Göktürkler Dönemi’ndeki müzik kültürü hakkında Yenisey (MS IV-VI) ve Orhun Yazıtları (MS 732-735) önemli bilgiler sunmaktadır. Bu metinlerin anlatım tarzları, kafiye düzeni ve ifade gücü bakımından düz yazı şeklinde yazılmış birer ağıt metni olduğu ileri sürülmektedir (C. Alyılmaz, 2003a, s. 1-24; Barutçu Özönder, 2002, s. 457-492; Mergaliev, 2000, s. 27-28; Yıldırım, 1986). Uygurlar Dönemi’nde de devam eden bu kültürde, kopuz çalan ozanlar büyük ilgi görmüştür. Türklerin bu dönemde neredeyse tüm törenlerinde müzikten faydalandığı söylenebilir (Roux, 1997, s. 100). Bu döneme ait olan tüm ezgili şiirler, eski Türk nazmı ile kendisinden sonra gelecek Türk şiiri arasında bir köprü vazifesi görmektedir (Arat, 1986, s. 245-250).

Türklerin İslam inancını benimsemeden önce meydana getirdikleri edebiyat ve kültür birikimi hakkında Nihal ATSIZ (1992, s. 81) şunları söylemektedir:

Türkler İslam dinini kabul etmeden önce çok sade bir hayat yaşıyorlardı. Pek kuvvetli devlet gelenekleri olduğu hâlde hükümdarlarla çobanlar arasında yaşayış, duyuş ayrılışları çok değildi. Bunun neticesi olarak da sınıf ve zümre farkına bakılmaksızın bütün millete hitap eden bir edebiyat teşekkül etmişti.

Yukarıda da belirtildiği gibi, türkülerin ulaşılabilir en eski izleri; ozanlık geleneğinin de doğuşunda etkin rolü olan av, sığır, şölen gibi eski Türk törenlerinde aranmalıdır. Bu törenlerde ozan/kam/baksı/şaman adı verilen sanatçıların söylediği ölçülü ve ezgili sözler türkülerin ilk örnekleri kabul edilebilir (Güven, 2012, s. 19; Yakıcı, 2013, s. 70). Bu törenlerde söylenen destanlar, mersiye önceleri birer ilahi şeklindeyken zamanla din dışı özellik kazanmıştır. Bununla birlikte eski tanrıların yerini halk kahramanlarının ve hükümdarların menkıbelerinin aldığı söylenebilir (Köprülü, 2003, s. 96-97).

Sözlü gelenekten edinilen bilgilere göre, oluşan bu edebiyat içerisinde çeşitli eserler meydana getirilmekle birlikte her tür manzum eser ezgi eşliğinde icra edilmiştir

(Reinhard, 1990, s. 12; Oğuz, 2001, s. 14). Eski Türk topluluklarının söyledikleri besteye ır/yır/cır dedikleri, sazlarla çalınan sözsüz ezgilere ise küğ/küğ/küy adını verdikleri bilinmektedir (Kafesoğlu, 1998, s. 328). Türklerin bilinen en eski nazım biçimi kabul edilen mâniler, zaman içinde farklılaşıp çeşitli şekillere evrilerek tuyugları¹; tuyuglar koşmaları, saguları, yırları ve diğer halk şiiri türlerini meydana getirmiştir (Köprülü, 1989, s. 202). Nitekim Nihad Sami BANARLI (1950, s. 87) da türkülerin koşma biçimindeki manzumelere mısra ilavesi yapılmasıyla oluştuğunu belirtir. Araştırmacılar, tuyuglardan türeyen ve aruz ile ilgisi bulunmayan bir nazım biçiminden bahsetmekle birlikte bunlara “Türkî” denildiğini ifade etmektedir (Levend, 1968, s. 117). Tarih içerisinde türkülerin izlediği bu seyir, araştırmacıları; mâni, tuyug, koşug vd. adlar ile anılan bu şiirlere ne zamandan itibaren türkü denilmeye başlandığı sorusuna yanıt aramaya yöneltmiştir.

Bugün elde bulunan bilgiler, “türkü” sözünün ilk kez XV. yüzyılda Doğu Türkistan’da aruz vezni kullanılarak yazılan ve bir ezgi eşliğinde söylenen şiirler için kullanıldığını söyler (Kaya, 1999, s. 131). Bununla birlikte eldeki kaynaklara bakıldığında Çağatay sahasının XV. yüzyıl şairlerinden olan Ali Şir Nevâyî’nin, *Mîzânü’l Evzân*² adlı eserinde türküden söz ettiği görülmekte ve türkülerin söyleyicilerine türkücü anlamında “Türkî-gûy” denildiği bilinmektedir (Güven, 2012, s. 56). Aynı yüzyılın başlarında yaşayan Babür Şah da kendi devrinde türkülerin söylendiğini kaydeder (Artun, 2013, s. 1). Ayrıca Batı Türkçesinde yeni bir türkü meydana getirmek anlamında “türkü yakmak” deyiminin kullanıldığı da bilinmektedir (Elçin, 1981, s. 189). Yazılı kaynaklar incelendiğinde Osmanlı tarihçisi İbrahim Peçevî’nin³, Eğri’nin fethinden bahsederken türkü sözcüğüne yer verdiği dikkat çeker (Öztürk, 1986, s. 367). Bu bilgiler ışığında İslamiyet’ten önceki Türk edebiyatı geleneğinde rastlanmayan türkü kelimesinin XV. yüzyılda Batı Türkistan coğrafyasında kullanılmaya başlandığı ve sonraları Anadolu’ya ulaştığı söylenebilir.

¹ Türk topluluklarının yaşadığı bilinen Hazar Denizi kıyılarında halk, arı bir lisan ile yazdıkları rubaileri “avramani” adı verilen özel bir ezgi ile okurlardı. Araştırmacılara göre bu ezgili şiirler tuyugların/türkülerin bir örneği kabul edilmektedir (Güven, 2012, s. 54). Ayrıca Kutadgu Bilig’de geçen mâni türü şiirlerin de ilk tuyug örnekleri kabul edildiği bilinmektedir (Köprülü, 1989, s. 201-205).

² Ali Şir Nevâyî. (1993). *Mîzânü’l Evzân* (Haz. Kemal Eraslan). Türk Dil Kurumu Yayınları.

³ Peçevi, İbrahim Efendi. (1999). *Peçevi Tarihi* (Haz. Bekir Sıtkı Baysal). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eski Türklerin besteledikleri sözlü ezgileri “ır/yır/cır” ve sözsüz ezgileri “küy/küg” şeklinde adlandırmalarından hareketle araştırmacılar, türkü tabirinin menşesi konusunda ana hatlarıyla iki görüş etrafında toplanmışlardır. İlk ve yaygın görüşe göre türkü sözü genellikle “Türkî” ifadesinden hareketle “Türk’e özgü/has/ait” şeklinde açıklanmaktadır.

Şemseddin Sami (1978, s. 1317) türküyü, “Türklere mahsus lahinde (ahenkli) şarkı”, M. Fuad KÖPRÜLÜ “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı” (Güven, 2012, s. 57); Ahmet Talat ONAY (1996, s. 33) “Türklere mahsus lahin (ahenk) ile söylenen şarkılar” olarak tanımlamışlardır (Uğurlu, 2009, s. 129). Yapılan bu tanımlara bakıldığında “Türk’e özgü” ifadesinin vurgulandığı görülmektedir.

Türkü sözünün “Türk’e özgü olan” anlamı ile açıklanmasını köken açısından yanlış bulmayan fakat tasnif ve tanımlama bakımından yetersiz gören Türker EROĞLU, “Türk’e ait olan nedir?” sorusuna yanıt aramıştır. Bununla birlikte türkü sözcüğünün nereden geldiği konusunda yapılan “Türk’e özgü” açıklamalarına karşı ortaya konulan ikinci görüş ise türkü sözünün eski Türklerde sözsüz ezgilere verilen “küy” adından gelmiş olabileceğidir.

Türkü sözünün “Türk küyi/Türk küyü” ifadesinden ses düşmesiyle “Türkiy” ve sonra “Türkü” hâline geldiğini belirtilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmış ve türkü ifadesinin “Türk ezgisi” anlamına gelebileceği kaydedilmiştir. “Küy” ifadesi, Uluğ Türkistan’da yaşayan Türk topluluklarınca geleneksel müzikte yer alan sözsüz ezgiler için yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Sözsüz ezgileri ifade ederken kullanılmasından hareketle kadim bir adlandırma olduğu da düşünülebilir (Eroğlu, 2017, s. 82).

Türkünün tanımı konusunda ortak bir noktada buluşan araştırmacıların çoğu - KAFESOĞLU’nun da belirttiği gibi- “ır/yır/cır” şeklinde adlandırılan bestelerin aynı zamanda türkülerin ilk izleri olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim bazı araştırmacılar, çok eski bir yır türü olan türkülerin, yabancı kültürlerle karşılaşınca “Türklere has ezgi ile okunan şiir” anlamına gelen türkî/türkü adını aldığını ifade etmektedir (Güven, 2012, s. 57).

Şükrü ELÇİN (1981, s. 189–190) türkü sözcüğünün kökeni hakkında görüş bildirirken aynı zamanda türkülerin ilk izleri hakkında da şunları söylemektedir:

Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler; atasözü, masallar, bilmece ve mâniler gibi yaygın mahsullerdir. Bu mahsullere Doğu ve Kuzey Türkleri aynı kökten gelen ‘yır’ veya ‘cır’ adını vermişlerdir. Batı Türkleri, Türk kelimesinden doğan ve Türklere mahsus ezgi (melodi) manasına gelen türkü adını kullanmaktadırlar...

Türk ulusunun sesini çağlar ötesine ulaştıran türkülerin gerek müzikbilim gerek edebiyat ve dilbilim araştırmacıları tarafından çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır. Türküler her zaman bir ezgiye koşulmuş olan (Boratav, 1995, s. 150), yalnızca ezgiyle söylenebilen (Göher Vural, 2011, s. 398), anonim ürünlerin manzum ve ezgili olanlarıdır (Kaya, 1999, s. 132). Bu tanımlarda türkünün olmazsa olmaz özelliğinin ezgili söyleyiş olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

Türküleri; halkın tarihî olaylar karşısında duyduğu sevinç veya ümitsizlikleri, kahramanlara duyulan saygı ve hayranlığı, çeşitli sevdâ maceralarını hece vezni ile dokunaklı ezgiler eşliğinde dile getiren edebî ürünler olarak ifade eden JANSKY (1977, s. 57-58) de, türkûde öne çıkan unsurun ezgi olduğunu ifade eder. İlhan BAŞGÖZ (2008, s. 15) de “Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir.” diyerek ezgiye vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte türküleri yalnızca anonim halk edebiyatı içerisine dâhil edip ezgisi yönüyle diğer türlerden ayrıldığını ifade eden araştırmacılar da mevcuttur: “Mânî ve koşma nazım şekliyle söylenen şiir, türkû ezgisiyle söylenirse türkû olur” (Kudret, 1980, s. 295). Yapılan tanımlardan hareketle, halkın üretimi olan bir şiire türkû denilebilmesi için gerekli unsurun ezgi olduğu sonucuna varılabilir.

Söz ve ezgi bir türküyü oluşturan iki önemli unsurdur. Türkülerin genel itibarıyla Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünler olarak tanımlandığı görülür (Özbek, 1994, s. 63). Arkaik dönemlerde belge/senet yerine geçen söz, eski kültürlerin kökenini de oluşturmaktadır (Tuna, 2013, s. 1348; Türk, 2009, s. 83). Halk ürünlerinde kültürün söz yoluyla aktarılması, bu ürünlerin anonimleşmesini sağlayan en önemli etkidir (Türk, 2009, s. 83). Dolayısıyla türkünün günümüzde anonim bir tür olarak adlandırılması büyük oranda söz unsuru sebebiyledir.

İlkin edebî türleri ifade eden bir kavram olarak görülen türkû terimi, zamanla içeriği fark etmeksizin tüm sözlü halk ezgilerine verilmiş ortak ve genel bir kavram hâline gelmiştir (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1622). Nitekim anonim olmadıkları hâlde ezgi ile söylendiği için âşıkların şiirine de türkû dendiğini (Başgöz, 2008, s. 15) ifade eden araştırmacılar, âşık şiirinin de türkûye söz malzemesi sağlayabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte Bahaeddin ÖGEL (1987, s. 431), “Destan musikisi, halk musikisinin temeli, onu bozulmadan koruyan, özü ve sözü ile zamanımıza getiren bir diredir.” diyerek destan türünün de türkû sözü olabileceğini söylemiştir. Bu bağlamda türkülerin çeşitli edebî türlerin ortak adı olduğu (Saussey, 1952, s. 17) söylenebilir. Yapılan bu tanımlar, türkûnün türler arasındaki kapsam alanının ne denli geniş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim türkû sözünün; konu, ezgi, biçim özelliği fark etmeksizin pek çok anonim ve manzum malzemeyi içine alan bir kavram olduğu araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir:

Kökeni dinî Kam törenlerine dayanan, zaman içinde, içeriği ve anlamı bakımından değişen, şekillenen ve gelişen; Türk müziği bünyesinde geleneğe bağlı olarak çeşitli mahfillerde üretilen; kırık-kıvrak, uzun, sözlü, sözsüz, oyun havası, ağıt, ilahi ve nefes, tekerleme ve sayısmaca gibi bütün müzik eserlerine türkû denir. (Eroğlu, 2017, s. 89-90)

Ek olarak söz unsuru bakımından türkûnün bir şiir türü olduğunu ifade edenler de vardır (Dilçin, 2000, s. 289). Tüm bu bilgiler, türkûnün kavram alanının genişliğini ispatlar niteliktedir.

Türkülerin içinde barındırdığı geniş malzeme alanının, türkûnün halk edebiyatı türleri içindeki yerinin tayin edilmesini güçleştirdiği söylenebilir. Öyle ki türkûnün bir nazım şekli mi yoksa bir nazım türü mü olduğu hususu halk edebiyatında hâlâ tartışmalara konu olan bir sorundur.

Edebiyat ürünleri içerisinde türü kesin olarak belirtilemeyen (Boratav, 1995, s. 150) türküler, anonim halk şiirleri ve âşık şiirleri olmak üzere ikiye ayrılan halk edebiyatı nazım türleri arasında her iki gruba da dâhil edilmektedir. Söyleyeni bilinen türküler olduğu gibi söyleyeni bilinmeyen ve anonim kabul edilen türküler de mevcuttur. Bu

yönüyle türkülerin, Türk halk edebiyatının en zengin alanı olduğu söylenebilir (Uğurlu, 2009, s. 887).

Türkülerle ilgilenen araştırmacıların türküyü Türk halk edebiyatında bir nazım türü olarak işaret ettikleri görülmektedir. Nitekim müzik araştırmacıları da türküyü Türk müziğinde bir form olarak görmektedir (Eroğlu, 2017, s. 82).

Türk halk şiiri söz konusu olduğunda mutlaka türküden söz edilmekte; özellikle anonim halk şiiri⁴ bahsinde türkü, bir nazım türü olarak geçmektedir (Eroğlu, 2017, s. 85). Oysa Türk şiirinde bulunan her tür, türkü sözü olabilmektedir. Bununla birlikte türkülerin belli bir nazım şeklinin olmadığı ve birçok şiir türünün türküye söz olabileceği kabul edilmektedir (Oğuz vd., 2007, s. 191; Özsoy, 2005, s. 303).

Ninni, mâni, ağıt, koşma, semai, varsağı (versak-varsak), destan, ilahi, deyiş, nefes, tekerleme ve sayısmaca gibi halk şiiri içinde yer alan türler ile halk şiiri dışında bırakılan ve aruzla yazılmış gazel, divan, semai, selis, kalenderî, müstezad, vezni-aher ve satranç gibi şiirler de türküler için söz malzemesi sağlayabilir (Eroğlu, 2017, s. 85). Oldukça farklı biçimlerde, yapıda ve ezgide türkü yakılabildiği için türkülerini şekil, yapı ve ezgi yönünden tek bir tasnifle sınırlamak oldukça zordur (Dizdaroğlu, 1969, s. 103). Bu bağlamda türkülerini bir nazım şekli olarak mı yahut bir nazım türü olarak mı görmek gerektiği konusuna cevap bulmak güçtür.

Türkülerini, çeşitli ezgilerle söylenen bir anonim halk şiiri biçimi olarak tanımlayan Cem DİLÇİN (2000, s. 289), bu durumu şu şekilde açıklar:

Türkü; farklı nazım şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde görülen bir nazım türüdür. Türküler, bent ve kavuştak adı verilen bölümlerden oluştuğuna, bent ile kavuştakların kendilerine göre mısra sayısı, kafiye örgüsü olduğuna ve bunlar da şiirin dış yapısının, yani biçim özelliklerinin öğelerini teşkil ettiğine göre bu tür türkülerini türküye özel nazım biçimi kabul edersek bir nazım biçimidir. Ancak çeşitli nazım şekillerinde yazılmış şiirlerin müzik eşliğinde söylenmesi yönüyle nazım türüdür. (Artun, 2013, s. 7)

⁴ Anonim olmadığı hâlde türküler arasında bulunan ürünler de mevcuttur.

İçeriği ve kavram alanı bu kadar geniş olan türkülerin sınıflandırılması da oldukça güçtür. Bu nedenle araştırmacılar tarafından çeşitli özellikleri göz önünde bulundurularak türlü sınıflandırmalar yapılmıştır. Türkülerin söyleyicileri, ezgileri, konuları ve yapıları bakımından sınıflanabileceğini söyleyen Cem DİLÇİN (2000, s. 290), söylendikleri bölgelere göre de adlandırılabilirdiklerini belirtir: “Bingöl, Urfa, Eğin türküleri vd. tanınmış türküler de içlerinde geçen en etkili sözlerle anılır: Ayşem, Zeynebim, Fidayda, Adanalı vd.”

BORATAV (1995, s. 150-151) türkü sözlerini; konularına ve ortamına göre söylenen türküler olmak üzere iki farklı başlıkta sınıflandırmıştır. AKDOĞU (1996), türkü sözlerini; sözel içeriklerine, sözel türlerine, ne amaçla ezgilendirildiklerine ve seslendirildiği ortama göre üç başlık altında toplamıştır. EMNALAR (1998, s. 244), türkülerini içeriklerine göre; türlerine ve ezgilendiriliş amaçlarına göre olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırmıştır. UĞURLU (2009, s. 243), türkülerini içeriklerine (konularına/sözlerine) göre ninni ve çocuk türkülerini, doğa türkülerini, aşk türkülerini, kahramanlık türkülerini, askerlik türkülerini, tören türkülerini, iş türkülerini, eşkıya türkülerini, acıklı olaylarla ilgili türküler, güldürücü türküler, karşılıklı (diyaloglu) türküler, oyun türkülerini, ölüm türkülerini olmak üzere on üç başlıkta sınıflandırmıştır. Erman ARTUN (2013, s. 4-7), çalışmasında türkülerini söyleyicilerine, ezgilerine, konularına ve yapılarına göre olmak üzere dört başlıkta sınıflandırmıştır. YAKICI; vezinleri bakımından (hece veznine göre), yapıları bakımından (bentlerine göre), konuları bakımından (söz içeriklerine göre) ve ezgileri bakımından (usul özelliklerine göre) olmak üzere dört ana başlık altında kapsamlı bir türkü sınıflandırması yapmıştır (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1625).

Türküler konuları bakımından birçok araştırmacı tarafından sınıflandırılmaya çalışılmış olsa da bu konuda yapılan çalışma sayısı kadar türkü sınıflandırmasının bulunması bunun oldukça zor olduğunu kanıtlamaktadır (Vural, 2013, s. 747). Türkülerin konularına ya da biçimsel özelliklerine göre ulusal ölçekte bir sınıflandırma yapılması konusunda ortaya çıkan sorunların bir kısmı şöyle izah edilebilir:

Türkülerin konularına ve kullanım alanlarına göre sınıflandırılmasında, türkülerin içeriğindeki iç içe geçmişlikten dolayı her zaman tam bir ayırım mümkün değildir. Türküleri konularına göre sınıflandırırken, türkülerin yaratılmasına etken olan ana olay ve esas anlatılmak istenen duygu göz önünde bulundurularak sınıflandırmak uygun olmaktadır. (Kaynar, 1996, s. 59)

Ortada ciddi bir nazari sorun bulunduğunu ifade eden araştırmacılar, konuyu şu şekilde sonlandırmışlardır: “Her bir dörtlüğü farklı bir içeriğe sahip olan birçok türkünün var olması nedeniyle, tüm türkülerin içeriklerine göre standart bir sınıflandırılmaya tabi tutulamayacağı sonucuna ulaşılmıştır (Mustan Dönmez ve Haşhaş, 2014, s. 1628)”.

Anadolu’nun sesi ve sözü olan türküler, ekseriyetle hikâyesiyle birlikte icra edilmiştir. Günümüze kadar pek tercih edilmemiş olan “hikâyeli türkü” kavramı, hikâyesiyle birlikte icra edilen türküler için kullanılmaktadır. Bu ürünlerin hikâye kısmını daha ön planda tutan bazı araştırmacılar tarafından “türkölü hikâye” terimi de tercih edilmiştir (Başgöz, 1986, s. 24; Boratav, 1988, s. 38; Görkem, 2000, s. 7-11). Hâlbuki ezgisi olmadan hikâyeli türkülerin varlığından söz etmek pek mümkün değildir (Görkem, 2000, s. 11). Bu nedenle çalışmada “hikâyeli türkü” terimi tercih edilmiştir. Nitekim konuyla ilgili Pertev Naili BORATAV (1988, s. 106) şunları kaydetmektedir:

Tek türkü ve ona bağlı tek bir hikâye içeren eserlerde asıl unsur şiir-türküdür. (...) Hikâyeli türkülerin nesir kısmının edebî bir kıymeti yoktur. Bunları, olayı anlatan her halk türküsünde bulunan, türkünün yakılmasına sebep olan hadisenin açıklamasını yapan bir tür izahat olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Hikâyeli türkülerin kökenini; mitolojik dönemlerde tanrısal varlıkla bütünleşmek, onu anmak ve ona dua etmek vb. için bir tören sırasında çeşitli olayları ve durumları canlandırıp hikâyeleştirirken, doğa ve hayvan sesleri eşliğinde seslendirilen şiirlerde aramak gerekir (Eliade, 1999, s. 124-555; Mergaliev, 2000; Muptekiev, 1998; Reinhard, 1990, s. 12-14). Böylece toplumun hafızasına kazınan ve sözlü kültürde uzun yıllar yaşayan ve zamanla anonimleşen bu türküler, bir olayı/durumu tasvir ettiği için (Babijan, 2002) hikâyeli türkülerin ilk örnekleri kabul edilebilir.

Önceleri kutsal olanı anmak, yüceltmek ve sevgisini kazanmak amacıyla hikâyeleştirilen ezgili yırlar, zaman içinde hemen her konuyu tasvir eder biçimde söylenmeye başlanmıştır (Güven, 2012, s. 108). Oldukça uzun yıllar alan bu süreç sonucunda dörtlüklerden oluşan türkü biçimi ortaya çıkmıştır (Boratav, 1995, s. 178).

2. TEZ ÇALIŞMASININ ESASLARI

2.1. ÖRNEK ALINAN ÇALIŞMALAR

Çalışmanın malzemesini oluşturan hikâyeli türkü metinleri, Merdan GÜVEN'in "On Bin Yılın Türküsü" (2012) ve "Kırık Sazın Türküsü" (2021) eserlerinden seçilmiştir. "Birleşik Fiiller" bölümünde Efrasiyap GEMALMAZ ve öğrencilerinin⁵ çalışmalarında yer alan tasniften yararlanılmıştır. "Sözcük Öbekleri" bahsinde Semra ALYILMAZ'ın tasnifi kullanılmıştır. "Varlıkla İlgisine Göre Fiiller" bölümünde H. İbrahim DELİCE'nin sınıflandırması kullanılmıştır. Çalışmanın diğer bölümlerindeki sınıflandırmalar belirlenirken başta Muharrem ERGİN'in "Türk Dil Bilgisi" eseri olmak üzere, Günay KARAAĞAÇ'ın "Türkçenin Dil Bilgisi", Leyla KARAHAN'ın "Türkçede Söz Dizimi" ve H. İbrahim DELİCE'nin "Sözcük Türleri" eserlerinden yararlanılmıştır.

2.2. İNCELEME YÖNTEMİ

Belirtilen kaynak eserlerde türküler içerikleri bakımından taranmış ve sevda, evlilik, eşkıya, savaş-yiğitlik, ölüm olmak üzere beş farklı konuda, içerdiği söz varlığı ve konu çeşitliliği göz önünde bulundurularak elli (50) adet türkü seçilmiştir. Seçilen türküler sözcük türleri, sözcük grupları, sözcük kökenleri ve konuları bakımından incelenmiş, örnekler ayıklanmıştır. Tespit edilen sözcüklerin bulunduğu dize örnek olarak sunulmuş ve ilgili sözcük kalın (bold) olarak gösterilmiştir. Örnek:

Alnımıza **kara yazı** yazıldı (OBYT; 2012, s. 200) / İsim Grubu

⁵ (C. Alyılmaz, 1994; S. Alyılmaz, 1998; S. Alyılmaz, 2017; Börekçi, 1994; Börekçi, 2009; Daşdemir, 2000; Daşdemir, 2004; Efendioğlu, 2010; Gemalmaz, 1992; Kara, 2001).

BİRİNCİ BÖLÜM

AD SOYLU SÖZCÜKLER

Varlıklar temelde ad ve eylem -bazı çalışmalarda ad, eylem ve edat- olmak üzere sınıflandırılırlar. Sözcükler ile onların oluş/kılışları arasındaki benzerlik ya da zıtlık sözcüklerin ad ya da fiil soylu olmasını zorunlu kılmıştır (Börekçi, 2009, s. 146). Adlar grubunda; sıfatlar, zamirler, zarflar ve tartışmalı olarak edatlar yer alırken, eylemler tek başına kendi içinde alt başlıklara ayrılarak incelenir. Çevremizdeki varlıklar adlarla; kılış, durum ve oluş bildiren dil birimleri de eylemlerle karşılanır. Zamirler, geçici olarak isimleri temsil ederken, sıfatlar isimleri niteleyen/belirten sözcüklerdir. Zarflar fiilleri niteleyen/belirten dilsel öğelerdir. Edatlar ise cümle içinde veya cümleler arasında ilgi kurmaya yarayan görevli dil öğeleridir. (Karaağaç, 2013, s. 417-440).

1.1. Sıfatlar⁶

Kendinden sonra gelen ismi niteleyen veya belirten isimlere sıfat denir. Uydu bir sözcük olduğu için kendisinden sonra mutlaka bir isim gelmek zorundadır. Dolayısıyla bir sıfatın varlığı ancak bir sıfat tamlaması içinde mümkündür (Delice, 2017, s. 61).

Sıfatlar ile isimleri birbirinden ayıran en önemli özellik; isimlerin varlığa ad olması, sıfatların ise varlığın yalnızca bir vasfını bildiriyor olmasıdır (Ergin, 2013, s. 245). Bu bağlamda isimlerin sıfatları da içine alan daha geniş bir küme olduğu söylenebilir. Ayrıca anlamsal ve biçimsel olarak bakıldığında tüm dil birimleri temelde isim ve fiil olarak ikiye ayrılır. Bu değerlendirme dâhilinde her sıfatın isim olduğu ancak her ismin sıfat olmadığı söylenebilir.

⁶ Muhsine BÖREKÇİ, Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler adlı eserinde sıfatlar ve zarfları “Niteleyici/Belirtici Sözcük Öğeleri” başlığı altında ele almıştır.

Sıfatların söz dizimi içerisindeki yeri, belirten durumunda olduklarında -tıpkı isimler gibi- belirttikleri/niteledikleri isimlerden öncedir (Gemalmaz, 2010, s. 182). Sıfatların birer nitelik adı olduğunu söyleyen Günay KARAAĞAÇ (2013, s. 426), sıfatın iki açıdan tanımını vermektedir: “a. Sözlükte sıfat: (...) Varlıkların taşıdıkları her türden özelliğin adlarıdır. b. Söz diziminde sıfat: Varlığın var oluş sıfatı olarak kullanılan birimlerdir.”

Sıfatlar kendi içinde ikiye ayrılır. İsmi; sayı, soru, gösterme, belirsizlik gibi açılardan tamamlayan belirtme sıfatları ve renk, hacim, nitelik bakımından tamamlayan niteleme sıfatları (Delice, 2017, s. 61-65).

İncelenen türkü metinlerinde 110 niteleme sıfatı ve 94 belirtme sıfatı olmak üzere toplamda 204 sıfat tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan sıfat örnekleri şunlardır:

1.1.1. Niteleme Sıfatları

Devrisi⁷ gündü Kırkağaç'ın pazarı

Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Başçeşme düzünü **al** kanlar aldı

Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza **kara** yazı yazıldı

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Kır at köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı gül tez kocaldı

Yaprağın **yad** eller yoldu

Ayrılık **çaresiz** yare

Bülbülün **sefil** ötüşü (OBYT; 2012, s. 242-243).

⁷ “Ertesi” anlamındadır.

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254).

Sarı altınlar delebiyor saçında

Katıl göller nerelere koydun Ümmü'mü?

On sekizdir **siyah** saçın örgüsü

Evlerine **kara** haber ulaşır

Altın tası suya düşmüş dalabilir

Akmaz iken **kanlı** sular harladı

Genç kızların bekârlardan dileği

Anasının **mühür gözlü** meleşti

Sırma saçlar su üstünde yalabilir (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan aldım haberi

Çermişek'in önü bir **büyük** kaya

Çermişek'in önü bir **derin** dere

Bilseydim giderdim bir **issız** yere (OBYT; 2012, s. 218).

Uyku geldi **ela** gözler süzüldü

Sarardı **gül** benzim döndü gazele

At üstüme **avuç avuç** toprağı (OBYT; 2012, s. 260).

Gönlümü bağladım **sırma** saçına (OBYT; 2012, s. 277).

Palandöken **yüce** dağ

Altı **mor sümbüllü** bağ (OBYT; 2012, s. 317).

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum

Palandökenlerin **sisli** dumanı

Bu da benim **kara** bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).

Yağlı kurşun gelir nereye kaçam
Çekin **kır** atımı gidelim hana
Sağ yanım ellemen **sol** yanım sızlar (OBYT; 2012, s. 99).

Kanlım oldun **sarı** yıldız dön dön aman
Neye doğdun **sarı** yıldız, **mavi** yıldız (KST; 2021, s. 132).

Yavru şahin bir kekliği sorahlar (KST; 2021,140).

Ah... **Ala** çorap örmedim de (KST; 2021,153).

Gizli yaralarım var
Al kana boyanıyor (KST; 2021, s. 161).

Dağlar oy dağlar **dumanlı** dağlar
Ayrılan güler mi **nazlı** yârinden
Sadık Miskini'ye **yaban** ellerde
Diledim ki **nazlı** yâre gideyim
Kalıp eylenemem **ıssız** bellerde (KST; 2021,164-165).

Yaralı millete merhem olalım (KST; 2021, s. 231-232).

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından
Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179).

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Didem **kan** yaş döker, dilim dad eyler
Baş koymadım **nazlı** yârın dizine (KST; 2021, s. 187).

Mor keçeyi boyamadım

Çal kavalı **garip** oğlan

Çal kavalı **garip** oğlan (KST; 2021, s. 193).

Mühür gözlüm seni elden (KST; 2021, s. 194-195).

A benim **aslan** yârim

A benim **hacı** yârim

Çok memleketler gezdim

Daracık daracık sokaklar

Çiğ yumurta soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228).

Yüce dağlar karsız olmaz

Rüzgâr yerden kar bekleme (KST; 2021, s. 246-247).

Ben Hatça'yı yitirdim de **dumanlı** dağlar

Gel sarılalım kaçalım **ince belli** kız

Denizin dibinde Hatça'm **demirden** evler

Ak gerdanın altında da çiftedir benler

O **kınalı** parmaklar da o **beyaz** eller

Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez

Varman kızlar varman **kirli** çobana (KST; 2021, s. 253-254).

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257).

Koluna yaptırmış aney yandım hudey **altın** bilezik

Kınalı parmaklar fincan devşirir (KST; 2021, s. 260).

Nerden gider yâre yol, **dost** yârim **perişan** hâlim (KST; 2021, s. 210).

Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan gel **kömür** gözlüm yayladan
Senin baban **karşı** köyün hocası
Kucağıma koydular **ufak** bir uşak
Yayladan gel **sun**a boylum yayladan
Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266).

Laleli çimenli dağlara yaslan
Sünek gibi **koç** yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286).

Yine mi geliyor **karalı** bayram
Büyük ferman çıkmış Konya beyinde (KST; 2021, s. 289-290).

Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir
Nice **koç** yiğitler yere serilir (KST; 2021, s. 323-324).

Yayladan gel **allı** gelin yayladan
Kesme ümidini **Kadir** Mevla'dan
Ver elini **karlı** dağlar aşalım, bayramlaşalım
Yayladan gel **allı** gelin yayladan
Ver elini **karlı** dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Aram açık **ela** gözlü yârinan
Eller bayram eder **nazlı** yârinan
Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Yüce dağın karıydım

Kara şalvar yıldır yıldır

Sağ gözünün nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352).

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356).

1.1.2. Belirtme Sıfatları

1.1.2.1. Gösterme Sıfatları

Ol tabipten derman gelmez

Şol revanda balam kaldı

Bu derdi çekmeyen bilmez

Şu revanda babam kaldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Bu dert bizi iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207).

Çıkıp **şu** dağlara yaslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Şol revanda balam kaldı

Gitti gelmez **ol** muhannet (OBYT; 2012, s. 242-243).

Aman **o** Ahçik civan **o** Ahçik (OBYT; 2012, s. 277).

Daim ağlamaktır **bu** benim kârım (KST; 2021,140).

Korkar oldum **şu** dağların kurdundan

İçme koyun **o** suyu, içme dön geri (KST; 2021, s. 179).

Şu karşiki tepeden, belalım amman amman

Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210).

Şu Yemen elleri ne de yamandır (KST; 2021, s. 222).

Ağamsız da **bu** yerlerin tadı yok. (KST; 2021, s. 228).

O kınalı parmaklar da **o** beyaz eller (KST; 2021, s. 253-254).

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen **bu** gelini (KST; 2021, s. 260).

Bu postaya çıkmadı

Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264).

Ne kadar methetsem **o** kadar güzel

Bana derler **şu** kötünün kocası (KST; 2021, s. 265-266).

Peşine düşmüş de **şu** Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290).

Bu köy bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304).

Gitti **o** yâr ile ülfetim çağı (KST; 2021, s. 306).

Ben **bu** sırra eremedim

Bu dertler yaralar bizi (KST; 2021, s. 332).

Bu dünyada bir şey bilmem

Ben **bu** yaradan ölürsem (KST; 2021, s. 351-352).

Bu işi de yapan (KST; 2021, s. 356).

1.1.2.2. Soru Sıfatları

İncelenen türkü metinlerinde soru sıfatı örneğine rastlanmamıştır.

1.1.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Kırmızı gül **her** dem olmaz

Her dertten nasibin aldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kimseler düşmesin **böyle** zalime (OBYT; 2012, s. 205-207).

Böyle garipleri yıkar mı adam (OBYT; 2012, s. 253-254).

Başka bahçeyi besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247).

Her yandan çevirdi yolumu dağlar (KST; 2021, 164-165).

Uyur iken gördüm **bir** düş (KST; 2021, s. 332).

Bir elekçi gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299).

Bir bayram gününü çok gördü bana

Köyün çeşmesinden **bir** su içmeden (OBYT; 2012, s. 99).

Bir havar eyleyin elden ellere

Bir ateş-i cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306).

Bu dünyada **bir** şey bilmem (KST; 2021, s. 351-352).

Sepetçioğlu **bir** ananın kuzusu (KST; 2021, s. 285-286).

Önüme koydular **bir** çift suyudu (KST; 2021, s. 265-266).

Bir yıldız doğdu nur ile (KST; 2021, s. 132).

Bir yüzgörümlüğüne (KST; 2021, s. 161).

Sanırsın karşında **bir** aydır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260).

Soramadım **bir** çift sözü (KST; 2021, s. 332).

Bir su içtim gözünden (KST; 2021, s. 356).

1.1.2.4. Sayı Sıfatları

Başçeşme düzünde **iki** hurç tütün

Öveçli kırında **üç** sıra mezar (OBYT; 2012, s. 190)

Dört bir yanın diken saldı

Sevda değil **bir** alamet (OBYT; 2012, s. 242-243).

Anasının **bir** tanecik kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207).

Maley'i benzettim **üç** günlük aya

Çermişek'in önü **bir** derin dere

Çermişek'in önü **bir** büyük kaya

Bilseydim giderdim **bir** ıssız yere (OBYT; 2012, s. 218).

İçinde **bir** kız gezer (OBYT; 2012, s. 317).

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 260).

Bin can az gelirse **iki** bin cana
Üç kez geri döndüm baktım gidirem
Kırk senedir beklediğim ekini (OBYT; 2012, s. 331-332).

Geçen **üç** aylarda şivana başlar (KST; 2021,140).

Ben feleğe minnet etmem **beş** günü (KST; 2021, s. 187).

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247).

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266).

Süre süre indirdiler **üç** taş
On iki kaymakam, **beş** tane paşa (KST; 2021, s. 289-290).

Bir oğlum olsa da gitse hocaya
Bir kızım olsa da **bir** fistan diksem
Bir elekçi gelse **bir** elek alsam
Babası oturmuş **bir** evlat ister
Kadir Mevla'm bize **bir** evlat göster (KST; 2021, s. 298-299).

Bir selamın gelse de başım üstüne
Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346).

İk'elin sokmuş koynuna
Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352).

Bir ev burda **bir** ev garşıda galmış
Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304).

Ben **bir** koyun olayım sen de **bir** kuzu (KST; 2021, s. 326-327).

Yavru şahin **bir** kekliği sorahlar (KST; 2021,140).

Bir çift kundurayla **bir** de fesi var (KST; 2021, s. 222).

Bir tas da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243).

Bir okka kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257).

Bir kerrece bahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

1.2. Zarflar⁸

İsim ve sıfatlardan kesin bir şekilde ayrılması mümkün olmayan zarflar, kaynağını diğer sözcük türlerinden alan yapılardır (Atabay vd., 2003, s. 83; Deny, 1941, s. 234-295). Geleneksel dil bilgisinde yapılmış olan ilk sözcük türü tasniflerinden bu yana sıfatlar, zarfların kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu nedenle de sözcük türü tasniflerinde ikincil unsur olarak değerlendirilmiştir (Grönbech, 2011; Özkan, 2010, s. 1765). Çekimsiz unsurlar olan zarflar; eşitlik, instrumental/vasıta ve yön ekleriyle kullanıma çıkan yapılardır (Ergin, 2013, s. 374-378).

Zaman, yer, durum ve miktar adı olan zarflar; -tıpkı sıfatlar gibi- zarf, sıfat ve fiilleri niteleyici olduklarından tek başlarına kullanılamazlar (Ergin, 2013, s. 259; Karaağaç, 2013, s. 427) ve niteledikleri sözcükten hemen önce getirilirler (Gemalmaz, 2010, s. 182).

⁸ Muhsine BÖREKÇİ, sözcük türlerini sınıflandırma konusunda belirsizliğin giderilmesi için şu soruların yanıtlanması gerektiğini öne sürer: “Sözcüklerin sınıflandırılması sözlüksel bir sorun mudur, sözdizimsel bir sorun mudur? Ya da zarf bir dilin sözlüğünde yer alan bir sözcük türü müdür yoksa söz diziminde ortaya çıkan bir görev adı mıdır?” (Börekçi, 2009, s. 109-110).

Sıfatlar gibi ek almayan yapılar olan zarflar, ek aldıkları takdirde zarf olma özelliklerini yitirirler (Bozkurt, 2004, s. 52-54). Zarflar ve sıfatlar birtakım sözcüklerin vasıflarını bildiren açıklayıcı ve yardımcı anlamlı dil öğeleri olması nedeniyle birbirlerine oldukça benzerler (Efendioğlu, 2008, s. 71). Zarfları sıfatlardan ayıran en önemli özellik, zarfların varlıktan çok hareketleri/eylemleri nitelemesidir. Zarflar; durum zarfları, zaman zarfları, yer-yön zarfları, azlık-çokluk zarfları ve soru zarfları olarak beş gruba ayrılmaktadır (Karaağaç, 2013, s. 426-429).

İfade ettikleri anlam ve işlevleri açısından devingen bir sözcük türü olan zarflar anlamlı ve görevli dil birimleridir. Türkiye Türkçesinde isimler, sıfatlar ve zarflar arasında, özellikle de sıfat-zarf ve isim-sıfat arasında meydana gelen türler arası geçiş gözlemlenebilmektedir (Özkan, 2010, s. 1765).

Zarflar konusunda karşılaşılan bir terim olan tümleçler, kimi zaman zarflar ile aynı görevli sözcükler olarak değerlendirilmiş kimi zaman da birbirinden tamamen ayrı yapılar olarak ele alınmıştır⁹. Bu ayrım hakkında Muharrem DAŞDEMİR (1995, s. 40) ve Funda KARA (2001, s. 141) şunları kaydeder:

Zarf bir eylemi, sıfatı ya da başka bir belirteç ya da belirteç öbeğini nitelemeye yarayan bir söz bölüğüdür. Bu bakımdan zarflar tümleçlerle paralellik gösterir. Yani tümleçler de birer zarftır. Ancak biz zarf terimiyle eylemi, sıfatı veya başka bir zarfı niteleyen belirsiz isimleri; tümleç terimiyle de yüklem fiilini çeşitli bakımlardan belirten belirtili isimleri kastediyoruz.

Zarflar zaman zaman tümleçlerle karışabilmektedir. İkisi arasındaki en önemli fark, tümleçlerin özel belirleyici, zarfların ise genel niteleyici olmalarıdır. İfadenin özel veya genel oluşu da bağlama göre şekillenir.

Bazı araştırmacılar sıfatlara birçok yönüyle benzeyen zarfların da -sıfat + isim birlikteliğinden oluşan sıfat tamlamasının mantığına benzer olarak- bir tamlaması olduğunu ifade etmişlerdir. Efrasiyap GEMALMAZ (1982, s.118; 1989 s. 23-24), bu

⁹ Cengiz ALYILMAZ, Semra ALYILMAZ, Muhsine BÖREKÇİ, Muharrem DAŞDEMİR ve Funda KARA hazırladıkları doktora çalışmalarında zarf ve tümleç kavramlarını genel/belirsiz niteleyiciler, özel/belirli niteleyiciler olarak ele almış ve bütünüyle ayrı olan iki kavram olarak değerlendirmişlerdir (C. Alyılmaz, 1994: 19-257; Börekçi, 1994: 44-278; S. Alyılmaz, 2002: 189-299; Daşdemir, 2000: 45-234; Kara, 2001: 61-405).

öbekler için “zarf tamlaması” terimini kullanmış ve üç başlık altında değerlendirmiştir: zarf-sıfat tamlaması, zarf-zarf tamlaması, zarf-fiil tamlaması. Araştırmacılar tarafından zarf tamlamaları için zarf öbeği ya da belirteç öbeği (Banguoğlu, 2004, s. 502-504; Delice, 2003, s. 35; Şimşek, 1987, s. 367) gibi farklı adlandırmalar da tercih edilmiştir.

Türkçede büyük oranda vurguyu son ekte/sözcükte taşıyan dil birimlerinden farklı olarak zarflar vurguyu ilk heceye yüklemektedir (Börekçi, 2005, s. 193) ve katmaç/belirteç olarak da adlandırılan zarfların (Börekçi, 2009, s. 109) çoğu sıfat özellikli sözcüklerdir (Uzun, 2000, s. 36).

Türkülerde 44 durum zarfı, 8 zaman zarfı, 3 yer-yön zarfı ve 8 azlık-çokluk zarfı olmak üzere toplamda 63 zarf tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan zarf örnekleri şunlardır:

1.2.1. Durum Zarfları

Kucağı bebeli gelinler **acılı kaldı** (OBYT; 2012, s. 190)

Düşman geldi **tabur tabur dizildi** (OBYT; 2012, s. 200)

Geleceğim **altüst oldu**

Kırmızı gül **tez kocaldı** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları **kuzu gibi meleşir**

Yeni çıkmış kestanenin dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Cephede süngüler **ayna gibi parlıyor** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Çaresiz(ce) dişimi sıkтым **gidirem**

Buna rağmen **koymadılar yarasız** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan **gelir omuz omuza**

Küğre bayramınız **karalı geldi**

Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Mezarımı benim derin kazın yandım da **bol olsun**

Ben ölüyom aman sevdiceğim **sağ olsun** (KST; 2021, s. 159)

Eller **al yeşil giymiş** (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Gurbet elde **garip kaldım** nideyim

Dağlar oy dağlar içim **kan ağlar**

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İnsan **bir hoş oluyor** (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum kaldı**, anasından kızından (KST; 2021, s. 179)

Sağ gelen **hasta gider**, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel ağam **tez gel** dayanamirem (KST; 2021, s. 228)

Hırsından Marzmanof **iki çatlıyor**

Ermeni'yi **toptan esir** kılalım

Süngüden Ermeni **gayet hamlıyor** (KST; 2021, s. 231-232)

Böyle bağlar anam

Yâr başını **böyle bağlar**

Gelin başını **böyle bağlar** (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay gibi parlar**

Dalga dalga **dalga dalga dalgalanıyor** (KST; 2021, s. 253-254)

Sular **akar herzin herzin** (KST; 2021, s. 256-257)

Yaman olur Kastamonu uşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş aslanım **şen olsun dünya**

Yine mi geliyor karalı bayram (KST; 2021, s. 289-290)

Ben **ağlarım zarı zarı**

Garip garip ötme bülbül (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır giden iller bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Bir kerrece bahtı geçti

Yıldız gibi ahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

Yazık oldu eloğluna

Böyle söyledi'me bakman (KST; 2021, s. 351-352)

Civ civ eder kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.2.2. Zaman Zarfları

Başçeşme'den **indik akşamüzeri** (OBYT; 2012, s. 190)

Of of... **Sabahleyin erken** çifte **giderken**, aman aman; (OBYT; 2012, s. 336)

Ah... Sabah kalktım **er gittim** de (KST; 2021, s. 153)

Gızılırmak can **incit**me sen **bugün** (KST; 2021, s. 140)

Sonra seni çay başına **ilettim** (KST; 2021, s. 179)

Bugün yâri **görmedim**, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sabahınan oğlan **gider** guzuva (KST; 2021, s. 265-266)

1.2.3. Yer-Yön Zarfları

Marş ileri, **dönmez geri**, Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Üç kez **geri döndüm**, baktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

İçme koyun o suyu, içme **dön geri** (KST; 2021, s. 179)

1.2.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Öz canımdan **çok sevdiğim** Erzurum (OBYT; 2012, s. 331-332)

Askerin milletin bayrağıyla **çok yaşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Bir bayram gününü **çok gördü** bana (KST; 2021, s. 99)

Daim ağlamaktır bu benim kârım (KST; 2021, s. 140)

Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

Çok peşime düştü genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç¹⁰ gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Ermeni'nin kökü **gelsin büsbütün** (KST; 2021, s. 231-232)

1.2.5. Soru Zarfları

İncelenen türkü metinlerinde soru zarfı örneğine rastlanmamıştır.

1.3. Zamirler

Tek başlarına birer sözcük olarak bir anlam ifade edemeyen zamirler, nesneleri temsil eden, onların yerine geçen sözcüklerdir. Aynı zamanda zamirlerin bir anlam ifade edebilmesi için yerine kullanıldıkları nesnenin açıkça bilinmesi gerekir (Ergin, 2013, s. 262). Bu nedenle varlıklarının ikincil olduğu söylenebilir (Delice, 2017, s. 49). Zamirler cümle içindeki işlevleri ve çekim eki alabiliyor olması yönüyle isimlere benzer (Erdem, 2005, s. 446). Zamirleri diğer isimlerden ayıran en büyük özellik çekime girdiklerinde kök değiştirmeleridir (Ergin, 2013, s. 264). Örneğin “ben” zamiri yönelme hâli eki aldığıda kök değiştirerek “bana” şekline dönüşmektedir.

Araştırmacılar sözcük türleri konusunda çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır. KORKMAZ (2014); sözcükleri anlamlı, görevli, anlamlı ve görevli olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bu üç grup içerisinde zamirleri anlamlı sözcükler grubuna dâhil etmiştir. BANGUOĞLU (2004, s. 153) ise özerkli sözcükler (ad, sıfat, zamir, zarf ve fiil), katma sözcükler (takı/edat, bağlam/bağlaç, ünlem) olarak iki gruba ayırdığı sınıflandırmasında zamirlere özerkli sözcükler içerisinde yer vermiştir. Sözcük türlerine dair yapılan sınıflandırmalarda dikkat edilen ölçütün, sözcük türlerinin anlam özellikleri yerine dil bilgisel özellikleri olduğu görülmektedir (Erdem, 2005, s. 445).

¹⁰ DENY (1941, s. 277), “hiç” sözcüğünü edat olarak değerlendirmektedir.

Geleneksel dil bilgisi sözcük türlerini açık sınıf (open class) ve kapalı sınıf (closed class) olarak iki grupta inceler. Bu anlayışa göre isimler, sıfatlar, zarflar ve eylemler açık sınıfta; edatlar, bağlaçlar, zamirler ve ünlemler de kapalı sınıfta yer almaktadır (Crystal, 1985; Graddol, 1994; Schacter, 1985). Bu demek oluyor ki açık sınıfı oluşturan sözcükler daha çok anlamlı sözcüklerken kapalı sınıfı oluşturan sözcükler ise anlamlı sözcükler arasında ilişki kuran görevli sözcükler olarak işlev görür (Graddol, 1994, s. 78). Bu açıdan kapalı sınıfta yer alan sözcükler dil bilgisi, açık sınıfta yer alanlar ise sözlük kelimeleri olarak değerlendirilmektedir (Halliday, 1985). Açık ve kapalı sınıf arasındaki en belirgin farklar arasında, açık sınıfın sayı açısından çok daha fazla olması ve yeni sözcüklerin türetmeye çok daha elverişli olması sayılabilir (Erdem, 2005, s. 445). Bilindiği gibi, yeni bir sözcük ancak dilin imkânları içerisinde doğal bir türetim yoluyla ya da başka dillerden ödünçleme yaparak türetilir (Huddleston, 1984, s. 121). Bununla birlikte kapalı sınıfa ait olan sözcük türleri açık sınıfa kıyasla daha yavaş değişim¹¹ gösterir (Graddol, 1994, s. 78). Bu anlayışa göre kapalı sınıfta yer alan zamirler diğer üyeler gibi sözcük yapımına elverişli olmamakla birlikte¹² çağlar boyunca değişmesi/dönüşmesi oldukça yavaş olan sözcük türlerindendir¹³.

Türkçenin zamirleri, başlıca şu öbeklerde toplanır:

1. Kişi Zamirleri: Ben, sen, o, biz, siz¹⁴, onlar.
2. Dönüşlülük Zamirleri: Kendi, öz.
3. İşaret Zamirleri: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar.
4. Belirsizlik Zamirleri: Biri, birisi, başkası, herkes, kimse, hepsi vb.

¹¹ Türk dilinin söz varlığında meydana gelen değişimler hakkında geniş bilgi almak için bk. AKSAN, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. Bilgi Yayınevi.

¹² Kişi zamirlerinden türetilmiş sözcükler az da olsa mevcuttur: benimse-, senli benli, benlik, bencil. Fakat bu sözcüklerde zamir anlamı sezilmez.

¹³ Ufak tefek ses değişimleri dışında zamirlerin köklerinde büyük değişikliklerin meydana gelmediği, tarih boyunca arkaik şeklini büyük ölçüde koruyabildiği söylenebilir.

¹⁴ Annemarie von GABAIN (2013, s. 136), kökleri bi+, si+ olan zamirlerin çoğullarının Türkçede ikilik oluşturan z katılımı ile “biz, siz” şeklini aldığını söylemektedir.

5. Soru Zamirleri: Hangisi, kim, ne, neyi, neden vb. (Karaağaç, 2013, s. 431)

Türkülerde 116 kişi zamiri, 4 gösterme zamiri, 16 soru zamiri, 2 dönüşlülük zamiri ve 5 belirsizlik zamiri olmak üzere toplamda 143 zamir tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan zamir örnekleri şunlardır:

1.3.1. Kişi Zamirleri

Bilmem **bize** değdi kimin nazarı

Biz vurulduk imamımız dağlarda gezer

Başçeşme düzündə vurdular **bizi** (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam olsun Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

Bayram **bize** oldu çile

Uyu **benim** körpe balam

Kırmızı gül gönlüm **sende** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben giderim dünya **sana** ne oldu

Gurban gurban desin **beni** arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Bu güzellik **sana** hakkın vergisi

Beni koymadılar kendi halime

Şu gelinsiz gelen kervan **banadır**

Bu dert **bizi** iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tut elimden götür (indir) **beni** mezere (OBYT; 2012, s. 260)

Gel **seni** götürem İslam içine

Ben dinen dönersem el **beni** kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Seni vermem yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Benim canım feda idi bin cana

Ben de Erzurum'dan çektim gidirem

Bu da **benim** kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden selam olsun o vefasıza

Söyleyin kirveme küsmesin **bana**

Bir bayram gününü çok gördü **bana** (KST; 2021, s. 99)

Kızılırmak can incitme **sen** bugün

Daim ağlamaktır bu **benim** kârım (KST; 2021, s. 140)

Ben aklımı şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Ben Gıymat'ı yâr ettim (KST; 2021, s. 153)

Yâr **seninle** böyle miydi kavlimiz?

Mezarımı **benim** derin kazın yandım da bol olsun

Ben ölüyom aman sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Benim karalarım var (KST; 2021, s. 161)

Ooooo **sen** yan **ben** yana (KST; 2021, s. 172)

Koyun **seni** güttüm güttüm getirdim

Ablam sağdı **ben** önünde oturdum

Ben de bıktım şu ananın derdinden

Kara koyun **sana** çanlar takayım

Takayım da **ben** keyfime bakayım

Senin için, dağı taşı yıkayım

Sonra **seni** çay başına ilettim (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim imdat eyler?

Ben feleğe minnet etmem beş günü

Seni benden, beni senden yâd eyler

Ne öldürür **beni**, ne azat eyler (KST; 2021, s. 187)

Çoban **sana** doyamadım

Çoban **seni** seviyordum

Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Mühür gözlüm **seni** elden

Seni doğuran anandan

Ben seni senin gözünden (KST; 2021, s. 194-195)

A **benim** aslan yârim

Misget orada **ben** burada

A **benim** hacı yârim

Eller **bana** acımaz

Sen bari acı yârim

Kız **seni** öpen dudaklar

Ben Misget'i yitirdim (KST; 2021, s. 224-225)

Ben yandım amman (KST; 2021, s. 242-243)

Sen oğlundan bar bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Ben Hatça'yı yitirdim de dumanlı dağlar

Ben de yandım Hatça'ın basma donuna

Şehir oldu **bana** her zaman zehir

Çok dediler arkadaşlar yâr **senin** değil

Hatça'm **beni** öldürmeye fermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Seni gören âşık aklın şaşırır

Baba nerden aldın aney yandım hudey **sen** bu gelini (KST; 2021, s. 260)

Yâri **bana** getiren

Sebebimsin **sen** ağbom

Beni derde salıyor (KST; 2021, s. 263-264)

Baba **bana** edeceğin bu muydu?

Senin baban karşı köyün hocası

Bana derler şu çocuğun kocası

Gurban olam **senin** gibi geline

Senin baban karşı köyün hocası

Bana derler şu kötünün kocası

Ben de gelin oldum Garabel'in eline

Aman Allah **bana** yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz **sen** gibi aslan (KST; 2021, s. 285-286)

Yere batsın **seni** ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

Muştular verseler **bizim** peceye

Eller ile **ben** de gülsem güvensen

Kadir Mevla'm **bize** bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Ben ağayım **ben** paşayım diyenler

Hele sorun bakın **bizim** komşular n'olmuş?

Bu köy **bizim** köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Lütfi ya **sen** kesme ümit Hûda'dan

Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Ben ağlarım zarı zarı

Benim derdim **bana** yeter

Benim derdim **bana** yeter

Bir dahı **sen** katma bülbul (KST; 2021, s. 310)

Ölen ölür kalan sağlar **bizimdir** (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir koyun olayım **sen** de bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Benim ömrüm geçer ahuzarınan (KST; 2021, s. 334)

Şavkı **beni** yahtı geçti

Ben bu sırra eremedim

Bu dertler yaralar **bizi**

Vurma kardaş vurma yazıktır **bana**

Ben ölürsem de kardaş derd olur **sana** (KST; 2021, s. 332)

Ben bu yaradan ölürsem

Ben anamın biriyidim

Vallahi de **ben** ölüyom

Ben vuruldum gidiyom (KST; 2021, s. 356)

1.3.2. Gösterme Zamirleri

Baba bana edeceğin **bu** muydu?

Aman Allah bana yapacağın **bu** muydu? (KST; 2021, s. 265-266)

Buna can dayanır mı? (KST; 2021, s. 224-225)

Bu da kızıma dedin mi? (KST; 2021, s. 256-257)

1.3.3. Soru Zamirleri

Kimi görse yardım bekler

Hasan **ne** bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben giderim dünya sana **ne** oldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

Selvim **ne** beklersin Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Açın çantasını bakın **nesi** var (KST; 2021, s. 222)

Ne yapsın anam böyle bağlar

Bağban çürük, bağ **neylesin** (KST; 2021, s. 246-247)

Neyleyim neyleyim eli **neyleyim**

Ninni söylemeyen dili **neyleyim**

Tomurcuk vermeyen gülü **neyleyim**

Bebek belemeyen kolu **neyleyim**

Evlatsız kalan evi **neyleyim** (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim komşular **n'**olmuş? (KST; 2021, s. 304)

Gün doğmadan **neler** oldu (KST; 2021, s. 256-257)

1.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Ayırır **çoğunu** er meydanından (OBYT; 2012, s. 200)

Kimseler düşmesin böyle zalime (OBYT; 2012, s. 205-207)

Herkes sevdiğini aldı yürüdü (KST; 2021, s. 242-243)

Bu dünyada bir **şey** bilmem (KST; 2021, s. 356)

Ben garibem **kimse** bakmaz yüzüme (OBYT; 2012, s. 260)

1.3.5. Dönüşlülük Zamirleri

Suya düştü Ümmü kızın **kendisi** (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kaşları gözleri aney yandım hudey **kendine** uymuş (KST; 2021, s. 260)

1.4. Edatlar

Edatlar kendi başlarına anlamları olmayan sadece gramer görevleri bulunan bağlı birimlerdir. Sözlere, sözcüklere, cümlelere bağlanır veya onları çekime sokarlar (Karaağaç, 2013, s. 433). Edatlar yanında geldikleri sözcüğün/cümlemin ifade gücüne yardım eden sözcüklerdir.

Bazı sözcüklerin hangi sözcük türüne dâhil edileceği zaman zaman tartışmalı da olsa araştırmacılar edatları çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Genel itibarıyla edatlar; isimlerden sonra yer alan¹⁵ (Adalı, 2004, s. 40; Tiken, 2004, s. 1), sözcükler arası ilgi kurmaya yarayan (Aksan, 1983, s. 132; Gencan, 2001, s. 473; Hatiboğlu, 1972b, s. 56; Koç, 1992, s. 149; Korkmaz, 2014, s. 1052; Sağol Yüksekaya vd., 2006, s. 128), tek başına bir anlam ifade etmeyen¹⁶ ve ancak yanındaki sözcükle anlam kazanan (Aksan, 1983, s. 132; Ediskun, 1996, s. 284; Karaağaç, 2013, s. 433; Korkmaz, 2007a, s. 51; Topaloğlu, 1989, s. 33) yalnızca gramer vazifeleri bulunan (Ergin, 2013, s. 348) sözcüklerdir.

Diğer sözcüklerle her düzeyde kavram ilişkisi kuran edatlar; tamlayan-tamlanan, tümleç-yüklem, cümleler arası anlam vd. ilişkiler kurabilir (Börekçi, 2009, s. 124). Kerime ÜSTÜNOVA (2008) kavramlar arası ilişki kuran bu edatları “ad işletim edatları” olarak isimlendirmiştir.

Araştırmacılar Türkçe kökenli edatların çoğunun, kadim dönemlerde zarf-fiil yapılarından kalıplaşarak oluştuğu konusunda hemfikirdirler (Bayraktar, 2004, s. 161-169; Grönbech, 2011, s. 35-36; Hacıeminoğlu, 1984; Li, 2004; Öner, 2017; Tiken, 2004). Edatlardan önce gelecek olan hâl/durum eklerinin belirleyicisi de bu zarf-fiillerin

¹⁵ Kerime ÜSTÜNOVA (2008, s. 279), edatların isim/isim soylu sözcüklere geldiği yargısından yalnızca çekim edatları için söz edilebileceğinden bahseder. Örneğin, cümle başı edatları isimlerle değil, doğrudan cümle ya da ögelerle ilişki kurar (Kara, 2009, s. 1288).

¹⁶ Kendilerine özgü çağrışımları olmasından dolayı edatları bütünüyle anlamsız yapılar olarak görmemek gerekir (Kara, 2009, s. 1287).

hangi fiillere kaynaklık ettiği ve bu fiillerin anlamsal özellikleridir¹⁷ (Hunutlu, 2019, s. 135).

“Edatlar ve Zarflar Üzerine Bazı Düşünceler”¹⁸ başlıklı makalesinde edat ve zarfların tanımlarını yeniden değerlendiren Funda KARA (2009, s. 1287-1288), edatların özelliklerini şu şekilde özetlemiştir: “Tek başlarına anlamları yoktur, ilgili oldukları kavram veya birimlerle anlamları sezilir. (...) Kendi başlarına cümle ögesi olamazlar. (...) Çekime girmezler. (...) İsim veya isim soylu kelimelerden sonra gelerek bunlar veya gruplar arasında ilgi kurarlar.”

Edatların kendilerinden önceki sözcüğe bir ek vasıtasıyla bağlanma isteğinin sebebi, bu sözcüklerin zaman içinde kalıplaşan dil birimleri olmasıdır (Hunutlu, 2019, s. 155).

Edatların cümle içindeki yeri konusunda Efrasiyap GEMALMAZ (1989, s. 9) şunları kaydeder:

Türkçede prensip olarak kelimelerin önüne gelen ek ve edat yoktur. Eğer, şayet, çünkü, zira, sanki, meğer, meğerki, mademki gibi öne gelen edatlar ya diğer dillerden olduğu gibi alınmış yahut tercüme yoluyla aktarılmıştır. Belirten durumunda olan bu vazife unsurları belirtilen durumunda olan mana unsurlarından önce gelir.

Edatlar çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları olmak üzere üç çeşittir. İncelenen türkülerde 18 çekim edatı, 59 bağlama edatı ve 59 ünlem edatı olmak üzere toplamda 135 edat tespit edilmiştir. Türkü metinlerinde yer alan edat örnekleri şunlardır:

¹⁷ Bu fiillerin zorunlu öge istekleri ve geçişli ya da geçişsiz oluşu belirleyicidir.

¹⁸ Funda KARA bir sözcüğün edat ya da zarf olduğunun tespitinde ayırt edici olan unsurlardan birinin de vurgu olduğunu belirtir: bk. agm.

1.4.1. Çekim Edatları

Çekim edatları çekimlik bağlı birimlerdir. Varlık-varlık, varlık-eylem ilişkilerinin adlarıdır (Karaağaç, 2013, s. 434). İsimlere ekli veya eksiz olarak bağlanan bu edatlar cümlelerin herhangi bir ögesi ile bağlantı kurmaya yarar (Karahan, 2017, s. 62-63). Görev bakımından çekim eklerine oldukça benzeyen bu dil birimleri, hâl/durum ekleriyle yakından ilişkilidir:

Türkiye Türkçesinde kullanılan edatlar kendinden önce yalın hâl, ilgi hâli, yönelme hâli ve çıkma hâli istemektedir¹⁹: Aşırı, gibi, diye, üzere, kadar, nispette, derecede vb. edatlar ek almadan veya zamirlerle kullanımlarında ilgi ekiyle önündeki kelimeye bağlanır. Ait, dair, dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, karşın, rağmen, nazaran vb. edatlar yönelme hâli eki almış isimlerle birleşirler. Aşağı, başka, beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, ötürü, sonra, yana vb. edatlar çıkma hâli eki alan isimlerle kullanılır. (...) Edatın önündeki isim, edata kaynaklık eden kelimenin anlamına uygun düşen hâl ekini almıştır. (Hunutlu, 2019, s. 135-137)

Türkülerde tespit edilen çekim edatları şunlardır:

Seymanları kuzu **gibi** meleşir

Cephede süngüler ayna **gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 218)

Buna **rağmen** koymadılar yarasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gıymat kız **gibi** görmedim (KST; 2021, s. 153)

Senin **için**, dağı taşı yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Dişleri**nen** ekmek doğrar tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

¹⁹ Son çekim edatlarının kendisinden önce gelen hâl/durum eki istekleri, Türkçenin her döneminde -hatta aynı dönem içerisinde bile- farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Uygur ve kısmen de Karahanlı Türkçesinde “üçün, teg, birle, üze” edatlarından önce gelen zamirler ilgi hâli eki değil, yükleme hâli eki taşımıştır. Bu yükleme hâli eki Harezmi-Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahasında değişerek bazı istisnalar dışında yerini ilgi hâline bırakmıştır (Hunutlu, 2019, s. 135).

Âlemi yaktı zâr (ağlama) **ile** (KST; 2021, s. 132)

Munzur Dağı silelenmiş garınan

Benim ömrüm geçer ahuzarınan

Yağan yağmur **ile** ıslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Bana senden **başka** kim imdat eyler? (KST; 2021, s. 187)

Hatça'm çıkmış pencereye ay **gibi** parlar (KST; 2021, s. 253-254)

Gurban olam çiğdem **gibi** geline

Gurban olam senin **gibi** geline

Gurban olam güççük **gibi** geline (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz sen **gibi** aslan

Sünek **gibi** koç yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Yıldız **gibi** ahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

1.4.2. Bağlama Edatları

Sözcükleri, söz öbeklerini ve cümleleri bir araya getiren ve aralarında ilişki kuran çekimlik bağlı birimlerdir (Ergin, 2013, s. 352; Karaağaç, 2013, s. 435). Bağlama edatları sınırsızca tekrarlanarak kullanılabilirler (Delice, 2017, s. 167).

Bağlama edatları/bağlaçlar, aynı türden olan en az iki unsuru ortak şekilde yan yana (Bozkurt, 2007, s. 59) birbirine bağlayıp birer bağlama grubu oluştururlar (Bozkurt 2004, s. 74).

Türkülerde tespit edilen bağlama edatı örnekleri şunlardır:

Ne gelen var **ne de** giden

Gelsen **de** bir gelmesen **de** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran ateşi **de** gönlüme doldu

Anama deyin **de** odama girsin (OBYT; 2012, s. 253-254)

Tutun elimden **de** batırın kara (OBYT; 2012, s. 218),

Selam olsun ecdad **ile** ebâya

Nazar ettim sağım **ile** soluma

Sanki matem düşmüş yâr otağına

Ben **de** Erzurum'dan çektim gidirem

Bu **da** benim kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kanadım yoktur **ki** havaya uçam (KST; 2021, s. 99)

Bülbül~~ünen~~ saka ötüşen kuşlar

Günüm getti **artık** görünmez yolum (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala çorap örmedim **de**

Ah... Sabah kalktım er gittim **de**

Göl köyünü **de** yol ettim

Ah... Kiraz koydum sepete **de** yâr oturur tepede

Gıymat kızın gözleri **de** şân oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Diledim **ki** nazlı yâre gideyim (KST; 2021, s. 164-165)

Getirdim **de** baş arkaca yatırdım

Ben **de** bıktım şu ananın derdinden

Takayım **da** ben keyfime bakayım (KST; 2021, s. 179)

Felek yıkar bir gün **ya** berbat eyler

Ne öldürür beni **ne** azat eyler (KST; 2021, s. 187)

Utandım **da** diyemedim

Hele ardında sürüsü var

Eğer çoban susadınsa (KST; 2021, s. 193)

Hem oğlundan **hem** kızından (KST; 2021, s. 194-195)

Belki gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Şu Yemen elleri **ne de** yamandır

Bir çift kundurayla **bir de** fesi var (KST; 2021, s. 222)

Sevdi **de** kaçıverdi

Sen **bari** acı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Ağamsız **da** bu yerlerin tadı yok (KST; 2021, s. 228)

Halid Paşa der **ki** "Durmayın atın!" (KST; 2021, s. 231-232)

Aldı **da** yürüdü a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Üçüne **de** beşine **de** Hatça'm onuna

Ben **de** yandım Hatça'mın basma donuna (KST; 2021, s. 253-254)

Bu **da** kızıma dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Ben **de** gelin oldum Garabel'in eline

Küskün değilim **ki** gülek barışak (KST; 2021, s. 265-266)

Salıvermiş ince belden Efe'm **de** kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Bir **dahi**²⁰ sen katma bülbül (KST; 2021, s. 310)

Bir oğlum olsa **da** gitse hocaya

Bir kızım olsa **da** bir fistan diksem

Eller **ile** ben **de** gülsem güvensen (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular n'olmuş? (KST; 2021, s. 304)

Ferman padişahın **ise** dağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir koyun olayım sen **de** bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Ne sordum **ne de** söyledi

Sandım **ki** Zöhre Yıldızı (KST; 2021, s. 332)

Emine'm oturmuş **da** daşın üstüne

Daramış zülfünü **de** kaşın üstüne

Bir selamın gelse **de** başım üstüne

Ben ölürsem **de** kardaş dert olur sana (KST; 2021, s. 346)

Evimize gidek **d'**öldür

Hele bakın eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

Bu işi **de** yapan Demircili'nin muhtarı (KST; 2021, s. 356)

²⁰ Dahi edatı; takı, yme takı, ok, dakı biçimleriyle birlikte Eski Türkçenin kuvvetlendirme görevi gören sözcüklerindendir (Korkmaz, 1962, s. 13).

1.4.3. Ünlem Edatları

Ünlemler insanların çıkardığı seslerden ibarettir. Ünlem edatları kendi arasında üçe ayrılır: seslenme edatları, soru edatları ve cevap edatları. Bazı ünlem edatları şunlardır: aman, ay, ah, eyvah, maşallah, hah, vah, vay, arş/marş, ayol, hay hay (Delice, 2017, s. 215).

Duygularla bağdaştırılan ünlemler hakkında birbirine benzer tanımlar yapılmıştır: Ahmet TOPALOĞLU (1989, s. 149), Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü'nde ünlemi “genellikle tek başına anlamı olmayan, ancak seslenmeleri; korku, sevinç, şaşkınlık, acıma gibi ruh hâllerini; yasaklama, tasdik, gösterme gibi hususları ifade eden kelime türü” şeklinde tanımlar. KONONOV (1956), ünlemleri duyguları ifade etmeye yarayan sözcükler olarak açıklar. Ünlemleri duyuş ünlemleri ve soruşturma ünlemleri olarak iki ana grupta toplayan BANGUOĞLU (2004, s. 398), duyuş ünlemlerini iletişimde vericinin duygularını açıklayan ünlemler olarak; soruşturma ünlemlerini ise ilgi çekmeye, teşvik etmeye, onaylamaya ya da geri çevirmeye yarayan sözcükler olarak tanımlar.

Ünlemlerin diğer sözcük türlerinden birkaç farklı hususu vardır. Bunlardan biri bilginler tarafından dillerin doğuşunun ünlemlere dayandırılmasıdır. Bu anlayışa göre ünlemler, insanların duyguları neticesinde ortaya çıkardıkları sesler olup zamanla sözcüklere dönüşmüşlerdir (Aksan, 1987, s. 96-97). Diğer bir özelliği ise birkaç cümle kurularak anlatılabilecek durumların bir ünlem ile anlatılabilmesidir (Akalin, 2011, s. 588-603).

Muharrem ERGİN (2013, s. 349-352) ünlemleri, ünlem edatları başlığı altında; ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olarak gruplandırmıştır. Ünlemleri edatlar içerisinde ele alan Necmettin HACİEMİNOĞLU (1974, s. 8) da benzer gruplandırmayı yapmış ancak ünleme edatları terimini kullanmıştır.

Ünlemler ve seslenmeler arasındaki ilişkiden söz eden Cengiz ALYILMAZ (2010, s. 35-41), bu ilişkinin şu şekilde aktarıldığını kaydeder:

- 1- ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu
- 2- ünlem/ünlem grubu + seslenme/seslenme grubu + seslenme eki/seslenme edatı
- 3- ünlem/ünlem grubu + Ø
- 4- Ø + seslenme/seslenme grubu + Ø
- 5- Ø + seslenme/seslenme grubu + seslenme eki/edatı.

Türkülerde tespit edilen ünlem edatları şunlardır:

Yavrum kaldı balam **nenni** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Aman o Ahçık civan o Ahçık (OBYT; 2012, s. 277)

Neynim **amman aman** (OBYT; 2012, s. 317)

Of of Manda yuva yapmış söğüt dalına, **aman aman**
Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? **Amanın yandım**
Of of... Sabahlayın erken çifte giderken, **aman aman**
Öküzüm torbadan düştü gördün mü? **Amanın yandım**
Of of... Sabah ezanını okurken, **aman aman**
Müezzin minareden uçtu gördün mü? **Amanın yandım** (OBYT; 2012, s. 336)

Bir yıldız doğdu yüceden yâr yâr **aman**
Kavlim var dün geceden yâr yâr **aman**
Kanlım oldun sarı yıldız dön dön **aman**
Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız **hey** (KST; 2021, s. 132)

Ah... Ala çorap örmedim de

Ah... Sabah kalktım er gittim de

Ah... Kiraz koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Mezar arasında **yandım aman** harman olur mu?

Kama yarasına **yandım aman** derman olur mu?

Ben ölüyüm **aman** sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Dağlar **oy** dağlar dumanlı dağlar

Dağlar **oy** dağlar içim kan ağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ooooo sen yan ben yana (KST; 2021, s. 172)

Le le çoban (KST; 2021, s. 193)

Yol üstünde karakol, **belalım amman amman**

Şu karşıki tepeden, **belalım amman amman**

Bu yollar meste gider, **belalım amman amman**

Yıkılası gurbet el, **belalım amman amman**

Bu pınar çeşme pınar, **belalım amman amman**

Bugün yâri görmedim, **belalım amman amman** (KST; 2021, s. 210)

Anom Yemen'dir, gülü çimendir (KST; 2021, s. 222)

Elin oğlu değil mi (**Aman aman aman**)

A benim hacı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Kaynak da çakıllı **a** canım

Duman da bürüdü **a** canım

Aldı da yürüdü **a** canım

Sürmelim **amman**

Ben yandım **amman**

Sevmişem **amman**

Dardır da geçilmez **a** canım

Bir tas da içilmez **a** canım (KST; 2021, s. 242-243)

A kız kendi saçını öremedin mi (KST; 2021, s. 253-254)

Baba nerden aldın **aney** yandım **hudey** sen bu gelini

Odasına vardım namaza durmuş **oy**

Sanırsın karşında bir aydır doğmuş **oy**

Keten köynek giymiş yakası ezik **oy**

Öpmeye kıyamam sevmeye yazık **oy** (KST; 2021, s. 260)

Aman Allah bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı **vay vay**

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor **vay vay**

Salı vermiş ince belden Efe'm de kuşağı **vay vay** (KST; 2021, s. 285-286)

Efeler içinde Osman Efe **hey** (KST; 2021, s. 289-290)

Bülbül göçmüş baykuş konmuş **gelele**

Kapıları kitlemişler **lo gelele**

Bu köy bizim köye benzemir **lo gelele** (KST; 2021, s. 304)

Vallahi de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352)

1.5. Atasözleri

Atasözleri yapısı ve anlamı itibarıyla cümleye benzeyen kalıp sözlerden biridir. Genelde şart ve ana fikrin belirtildiği iki bölümden oluşur. Verilmek istenen anlam çoğunlukla dolaylı yoldan verilir ve ögelerin yerleri sabittir (Karaağaç, 2013, s. 413). Ancak türküler içerisinde tespit edilen örneklerde ögelerin yerinin korunmuş değil, uyarlanmış olduğu görülmüştür. Anlam dikkate alınarak örneklere atasözleri içerisinde yer verilmiştir. Bu örneklerin sayısı çok değildir.

Türkülerde tespit edilen atasözü örnekleri şunlardır:

- Kara haber tez duyulur

Evlerine **kara haber ulaşır** (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Gün doğmadan neler doğar

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257)

1.6. Deyimler

Deyimler “anlamı dışında yeni bir anlam veya anlamlar taşıyan iki veya daha çok kelimeden oluşan, çekici ve derin bir anlam özelliğine sahip söz dizileri (Korkmaz, 2018, s. 17)” olarak tanımlanmaktadır. Bir deyim tek başına da anlamlı olan sözcüklerin bir araya gelmesinden oluşur ancak ortaya çıkan deyimın anlamı bu sözcüklerin ifade ettiği gerçek anlamdan oldukça uzaktır (Karaağaç, 2013, s. 415).

Bir deyimi oluşturan sözcükler bütünleşme sürecine girdikten sonra tekrar ayrı ayrı değerlendirilemez, yalnızca o bütün içerisinde deyimın bir parçası olabilirler. Bu bağlamda bir şekilde aktarılmadıkça bir deyimın anlamı, dilin ve dili konuşanların geçmişinde aranmalıdır.

Deyimler zaman zaman atasözleri ile karıştırılmaktadır fakat aralarında ayırt edici pek çok özellik bulunmaktadır. Zeynep KORKMAZ (2018, s. 18) atasözü ve deyimlerin özelliklerini şu şekilde aktarır:

Atasözleri bağımsız tam cümleler hâlinde, bir hayat gerçeğini dile getiren söz kalıplarıdır. Deyimler ise, mecazi anlamlar verilerek kullanılmış birer söz kalıbı niteliğindedir. Bu nitelikleri dolayısıyla da benzetme, istiare gibi edebî sanatlar bölümüne girerler.

Kalıplaşmış dil öğeleri arasında fiil deyimleri kavramından bahseden Cengiz ALYILMAZ (2003b, s. 149), sözlü ve yazılı kaynaklarda bu deyimlerin zarf + fiil'den oluşan fiil deyimleri ve nesne + fiil'den oluşan fiil deyimleri olmak üzere iki şekilde yer aldığını kaydeder.

Türkülerde tespit edilen deyim örnekleri şunlardır:

- Aklını başından al-

Aklım baştan alıyor (KST; 2021, s. 263-264)

- Aklını şaşır-

Ben **aklımı şaşırdım** (KST; 2021, s. 144)

Seni gören âşık **aklın şaşırır** (KST; 2021, s. 260)

- Al kanlara boyan-

Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Al kanlar al-

Başçeşme düzünü **al kanlar aldı** (OBYT; 2012, s. 190)

- Alnı açık yüzü ak

Alnımız apaçık yüzüm karasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Alnının kara yazısı

Alnımıza kara yazı yazıldı (OBYT; 2012, s. 200)

- Altüst ol-

Geleceğim **altüst oldu** (OBYT; 2012, s. 242-243)

- Arası açık ol-

Aram açık ela gözlü yârinan (KST; 2021, s. 334)

- Ateş al-

Ateş almış gönül yoktur durağı (KST; 2021, s. 306)

- Ayna gibi

Cephede süngüler **ayna gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

- Başını bağla-

Gelin Ümmü **başın** kimler **bağladı** (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Bayrak aç-

Doğunun Türkleri **bayrak açmış** bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

- Bayram et-

Mübarek günlerdir sel **bayram eder**

Garışmış nergisi çöl **bayram eder**

Eğilmiş secdeye dal **bayram eder**

Said ağlamakta el **bayram eder**

Mahlugat sevinir kul **bayram eder** (KST; 2021, s. 140)

Eller **bayram eder** nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

- Benzi sarar-

Sarardı gül **benzim** döndü gazele (OBYT; 2012, s. 218)

- Bir hoş ol-

İnsan **bir hoş oluyor** (KST; 2021, s. 172)

- Boğazına sarıl- / Boynuna sarıl-

Ahrette **sarıl boynuma** (KST; 2021, s. 351-352)

- Boyun bük-

Kaderime **boyun бүktüm** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Can baş üstüne

Bir selamın gelse de **başım üstüne** (KST; 2021, s. 346)

- Can dayanma-

Buna **can dayanır mı** (KST; 2021, s. 224-225)

- Çok gör-

Bir bayram gününü **çok gördü** bana (KST; 2021, s. 99)

- Derde düş- / Derde sal-

Beni **derde sal**ıyor (KST; 2021, s. 263-264)

- Dert ol-

Ben ölürsem de kardaş **dert olur** sana (KST; 2021, s. 346)

- Dile (dillere) düş-

Bir ateşi Cansu **düştü dillere** (KST; 2021, s. 306)

- Dişini sık-

Çaresiz **dişimi sıktım** gidirem (KST; 2021, s. 331-332)

- Elinden al-

Elimden aldılar yârı (KST; 2021, s. 310)

- Emek çek-

Çektiğim emekler hep gitti zaya (OBYT; 2012, s. 218)

- Etrafını sar- / Etrafı çevril-

Etrafımız çevrildi kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

- Gönül bağla-

Gönlümü bağladım sırma saçına (OBYT; 2012, s. 277)

- Göz süz-

Top bürür saçını **gözünü süzer** (KST; 2021, s. 265-266)

- Göze çarp-

Geri döndüm düşman **çarptı gözüme** (OBYT; 2012, s. 218)

- Gözleri süzül-

Uyku geldi ela **gözler süzüldü** (OBYT; 2012, s. 218)

- Gözü yolda kal-

Şimdi sevdiğimin **gözü yollarda** (KST; 2021, s. 164-165)

- Gün say- / hafta say-

Sayarım haftaları (KST; 2021, s. 263-264)

- Haber al-

Güzel İmranlı'dan **aldım haberi** (OBYT; 2012, s. 218)

- Haber sal-

Evime barkıma **haber saldılar** (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Harman kaldır-

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

- Hırsından çatla-

Hırsından Marzmanof iki **çatlıyor** (KST; 2021, s. 231-232)

- İflah olma- / İflah etme-

Bu dert bizi **iflah etmez** öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Kahır çek-

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır çekilmez** (KST; 2021, s. 253-254)

- Kendi hâline bırak- / Kendi hâline koy-

Beni **koy**madılar **kendi hâlime** (OBYT; 2012, s. 205-207)

- Kendini harap et-

Asri gurbet **harap etmiş** köyümü (KST; 2021, s. 304)

- Keyfe bak-

Takayım da ben **keyfime bakayım** (KST; 2021, s. 179)

- Kolu kanadı kırıl-

Kırdı kanadımı kolumu dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

- Kul et- / Kul Eyle-

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

- Kurban ol-

Gurban olam çiğdem gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

- Minnet etme-

Ben feleğe **minnet etmem** beş günü (KST; 2021, s. 187)

- Nasip al-

Her dertten **nasibin aldı** (OBYT; 2012, s. 242-243)

- Nazar değ-

Bilmem bize **değ**di kimin **nazarı** (OBYT; 2012, s. 190)

Miskalar yaptıram **değmesin nazar** (KST; 2021, s. 265-266)

- Ömür çürüt- / Ömür bitir-

Genç **ömrümü bitiren** (KST; 2021, s. 263-264)

- Peşine düş-

Çok **peşime düştü** genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Peşine düşmüş de şu Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290)

- Reva gör-

Reva mı **gördünüz** ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

- Sağ ol-

Ben ölüyom aman sevdiceğim **sağ olsun** (KST; 2021, s. 159)

- Sala ver-

Vakitsiz gidene **sala verdiler** (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Selam ol-

Benden **selam olsun** o vefasına (KST; 2021, s. 99)

- Ses ver- / Seda ver-

Dağlar **seda verip** seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

- Söz tut-

Şimdi **söz**lerimi **tut**manın yeri (KST; 2021, s. 179)

- Şanından ol- / Şanından düş-

Köroğlu **düş**er mi yine **şanından** (OBYT; 2012, s. 200)

- Tadı tuzu yok / Tadı yok

Ağamsız da bu yerlerin **tadı yok** (KST; 2021, s. 228)

- Tüfek çat-

Taburun önünde **tüfek çat**tılar (OBYT; 2012, s. 253-254)

- Ümit kes-

Lütfi ya sen **kes**me **ümit** Hüda'dan (KST; 2021, s. 306)

Kesme **ümid**ini Kadir Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327)

- Yas çek-

Aslanın **çek**tiği garibin **yası** (KST; 2021, s. 289-290)

- Yazık ol-

Yazık oldu eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

- Yere bat-

Yere batsın seni ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

- Yol et-

Göl köyünü de **yol** ettim (KST; 2021, s. 153)

- Yola bak-

Yâr **yoluna bakarım** (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Yola dizil-

Göç göç oldu göçler **yola dizildi** (OBYT; 2012, s. 218)

- Yoldan çevir- / Yoldan Eyle-

Yolcuyu **yolundan eyleyen** dilber (KST; 2021, s. 253-254)

- Yuva yap-

Of of Manda **yuva yapmış** söğüt dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

- Yüreği dayanma-

Yürek mi **dayanıyor** (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

- Yüreği yan-

Ahçık'i kaybettim **yüreğim yanar** (OBYT; 2012, s. 277)

Yüreğim ona **yanar**, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

- Yüreğini dağla- / Bağrı dağla-

O yârin hasreti **bağrımı dağlar** (KST; 2021, s. 164-165)

- Yüzü gül-

Kolcubaşı İsmail'in **gülmesin yüzü** (OBYT; 2012, s. 190)

- Yüzüne bakma-

Ben garibem kimse **bakmaz yüzüme** (OBYT; 2012, s. 218)

1.6.1. TDK Sözlük'te Yer Almayan Deyimler

- Küle dön-

Küle döndüm hasretinden narından (KST; 2021, s. 164-165)

- Kalıp gibi seril- / Yere seril-

Nice koç yiğitler **yere serilir** (KST; 2021, s. 323-324)

- Sevdaya sal-

Serimi **sevdaya salan** o Ahçık (OBYT; 2012, s. 277)

- Suyu sal- / Suyu kat-

Emeğimi **suyu kattım** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

- Tuz ek-

Tuz ektiler çalıştığım çabaya (OBYT; 2012, s. 331-332)

1.7. Yabancı Sözcükler

Dilin temel öğelerinden biri olan sözcüklerin sahip olduğu farklı boyutlardan biri yabancı sözcüklerdir (Çoban, 2020, s. 1). Semra ALYILMAZ (2013, s. 167) kavramları işaretleme yolları arasında yabancı dillerden sözcük alıntılanmaya yer vermiştir.

Dil biliminin alanlarından biri olan köken bilgisi, bilinen en eski köke ulaşma ve en temel anlamı kurgulama amacı taşır. Her dilin zamanla çağdaş dildeki kurallarıyla örtüşmeyen, tarihsel süreç dolayısıyla biçim değiştirmiş olan, yani artık kökeni tam anlaşılamayan sözcükleri vardır (Karaağaç, 2013, s. 765).

Bir dilin söz varlığını yalnız kendi kaynaklarından çıkan sözcükler oluşturmaz. Dilin konuşucusu olan milletin tarih içindeki serüvenine bağlı olarak çeşitli sebeplerle etkileşime geçtiği başka milletlerin dilleriyle alışveriş yaparak bu dillerden sözcük alıp kendi dilinden de bu dillere sözcük vermeleriyle oluşan dilsel alışveriş de söz varlığı açısından önemli bir gerçektir. (Güneş, 2015, s. 997)

Her dilin taşıdığı karakteristik özellikleri o dile mensup bulunan bir sözcüğü tanımak için oldukça önemlidir. Her dil mutlaka çevresindeki dillerle etkileşime girer ve sözcük alışverişinde bulunur. Türkçe kadim coğrafyasında Moğolca ve Çince ile, ilerleyen çağlarda Arapça, Rumca ve Farsça ile, günümüze doğru ise İngilizce, Fransızca vd. dillerle oldukça yakından etkileşimde bulunmuştur. Türküler bu etkileşimi, yakıldıkları dönemde beslendikleri baskın yabancı dilin/dillerin yansıması olarak sergilemektedir.

Bir dile ödünç verilen sözcükler o ulusun hangi kültürel alanda yetkin olduğunu gösterirken ödünç alınan sözcükler de ödünçleme yapan ulusun hangi kültürel alanda yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir (Delice, 2017, s. 39).

Her dilde olduğu gibi, Türkçenin her döneminde de alıntılama yapıldığı görülmektedir. Eski Türkçe Dönemi'nde kavramlar yabancı sözcüklerle ve yabancı sözcüklerin üzerine Türkçe görevli dil öğeleri getirilerek işaretlenmiştir (Alyılmaz, 2004, s. 704). Eski Uygur Türkçesi eserleri Sanskritçe başta olmak üzere Tibetçe, Toharca, Soğdca alıntı sözcükler içermektedir. Bunun yanı sıra Budizm'deki Sanskritçe ve Çince sözcüklerin zamanla Türkçeleştirilmesi dikkate değerdir (Öner, 1996, s. 142). Uygurların XIII. yüzyılda Moğol hâkimiyeti altında yaşamaya başladıkları tarihten itibaren Manihaist ve Budist çevrelerde yazılmış metinlerde Moğolca alıntılar görülmektedir (Ağca, 2006, s. 32). Karahanlı Türkçesi Dönemi'nde Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonucunda gerek Türkler arasında gerekse Anadolu coğrafyasında İslamiyet daha çok tanınmıştır. Bununla birlikte Türk dili de Arap ve Fars kültürleriyle etkileşime girmiştir (Sunel, 1992, 951). XI. yüzyılda Doğu Anadolu'ya yerleşen Türkler, Rumca ve Ermenice pek çok sözcük öğrenmiştir (Sezgin, 2002). Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin oldukça fazla olduğu görülmektedir (Şahin, 2015). Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde de artarak devam eden Arapça ve Farsça alıntılarının yanında, Osmanlı donanması ile İtalyancadan ve Osmanlı diplomasisi ile Fransızcadan birçok sözcük alıntılanmıştır (Gemalmaz, 2010). Tanzimat Dönemi

sonrası Türkçedeki alıntı sözcüklerin yönü Batı dillerine kaymış, özellikle Fransızca alıntılar dikkat çekmiştir (Durmuş, 2004). Cumhuriyet Dönemi'nde ise İngilizce ve Almanca kökenli sözcükler Türkçe içerisinde yer almaya başlamıştır (Çoban, 2020).

Türkülerde tespit edilen yabancı sözcük örnekleri²¹ sırasıyla şöyledir:

1.7.1.Arapça Sözcükler

Bilmem bize değdi kimin **nazarı**²²
Başçeşme düzünde iki **hurç**²³ tütün
Etrafımız²⁴ çevrildi kolcuyla bütün
Öveçli kırında üç sıra **mezar**²⁵
Biz vurulduk **imamımız**²⁶ dağlarda gezer
Gün olur **kalemler**²⁷ bunları yazar (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden **selam**²⁸ olsun Bolu Beyi'ne
Dağlar **seda**²⁹ verip seslenmelidir
Köroğlu düşer mi yine **şanından**³⁰
Ayırır çoğunu er **meydanından**³¹ (OBYT; 2012, s. 200)

Sevda değil bir **alamet**³²
Gitti gelmez ol **muhannet**³³

²¹ Bu bölümde yer alan örneklerin kökeninin tespitinde kullanılan kaynaklara dipnotta atıf olarak yer verilmiştir.

²² (Çoban, 2020, s. 154; Parlatır, 2014, s. 1269)

²³ (Çoban, 2020, s. 107; Parlatır, 2014, s. 652)

²⁴ (Çoban, 2020, s. 89; Parlatır, 2014, s. 422)

²⁵ (Çoban, 2020, s. 143; Parlatır, 2014, s. 1085)

²⁶ (Çoban, 2020, s. 112; Parlatır, 2014, s. 731)

²⁷ (Çoban, 2020, s. 118; Parlatır, 2014, s. 826)

²⁸ (Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1479)

²⁹ Sözcük, sözlükte sada biçiminde yer almaktadır.

(Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1432)

³⁰ (Çoban, 2020, s. 177; Parlatır, 2014, s. 1556)

³¹ (Çoban, 2020, s. 143; Parlatır, 2014, s. 1083)

³² (Çoban, 2020, s. 64; Parlatır, 2014, s. 72)

Yaralara **merhem**³⁴ olmaz
Ol **tabipten**³⁵ derman gelmez
Bülbülü eyledi **asi**³⁶
Her dertten **nasibin**³⁷ aldı
Kader³⁸ yuvamızı yıktı
Mezar sarar **bedenime**³⁹
Bülbülün **sefil**⁴⁰ ötüşü
Duyanı **hayrete**⁴¹ saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Evime barkıma **haber**⁴² saldılar
Vakitsiz⁴³ gidene sala verdiler
Vakitsiz gidene **sala**⁴⁴ verdiler

Ne yaman zor imiş **garip**⁴⁵ ölmesi
Ne yaman güç imiş **asker**⁴⁶ ölmesi
Böyle garipleri yıkar mı **adam**⁴⁷
Ben giderim **dünya**⁴⁸ sana ne oldu
Hicran⁴⁹ ateşi de gönlüme doldu
Gurban gurban⁵⁰ desin beni arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

³³ (Parlatır, 2014, s. 1117)

³⁴ (Çoban, 2020, s. 141; Parlatır, 2014, s. 1063)

³⁵ (Çoban, 2020, s. 181; Parlatır, 2014, s. 1599)

³⁶ (Çoban, 2020, s. 67; Parlatır, 2014, s. 107)

³⁷ (Çoban, 2020, s. 153; Parlatır, 2014, s. 1265)

³⁸ (Çoban, 2020, s. 117; Parlatır, 2014, s. 814)

³⁹ (Çoban, 2020, s. 71; Parlatır, 2014, s. 171)

⁴⁰ (Çoban, 2020, s. 171; Parlatır, 2014, s. 1474)

⁴¹ (Çoban, 2020, s. 103; Parlatır, 2014, s. 606)

⁴² (Çoban, 2020, s. 98; Parlatır, 2014, s. 543)

⁴³ (Çoban, 2020, s. 193; Parlatır, 2014, s. 1777)

⁴⁴ (Çoban, 2020, s. 169; Parlatır, 2014, s. 1450)

⁴⁵ (Çoban, 2020, s. 96; Parlatır, 2014, s. 491)

⁴⁶ (Çoban, 2020, s. 67; Parlatır, 2014, s. 107)

⁴⁷ (Çoban, 2020, s. 61; Parlatır, 2014, s. 41)

⁴⁸ (Çoban, 2020, s. 85; Parlatır, 2014, s. 369)

⁴⁹ (Çoban, 2020, s. 105; Parlatır, 2014, s. 634)

⁵⁰ (Parlatır, 2014, s. 935; Çoban, 2020, s. 129)

Katil⁵¹ göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Katil göller nerelere koydun **Ümmü'mü**⁵²?

Bu güzellik sana **hakkın**⁵³ vergisi

Davulcusu⁵⁴ kaya dibi dolaşır

Akmaz iken kanlı sular **harladı**⁵⁵

Gökte **melek**⁵⁶ yerde insan ağladı

Gökte melek yerde **insan**⁵⁷ ağladı

Gayrı kavuşmamız **mahşere**⁵⁸ kaldı

Genç kızların **bekârlardan**⁵⁹ dileği

Beni koymadılar kendi **hâlime**⁶⁰

Kimseler düşmesin böyle **zalime**⁶¹

Oyun **havasına**⁶² buker ipliği

Dam başına asakoymuş **kalbırı**⁶³

Bu dert bizi **iflah**⁶⁴ etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çektiğim emekler hep gitti **zaya**⁶⁵

Sarardı gül benzim döndü **gazele**⁶⁶ (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin **milletin**⁶⁷ bayrağınla çok yaşa

⁵¹ (Parlatır, 2014, s. 861; Çoban, 2020, s. 121)

⁵² (Parlatır, 2014, s. 1763)

⁵³ (Parlatır, 2014, s. 557) (Çoban, 2020, s. 99)

⁵⁴ (Parlatır, 2014, s. 322) (Çoban, 2020, s. 81)

⁵⁵ (Parlatır, 2014, s. 579) (Çoban, 2020, s. 101)

⁵⁶ (Parlatır, 2014, s. 1047) (Çoban, 2020, s. 140)

⁵⁷ (Parlatır, 2014, s. 747) (Çoban, 2020, s. 113)

⁵⁸ (Parlatır, 2014, s. 999) (Çoban, 2020, s. 135)

⁵⁹ (Parlatır, 2014, s. 174) (Çoban, 2020, s. 72)

⁶⁰ (Parlatır, 2014, s. 562) (Çoban, 2020, s. 99)

⁶¹ (Parlatır, 2014, s. 1854; Çoban, 2020, s. 197)

⁶² (Parlatır, 2014, s. 599) (Çoban, 2020, s. 102)

⁶³ (Parlatır, 2014, s. 825; Çoban, 2020, s. 118)

⁶⁴ (Parlatır, 2014, s. 695; Çoban, 2020, s. 110)

⁶⁵ (Parlatır, 2014, s. 1859; Çoban, 2020, s. 198)

⁶⁶ (Parlatır, 2014, s. 497) (Çoban, 2020, s. 96)

⁶⁷ (Parlatır, 2014, s. 1094; Çoban, 2020, s. 144)

Parlayan yıldızın **âlemi**⁶⁸ tenvir eder
Parlayan yıldızın âlemi **tenvir**⁶⁹ eder
Cumhuriyet⁷⁰ bayrağın semalar içre süzer
Cumhuriyet bayrağın **semalar**⁷¹ içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım **Urum**⁷² eline
Eser bad-ı **saba**⁷³ zülfün teline
Gel seni götürem **İslam**⁷⁴ eline
Ben **dinen**⁷⁵ dönersem el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Elinde **divit**⁷⁶ kalem (OBYT; 2012, s. 317)

Gafillerden⁷⁷ darbe yedi gururum

Gafillerden **darbe**⁷⁸ yedi gururum
Gafillerden darbe yedi **gururum**⁷⁹
Selam olsun **ecdat**⁸⁰ ile ebâya
Abdurrahman Gazi, **Habip**⁸¹ Baba'ya
Abdurrahman **Gazi**⁸², Habip Baba'ya
Benim canım **fedâ**⁸³ idi bin cana
Kırk **sene**⁸⁴ gözyaşı döktüm fincana

⁶⁸ (Parlatır, 2014, s. 75; Çoban, 2020, s. 64)

⁶⁹ (Parlatır, 2014, s. 1690)

⁷⁰ (Parlatır, 2014, s. 262; Çoban, 2020, s. 78)

⁷¹ (Parlatır, 2014, s. 1481) (Çoban, 2020, s. 171)

⁷² (Parlatır, 2014, s. 1420) (Çoban, 2020, s. 167)

⁷³ (Parlatır, 2014, s. 1428) (Çoban, 2020, s. 168)

⁷⁴ (Parlatır, 2014, s. 766) (Çoban, 2020, s. 114)

⁷⁵ (Parlatır, 2014, s. 350; Çoban, 2020, s. 84)

⁷⁶ (Parlatır, 2014, s. 355; Çoban, 2020, s. 84)

⁷⁷ (Parlatır, 2014, s. 482; Çoban, 2020, s. 95)

⁷⁸ (Parlatır, 2014, s. 320; Çoban, 2020, s. 81)

⁷⁹ (Parlatır, 2014, s. 527; Çoban, 2020, s. 97)

⁸⁰ (Parlatır, 2014, s. 379; Çoban, 2020, s. 86)

⁸¹ (Parlatır, 2014, s. 544; Çoban, 2020, s. 98)

⁸² (Parlatır, 2014, s. 498; Çoban, 2020, s. 96)

⁸³ (Parlatır, 2014, s. 445; Çoban, 2020, s. 91)

Kırk sene gözyaşı döktüm **fincana**⁸⁵
Gurbet⁸⁶ kelepçedir yurdu sevene
Sanki **matem**⁸⁷ düşmüş yâr otağına
Yel devirsin **sebeplerin**⁸⁸ kökünü
Ezanlar⁸⁹ okundu seher zamanı
Ezanlar okundu **seher**⁹⁰ zamanı
Ezanlar okundu seher **zamanı**⁹¹
Reyhani'yim derdim **gamım**⁹² dinmedi
İftira⁹³ darbesi cana sinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... **Sabahlayın**⁹⁴ erken çifte giderken
Müezzin⁹⁵ minareden uçtu gördün mü?

Müezzin **minareden**⁹⁶ uçtu gördün mü? (OBYT; 2012, s. 336)

Benden selam olsun o **vefasıza**⁹⁷ (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o **leylim**⁹⁸
Kavlim⁹⁹ var dün geceden yâr yâr aman
Bir yıldız doğdu **nur**¹⁰⁰ ile

⁸⁴ (Parlatır, 2014, s. 1485; Çoban, 2020, s. 172)

⁸⁵ (Parlatır, 2014, s. 469)

⁸⁶ (Parlatır, 2014, s. 526; Çoban, 2020, s. 97)

⁸⁷ (Parlatır, 2014, s. 1021; Çoban, 2020, s. 138)

⁸⁸ (Parlatır, 2014, s. 1469; Çoban, 2020, s. 171)

⁸⁹ (Parlatır, 2014, s. 428; Çoban, 2020, s. 90)

⁹⁰ (Parlatır, 2014, s. 1476; Çoban, 2020, s. 171)

⁹¹ (Parlatır, 2014, s. 1854; Çoban, 2020, s. 197)

⁹² (Parlatır, 2014, s. 486)

⁹³ (Parlatır, 2014, s. 697; Çoban, 2020, s. 110)

⁹⁴ (Parlatır, 2014, s. 1428; Çoban, 2020, s. 168)

⁹⁵ (Parlatır, 2014, s. 1164; Çoban, 2020, s. 149)

⁹⁶ (Parlatır, 2014, s. 1095) (Çoban, 2020, s. 145)

⁹⁷ (Parlatır, 2014, s. 1787; Çoban, 2020, s. 194)

⁹⁸ (Parlatır, 2014, s. 971)

⁹⁹ (Parlatır, 2014, s. 863; Çoban, 2020, s. 122)

¹⁰⁰ (Parlatır, 2014, s. 1305; Çoban, 2020, s. 156)

Ahdım¹⁰¹ (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Mübarek¹⁰² günlerdir sel bayram eder

Kitabın¹⁰³ gavlince dağlar al geymiş

Eğilmiş **secdeye**¹⁰⁴ dal bayram eder

Mevla'nın¹⁰⁵ aşgına kıbledir yönüm

Mevla'nın **aşgına**¹⁰⁶ kıbledir yönüm

Mevla'nın aşgına **kıbledir**¹⁰⁷ yönüm

Daim¹⁰⁸ ağlamaktır bu benim kârım

Sait¹⁰⁹ ağlamakta el bayram eder

Cennette¹¹⁰ huriler gökte melekler

Mahlugat¹¹¹ sevinir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Tayyaremi¹¹² uçurdum

Ben **aklımı**¹¹³ şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Şan oldu **memlekete**¹¹⁴ (KST; 2021, s. 153)

Ceviz¹¹⁵ arasında vardır evimiz (KST; 2021, s. 159)

Fitil¹¹⁶ çifte yara bir (KST; 2021, s. 161)

¹⁰¹ (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 63)

¹⁰² (Parlatır, 2014, s. 1152; Çoban, 2020, s. 148)

¹⁰³ (Parlatır, 2014, s. 912; Çoban, 2020, s. 125)

¹⁰⁴ (Parlatır, 2014, s. 1472; Çoban, 2020, s. 171)

¹⁰⁵ (Parlatır, 2014, s. 1080; Çoban, 2020, s. 143)

¹⁰⁶ (Parlatır, 2014, s. 112; Çoban, 2020, s. 68)

¹⁰⁷ (Parlatır, 2014, s. 892; Çoban, 2020, s. 124)

¹⁰⁸ (Parlatır, 2014, s. 311; Çoban, 2020, s. 81)

¹⁰⁹ (Parlatır, 2014, s. 1446)

¹¹⁰ (Parlatır, 2014, s. 245; Çoban, 2020, s. 76)

¹¹¹ (Parlatır, 2014, s. 996; Çoban, 2020, s. 135)

¹¹² (Parlatır, 2014, s. 1646)

¹¹³ (Parlatır, 2014, s. 63; Çoban, 2020, s. 63)

¹¹⁴ (Parlatır, 2014, s. 1050; Çoban, 2020, s. 140)

¹¹⁵ (Parlatır, 2014, s. 250; Çoban, 2020, s. 77)

O yârin **hasreti**¹¹⁷ bağrımı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İkimizin **resmini**¹¹⁸ çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum**¹¹⁹ kaldı, anasından kızından

Takayım da ben **keyfime**¹²⁰ bakayım (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim **imdat**¹²¹ eyler?

Ezelden¹²² olmuşum gamlar düşkünü

Ben **feleğe**¹²³ minnet etmem beş günü

Ben feleğe **minnet**¹²⁴ etmem beş günü

Yıkıldı gönlümün burcu, **kalesi**¹²⁵

Emrah'ın çektiği Selvi **belası**¹²⁶ (KST; 2021, s. 187)

Kavımından¹²⁷ akrabandan

Kavımından **akrabandan**¹²⁸

Su içtiğin **kurnalardan**¹²⁹ (KST; 2021, s. 194-195)

Şavkı¹³⁰ vurdu pencereden o leylim (KST; 2021, s. 132)

Kışlanın önünde **redif**¹³¹ sesi var (KST; 2021, s. 222)

¹¹⁶ (Parlatır, 2014, s. 472; Çoban, 2020, s. 94)

¹¹⁷ (Parlatır, 2014, s. 592; Çoban, 2020, s. 102)

¹¹⁸ (Parlatır, 2014, s. 1403; Çoban, 2020, s. 166)

¹¹⁹ (Parlatır, 2014, s. 998; Çoban, 2020, s. 135)

¹²⁰ (Parlatır, 2014, s. 891; Çoban, 2020, s. 124)

¹²¹ (Parlatır, 2014, s. 732; Çoban, 2020, s. 112)

¹²² (Parlatır, 2014, s. 429; Çoban, 2020, s. 90)

¹²³ (Parlatır, 2014, s. 447; Çoban, 2020, s. 91)

¹²⁴ (Parlatır, 2014, s. 1096; Çoban, 2020, s. 145)

¹²⁵ (Parlatır, 2014, s. 825; Çoban, 2020, s. 118)

¹²⁶ (Parlatır, 2014, s. 175; Çoban, 2020, s. 72)

¹²⁷ (Parlatır, 2014, s. 864; Çoban, 2020, s. 122)

¹²⁸ (Parlatır, 2014, s. 66; Çoban, 2020, s. 63)

¹²⁹ (Parlatır, 2014, s. 936; Çoban, 2020, s. 129)

¹³⁰ Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). (Çoban, 2020, s. 178)

Duvar **cefa**¹³² götürmez
A benim **hacı**¹³³ yârim
Başımın **tacı**¹³⁴ yârim
Caminin¹³⁵ müezzini yok
Daracık daracık **sokaklar**¹³⁶
Uçar **avrat**¹³⁷ almayan (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum**¹³⁸ etmiş Kars'a atlıyor
Yarın **evlatlarım**¹³⁹ Allah aşkına
Şehit¹⁴⁰ olanımız cennet köşküne
Ermeni'yi toptan **esir**¹⁴¹ kılalım

Halid¹⁴² Paşa önde, tüfek elinde
Süngüden Ermeni **gayet**¹⁴³ hamlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Bir **tas**¹⁴⁴ da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Yiğitler **ikrarsız**¹⁴⁵ olmaz (KST; 2021, s. 246-247)

O kınalı parmaklar da o **beyaz**¹⁴⁶ eller
Ellerin köyünde Hatça'm **kahr**¹⁴⁷ çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

¹³¹ (Parlatır, 2014, s. 1395)

¹³² (Parlatır, 2014, s. 239; Çoban, 2020, s. 76)

¹³³ (Parlatır, 2014, s. 547; Çoban, 2020, s. 98)

¹³⁴ (Parlatır, 2014, s. 1601; Çoban, 2020, s. 181)

¹³⁵ (Parlatır, 2014, s. 231; Çoban, 2020, s. 75)

¹³⁶ (Parlatır, 2014, s. 1524; Çoban, 2020, s. 175)

¹³⁷ (Parlatır, 2014, s. 123; Çoban, 2020, s. 68)

¹³⁸ (Parlatır, 2014, s. 659; Çoban, 2020, s. 107)

¹³⁹ (Parlatır, 2014, s. 425; Çoban, 2020, s. 89)

¹⁴⁰ (Parlatır, 2014, s. 1566; Çoban, 2020, s. 178)

¹⁴¹ (Parlatır, 2014, s. 415; Çoban, 2020, s. 88)

¹⁴² (Parlatır, 2014, s. 565)

¹⁴³ (Parlatır, 2014, s. 494; Çoban, 2020, s. 96)

¹⁴⁴ (Parlatır, 2014, s. 1635; Çoban, 2020, s. 184)

¹⁴⁵ (Parlatır, 2014, s. 717; Çoban, 2020, s. 111)

¹⁴⁶ (Parlatır, 2014, s. 188; Çoban, 2020, s. 73)

Bir **okka**¹⁴⁸ kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım **kahve**¹⁴⁹ pişirir

Seni gören **âşık**¹⁵⁰ aklın şaşırır

Keten¹⁵¹ köynek giymiş yakası ezik oy (KST; 2021, s. 260)

Üstünün **noktaları**¹⁵² (KST; 2021, s. 263-264)

Ne kadar **methetsem**¹⁵³ o kadar güzel

Miskalar¹⁵⁴ yaptırım değmesin nazar (KST; 2021, s. 265-266)

Hep düşmanlar **mahkemeye**¹⁵⁵ doldular (KST; 2021, s. 285-286)

Aslanın bindiği arap **küheylan**¹⁵⁶

Anası oturmuş oğluna **hayran**¹⁵⁷

Müfrezeler¹⁵⁸ sarmış hem sollu sağlı

On iki **kaymakam**¹⁵⁹, beş tane paşa

İfade¹⁶⁰ sorarlar yatan üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Kutnu **kumaşa**¹⁶¹ beze belesem (KST; 2021, s. 298-299)

¹⁴⁷ (Parlatır, 2014, s. 820; Çoban, 2020, s. 118)

¹⁴⁸ (Parlatır, 2014, s. 1315; Çoban, 2020, s. 156)

¹⁴⁹ (Parlatır, 2014, s. 820; Çoban, 2020, s. 118)

¹⁵⁰ (Parlatır, 2014, s. 112; Çoban, 2020, s. 68)

¹⁵¹ (Parlatır, 2014, s. 890; Çoban, 2020, s. 124)

¹⁵² (Parlatır, 2014, s. 1304; Çoban, 2020, s. 156)

¹⁵³ (Parlatır, 2014, s. 1036; Çoban, 2020, s. 143)

¹⁵⁴ (Parlatır, 2014, s. 1138; Çoban, 2020, s. 148)

¹⁵⁵ (Parlatır, 2014, s. 994; Çoban, 2020, s. 135)

¹⁵⁶ (Parlatır, 2014, s. 946; Çoban, 2020, s. 129)

¹⁵⁷ (Parlatır, 2014, s. 606; Çoban, 2020, s. 103)

¹⁵⁸ (Parlatır, 2014, s. 1166; Çoban, 2020, s. 149)

¹⁵⁹ Ka'im + makam.

(Parlatır, 2014, s. 867; Çoban, 2020, s. 122)

¹⁶⁰ (Parlatır, 2014, s. 694; Çoban, 2020, s. 110)

Asri¹⁶² gurbet harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar**¹⁶³ eyleyin elden ellere

Gönül **ravzasından**¹⁶⁴ civanım gitti

Lali **mercan**¹⁶⁵ ebru kemanım gitti

Gitti o yâr ile **ülfetim**¹⁶⁶ çağı

Gül beyi **vuslatın**¹⁶⁷ söndü çırağı

Lütfi¹⁶⁸ ya sen kesme ümit Hüda'dan

"**La-taknatü**"¹⁶⁹ gelir yine sedadan

Sen sanma **Rahim-i Rahmanım**¹⁷⁰ gitti (KST; 2021, s. 306)

Arap¹⁷¹ atlar yakın eyler ırağı

Taşı deler **mızrağımın**¹⁷² temreni

Hakkımızda **devlet**¹⁷³ etmiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Kesme ümidini **Kadir**¹⁷⁴ Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnun'um¹⁷⁵ Leyla'mı gördüm

Mecnun'um **Leyla**'mı¹⁷⁶ gördüm

Sandım ki **Zöhre**¹⁷⁷ Yıldızı

¹⁶¹ (Parlatır, 2014, s. 933; Çoban, 2020, s. 128)

¹⁶² "Çağdaş" anlamındadır. (Parlatır, 2014, s. 109; Çoban, 2020, s. 68)

¹⁶³ (Parlatır, 2014, s. 601; Çoban, 2020, s. 102)

¹⁶⁴ (Parlatır, 2014, s. 1392)

¹⁶⁵ (Parlatır, 2014, s. 1060; Çoban, 2020, s. 141)

¹⁶⁶ (Parlatır, 2014, s. 1763)

¹⁶⁷ (Parlatır, 2014, s. 1801; Çoban, 2020, s. 196)

¹⁶⁸ (Parlatır, 2014, s. 979)

¹⁶⁹ Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Ümit kesmeyin!" anlamındaki cümledir. "De ki (Allah şöyle buyuruyor): 'Ey kendi aleyhlerine olarak günahı haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.'" (39/53).

¹⁷⁰ (Parlatır, 2014, s. 1384; Çoban, 2020, s. 164)

¹⁷¹ (Parlatır, 2014, s. 93; Çoban, 2020, s. 66)

¹⁷² (Parlatır, 2014, s. 1088; Çoban, 2020, s. 144)

¹⁷³ (Parlatır, 2014, s. 341; Çoban, 2020, s. 83)

¹⁷⁴ (Parlatır, 2014, s. 816; Çoban, 2020, s. 117)

¹⁷⁵ (Parlatır, 2014, s. 1033; Çoban, 2020, s. 139)

¹⁷⁶ (Parlatır, 2014, s. 971)

Ben bu **sır**ra¹⁷⁸ eremedim
Bilmem hangi **bur**ç¹⁷⁹ yıldızı
Gamze¹⁸⁰ oku bazı bazı
İzzetî¹⁸¹ bu ne hikmetmiş
İzzetî bu ne **hikmet**miş¹⁸² (KST; 2021, s. 332)

Benim **ömrüm**¹⁸³ geçer ahuzarınan

El gızı dediğin **Ezrail**¹⁸⁴ dostu (KST; 2021, s. 334)

Ahrette¹⁸⁵ sarıl boynuma
Ceza¹⁸⁶ vermen kardeşime
Vallahi¹⁸⁷ de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352)

Demircili'nin **muhtar**¹⁸⁸
Yan **Ali**'nin¹⁸⁹ yüzünden
Kara **mağaranın**¹⁹⁰ başları
Yusuf'un¹⁹¹ üleşleri (KST; 2021, s. 356)

Çevirdim yönümü döndüm **divana**¹⁹² (OBYT; 2012, s. 331-332)

¹⁷⁷ (Parlatır, 2014, s. 1882) 200)
¹⁷⁸ (Parlatır, 2014, s. 1505-1506; Çoban, 2020, s. 173)
¹⁷⁹ (Parlatır, 2014, s. 217; Çoban, 2020, s. 75)
¹⁸⁰ (Parlatır, 2014, s. 488; Çoban, 2020, s. 95)
¹⁸¹ (Parlatır, 2014, s. 803; Çoban, 2020, s. 116)
¹⁸² (Parlatır, 2014, s. 635; Çoban, 2020, s. 105)
¹⁸³ (Parlatır, 2014, s. 1326; Çoban, 2020, s. 157)
¹⁸⁴ (Parlatır, 2014, s. 135; Çoban, 2020, s. 69)
¹⁸⁵ (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 63)
¹⁸⁶ (Parlatır, 2014, s. 250; Çoban, 2020, s. 77)
¹⁸⁷ (Parlatır, 2014, s. 1778; Çoban, 2020, s. 194)
¹⁸⁸ (Parlatır, 2014, s. 1122; Çoban, 2020, s. 147)
¹⁸⁹ (Parlatır, 2014, s. 78)
¹⁹⁰ (Parlatır, 2014, s. 988; Çoban, 2020, s. 134)
¹⁹¹ (Parlatır, 2014, s. 1845)

Hasan¹⁹³ ne bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Cephede¹⁹⁴ süngüler ayna gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Adını sorarsan adı **Şaziye**¹⁹⁵ (KST; 2021, s. 265-266)

Zeynel Horasan'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Güzel **İmranlı**'dan¹⁹⁶ aldım haberi

Güzel İmranlı'dan aldım **haberi**¹⁹⁷

İsmet'i¹⁹⁸ kapına kul eyle bari (OBYT; 2012, s. 218)

Lali¹⁹⁹ mercan ebru kemanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Sevda²⁰⁰ değil bir alamet (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ben ağlarım **zarı**²⁰¹ zarı (KST; 2021, s. 310)

Kırmızı²⁰² gül demet demet (OBYT; 2012, s. 242-243)

Eli **kınalı**²⁰³ gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

¹⁹² Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).

¹⁹³ Sözcük, Kişi Adları Sözlüğü'nde Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).

¹⁹⁴ Sözcük, TDK Sözlük'te Arapça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).

Çoban, 2020, s. 76)

¹⁹⁵ (Parlatır, 2014, s. 1561)

¹⁹⁶ (Parlatır, 2014, s. 734)

¹⁹⁷ (Parlatır, 2014, s. 543; Çoban, 2020, s. 98)

¹⁹⁸ (Parlatır, 2014, s. 766)

¹⁹⁹ (Parlatır, 2014, s. 958; Çoban, 2020, s. 131)

²⁰⁰ (Parlatır, 2014, s. 1497; Çoban, 2020, s. 173)

²⁰¹ (Parlatır, 2014, s. 1856)

²⁰² (Develioğlu, 2013, s. 792; Çoban, 2020, s. 124)

²⁰³ (Develioğlu, 2013, s. 790; Çoban, 2020, s. 124)

Yusuf'un²⁰⁴ üleşleri (KST; 2021, s. 356)

1.7.2. Farsça Sözcükler

Didem kan yaş döker, dilim **dâd**²⁰⁵ eyler

Dişarı²⁰⁶ gurbette sefil, sergender (sergerde) (KST; 2021, s. 187)

Başçeşme'den²⁰⁷ indik akşamüzeri

Devrisi gündü Kırkağaç'ın **pazarı**²⁰⁸

Düşman²⁰⁹ geldi tabur tabur dizildi

Tüfek²¹⁰ icat oldu, mertlik bozuldu

Tüfek icat oldu, **mertlik**²¹¹ bozuldu

Çevrem dolup **şalvar**²¹² ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Bülbülü²¹³ eyledi asi (OBYT; 2012, s. 242-243)

Bayram²¹⁴ bize oldu çile

Kırmızı **gül**²¹⁵ demet demet

²⁰⁴ (Develioğlu, 2013, s. 1712)

²⁰⁵ (Parlatır, 2014, s. 307)

²⁰⁶Sözcük, Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler (Çoban, 2020, s. 84) eserinde Arapça olarak verilmiştir.

(Parlatır, 2014, s. 355)

²⁰⁷ (Parlatır, 2014, s. 291; Çoban, 2020, s. 80)

²⁰⁸ (Parlatır, 2014, s. 1346; Çoban, 2020, s. 160)

²⁰⁹ (Parlatır, 2014, s. 372; Çoban, 2020, s. 85)

²¹⁰ (Parlatır, 2014, s. 1736; Çoban, 2020, s. 192)

²¹¹ (Parlatır, 2014, s. 1061; Çoban, 2020, s. 141)

²¹² (Parlatır, 2014, s. 1555; Çoban, 2020, s. 177)

²¹³ (Parlatır, 2014, s. 222; Çoban, 2020, s. 75)

²¹⁴Sözcüğün kökenine dair ilk açıklamayı yapan Wilhelm RADLOFF (1911) sözcüğün Farsçadan Türkçeye geçtiğini söylemiştir (geniş bilgi için bk. Doerfer, Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen II, ss. 365). Gerhard DOERFER ise sözcüğü Divânu Lugati't-Türk'te yer almasından dolayı Türkçe saymış ve Türkçeden Farsçaya geçtiğini ileri sürmüştür (bk. agm. ss. 823). CLAUSON da RADLOFF ile aynı fikirde olup sözcüğün İranca bir alıntı olduğundan şüphe duymamaktadır (Clauson, 1972, s. 308). Osman Fikri SERTKAYA, "Bayram Kelimesi Üzerine" adlı yazısında sözcüğün Göktürk metinlerinde görülmediğini, Eski Uygur Türkçesi metinlerine ise çeviri metinlerle girdiğini söyler. Bununla birlikte Türklerin İslam diniyle İran üzerinden tanışmasının bir sonucu olarak pek çok dinî terim Türkçeye Farsçadan geçtiğini, bayram sözcüğünün de bunlardan biri olduğunu ifade eder (Sertkaya, 2021, s. 4-6).

Şol **revanda**²¹⁶ balam kaldı
Kırmızı gül her **dem**²¹⁷ olmaz
Ol tabipten **derman**²¹⁸ gelmez
Biter **aheste**²¹⁹ aheste
Bayram bize oldu **çile**²²⁰
Bu **derdi**²²¹ çekmeyen bilmez
Kırmızı gül **rengin**²²² soldu
Ayrılık **çaresiz**²²³ yare (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran **ateşi**²²⁴ de gönlüme doldu
Kaytanlı **şalıma**²²⁵ uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

On sekizdir **siyah**²²⁶ saçın örgüsü
Şu gelinsiz gelen **kervan**²²⁷ banadır
Anasının **mühür**²²⁸ gözlü meleş
Anasının bir **tanecik**²²⁹ kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i kapına kul eyle **bari**²³⁰
Maley'i sorarsan **köyün**²³¹ yosması
Maley'i yakışır **zülûf**²³² kesmesi

²¹⁵ (Parlatır, 2014, s. 530; Çoban, 2020, s. 98)
²¹⁶ (Parlatır, 2014, s. 1407; Çoban, 2020, s. 166)
²¹⁷ (Parlatır, 2014, s. 329; Çoban, 2020, s. 82)
²¹⁸ (Parlatır, 2014, s. 335; Çoban, 2020, s. 83)
²¹⁹ (Parlatır, 2014, s. 54; Çoban, 2020, s. 62)
²²⁰ (Parlatır, 2014, s. 298; Çoban, 2020, s. 80)
²²¹ (Parlatır, 2014, s. 333; Çoban, 2020, s. 83)
²²² (Parlatır, 2014, s. 1402; Çoban, 2020, s. 165)
²²³ (Parlatır, 2014, s. 278; Çoban, 2020, s. 79)
²²⁴ (Parlatır, 2014, s. 115; Çoban, 2020, s. 68)
²²⁵ (Parlatır, 2014, s. 1555; Çoban, 2020, s. 177)
²²⁶ (Parlatır, 2014, s. 1521; Çoban, 2020, s. 174)
²²⁷ (Parlatır, 2014, s. 885; Çoban, 2020, s. 123)
²²⁸ (Parlatır, 2014, s. 1168; Çoban, 2020, s. 149)
²²⁹ (Parlatır, 2014, s. 1628; Çoban, 2020, s. 183)
²³⁰ (Parlatır, 2014, s. 157; Çoban, 2020, s. 71)
²³¹ (Parlatır, 2014, s. 927; Çoban, 2020, s. 127)
²³² (Parlatır, 2014, s. 1883; Çoban, 2020, s. 200)

Üç gün oldu elim **yârdan**²³³ üzüldü

Doldur doldur **nargilemi**²³⁴ tazele

Geri döndüm **şehir**²³⁵ çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş²³⁶ gelişler ola Mustafa Kemal Paşa

Cephede süngüler **ayna**²³⁷ gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser **bad-ı**²³⁸ saba zülfün teline

Serimi²³⁹ sevdaya salan o Ahçık

Aman o Ahçık **civan**²⁴⁰ o Ahçık

Katlime **ferman**²⁴¹ yazar

Erzurum **çarşı**²⁴²²⁴³ Pazar

Altı mor **sümbüllü**²⁴⁴ bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Süvariler²⁴⁵²⁴⁶ kalkmış atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Bin **can**²⁴⁷ az gelirse iki bin cana

Kırılmış **sazımı**²⁴⁸ astım tavana

Gurbet **kelepçedir**²⁴⁹ yurdu sevene

Sırtıma verdiler **sitem**²⁵⁰ yükünü

²³³ (Parlatır, 2014, s. 1817; Çoban, 2020, s. 196)

²³⁴ (Parlatır, 2014, s. 1264; Çoban, 2020, s. 153)

²³⁵ (Parlatır, 2014, s. 1566; Çoban, 2020, s. 178)

²³⁶ (Parlatır, 2014, s. 642; Çoban, 2020, s. 107)

²³⁷ (Parlatır, 2014, s. 128; Çoban, 2020, s. 69)

²³⁸ (Parlatır, 2014, s. 139)

²³⁹ (Parlatır, 2014, s. 1487; Çoban, 2020, s. 172)

²⁴⁰ (Parlatır, 2014, s. 260; Çoban, 2020, s. 78)

²⁴¹ (Parlatır, 2014, s. 454; Çoban, 2020, s. 92)

²⁴² (Develioğlu, 2013, s. 221; Çoban, 2020, s. 79)

²⁴³ Çar+su.

²⁴⁴ (Parlatır, 2014, s. 1542; Çoban, 2020, s. 176)

²⁴⁵ (Çoban, 2020, s. 177)

²⁴⁶ Sözcük, TDK Sözlük'te Farsça olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). Ancak İsmail PARLATIR (2014, s. 547), sözcüğün Farsça süvar ile Arapça î birleşiminden oluştuğunu belirtir.

²⁴⁷ (Parlatır, 2014, s. 232; Çoban, 2020, s. 75)

²⁴⁸ (Parlatır, 2014, s. 1468; Çoban, 2020, s. 170)

²⁴⁹ (Parlatır, 2014, s. 877; Çoban, 2020, s. 122)

Bu da benim kara **bahtım**²⁵¹ gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bedava mı sandın **para**²⁵² vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336)

Yağlı kurşun gitmez **ciğer**²⁵³ deşmeden (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu **pencereden**²⁵⁴ o leylim (KST; 2021, s. 132)

Daim ağlamaktır bu benim **kârım**²⁵⁵

Yavru **şahin**²⁵⁶ bir kekliği sorahlar (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala **çorap**²⁵⁷ örmedim de (KST; 2021,153)

Dizime vurdum da **gerdah**²⁵⁸ gecesi (KST; 2021, s. 265-266)

Ah... Kiraz koydum **sepete**²⁵⁹ de (KST; 2021, s. 153)

Çayda **çıra**²⁶⁰ yanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki **nazlı**²⁶¹ yâre gideyim

Perişan²⁶² eyledi hâlimi dağlar

²⁵⁰ (Parlatır, 2014, s. 1519; Çoban, 2020, s. 174)

²⁵¹ (Parlatır, 2014, s. 148; Çoban, 2020, s. 70)

²⁵² (Parlatır, 2014, s. 1338; Çoban, 2020, s. 158)

²⁵³ (Parlatır, 2014, s. 254; Çoban, 2020, s. 77)

²⁵⁴ (Parlatır, 2014, s. 1350; Çoban, 2020, s. 160)

²⁵⁵ (Parlatır, 2014, s. 842; Çoban, 2020, s. 120)

²⁵⁶ (Parlatır, 2014, s. 1552; Çoban, 2020, s. 177)

²⁵⁷ Sözcük TDK Sözlük'te Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 303).

(Çoban, 2020, s. 80)

²⁵⁸ Sözcük TDK Sözlük'te Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 503).

(Çoban, 2020, s. 97)

²⁵⁹ (Parlatır, 2014, s. 1486; Çoban, 2020, s. 172)

²⁶⁰ (Develioğlu, 2013, s. 229; Çoban, 2020, s. 80)

²⁶¹ (Parlatır, 2014, s. 1269; Çoban, 2020, s. 154)

Reva²⁶³ mı gördünüz ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Pembe²⁶⁴ yakışır gence (KST; 2021, s. 172)

Didem²⁶⁵ kan yaş döker, dilim dad eyler

Diyarı gurbette sefil, **sergender (sergerde)**²⁶⁶

Selvim ne beklersin **Şah**'ın²⁶⁷ köşkünü?

Felek yıkar bir gün ya **berbat**²⁶⁸ eyler

Yine rengin almış dağlar **lalesi**²⁶⁹

Selvim ne beklersin **Şah**'ın **köşkünü**?²⁷⁰

Ne öldürür beni, ne **azat**²⁷¹ eyler (KST; 2021, s. 187)

Elindeki **goncalardan**²⁷² (KST; 2021, s. 194-195)

El gızı dediğin Ezrail **dostu**²⁷³ (KST; 2021, s. 334)

Bu yollar **meste**²⁷⁴ gider, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sineme²⁷⁵ yaslan yârim

Misget **şeker**²⁷⁶ topaklar

²⁶² (Parlatır, 2014, s. 1355; Çoban, 2020, s. 160)

²⁶³ (Parlatır, 2014, s. 1406; Çoban, 2020, s. 166)

²⁶⁴ (Parlatır, 2014, s. 1349; Çoban, 2020, s. 160)

²⁶⁵ (Parlatır, 2014, s. 344)

²⁶⁶ Ser+gerde. (Parlatır, 2014, s. 1491; Çoban, 2020, s. 172)

²⁶⁷ (Parlatır, 2014, s. 1551; Çoban, 2020, s. 177)

²⁶⁸ (Parlatır, 2014, s. 180; Çoban, 2020, s. 72)

²⁶⁹ (Parlatır, 2014, s. 958)

²⁷⁰ (Develioğlu, 2013, s. 809; Çoban, 2020, s. 127)

²⁷¹ (Parlatır, 2014, s. 131; Çoban, 2020, s. 69)

²⁷² (Parlatır, 2014, s. 514; Çoban, 2020, s. 97)

²⁷³ (Parlatır, 2014, s. 360; Çoban, 2020, s. 85)

²⁷⁴ (Parlatır, 2014, s. 1071; Çoban, 2020, s. 142)

²⁷⁵ (Parlatır, 2014, s. 1514; Çoban, 2020, s. 174)

²⁷⁶ (Parlatır, 2014, s. 1568; Çoban, 2020, s. 178)

Duvara²⁷⁷ yaslan yârim

Pul²⁷⁸ pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Çoban²⁷⁹ sana doyamadım (KST; 2021, s. 193)

Soğuk yerde **nar**²⁸⁰ olur mu?

Bağban²⁸¹ çürük, bağ neylesin

Viran²⁸² yerde bağ olur mu?

Başka **bahçeyi**²⁸³ besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247)

Ak **gerdanın**²⁸⁴ altında da çiftedir benler

Yolcuyu yolundan eyleyen **dilber**²⁸⁵

Şehir oldu bana her zaman **zehir**²⁸⁶ (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım **namaza**²⁸⁷ durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Trenin **paftaları**²⁸⁸

Sayarım **haftaları**²⁸⁹ (KST; 2021, s. 263-264)

Çok peşime düştü **genci**²⁹⁰ kocası (KST; 2021, s. 265-266)

²⁷⁷ (Develioğlu, 2013, s. 274; Çoban, 2020, s. 85)

²⁷⁸ (Parlatır, 2014, s. 1372; Çoban, 2020, s. 163)

²⁷⁹ Sözcük TDK Sözlük'te ve Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler (Çoban, 2020, s. 80) eserinde Farsça olarak verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise sözcüğün kökeni hakkında bilgi verilmemiştir (Parlatır, 2014, s. 301).

(Çoban, 2020, s. 80)

²⁸⁰ (Parlatır, 2014, s. 1263; Çoban, 2020, s. 153)

²⁸¹ (Parlatır, 2014, s. 143)

²⁸² (Parlatır, 2014, s. 1799; Çoban, 2020, s. 195)

²⁸³ (Parlatır, 2014, s. 146; Çoban, 2020, s. 69)

²⁸⁴ (Parlatır, 2014, s. 503; Çoban, 2020, s. 96)

²⁸⁵ (Parlatır, 2014, s. 348; Çoban, 2020, s. 84)

²⁸⁶ (Parlatır, 2014, s. 1862; Çoban, 2020, s. 198)

²⁸⁷ (Parlatır, 2014, s. 1260; Çoban, 2020, s. 153)

²⁸⁸ (Parlatır, 2014, s. 1332)

²⁸⁹ (Parlatır, 2014, s. 555; Çoban, 2020, s. 99)

Çok **peşime**²⁹¹ düştü genci kocası
Dişleriynen ekmek doğrar **tazıya**²⁹²
Bir ateşi Cansu düştü **dîllere**²⁹³
Lali mercan **ebru**²⁹⁴ kemanım gitti
Lali mercan ebru **kemanım**²⁹⁵ gitti
Lütfi ya sen kesme **ümit**²⁹⁶ Hüda'dan
Lütfi ya sen kesme ümit **Hüda**'dan²⁹⁷ (KST; 2021, s. 306)

Ferman **padişahın**²⁹⁸ ise dağlar bizimdir
Dadaloğlu, yarın **kavga**²⁹⁹ kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Mehlede ölüm yok bu ne **şivandır** (KST; 2021, s. 222)

Kâkülü³⁰⁰ boynuna dökülür gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Yâr zülfünü **kement**³⁰¹ etmiş (KST; 2021, s. 332)

Çarşamba³⁰², ya gitmeli

Odalar yaptım **tahtalı**³⁰³

Kilimleri³⁰⁴ noktalı

Çiğdem de karışmış güle **nergise**³⁰⁵ (KST; 2021, s. 99)

²⁹⁰ (Develioğlu, 2013, s. 421)

²⁹¹ (Parlatır, 2014, s. 1358; Çoban, 2020, s. 161)

²⁹² (Parlatır, 2014, s. 1648; Çoban, 2020, s. 185)

²⁹³ (Parlatır, 2014, s. 347)

²⁹⁴ (Parlatır, 2014, s. 378; Çoban, 2020, s. 86)

²⁹⁵ (Parlatır, 2014, s. 878; Çoban, 2020, s. 123)

²⁹⁶ (Parlatır, 2014, s. 1764; Çoban, 2020, s. 193)

²⁹⁷ (Parlatır, 2014, s. 645; Çoban, 2020, s. 107)

²⁹⁸ (Parlatır, 2014, s. 1332; Çoban, 2020, s. 157)

²⁹⁹ (Parlatır, 2014, s. 863; Çoban, 2020, s. 121)

³⁰⁰ (Parlatır, 2014, s. 823; Çoban, 2020, s. 118)

³⁰¹ (Parlatır, 2014, s. 879)

³⁰² Çar+şenbe.

(Parlatır, 2014, s. 280; Çoban, 2020, s. 79)

³⁰³ (Parlatır, 2014, s. 1616; Çoban, 2020, s. 182)

³⁰⁴ (Parlatır, 2014, s. 908; Çoban, 2020, s. 125)

Engininde bulamadım **gümanı**³⁰⁶ (OBYT; 2012, s. 331-332)

1.7.3. Yunanca Sözcükler

Vardım **kiliseye**³⁰⁷ baktım haçına (OBYT; 2012, s. 277)

Yeni çıkmış **kestanenin**³⁰⁸ dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Dağların **kilidi**³⁰⁹ Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

1.7.4.İtalyanca Sözcükler

Bir kızım olsa da bir **fistan**³¹⁰ diksem (KST; 2021, s. 298-299)

Bu **postaya**³¹¹ çıkmadı (KST; 2021, s. 263-264)

Mızık³¹² çalındı, düğün mü sandın? (KST; 2021, s. 228)

³⁰⁵ (Parlatır, 2014, s. 1282; Çoban, 2020, s. 154)

³⁰⁶ (Parlatır, 2014, s. 534)

³⁰⁷ “Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler” adlı eserde Rumca olarak değerlendirilmiştir. (Parlatır, 2014, s. 909; Çoban, 2020, s. 125)

³⁰⁸ Türkçe Sözlük’te (2009) Yunancadan alındığı belirtilen sözcük, Türkçe Sözlük’te (2011) ve Güncel Türkçe Sözlük’te Rumcadan alınmış olarak belirtilmektedir. “Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler” adlı eserde Rumca olarak değerlendirilmiştir.

(Parlatır, 2014, s. 888; Çoban, 2020, s. 123)

³⁰⁹ Prof. Dr. İsmail PARLATIR, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’nde, sözcüğün Yunancadan Farsçaya bir seyir izlediğini belirtir. “Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler” adlı eserde Farsça olarak değerlendirilmiştir. (Parlatır, 2014, s. 908; Çoban, 2020, s. 125)

³¹⁰ Parlatır (2014, s. 472) sözcüğü İtalyanca olarak verirken TDK Sözlük Rumca vermektedir.

³¹¹ (Parlatır, 2014, s. 1371; Çoban, 2020, s. 162)

³¹² Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr) (Çoban, 2020, s. 144)

Bir çift **kundurayla**³¹³ bir de fesi var (KST; 2021, s. 222)

Geyindiğin sırmalardan **urbalardan**³¹⁴ (KST; 2021, s. 194-195)

1.7.5.Fransızca Sözcükler

Arş arş arş ileri ileri **arş**³¹⁵ ileri

Marş³¹⁶ ileri dönmez geri Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Trenin³¹⁷ paftaları (KST; 2021, s. 263-264)

1.7.6.Ermenice Sözcükler

Hırsından **Marzmanof**³¹⁸ iki çatlıyor

Antranik³¹⁹, Tiflis'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Vardım kiliseye baktım **haçına**³²⁰ (OBYT; 2012, s. 277)

³¹³ Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr)

³¹⁴ Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde İtalyanca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr)

(Çoban, 2020, s. 192)

³¹⁵ (Parlatır, 2014, s. 101)

³¹⁶ (Parlatır, 2014, s. 1014; Çoban, 2020, s. 137)

³¹⁷ Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Fransızca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr).

(Çoban, 2020, s. 191)

³¹⁸ (Solmaz, 2020, s. 14)

³¹⁹ Millî Mücadele Dönemi'nde Doğu cephesinde Türklere karşı savaşan Ermeni komutanlarından biri. Yun. Andronikos ("er-yiğit") adının uyarlaması olan isim, Ermenicede "büyük evlat" olarak yorumlanır.

³²⁰ "Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler" adlı eserde Farsça olarak değerlendirilmiştir.

(Çoban, 2020, s. 98)

1.7.7.Rumca Sözcükler

Ah... **Kiraz**³²¹ koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Kırmızı gül **demet**³²² demet (OBYT; 2012, s. 242-243)

1.7.8.Almanca Sözcükler

Aslanın **mavzer**³²³i terkide bağlı (KST; 2021, s. 289-290)

1.7.9.İspanyolca Sözcükler

Çağıla yaslandım **cigaram**³²⁴ içem (KST; 2021, s. 99)

1.7.10.İbranice Sözcükler

Kolcubaşı **İsmail**³²⁵'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

1.7.11.Gürcüce Sözcükler

Antranik, **Tiflis**³²⁶e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

³²¹ Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Rumca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). (Parlatır, 2014, s. 910; Çoban, 2020, s. 113)

³²² Sözcük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde Rumca olarak belirtilmiştir (bk. sozluk.gov.tr). (Parlatır, 2014, s. 330; Çoban, 2020, s. 82)

³²³ Mauser silah markasından alıntıdır. Bu sözcüğün Alman mucit ve sanayici Paul Von Mauser (1838-1914) özel adından türetildiği bilinmektedir. (Çoban, 2020, s. 138)

³²⁴ (Parlatır, 2014, s. 1510; Çoban, 2020, s. 173)

³²⁵ Sözcük, Kişi Adları Sözlüğü'nde İbranice olarak verilmiştir.

³²⁶ "Sıcak" anlamındadır.

1.7.12.İki Dilden Oluşan Sözcükler

Bedava³²⁷ mı sandın para vedim aldım (OBYT; 2012, 336)
/ Far. bad + Ar. heva

Beddua³²⁸ vermem kardeşime (KST; 2021, 351-352)
/ Far. bed + Ar. dua

Öter tüfek **davulbazlar**³²⁹ vurulur (KST; 2021, 323-324)
/ Ar. tabl + Far. baz

Küğrem **mapushane** yolunu gözler (KST; 2021, s. 99) / Ar. mahbus + Far. hane

Sonbahar³³⁰ güzel vakti (KST; 2021, 224-225)
/ T. son + Far. bahar

Cennette **huriler**³³¹ gökte melekler (KST; 2021, s. 140) / Far. hur + i Arp.

³²⁷ (Çoban, 2020, s. 71)

³²⁸ (Çoban, 2020, s. 71)

³²⁹ (Çoban, 2020, s. 81)

³³⁰ (Çoban, 2020, s. 175)

³³¹ Sözcük, Güncel Türkçe Sözlük'te ve Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler'de Arapça olarak verilmiştir (Çoban, 2020, s. 107).
(Parlatır, 2014, s. 653)

İKİNCİ BÖLÜM

1. FİİL SOYLU SÖZCÜKLER

Bir dilde sözcükler anlamsal, biçimsel ve sözdizimsel olarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. En temel sınıflandırma adlar ve eylemler³³² şeklindedir. Anlamsal açıdan cümlelerin diğer öğeleriyle yakından ilişkili olan fiillerin, dünya dillerine bakıldığında yüksek oranda farklılaşması dikkat çekicidir. Adlar durum, iyelik, çokluk gibi çekim ekleri alırken, hareketi/eylemi ifade eden fiiller ise zaman, kip ve kişi eklerini alır (Erdem, 2016, s. 185). Çekimli bir fiil bünyesinde; fiil kök ve gövdesi, kip ve zaman bildiren ek ve kişi eki barındırmalıdır (Ergin, 2013, s. 281).

Fiiller hareket, oluş ve tavır bildiren sözlerdir (Hacıeminoğlu, 1991, s. 12). “Bir kılışı, oluşu ya da durumu anlatan, olumlu ve olumsuz şekillere girebilen sözcüklerdir” (Korkmaz, 2007a, s. 91). “Nesnelerin, varlıkların oluş/kılışlarını karşılayan sözcüklere fiil denir” (Börekçi, 2009, s. 146).

Bazı araştırmacılar fiilleri anlamları bakımından nesne alıp almamasına göre geçişli ve geçişsiz olarak, kullanılışları bakımından da çekimli ve çekimsiz olarak sınıflandırır (Banguoğlu, 2004, s. 408). Özne ile birlikte bir cümlelerin kurucu öğelerinden kabul edilen fiiller türlerine göre üç grupta tasnif edilmiştir.

³³² Bazı dil bilgisi çalışmalarında bu temel sınıflandırmanın adlar, eylemler ve edatlar olarak üç başlıkta ele alındığı görülmektedir.

1.1. Türüne Göre Fiiller

1.1.1. Basit/Yalın Fiiller

Üzerinde herhangi bir görevli dil ögesi bulunmayan, genelde tek heceye kadar indirgenebilen dinamik anlamlı dil ögeleridir (C. Alyılmaz, görüşme, 25.10.2021). İçerisinde tek bir anlam barındıran ve bir yapım ekinin varlığının sezilmediği fiillere basit fiiller denilmektedir (Delice, 2002, s. 185-212). Basit fiiller kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere bölünemeyen kök fiillerdir (Korkmaz, 2014, s. 487-488).

Türkülerde tespit edilen basit/yalın fiil örnekleri şunlardır:

Başçeşme'den **indik** akşamüzeri
Bilmem bize **değdi** kimin nazarı
Başçeşme düzünü al kanlar **aldı**
Eli kınalı gelinler acılı **kaldı**
Durmayın arkadaşlar kurşunlar **atın**
Kucağı bebeli gelinler acılı **kaldı**
Biz vurulduk imamımız dağlarda **gezer**
Gün **olur** kalemle bunları **yazar**
Başçeşme düzünde **vurdular** bizi
Kolcubaşı İsmail'in **gülmesin** yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Düşman **geldi** tabur tabur dizildi
Köroğlu **düşer** mi yine şanından
Ayırır çoğunu er meydanından
Çevrem **dolup** şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Çevirdim yönümü döndüm divana
Çevirdim yönümü döndüm divana (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gitti gelmez ol muhannet
Şol revanda balam **kaldı**
Ol tabipten derman **gelmez**
şol revanda balam **kaldı**
Biter aheste aheste
Yaralara merhem **olmaz**
Bayram bize **oldu** çile
Uyu benim körpe balam
Yaram derin tabip **gelmez**
Bu derdi **çekmeyen bilmez**
Ne **gelen** var ne de **giden**
Kırmızı gül rengin **soldu**
Yaprağın yad eller **yoldu**
Geleceğim altüst **oldu**
Her dertten nasibin **aldı**
Dört bir yanın diken **saldı**
Gülü gül içinde **ara**
Kader yuvamızı **yıktı**
Kokun **aldım** yel **esende**
Mezar **sarar** bedenime
Gelsen de bir **gelmesen** de
Duyanı hayrete **saldı** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Evime barkıma haber **saldılar**
Vakitsiz **gidene** sala **verdiler**
Ne yaman güç imiş asker **ölmesi**
Kolların kırıla mezarım **kazan**
Böyle garipleri **yıkar** mı adam
Ben **giderim** dünya sana ne **oldu**
Görmedi bir daha gözüm kör **oldu**
Hicran ateşi de gönlüme **doldu**

Ne yaman güç imiş murat **alması**
Anama deyin de odama **girsin**
Kaytanlı şalıma uçkurum **taksın**
Gurban gurban **desin** beni arasın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı altınlar **delebiyor** saçında
Gelin Ümmü **kaldı** göller içinde
Suya **düştü** Ümmü kızın kendisi
Altın tası suya **düşmüş** dalabır
Başımdan yazmamı yörükler **aldı**
Ağzımdan firmamı balıklar **aldı**
Gayrı kavuşmamız mahşere **kaldı**
Yeni **çık**mış kestanenin dalına
Kimseler **düş**mesin böyle zalime
Oyun havasına **büker** ipliği
Bu dert bizi iflah **etmez** öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak **coş**muş **gel** beri beri
Alamadım Maley'i **saramadım** Maley'i
Çektiğim emekler hep **gitti** zaya
Tutun elimden de batırın kara
Bilseydim **giderdim** bir ıssız yere
Maley'in **giydi**ği dühan basması
Maley'i **sorarsan** köyün yosması (OBYT; 2012, s. 218)

Göç göç **oldu** göçler yola dizildi
Uyku **geldi** ela gözler süzüldü
Üç gün **oldu** elim yârdan üzüldü
Ağam nerden **aşar gelir** yaylanın yolu
Paşam nerden **aşar gelir** Bingöl'ün yolu
Tut elimden **götür** (indir) beni mezere

Sarardı gül benzim **döndü** gazele
(**At** üstüme avuç avuç toprağı)
Asker **indi** Ilıca'nın düzüne
Geri **döndüm** şehir **çarptı** gözüme
Ben garibem kimse **bakmaz** yüzüme (OBYT; 2012, s. 260)

Hoş gelişler **ola** Mustafa Kemal Paşa
Askerin milletin bayrağıyla çok **yaşa**
Marş ileri **dönmez** geri Türk'ün askeri
Al da bayrağı düşman üstüne
Doğunun Türkleri bayrak **açmış** bekliyor
Cumhuriyet bayrağın semalar içre **süzer** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba zülfün teline
Gel seni **götürem** İslam eline
Serimi sevdaya **salan** o Ahçik
Vardım kiliseye **baktım** haçına
Gel seni **götürem** İslam içine
Vardım kiliseye hac suda **döner**
Ben dinen **dönersem** el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız **gezer**
Katlime ferman **yazar**
Seni **vermem** yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz dişimi **sıktım** **gidirem**
Gafillerden darbe **yedi** gururum
Kaderime boyun **büktüm** **gidirem**
Tuz **ektiler** **çalıştığım** çabaya
Emeğimi suya **kattım** **gidirem**

Kırk sene gözyaşı **döktüm** fincana
Kattım Karasu'ya **aktım** **gidirem**
Kırılmış sazımı **astım** tavana
Çevirdim yönümü **döndüm** divana
Bilerek koluma **taktım** **gidirem**
Sanki matem **düşmüş** yâr otağına
Üç kez geri **döndüm** **baktım** **gidirem**
Yel **devirsin** sebeplerin kökünü
Sırtıma **verdiler** sitem yükünü
Harmana **dökmeden** yaktım **gidirem**
Engininde **bulamadım** gümanı
Ezanlar **okundu** seher zamanı
Üç kez geri **döndüm** **baktım** **gidirem**
Ben de Erzurum'dan **çektim** **gidirem**
Reyhani'yim derdim gamım **dinmedi**
İftira darbesi cana **sinmedi**
Zeynel Horasan'a **gitti** **dönmedi**
Bu da benim kara bahtım **gidirem** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of Manda yuva **yapmış** söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu sinek **kapmış** gördün mü? Amanın yandım
Tiridine tiridine tiridine **bandım**
Bedava mı sandın para **vedim** **aldım**
Öküzüm torbadan **düştü** gördün mü? Amanın yandım
Of of... Sabah ezanını **okurken**, aman aman
Müezzin minareden **uçtu** gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Aşağıdan **gelir** omuz omuza
Küğre bayramınız karalı **geldi**
Yorgun argın **geldim** orak **biçmeden**
Köyün çeşmesinden bir su **içmeden**

Yağlı kurşun **gitmez** ciğer **deşmeden**
Kügre bayramınız karalı **geldi**
Çağıla yaslandım cigaram **içem**
Yağlı kurşun **gelir** nereye **kaçam**
Kanadım yoktur ki havaya **uçam**
Çekin kır atımı **gidelim** hana
Söyleyin kirveme **küsmesin** bana
Kügre bayramınız karalı **geldi** (KST; 2021, s. 99)

Bir yıldız **doğdu** yüceden yâr yâr aman
Şavkı **vurdu** pencereden o leylim
Kanlım **oldun** sarı yıldız **dön dön** aman
Bir yıldız **doğdu** nur ile
Ahdım (sözüm) **vardı** o yâr ile
Neye **doğdun** sarı yıldız, mavi yıldız
Evler **yıkan**, beller **büken**, kervan **kıran** yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can **incitme** sen bugün
Kitabın gavlince dağlar al **geymiş**
Eser yel eğilir dallar ağaçlar
Günüm **getti** artıh görünmez yolum
Döğünce **çıkası** göksü yelekler (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi **uçurdum**
Yeşildağ'a **varınca** (KST; 2021, s. 144)

Ah... Ala çorap **örmedim** de
Ayağıma **giymedim**
Ah... Sabah kalktım er **gittim** de
Göl köyünü de yol **ettim**

Ben Gıymat'ı yâr **ettim**

Yâr **oturur** tepede (KST; 2021, s. 153)

Kama yarasına yandım aman derman **olur** mu?

Mezarımı benim derin **kazın** yandım da bol **olsun**

Ben **ölüyom** aman sevdiceğim sağ **olsun** (KST; 2021, s. 159)

Yâr yoluna **bakarım**

Beşibirlik **takarım**

Eller al yeşil **giymiş**

Çözme tabip yaramı (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre **gideyim**

Her yandan **çevirdi** yolumu dağlar

Gurbet elde garip **kaldım nideyim**

Kırdı kanadımı kolumu dağlar

Ayrılan **güler** mi nazlı yârinden

Küle **döndüm** hasretinden narından

Şimdi **sevdiğimin** gözü yollarda (KST; 2021, s. 164-165)

İnce **giyerim** ince

Sevdiğini **görünce**

Nerden **aldın** akılı (KST; 2021, s. 172)

Koyun seni **güttüm güttüm** getirdim

Ablam **sağdı** ben önünde **oturdum**

Koyun **geldi**, kuzu **gelmez** ardından

Ben de **bıktım** şu ananın derdinden

Kara koyun sana çanlar **takayım**

Takayım da ben keyfime **bakayım**

Senin için, dağı taşı **yıkayım**
İçme koyun o suyu, **i**çme **dön** geri
Şimdi sözlerimi **tut**manın yeri (KST; 2021, s. 179)

Kömür gözlüm ataşına **düşeli**
Didem kan yaş **döker**, dilim dad eyler
Ezelden **olmuşum** gamlar düşkünü
Felek **yıkar** bir gün ya berbat eyler
Uyma Selvi'm, **u**yma eller sözüne
Yine rengin **almış** dağlar lalesi
Emrah'ın **çektiği** Selvi belası (KST; 2021, s. 187)

Çoban sana **do**yamadım
Çoban seni **se**viyordum
Utandım da **di**yemedim
Çal kavalı garip oğlan
Uçan kuştan **e**sen yelden
Beşikte **yatan** kuzundan
Su **içtiğin** kurnalardan (KST; 2021, s. 193)

Nerden **gider** yâre yol, dost yârim perişan hâlim
Belki **gider** yâre yol, dost yârim perişan hâlim
Bu yollar meste **gider**, belalım amman amman
Sağ **gelen** hasta **gider**, dost yârim perişan hâlim
Giden **gel**miyor acep nedendir
Aç çantasını **bak** nesi var (KST; 2021, s. 210)

Eller bana **acı**maz
Duvar cefa **götür**mez
Sen bari **acı** yârim

Çok memleketler **gezd**im
Kız seni **ö**pen dudaklar
Uçar avrat **al**mayan KST; 2021, 224-225)

Yemen'e **g**ideni **g**elir mi **s**andın?
Tez **g**el ağam tez **g**el dayanamirem
Uyku gaflet **b**asmış uyanamirem
Ağam **ö**ldüğüne inanamirem
Koyun **g**elir kuzusunun adı yok
Ayrılmak **ol**ur mu taze geline (KST; 2021, s. 228)

Çifte tabancalar **t**akmış beline (KST; 2021, s. 228)

Yarın evlatlarım Allah aşkına
Atın aslanlarım Kars'ı **al**alım
Sarın evlatlarım Allah aşkına
Askerler **y**ürüyor Gümrü yolunda
Vurun evlatlarım Allah aşkına
Sürün evlatlarım Allah aşkına
Halid Paşa **der** ki "**D**urmayın **at**ın!"
Ermeni'nin kökü **g**elsin büsbütün
Antranik, Tiflis'e **ka**çıyor; **t**utun
Varın evlatlarım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Öyle bir yâr **se**vdim uyar akıllı
Anamur üstünü duman **b**ürüdü
Herkes **se**vdüğünü **al**dı **y**ürüdü
Öyle bir yâr **se**vdim yâr
Sevmişem amman
Duman da **b**ürüdü a canım
Aldı da **y**ürüdü a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Kuş **uç**maz, bülbül **öt**mez
Ne **yap**sın anam böyle bağlar
Soğuk yerde nar **ol**ur mu
Sıcak yerde kar **ol**ur mu?
Viran yerde bağ **ol**ur mu?
Yüce dağlar karsız **ol**maz
Yiğitler ikrarsız **ol**maz
Oğul bağı, barsız **ol**maz
Yedi bahçeyi **becersen**_(KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm **çık**mış pencereye ay gibi parlar
Ovalara duman **çök**müş göremidin mi
A kız kendi saçını **ö**remedin mi
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklerle buz
Gel sarılalım **kaç**alım ince belli kız
Yağmur **yağ**mayınca Hatça'm kökü sökölmez
Doldur ağıları **iç**elim Hatça'm
Varman kızlar **var**man kirli çobana
Çoban evde **dur**maz **gide**r yabana
Ovalara duman **çök**müş göremedin mi?
Çok **ded**iler arkadaşlar yâr senin değil
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklerle buz (KST; 2021, s. 253-254)

Gün **doğ**madan neler oldu
Vurdular düğün aşını
Sular **ak**ar herzin herzin
Mevla'm sevdiğine **ver**sin
Baba pazara **var**dın mı?
Bir okka kına **ald**dın mı?
Bu da kızıma **ded**in mi (KST; 2021, s. 256-257)

Kınalı parmaklar fincan **devşirir**
Baba nerden **aldın** aney yandım hudey sen bu gelini
Odasına **vardım** namaza **durmuş** oy
Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine **uymuş**
Sanırsın karşında bir aydır **doğmuş** oy
Keten köynek **giymiş** yakası ezik oy
Öpmeye kıyamam sevmeye yazık oy (KST; 2021, s. 260)

O yâr **gelecek** diye
Sayarım haftaları
Tren **geliyor** tren
Bu postaya **çıkmadı**
Tren düdüğü **çalıyor**
Aklım baştan **alıyor**
Beni derde **salıyor** (KST; 2021, s. 263-264)

Gelin **oldum** Karabel'in eline
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Çocuk **geldi** kucağımda **uyudu**
Baba bana **edeceğin** bu muydu?
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Çok peşime **düştü** genci kocası
Bana **derler** şu çocuğun kocası
Gelin **oldun** Garabel'in eline
Bana **derler** şu kötünün kocası
Top **bürür** saçını gözünü **süzer**
Miskalar yaptırım **değmesin** nazar
Yayladan **gel** kömür gözlüm yayladan
Altıma **serdiler** minderden döşek
Küskün değilim ki **gülele** barışak
Sabahınan oğlan **gider** guzuya

Dişleriynen ekmek **doğrar** tazıya
Adını **sor**arsan adı Şaziye
Şahin **geldi** kucağımda **uyudu**
Aman Allah bana **yap**acağın bu muydu?
Dizime **vur**dum da gerdah gecesi (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç **git**miyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay
Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de **geliyor** vay vay
Kalk **gid**elim kışla önü aşağı
Yaman **ol**ur Kastamonu uşağı
Hep düşmanlar mahkemeye **dold**dular
Anamı babamı ordan **kov**dular
Sünek gibi koç yiğidi **boğ**dular (KST; 2021, s. 285-286)

Giyinmiş kuşanmış Osman **geliyor**
Vurulmuş aslanım şen **ol**sun dünya
Aslanın **bindiği** arap küheylan
Yine mi **geliyor** karalı bayram
Anası **otur**muş oğluna hayran
Döşeyin hanları aslan **geliyor**
Müfrezeler **sarmış** hem sollu sağlı
Aslanın **bindiği** yıldızlı eyer
Her **gelen** kurşunlar Osman'a **değer**
Osman'ı görmeyen kendini **över**
Osman Efe'm **gider** yolun sağında
Büyük ferman **çık**mış Konya beyinde
Dağların kilidi Osman **geliyor**
Aslanın **çekt**iği garibin yası
Peşine **düş**müş de şu Karaca Bey
Yere **batsın** seni ele **veren** köy
Açın kapıları aslan **geliyor**

Süre süre indirdiler üç taşa

İfade sorarlar yatan üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Bir oğlum olsa da gitse hocaya

Okuya okuya çıksa heceye

Muştular verseler bizim peceye

Bir kızım olsa da bir fistan diksem

Zülfünü tarayıp, saçını örsem

Eller ile ben de gülsem güvenssem

Bir elekçi gelse bir elek alsam

İğrana ığrana toprak elesem

Kutnu kumaşa beze belesem

Tomurcuk vermeyen gülü neyleyim

Evatsız kalan evi neyleyim

Bebek belemeyen kolu neyleyim

Babası oturmuş bir evlat ister

Evatsız gidersek kınaman dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular n'olmuş?

Bülbül göçmüş baykuş konmuş gelele

Ben ağayım ben paşayım diyenler

Bir ev burda bir ev garşıda galmış

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304)

Gönül ravzasından civanım gitti

Bir ateşi Cansu düştü dillere

Lali mercan ebru kemanım gitti

Gitti o yâr ile ülfetim çağı

Gül beyi vuslatın söndü çırağı

Ateş almış gönül yoktur durağı

Derdim azdı elden dermanım gitti

Lütfi ya sen **kesme** ümit Hüda'dan
Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan
"La-taknatü" **gelir** yine sedadan
Sen **sanma** Rahim-i Rahmanım **gitti** (KST; 2021, s. 306)

Elimden **aldılar** yârı
Garıp garıp **ötme** bülbül
Benim derdim bana **yeter**
Bir dahı sen **katma** bülbül
Al kalemı derdimi **yaz**
Benim derdim bana **yeter** (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır **giden** iller bizimdir
Yüce dağdan **aşan** yollar bizimdir
Taşı **deler** mızrağımın temreni
Öter tüfek davulbazlar vurulur
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi yıkılır **gelir**
Kâkülü boynuna dökülür **gelir**
Yayladan **gel** allı gelin yayladan
Kesme ümidini Kadir Mevla'dan
Ver elini karlı dağlar **aşalım**, bayramlaşalım
Ben bir koyun **olayım** sen de bir kuzu (KST; 2021, s. 326-327)

Bir kerrece **bahtı geçti**
Ne **sordum** ne de söyledi
Kaşlarını **yıhtı geçti**
Soramadım bir çift sözü
Sandım ki Zöhre Yıldızı

Şavkı beni **yahtı** geçti
Ben bu sırra **eremedim**
Yıldız gibi **ahtı** geçti
Bilmem hangi burç yıldızı
Uyur iken gördüm bir düş
Yâr sineme **çahtı** geçti
Boynumuza **tahtı** geçti (KST; 2021, s. 332)

Benim ömrüm **geçer** ahuzarınan
Yağan yağmur ile ıslanmayasın
El gızı **dediğin** Ezrail dostu (KST; 2021, s. 334)
Emine'm **oturmuş** da daşın üstüne
Bir selamın **gelse** de başım üstüne
Üç köyün içinde **koşma** Emine'm
Vurma kardaş **vurma** yazıktır bana (KST; 2021, s. 346)

Evimize **gidek** d'öldür
Dağların karı **erisin**
Yayla çiçeği **yürüsün**
Bedda **vermem** kardeşime
Ağzımda dilim **çürüsün**
Hele **bakın** eloğluna
İk'elin **sokmuş** koynuna
Bu dünyada bir şey **bilmem**
Varmam pınarın başına
Gülyağı **sürmem** kaşıma
Ben bu yaradan **ölürsem**
Ceza **vermen** kardeşime
Yazık **oldu** eloğluna
Çiğnimden **aldım** soluğum
Böyle söyledi'me **bakman**

Vallahi de ben **ölüyom** (KST; 2021, s. 351-352)

Yeniköy'e **gitmeli**

Çarşamba'ya **gitmeli**

Odalar **yaptım** tahtalı

Bu işi de **yapan**

Bir su **içtim** gözünden

Ben vuruldum **gidiyom**

Civ civ **eder** kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.1.2. Türemiş Fiiller

Fiil, kök, köken ve gövdelerinin veya isim kök, köken ve gövdelerinin üzerine görevli dil öğelerinin getirilmesiyle oluşan ve yeni anlamlara gelen dinamik kavram işaretleridir (C. Alyılmaz, görüşme, 25.10.2021). Yapım eki aracılığıyla meydana getirilmiş, yeni bir anlam edinmiş fiillere türemiş fiiller denir (Delice, 2002, s. 185-212).

Türkülerde tespit edilen türemiş fiil örnekleri şunlardır:

1.1.2.1. İsimden Türemiş Fiiller

Cephede süngüler ayna gibi **parlıyor**³³³

Doğunun Türkleri bayrak açmış **bekliyor** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Dağlar seda verip **seslenmelidir**

Eğri kılıç kında **paslanmalıdır** (OBYT; 2012, s. 200)

³³³ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 686-687) sözcüğün par+ yansıma sözüne +la- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Bülbülü **eyledi**³³⁴ asi

Hasan ne **bekler** Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları kuzu gibi **meleşir**

Akmaz iken kanlı sular **harladı**

Gökte melek yerde insan **ağladı** (OBYT; 2012, s. 205-207)

Sarardı gül benzim döndü gazele

Doldur doldur nargilemi **tazele** (OBYT; 2012, s. 260)

Kırk senedir **beklediğim** ekini (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ben dinen dönersem el beni **kınar**³³⁵

Ahçık'i **yolladım** Urum eline (OBYT; 2012, s. 277)

Geçen üç aylarda şivana **başlar**

Daim **ağlamaktır** bu benim kârım

Said **ağlamakta** el bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Hep anneler **ağladı** (KST; 2021, s. 144)

Al kana **boyanıyor**

Yürek mi **dayanıyor**³³⁶ (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre gideyim

Dağlar oy dağlar içim kan **ağlar** (KST; 2021, s. 164-165)

³³⁴ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 351), sözcüğün ed+ sözüne +le- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³³⁵ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 509), sözcüğün kın+ sözüne +a- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³³⁶ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 269), sözcüğün tay+ sözüne +a- isimden fiil yapım eki ve -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Döne döne **oynuyor** (KST; 2021, s. 172)

Tuz **yalattım**,³³⁷ ciğerini ağırlara belettim

Meleme koyun **meleme**, vazgeç kuzundan

Sonra seni çay başına **ilettim** (KST; 2021, s. 179)

Didem kan yaş döker, dilim dad **eyler**

Felek yıkar bir gün ya berbat **eyler**

Ne öldürür beni, ne azat **eyler**

Selvim ne **beklersin**³³⁸ Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Utandım³³⁹ da diyemedim

Mor keçeyi **boyamadım**

Eğer çoban **susadınsa** (KST; 2021, s. 193)

Sakınırım **kıskanırım**³⁴⁰ (KST; 2021, s. 194-195)

Tez gel ağam tez gel **dayanamirem**

Sıralanmış küleklerin sütü yok

Ağamı **yolladılar** Yemen eline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan düşman topu **patlıyor**

Hırsından Marzmanof iki **çatlıyor**

³³⁷ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1039), sözcüğün yal+ sözüne +ga- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³³⁸ Sir Gerard CLAUSON (1972, s. 326-327), sözcüğün bek+ isim kökünden türediğini ve bugüne dek çeşitli fonetik değişimler yaşayan sözcüğün anlam sahasının oldukça geniş olduğunu ifade etmektedir. Clauson bekle- sözcüğünün anlam seyrini şu şekilde aktarır: sabitlemek, sağlamlaştırmak, korumak, güvende tutmak, kollamak, gözlemek, beklemek. James HAMILTON da benzer şekilde bek+ kökünün “sabit, sağlam” anlamına geldiğini belirtir (Gülensoy, 2007, s. 127).

³³⁹ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 973), sözcüğün ut+ sözüne +an- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁴⁰ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 517), sözcüğün kız+ sözüne +ga- isimden fiil yapım eki ve -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Süngüden Ermeni gayet **hamlıyor**
Süvariler kalkmış atın **gemliyor** (KST; 2021, s. 231-232)

Başka bahçeyi **besleyeyim**
Yüce dağdan kar **bekleme**
Sen oğlundan bar **bekleme**
Rüzgâr yerden kar **bekleme** (KST; 2021, s. 246-247)

Yolcuyu yolundan **eyleyen** dilber
Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi **parlar**
Evlerinin önünde pınarlar **harlar**
Gözlerimin pınarları durmadan **çağlar**
Hatça'yı görenler **sevdalanıyor** (KST; 2021, s. 253-254)

Yassıl³⁴¹ dağlar **yassıl**, Osman Efe'm de geliyor vay vay (KST; 2021, s. 285-286)
Seslen Sepetçioğlu efecce **seslen** (KST; 2021, s. 285-286)

Döşeyin³⁴² evleri aslan geliyor
Süpürün³⁴³ hanları aslan geliyor
Anası **havlıyor** vurulmuş oğlu
Giyinmiş **kuşanmış**³⁴⁴ Osman geliyor
At **işlemez** oldu Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

³⁴¹ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1081), sözcüğün yası+ sözüne +l- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁴² Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 304), sözcüğün döş+ sözüne +e- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁴³ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 822), sözcüğün süp+ sözüne +ür- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁴⁴ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 580), sözcüğün kur+ sözüne +şa- isimden fiil yapım eki ve -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Bu köy bizim köye **benzemir**³⁴⁵ lo gelele
Kapıları **kitlemişler** lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Ben **ağlarım** zarı zarı (KST; 2021, s. 310)

Ver elini karlı dağlar aşalım, **bayramlaşalım**
Meleye meleye getirek yazı (KST; 2021, s. 326-327)

Bu dertler **yaralar** bizi (KST; 2021, s. 332)

Emine'min evini **araladılar**
Dağların ardında **paraladılar**
Emine'min tabudunu **karaladılar** (KST; 2021, s. 346)

El içinde **arlanıyom** (KST; 2021, s. 351-352)

Başımda **ağlaşır** gelinler kızlar
Sağ yanım **ellemen** sol yanım sızlar
Sağ yanım ellemen sol yanım **sızlar** (KST; 2021, s. 99)
Evatsız gidersek **kınaman** dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Kalktı göç **eyledi** Avşar illeri (KST; 2021, s. 323-324)

Hasan da çavuş **uslanmazsa** (KST; 2021, s. 153)

Selvim ne **beklersin** Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Sakınırım³⁴⁶ kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195)

³⁴⁵ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 132), sözcüğün meng(i)z+ sözüne +e- isimden fiil yapım eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

1.1.2.2. Fiilden Türemiş Fiiller

Bülbülünen saka **ötüşen**³⁴⁷ kuşlar (KST; 2021, s. 140)

Kırmızı gül tez **kocaldı**

Kimi **görse**³⁴⁸ yardım bekler (OBYT; 2012, s. 242-243)

Başıma **toplandı** genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Kırşehir elinde **duyulur** sesi (KST; 2021, s. 289-290)

Geyindiğin sırmalardan (urbalardan) (KST; 2021, s. 193)

Ne sordum ne de **söyledi**³⁴⁹

Ateşinden **göremedim**

Seher vahti **göremedim**

Uyur iken **gördüm** bir düş

Mecnun'um Leyla'mı **gördüm** (KST; 2021, s. 332)

Söyleyin kirveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok **gördü** bana

Küğrem mapushane yolunu **gözler** (KST; 2021, s. 99)

Günüm getti artıh **görünmez** yolum

³⁴⁶ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 718), sözcüğün sa- fiiline -k+ ve +ın- ekleri getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁴⁷ Günümüzde anlam daralmasına uğrayan sözcüklerden biri olan öt- fiili hakkında geniş bilgi için bk. Kaşgarlı Mahmud. (1985). *Divanu Lügati't-Türk I* (Çev. Besim Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınları.

³⁴⁸ Necmettin HACİEMİNOĞLU (1994, s. 70), “Eski Türkçenin Gramer Yapısı ve Örnek Olarak Fiilden İsim Yapan -l Eki” adlı makalesinde, gör- ve göz+ sözcüklerinin kö- fiilinden türediğini ifade etmiştir. Ancak Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 383), Köken Bilgisi Sözlüğü’nde sözcüğün kökünü gör- olarak kaydeder.

Mahlugat **sevinir** kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Çok güzeller **gördüm** amma

Gıymat kız gibi **görmedim** (KST; 2021, s. 153)

Reva mı **gördünüz** ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Bugün yârî **görmedim**, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Ovalara duman çökmüş **göremidin** mi (KST; 2021, s. 253-254)

Çayda çıra **yanıyor**³⁵⁰

Çayda çıra **yakarım**³⁵¹

Çayda çıra **yanıyor** (KST; 2021, s. 161)

Ah... Kiraz **koydum**³⁵² sepete de (KST; 2021, s. 153)

Pembe **yakışır**³⁵³ gence (KST; 2021, s. 172)

Getirdim³⁵⁴ de baş arkaca **yatırdım** (KST; 2021, s. 179)

Biz **vurulduk** imamımız dağlarda gezer

Etrafımız **çevrildi** kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Ben **vuruldum** gidiyom (KST; 2021, s. 356)

³⁵⁰ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1053), sözcüğün ya- fiiline -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵¹ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1033), sözcüğün ya- fiiline -k- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵² Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 537), sözcüğün ko- fiiline -y- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵³ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 1037), sözcüğün yak- fiiline -ış- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵⁴ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 367), sözcüğün kel- fiiline -tir- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Kardeş tüfeğini **doldur**

Ahrette **sarıl** boynuma (KST; 2021, s. 351-352)

Yağan yağmur ile **ıslan**mayasın (KST; 2021, s. 334)

Karahisar Kalesi **yıkılır** gelir

Kâkülü boynuna **dökülür** gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Dadaloğlu, yarın kavga **kurulur**

Öter tüfek davulbazlar **vurulur**

Nice koç yiğitler yere **serilir** (KST; 2021, s. 323-324)

Ağzına **doluşmuş** kurşunun isi

Süre süre **indirdiler** üç taşa (KST; 2021, s. 289-290)

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

Vurulmuş aslanım şen olsun dünya (KST; 2021, s. 289-290)

Analar **doğurmaz** sen gibi aslan (KST; 2021, s. 285-286)

Miskalar **yaptıram** değmesin nazar (KST; 2021, s. 265-266)

Genç ömrümü **bitiren** (KST; 2021, s. 263-264)

Odasına vardım kahve **pişirir**

Seni gören âşık aklın **şaşırrır**

Koluna **yaptırmış** aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Kavaktan **dökülür** yaprak

Uyan Ali'm sabah oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Ben Hatça'yı **yitirdim** de dumanlı dağlar
Gel **sarı**lalım kaçalım ince belli kız
Yüce dağ başına Hatça'm ekin **ekilmez**
Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü **sökülmez**
Ellerin köyünde Hatça'm kahr **çekilmez**
Doldur ağuları içelim Hatça'm
Harmanı **kaldır**maya dermanın mı var
Hatça'm beni **öldür**meye fermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Dardır da **geçilmez** a canım
Bir tas da **içilmez** a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Aşam öldüğüne **inanamirem**³⁵⁵ (KST; 2021, s. 228)

Süvariler **kalkmış**³⁵⁶ atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Asker hücum etmiş Kars'a **atlı**yor (KST; 2021, s. 231-232)

Bülbül güle **konmadı**³⁵⁷ (KST; 2021, s. 246-247)

Süvariler **kalkmış** atın gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Mızıka **çalındı**, düğün mü sandın?

Uyku gaflet basmış **uyanamirem**

Ayrılmak olur mu taze geline (KST; 2021, s. 228)

Yâri bana **getiren** (KST; 2021, s. 263-264)

³⁵⁵ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 434).), sözcüğün ına- fiiline -n- dönüşlülük eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵⁶ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 455), sözcüğün kalı- fiiline -k- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

³⁵⁷ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 537), sözcüğün ko- fiiline -n- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Ben de **yandım** Hatça'mın basma donuna (KST; 2021, s. 253-254)

Mızıka çalındı, düğün mü **sandın**³⁵⁸?

Al yeşil bayrağı gelin mi **sandın**?

Yemen'e gideni gelir mi **sandın**? (KST; 2021, s. 228)

Âlemi **yaktı** zâr (ağlama) ile (KST; 2021, s. 132)

Buna rağmen **koymadılar** yarasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ahçık'i kaybettim yüreğim **yanar** (OBYT; 2012, s. 277)

Beni **koymadılar** kendi hâlime (OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'e **yakışır** zülûf kesmesi (OBYT; 2012, s. 218)

Ben Misget'i **yitirdim**

Gökte yıldız **sayılmaz**

Çiğ yumurta **soyulmaz**

Pul pul olsun **dökülsün**

Hiç erkekten **sayılmaz** (KST; 2021, s. 224-225)

Dolanır dosta gider, dost yârim perişan hâlim

Yıkılası gurbet el, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Seni **doğuran** anandan (KST; 2021, s. 193)

Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi

Ne **öldürür** beni, ne azat eyler (KST; 2021, s. 187)

³⁵⁸ Tuncer GÜLENSOY (2007, s. 720), sözcüğün sa- fiiline -n- eki getirilerek oluştuğunu belirtir.

Tuz yalattım, ciğerini ağırlara **belettim** (KST; 2021, s. 179)

İkimizin resmini **çıkarsınlar** yan yana (KST; 2021, s. 172)

Ayrılan güler mi nazlı yârinden (KST; 2021, s. 164-165)

Engeller **uyanıyor**

Humar göz **uyanıyor** (KST; 2021, s. 161)

Yeşildağ'a **düşürdüm**

Ben aklımı **şaşırdım** (KST; 2021, s. 144)

Eser yel **eğilir** dallar ağaçlar (KST; 2021, s. 140)

Çiğdem de **karişmiş** güle nergise (KST; 2021, s. 99)

Kırılmış sazımı astım tavana (OBYT; 2012, s. 331-332)

Göç göç oldu göçler yola **dizildi**

Uyku geldi ela gözler **süzüldü**

Üç gün oldu elim yârdan **üzüldü**

Doldur doldur nargilemi tazele (OBYT; 2012, s. 260)

Tutun elimden de **batırın** kara (OBYT; 2012, s. 218)

Davulcusu kaya dibi **dolaşır**

Bekârları yatağından **kaldırır**

Bu dert bizi iflah etmez **öldürür** (OBYT; 2012, s. 205-207)

Koğuşun önünde **kuruldu** kazan

Kolların **kırıla** mezarım kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Düşman geldi tabur tabur **dizildi**

Alnımıza kara yazı **yazıldı**

Tüfek icat oldu, mertlik **bozuldu**

Çevrem dolup şalvar **ıslan**malıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Biz **vurulduk** imamımız dağlarda gezer

Etrafımız **çevrildi** kolcuyla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Zülfünü **tarayıp**³⁵⁹ saçını örsem (KST; 2021, s. 298-299)

Kalktı göç eyledi Avşar illeri (KST; 2021, s. 323-324)

Yalan sözlerine **inan**mayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334)

Daramış zülfünü de kaşın üstüne (KST; 2021, s. 346)

Yedi bayram kına **yak**mam elime

Önüme **koydular** bir çift suyudu

Kucağıma **koydular** ufak bir uşak

Ocağa **koyduğum** dünkü suyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Sakınırım kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195)

³⁵⁹ Semra ALYILMAZ (2017, s. 5), “Türkçede Nesne Tekrarlı Fiiller” adlı kitabında “Fiilden Türemiş Fiiller” başlığı altında aynı örneğe tar-a- şeklinde yer vermiştir.

1.1.3. Birleşik Fiiller

Türkçede kalıcı kavram işaretleme yolları arasında ilk akla gelen yöntem kök/köken/gövde üzerine yapım eki getirmektir. Bu metot sözcük boyunu uzattığı için anlaşılabilirliği gittikçe azalan yapılar meydana getirmektedir. Söz konusu yöntemin işlevselliğinin bir noktadan sonra zayıflamasına karşın dil, birden fazla sözcükten oluşan kalıcı kavram işaretleme yolları geliştirmiştir (Gemalmaz, 1992, s. 28; Mert, 2008, s. 1-20). Türkçenin geliştirdiği bu yollardan biri de “birleşik fiiller”dir (S. Alyılmaz, 2017, s. 7).

Fiiller sayıları bakımından sınırlı sözcük biçimbirimleridir. Ancak isimler fiillere aktararak bu sınırlılık durumu ortadan kaldırılır. İsimden fiil yapım ekleri, isimleri kalıcı olarak fiillere aktaran dil bilgisi biçimbirimleridir. Bu eklerin türettiği sözcükler oluş/kılış göstereni olarak sözlükte yer alırken isimleri geçici olarak fiilleştiren yardımcı fiillerle yapılan kılış/oluş gösterenleri sözlükte yer almaz. Korkmaz’ın “esas anlamını korumuş veya işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller” grubuna soktuğu bu yapılar Türkçenin en zengin oluş/kılış gösterme biçimleri olarak karşımıza çıkar. (Börekçi, 2009, s. 153)

Birleşik fiil³⁶⁰, bir isim ile bir yardımcı fiilin ya da bir fiil ile bir yardımcı fiilin meydana getirdiği kelime grubudur. Leyla KARAHAN (2017, s. 73-75) birleşik fiilleri “bir hareketi karşılamak ya da tasvir etmek için yan yana gelmiş olan sözcükler topluluğu” olarak tanımlamıştır ve bir hareketi karşılayan birleşik fiiller arasında et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- esas yardımcı fiillerine yer vermiş, bir hareketi tasvir eden yardımcı fiilleri ise zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelenler olarak belirtmiştir.

Zeynep KORKMAZ (2007b, s. 259) ise birleşik fiilleri “Bir isim ile yardımcı fiilin ya da iki ayrı fiilin yahut da isim soylu bir/birden fazla kelime ile esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri” olarak tanımlamış ve birleşik fiillerin, esas anlamını koruyan birleşik fiiller ve gerçek anlamını kaybederek deyimleşen birleşik fiiller olarak iki gruba ayrılabilceğini belirtmiştir (Korkmaz, 2014, s. 791).

³⁶⁰ H. İbrahim DELİCE “Öbek-fiiller” olarak adlandırmaktadır.

Ahmet B. ERCİLASUN, birleşik fiilleri esasen sözcük grupları içerisinde yer alabilecek nitelikteki kavram işaretleri olarak görür. Çünkü birleşik fiiller de sözcük grupları gibi, cümle içinde tek bir anlamı karşıladığı için, tek bir sözcükmüş gibi düşünülür. Basit, türemiş ve birleşik fiiller arasında bu husus ortaktır. Aralarındaki fark ise yalnızca teşkil edilişleri açısından (Ercilasun, 1984, s. 48).

Birleşik fiilleri; isim + (yardımcı) fiil, fiil – zarf-fiil eki + fiil, zarf + fiil, nesne + fiil şeklinde sınıflandırmak³⁶¹ mümkündür (S. Alyılmaz, 2017, s. 9).

Türkülerde tespit edilen birleşik fiil örnekleri şunlardır:

1.1.3.1. *İsim + (Yardımcı) Fiil*

Tüfek **icat oldu**, mertlik bozuldu

Bizden **selam olsun** Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan yıldızın âlemi **tenvir eder** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçık'i **kaybettim** yüreğim yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Selam olsun ecdad ile ebâya

Nazar ettim sağım ile soluma

Seyreyledim Palandöken Dağı'na (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden **selam olsun** o vefasıza (KST; 2021, s. 99)

³⁶¹ Ana hatlarıyla bakıldığında birleşik fiiller hakkında benzer sınıflandırmalar Efrasiyap GEMALMAZ ve öğrencileri tarafından hazırlanan çalışmalarda ele alınmıştır (C. Alyılmaz, 1994; S. Alyılmaz, 1998; S. Alyılmaz, 2017; Börekçi, 1994; Börekçi, 2009; Daşdemir, 2000; Daşdemir, 2004; Efendioğlu, 2010; Gemalmaz, 1992; Kara, 2001).

Said ağlamakta el **bayram eder**
Mahlugat sevinir kul **bayram eder**
Mübarek günlerdir sel **bayram eder**
Garişmış nergisi çöl **bayram eder**
Eğilmiş secdeye dal **bayram eder** (KST; 2021, s. 140)

Şan oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ben feleğe **minnet etmem** beş günü
Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyler**?
Felek yıkar bir gün ya **berbat eyler**
Seni benden, beni senden **yâd eyler**
Ne öldürür beni, ne **azat eyler** (KST; 2021, s. 187)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum etmiş** Kars'a atlıyor
Ermeni'yi toptan **esir kılalım**
Yaralı millete **merhem olalım** (KST; 2021, s. 231-232)

Bağban çürük, bağ **neylesin** (KST; 2021, s. 246-247)

Şehir **oldu** bana her zaman **zehir** (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah oldu**
Gün doğmadan **neler oldu** (KST; 2021, s. 256-257)

Gurban olam çiğdem gibi geline

Gurban olam senin gibi geline

Gurban olam güççük gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

Neyleyim neyleyim eli **neyleyim**

Ninni söylemeyen dili **neyleyim**

Tomurcuk vermeyen gülü **neyleyim**

Evlatsız kalan evi **neyleyim**

Bebek belemeyen kolu **neyleyim** (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim gomşular **n'olmuş?**

Asri gurbet **harap etmiş** köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar eyleyin** elden ellere (KST; 2021, s. 306)

Arap atlar **yakın eyler** ırağı

Eller **bayram eder** nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

Yâr zülfünü **kement etmiş** (KST; 2021, s. 332)

Ben ölürsem de kardaş **dert olur** sana (KST; 2021, s. 346)

Tarlaları **herk etmeli** (KST; 2021, s. 356)

1.1.3.2. Zarf + Fiil

İnsan **bir hoş oluyor** (KST; 2021, s. 172)

Çok analar **mahrum kaldı**, anasından kızından (KST; 2021, s. 179)

Bir bayram gününü **çok gördü** bana (KST; 2021, s. 99)

Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

1.1.3.3. Fiil – Zarf-fiil Eki + Fiil

Kalıp eylenemem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Doya doya bakamadım yüzüne (KST; 2021, s. 187)

At **işlemez oldu** Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Güvercin **uçuverdi**

Kanadın **açıverdi**

Sevdi de **kaçıverdi** (KST; 2021, s. 224-225)

Kapı ardına **asakoymuş** eleği

Yol üstüne **kurakoymuş** çıkırığı

Dam başına **asakoymuş** kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

1.1.3.4. Nesne + Fiil³⁶²

Kolcubaşı İsmail'in **gülmesin yüzü** (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza kara **yazı yazıldı** (OBYT; 2012, s. 200).

Her dertten **nasibin aldı**

Kimi görse **yardım bekler**

Kader **yuvamızı yıktı**

Kokun aldım yel esende (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde **tüfek çattılar**

Evime barkıma **haber saldılar**

Vakitsiz gidene **sala verdiler** (OBYT; 2012, s. 253-254).

Gelin Ümmü **başın** kimler **bağladı** (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan **aldım haberi** (OBYT; 2012, s. 218).

Gönlümü bağladım sırma saçına

Ahçik'i kaybettim **yüreğim yanar** (OBYT; 2012, s. 277).

Katlime **ferman yazar** (OBYT; 2012, s. 317).

Çaresiz **dişimi sıktım** gidirem

Gafillerden **darbe yedi** gururum

Kaderime **boyun büktüm** gidirem

³⁶² Semra ALYILMAZ (2017), “Türkçede Nesne Tekrarlı Fiiller” adlı çalışmasında nesne + fiilden oluşan birleşik fiilleri “Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Nesneden Kurulu Birleşik Fiiller” ile “Nesne Tekrarlı Fiiller” olarak iki alt başlıkta incelemiştir.

Tuz ektiler çalıştığım çabaya

Kırk sene **gözyaşı döktüm** fincana (OBYT; 2012, s. 331-332).

Of of Manda **yuva yapmış** söğüt dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336).

Küğrem mapushane **yolunu gözler** (KST; 2021, s. 99).

Ben **aklımı şaşırdım** (KST; 2021, s. 144).

Yürek mi **dayanıyor** (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161).

Kırdı kanadımı kolumu dağlar

O yârin hasreti **bağrımı dağlar** (KST; 2021, s. 164-165).

Yüreğim ona **yanar**, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210).

Ermeni'nin **kökü gelsin** büsbütün (KST; 2021, s. 231-232).

Gelin **başımı** böyle **bağlar** (KST; 2021, s. 246-247).

Dalga dalga **dalga dalga dalgalanıyor**

Yüce dağ başına Hatça'm **ekin ekilmez**

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez

Ellerin köyünde Hatça'm **kahr çekilmez**

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254).

Vurdular düğün **aşını** (KST; 2021, s. 256-257).

Seni gören âşık **aklın şaşırır** (KST; 2021, s. 260).

Sebeğim oldun ağbom

Aklım baştan **alıyor** (KST; 2021, s. 263-264).

Yedi bayram **kına yakmam** elime

Top bürür saçını **gözünü süzer** (KST; 2021, s. 265-266).

Muştular verseler bizim peceye

Zülfünü tarayıp, **saçını örsem** (KST; 2021, s. 298-299).

Ateş almış gönül yoktur durağı (KST; 2021, s. 306).

Hakkımızda devlet **etmiş fermanı** (KST; 2021, s. 323-324).

Kesme ümidini Kadir Mevla'dan (KST; 2021, s. 326-327).

1.2.Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Zeynep KORKMAZ (2014, s. 530-533), içerikleri bakımından fiilleri oluş bildiren, kılış/kılınış bildiren, durum ve tasvir bildirenler olmak üzere üçe ayırır. Benzer bir görüş de şöyle ifade edilebilir:

Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (procès) anlatan kelimeye fiil adını veririz: kılmak, kesmek, durmak, kalmak, olmak, büyümek gibi. (...) İfade ettikleri olup bitenin niteliğine göre fiilleri adlandırırız. Onları kılış fiilleri (verbe d'action) almak, taşımak, kaçmak; durum fiilleri (verbe d'état) yatmak, susmak, beklemek; oluş fiilleri (verbe devenir) doymak, uzamak, kararmak, diye ayırt ederiz. (Banguoğlu, 2004, s. 408)

Fiilleri içerikleri bakımından kılış, oluş ve durum olmak üzere üç başlıkta incelenmesine karşın H. İbrahim DELİCE (2019, s. 542), kılış ve oluş diye adlandırmanın yeterli olduğunu belirtir ve şöyle bir izahta bulunur:

Bir fiil cümle kurucusu olarak ya özneye gerçekleştirilir ya da bir nesne üzerinde kendiliğinden gerçekleşir. Özneye gerçekleşen fiillere kılış; nesneye gerçekleşen fiillere de oluş denmesi yeterlidir. Durum fiili başlığı altında değerlendirilen fiiller, oluş fiillerinin tamamen dışında aslında kılış fiilleri ile ilgilidir ve kılış fiillerinin cümle kurarken ikinci dereceden tamlayıcı istemelerinin sonucunda ortaya çıkarlar.

Bu açıklamadan hareketle fiiller cümle içindeki kullanılışlarında bir varlığa ihtiyaç duyup duymadıklarına göre kılış ve oluş fiilleri olarak iki ana grupta incelenebilirler (Delice, 2017, s. 81).

1.2.1. Kılış Fiilleri

Cümlenin içerisinde kullanılabilmeleri için bir varlığa/nesneye ihtiyaç duyan fiiller kılış fiilleridir (Delice, 2017, s. 81). Muharrem ERGİN (2013, s. 282), bu fiillerden geçişli fiiller olarak bahseder. ERGİN ile benzer görüşte olan Zeynep KORKMAZ (2014, s. 532) ise kılış fiilleri³⁶³ hakkında şu açıklamaya yer vermiştir:

Kılış ve kılınış fiilleri, cümlede yüklem gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, dolayısıyla nesne gerektiren fiillerdir. Bunlara da geçişli fiiller (transitives verb, transitive verb, müteaddi fiil) diyoruz.

Türkülerde tespit edilen kılış fiilleri şunlardır:

Bilmem bize değdi kimin nazarı

Başçeşme düzünü al kanlar **aldı**

Durman arkadaşlar kurşunlar **atın**

Başçeşme düzünü al kanlar **aldı**

Gün olur kalemler bunları **yazar**

³⁶³ Zeynep KORKMAZ bu konuya "Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller" başlığı altında yer vermiştir.

Başçeşme düzünde **vurd**ular bizi (OBYT; 2012, s. 190)

Ayırır çoğunu er meydanından (OBYT; 2012, s. 200)

Bu derdi çekmeyen **bilmez**

Bülbülü **eyledi** asi

Yaprağın yad eller **yoldu**

Her dertten nasibin **aldı**

Dört bir yanın diken **saldı**

Kimi görse yardım **bekler**

Gülü gül içinde **ara**

Kader yuvamızı **yıktı**

Kokun **aldım** yel esende

Mezar **sarar** bedenime

Duyanı hayrete **saldı** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde tüfek **çattılar**

Evime barkıma haber **saldılar**

Vakitsiz gidene sala **verdiler**

Böyle garipleri **yıkar** mı adam

Görmedi bir daha gözüm kör oldu

Anama **deyin** de odama girsin

Kaytanlı şalıma uçkurum **taksın**

Gurban gurban **desin** beni arasın

Gurban gurban desin beni **arasın** (OBYT; 2012, s. 253-254)

Katil göller nerelere **koydun** Ümmü'mü?

Akmaz iken kanlı sular **harladı**

Gelin Ümmü başın kimler **bağladı**

Başımdan yazmamı yörükler **aldı**

Ağzımdan firmamı balıklar **aldı**
Kapı ardına **asakoy**muş eleği
Beni **koym**adılar kendi hâlime
Yol üstüne **kurakoy**muş çıkırığı
Oyun havasına **büker** ipliği
Dam başına **asakoy**muş kalbırı
Bekârları yatağından **kaldırır**
Bu dert bizi iflah etmez **öldür**ür (OBYT; 2012, s. 205-207)

Güzel İmranlı'dan **aldım** haberi
İsmet'i kapına kul **eyle** bari
Alamadım Maley'i saramadım Maley'i
Alamadım Maley'i **saramadım** Maley'i
Tutun elimden de batırın kara
Aşam nerden **aşar** gelir yaylanın yolu
Doldur doldur nargilemi tazele
Tut elimden götür (indir) beni mezere
Tut elimden **götür** (indir) beni mezere
(**At** üstüme avuç avuç toprağı)
(Geri döndüm düşman **çarptı** gözüme) (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin milletin bayrağıyla çok **yaşa**
Doğunun Türkleri bayrak **açmış** bekliyor
Doğunun Türkleri bayrak açmış **bekliyor**
Cumhuriyet bayrağın semalar içre **süzer** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i **yolladım** Urum eline
Gönlümü **bağladım** sırma saçına
Gel seni **götürem** İslam içine
Ahçik'i **kaybettim** yüreğim yanar
Ben dinen dönersem el beni **kınar** (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız **gezer**
Katlime ferman **yazar**
Seni **vermem** yadlara (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz dişimi **sıktım** gidirem
Gafillerden darbe **yedi** gururum
Kaderime boyun **büktüm** gidirem
Tuz **ektiler** çalıştığım çabaya
Emeğimi suya **kattım** gidirem
Kırk sene gözyaşı **döktüm** fincana
Kattım Karasu'ya aktım gidirem
Kırılmış sazımı **astım** tavana
Çevirdim yönümü döndüm divana
Bilerek koluma **taktım** gidirem
Nazar **ettim** sağım ile soluma
Yel **devirsin** sebeplerin kökünü
Sırtıma **verdiler** sitem yükünü
Engininde **bulamadım** gümanı
Buna rağmen **koymadılar** yarasız
Ben de Erzurum'dan **çektim** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of Manda yuva **yapmış** söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu sinek **kapmış** gördün mü? Amanın yandım
Tiridine tiridine tiridine **bandım**
Bedava mı **sandın** para vedim aldım
Öküzüm torbadan düştü **gördün** mü? Amanın yandım
Bedava mı sandın para **vedim** aldım
Bedava mı sandın para vedim **aldım** (OBYT; 2012, s. 336)

Çağla yaslandım cigaram **içem**
Söyleyin kirveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok **gördü** bana
Sağ yanım **ellemen** sol yanım sızlar
Küğrem mapushane yolunu **gözler** (KST; 2021, s. 99)

Şavkı **vurdu** pencereden o leylim
Âlemi **yaktı** zâr (ağlama) ile (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can **incitme** sen bugün
Kitabın gavlince dağlar al **geymiş**
Yavru şahin bir kekliği **sorahlar** (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi **uçurdum**
Yeşildağ'a **düşürdüm** (KST; 2021, s. 144)

Ah... Ala çorap **örmedim** de
Ayağıma **giymedim**
Çok güzeller **gördüm** amma
Gıymat kız gibi **görmedim**
Ah... Kiraz **koydum** sepete de (KST; 2021, s. 153)

Çayda çıra **yakarım** (Hop hop nanay nanay)
Beşibirlik **takarım** (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Diledim ki nazlı yâre gideyim
Her yandan **çevirdi** yolumu dağlar
Gurbet elde garip kaldım **nideyim**
Perişan **eyledi** hâlimi dağlar
Reva mı **gördünüz** ölümü dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

İnce **giyerim** ince
İkimizin resmini **çıkarsınlar** yan yana
Döne döne **oynuyor** (KST; 2021, s. 172)

Koyun seni **güttüm** güttüm getirdim
Getirdim de baş arkaca yatırdım
Getirdim de baş arkaca **yatırdım**
Ablam **sağdı** ben önünde oturdum
Kara koyun sana çanlar **takayım**
Senin için, dağı taşı **yıkayım**
Tuz **yalattım**, ciğerini ağırlara belettim
Tuz yalattım, ciğerini ağırlara **belettim**
Sonra seni çay başına **ilettim**
İçme koyun o suyu, içme dön geri (KST; 2021, s. 179)

Didem kan yaş **döker**, dilim dad eyler
Selvim ne **beklersin** Şah'ın köşkünü?
Felek yıkar bir gün ya berbat **eyler**
Baş **koymadım** nazlı yârın dizine
Seni benden, beni senden yâd **eyler**
Yine rengin **almış** dağlar lalesi
Ne öldürür beni, ne azat **eyler** (KST; 2021, s. 187)

Mor keçeyi **boyamadım**
Çoban seni **seviyordum**
Utandım da **diyemedim** (KST; 2021, s. 193)

Sakınırım kıskanırım
Sakınırım **kıskanırım** (KST; 2021, s. 194-195)

Bugün yârî **gör**medim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Kanadın **açı**verdi (Yâr yandım aman, aman ayırlamam)

Duvar cefa **götür**mez

Çok memleketler **gez**dim

Ben Misget'i **yitir**dim (KST; 2021, s. 224-225)

Al yeşil bayrağı gelin mi **sand**ın?

Uyku gaflet **bas**mış uyanamirem

Ağamı **yollad**ılar Yemen eline

Çifte tabancalar **tak**mış beline (KST; 2021, s. 228)

Asker hücum etmiş Kars'a **atlı**yor

Yarın evlatlarım Allah aşkına

Atın aslanlarım Kars'ı alalım

Ermeni'yi toptan esir **kıl**alım

Sarın evlatlarım Allah aşkına

Süvariler kalkmış atın **gemli**yor

Sürün evlatlarım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Öyle bir yâr **sevd**im uyar akıllı

Anamur üstünü duman **bürü**dü (KST; 2021, s. 242-243)

Yâr başını böyle **bağ**lar

Bağban çürük, bağ **neyle**sin

Başka bahçeyi **besle**yeyim

Yüce dağdan kar **bekle**me (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde pınarlar **har**lar

Ben Hatça'yı **yitir**dim de dumanlı dağlar

A kız kendi saçını **ö**remedin mi?

Doldur ağıları **i**çelim Hatça'm (KST; 2021, s. 253-254)

Çağrın gelsin yoldaşını

Mevla'm sevdiğine **ver**sin (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım kahve **piş**irir

Kınalı parmaklar fincan **devş**irir

Keten köynek **gi**ymiş yakası ezik oy

Koluna **yaptı**rılmış aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Sayarım haftaları

Tren düdüğü **çal**ıyor

Beni derde **sal**ıyor (KST; 2021, s. 263-264)

Yedi bayram kına **yak**mam elime

Önüme **koy**dular bir çift suyudu

Top bürür saçını gözünü **sü**zer

Miskalar **yaptı**ram değmesin nazar

Yedi bayram kına **yak**mam elime

Altıma **ser**diler minderden döşek

Dişleriynen ekmek **doğ**rar tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay

Analar **doğ**urmaz sen gibi aslan

Anamı babamı ordan **koy**dular

Sünek gibi koç yiğidi **boğ**dular (KST; 2021, s. 285-286)

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş **kuş**anmış Osman geliyor

Müfrezeler **sarmış** hem sollu sağlı
Osman'ı görmeyen kendini **över**
Süpürün hanları aslan geliyor
Süre süre **indirdiler** üç taşa
İfade **sor**arlar yatan üleşe (KST; 2021, s. 289-290)

Muştular **vers**eler bizim peceye
Bir kızım olsa da bir fistan **diksem**
İğrana ığrana toprak **elesem**
Kutnu kumaşa beze **beleşem**
Bebek belemeyen kolu **neyleyim**
Babası oturmuş bir evlat **ister**
Kadir Mevla'm bize bir evlat **göster**
Evatsız gidersek **kın**aman dostlar (KST; 2021, s. 298-299)

Asri gurbet harap **etmiş** köyümü
Kapıları **kitlemiş**ler lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir havar **eyleyin** elden ellere
Lütfi ya sen **kes**me ümit Hüda'dan
Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan
Sen **san**ma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Elimden **aldılar** yârı
Bir dahi sen **kat**ma bülbül
Al kalemi derdimi **yaz** (KST; 2021, s. 310)

Ver elini karlı dağlar **aş**alım, bayramlaşalım
Meleye meleye **geti**rek yazı (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnun'um Leyla'mı **gördüm**
Ne **sordum** ne de söyledi
Ne sordum ne de **söyledi**
Kaşlarını **yıhtı** geçti
Soramadım bir çift sözü
Şavkı beni **yahtı** geçti
Bilmem hangi burç yıldızı
Boynumuza **tahtı** geçti (KST; 2021, s. 332)

Daramış zülfünü de kaşın üstüne
Vurma kardaş **vurma** yazıktır bana
Emine'min evini **araladılar**
Dağların ardında **paraladılar**
Emine'min tabudunu **karaladılar** (KST; 2021, s. 346)

Kardeş tüfeğini **doldur**
Evimize gidek d'**öldür**
İk'elin **sokmuş** koynuna
Bu dünyada bir şey **bilmem**
Gülyağı **sürmem** kaşıma
Ceza **vermen** kardeşime (KST; 2021, s. 351-352)

Odalar **yaptım** tahtalı
Bir su **ıçtım** gözünden (KST; 2021, s. 356)

2.2.2. Oluş Fiilleri

Cümle içerisinde kullanılabilmeleri için bir varlığa ihtiyaç duymayan fiillere oluş fiilleri denir (Delice, 2017, s. 81). Muharrem ERGİN (2013, s. 282), bu fiillerden “geçişsiz fiiller” olarak bahseder. Zeynep KORKMAZ (2014, s. 531) oluş fiilleri için şunları kaydeder:

Oluş bildiren fiiller, cümlede yüklemın gösterdiği işın olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini belirten, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç göstermeyen fiillerdir. Bunları geçişsiz fiiller (Alm. intransitives verb; İng. intransitive verb; Osm. lâzım fiil) diye adlandırıyoruz.

Türkülerde tespit edilen oluş fiilleri şunlardır:

Başçeşme'den **indik** akşamüzeri
Bilmem bize **değdi** kimin nazarı
Eli kınalı gelinler acılı **kaldı**
Etrafımız **çevrildi** kolcuyla bütün
Durman arkadaşlar kurşunlar atın
Kucağı bebeli gelinler acılı **kaldı**
Biz **vurulduk** imamımız dağlarda gezer
Gün **olur** kalemler bunları yazar
Kolcubaşı İsmail'in **gülmesin** yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam **olsun** Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara **yaslan**malıdır
Dağlar seda verip **seslen**melidir
Düşman geldi tabur tabur **dizildi**
Düşman **geldi** tabur tabur dizildi
Alnımıza kara yazı **yazıldı**
Tüfek icat **oldu**, mertlik bozuldu
Tüfek icat oldu, mertlik **bozuldu**

Eğri kılıç kında **paslan**malıdır
Köroğlu **düş**er mi yine şanından
Çevrem dolup şalvar **ıslan**malıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Gitti gelmez ol muhannet
Gitti **gel**mez ol muhannet
Şol revanda balam **kaldı**
Yavrum **kaldı** balam nenni
Kırmızı gül her dem **olmaz**
Yaralara merhem **olmaz**
Ol tabipten derman **gelmez**
Biter aheste aheste
Bayram bize **oldu** çile
Uyu benim körpe balam
Yaram derin tabip **gelmez**
Kırmızı gül rengin **soldu**
Geleceğim altüst **oldu**
Kırmızı gül tez **kocaldı** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Koğuşun önünde **kuruldu** kazan
Kolların **kırıla** mezarım kazan
Ben **giderim** dünya sana ne oldu
Ben giderim dünya sana ne **oldu**
Görmedi bir daha gözüm kör **oldu**
Hicran ateşi de gönlüme **doldu**
Anama deyin de odama **girsin** (OBYT; 2012, s. 253-254)

Seymanları kuzu gibi **meleşir**
Evlerine kara haber **ulaşır**
Suya **düştü** Ümmü kızın kendisi
Sarı altınlar **delebiyor** saçında

Gelin Ümmü **kaldı** göller içinde
Altın tası suya düşmüş **dalabır**
Sırma saçlar su üstünde **yalabır**
Gökte melek yerde insan **ağladı**
Gayrı kavuşmamız mahşere **kaldı**
Yeni **çık**mış kestanenin dalına
Kimseler **düş**mesin böyle zalime (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak **coş**muş gel beri beri
Çektiğim emekler hep **gitti** zaya
Bilseydim **gider**dim bir ıssız yere
Maley'i **yakış**ır zülûf kesmesi
Göç göç **oldu** göçler yola **dizildi**
Uyku geldi ela gözler **süzüldü**
Uyku **geldi** ela gözler süzüldü
Üç gün **oldu** elim yârdan üzüldü
Üç gün oldu elim yârdan **üzüldü**
Paşam nerden aşar **gelir** Bingöl'ün yolu
Sarardı gül benzim **döndü** gazele
Asker **indi** lıca'nın düzüne
Geri **döndüm** şehir çarptı gözüme
Ben garibem kimse **bak**maz yüzüme (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş gelişler **ola** Mustafa Kemal Paşa
Marş ileri **dön**mez geri Türk'ün askeri
Cephede süngüler ayna gibi **parlı**yor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba zülfün teline
Gel seni götürem İslam eline
Vardım kiliseye baktım haçına
Vardım kiliseye **baktım** haçına

Gel seni götürem İslam içine
Vardım kiliseye hac suda **döner**
Ahçık'i kaybettim yüreğim **yanar** (OBYT; 2012, s. 277)

Selam **olsun** ecdad ile ebâya
Kattım Karasu'ya **aktım** gidirem
Bilerek koluma taktım **gidirem**
Sanki matem **düşmüş** yâr otağına
Ezanlar **okundu** seher zamanı
Reyhani'yim derdim gamım **dinmedi**
İftira darbesi cana **sinmedi** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Amanın amanın amanın **yandım**
Müezzin minareden **uçtu** gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Aşağıdan **gelir** omuz omuza
Çiğdem de **karişmiş** güle nergise
Benden selam **olsun** o vefasıza
Kügre bayramınız karalı **geldi**
Yorgun argın **geldim** orak biçmeden
Yağlı kurşun **gitmez** ciğerdeşmeden
Çağıla **yaslandım** cigaram içem
Yağlı kurşun gelir nereye **kaçam**
Kanadım yoktur ki havaya **uçam**
Kügre bayramınız karalı **geldi**
Çekin kır atımı **gidelim** hana
Söyleyin kirveme **küsmesin** bana
Başımda **ağlaşır** gelinler kızlar
Sağ yanımla ellemen sol yanımla **sızlar** (KST; 2021, s. 99)

Bir yıldız **doğ**du yüceden yâr yâr aman
Kanlım **old**un sarı yıldız dön dön aman
Bir yıldız **doğ**du nur ile
Neye **doğ**dun sarı yıldız, mavi yıldız (KST; 2021, s. 132)

Garişmış nergisi çöl bayram eder
Geçen üç aylarda şivana **baş**lar
Eser yel **eğ**ilir dallar ağaçlar
Mahlugat **sevin**ir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ben aklımı **şaşı**rdım
Kanlar yere **daml**adı (KST; 2021, s. 144)

Yâr **otur**ur tepede
Ah... Sabah **kalk**tım er gittim de (KST; 2021, s. 153)

Mezar arasında yandım aman harman **ol**ur mu?
Kama yarasına **yand**ım aman derman olur mu?
Ben **öl**üyom aman sevdiceğim sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Çayda çıra **yan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Humar göz **uyan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Yürek mi **dayan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Yâr yoluna **bak**arım (Hop hop nanay nanay)
Engeller **uyan**ıyor (Hop hop nanay nanay)
Al kana **boyan**ıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Kurtulmadım boranından karından
Kalıp **eylen**emem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Pembe **yakışır** gence

İnsan bir hoş **oluyor** (KST; 2021, s. 172)

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan

Çok analar **mahrum kaldı**, anasından kızından

Korkar oldum şu dağların kurdundan

Ben de **bıktım** şu ananın derdinden (KST; 2021, s. 179)

Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyler**?

Ezelden **olmuşum** gamlar düşkünü

Ben feleğe **minnet etmem** beş günü

Doya doya **bakamadım** yüzüne

Uyma Selvi'm, **uyma** eller sözüne

Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi (KST; 2021, s. 187)

Çoban sana **doyamadım**

Utandım da diyemedim (KST; 2021, s. 193)

Bu yollar meste **gider**, belalım amman amman

Hep kuşlar ona **konar**, dost yârim perişan hâlim

Yüreğim ona **yanar**, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Güvercin **uçuverdi**

Sevdi de **kaçıverdi**

Duvara **yaslan** yârim

Güvercinim **uyur** mu?

Çağırsam **uyanır** mı?

Buna can **dayanır** mı?

Eller bana **acımaz**

Sen bari **acı** yârim

Pul pul olsun **dökülsün**
Gökte yıldız **sayılmaz**
Çiğ yumurta **soyulmaz**
Hiç erkekten **sayılmaz** (KST; 2021, s. 224-225)

Mızıka **çalındı**, düğün mü sandın?
Tez gel ağam tez gel **dayanamirem**
Uyku gaflet basmış **uyanamirem**
Ağam öldüğüne **inanamirem** (KST; 2021, s. 228).

Karadağ'dan düşman topu **patlıyor**
Asker **hücum** etmiş Kars'a atlıyor
Hırsından Marzmanof iki **çatlıyor**
Yaralı millete merhem **olalım**
Askerler **yürüyor** Gümrü yolunda
Süvariler **kalkmış** atın gemliyor
Mirmanof göğsünden kanlar **damlıyor**
Ermeni'nin kökü **gelsin** büsbütün
Antranik, Tiflis'e **kaçıyor**; tutun
Varın evlatlarım Allah aşkına
Süngüden Ermeni gayet **hamlıyor** (KST; 2021, s. 231-232)

Herkes sevdiğini aldı **yürüdü**
Dardır da **geçilmez** a canım
Bir tas da **içilmez** a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Kuş uçmaz, bülbül **ötmez**
Kuş **uçmaz**, bülbül **ötmez**
Yıkılsın anam böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm **çık**mış pencereye ay gibi parlar
Hatça'm çıkış pencereye ay gibi **parlar**
Gözlerimin pınarları durmadan **çağlar**
Ovalara duman **çökmüş** göremidin mi?
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklerle buz
Gel **sarı**lalım kaçalım ince belli kız
Dalga dalga dalga dalga **dalgalanı**yor
Hatça'yı görenler **sevdalanı**yor
Yüce dağ başına Hatça'm ekin **ekilmez**
Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü **sökülmez**
Ellerin köyünde Hatça'm kahr **çekilmez**
Varman kızlar varman kirli çobana
Çoban evde **dur**maz gider yabana
Alçaklara karlar **yağ**mış yükseklerle buz
Gel sarılalım **kaç**alım ince belli kız (KST; 2021, s. 253-254)

Kavaktan **dökül**ür yaprak
Sular **akar** herzin herzin
Baba pazara **var**dın mı (KST; 2021, s. 256-257)

Seni gören âşık aklın **şaşı**rır
Odasına vardım namaza **dur**muş oy
Odasına **var**dım namaza durmuş oy
Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine **uy**muş
Sanırsın karşında bir aydır **doğ**muş oy
Öpmeye **kıy**amam sevmeye yazık oy (KST; 2021, s. 260)

Tren **gel**iyor tren
Bu postaya **çık**madı (KST; 2021, s. 263-264)

Gurban **ol**am çiğdem gibi geline
Çocuk geldi kucağımda **uy**udu
Çok peşime **dü**ştü genci kocası
Küskün değilim ki **güle**k **barı**şak
Başıma **top**landı genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç **git**miyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay
Kalk gidelim kışla önü aşağı
Seslen Sepetçioğlu efece seslen
Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay
Hep düşmanlar mahkemeye **dold**ular (KST; 2021, s. 285-286)

Anası **otur**muş oğluna hayran
Anası **hav**lıyor vurulmuş oğlu
Kırşehir elinde **duy**ulur sesi
Ağzına **dolu**şmuş kurşunun isi
Yere **bats**ın seni ele veren köy (KST; 2021, s. 289-290)

Eller ile ben de **gül**sem **güven**sem
Babası **otur**muş bir evlat ister (KST; 2021, s. 298-299)

Bülbül **göç**müş baykuş konmuş gelele
Bülbül göçmüş baykuş **kon**muş gelele
Hele sorun bakın bizim gomşular **n'**olmuş?
Bu köy bizim köye **ben**zemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir ateşi Cansu **dü**ştü dillere
Gül beyi vuslatın **sön**dü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Ben **ağ**larım zarı zarı
Garıp garıp **öt**me bülbül
Benim derdim bana **yeter** (KST; 2021, s. 310)

Dadaloğlu, yarın kavgâ **kur**ulur
Öter tüfek davulbazlar **vu**rulur
Nice koç yiğitler yere **ser**ilir (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi **yık**ılır gelir
Kâkülü boynuna **dök**ülür gelir
Ben bir koyun **ol**ayım sen de bir kuzu
Karahisar Kalesi yıkılır **gel**ir
Ver elini karlı dağlar aşalım, **bayramla**şalım (KST; 2021, s. 326-327)

Bir kerrece bahtı **geç**ti
Ben bu sırâ **er**emedim
Yıldız gibi **ah**tı geçti
Yâr sineme **ça**htı geçti
Bu dertler **yar**alar bizi (KST; 2021, s. 332)

Munzur Dağı **sile**lenmiş garinan
Selvinin dalına **yas**lanmayasın
Yağan yağmur ile **ısl**anmayasın
Yalan sözlerine **in**anmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334)

Emine'm **otur**muş da daşın üstüne
Üç köyün içinde **koş**ma Emine'm (KST; 2021, s. 346)

El içinde **ar**lanıyom
Dağların karı **er**isin

Yayla çiçeği **yürüsün**

Ağzımda dilim **çürüsün**

Ahrette **sarıl** boynuma

Varmam pınarın başına (KST; 2021, s. 351-352)

Çarşamba'ya **gitmeli**

Ben **vurul**dum gidiyom (KST; 2021, s. 356)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. SÖZCÜK GRUPLARI

1.1. Tekrar Grubu

“Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur” (Karahan, 2017, s. 60). Bu kelime grubunun temelini sözcüklerin art arda tekrarlanması oluşturur. Hemen her çeşit sözcükten oluşturulabilen tekrarlar, şu üç amaca hizmet ederler: kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık (Ergin, 2013, s. 377). Türkçede tekrarlar; aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar ve ilaveli tekrarlar olmak üzere dörde ayrılırlar.

1.1.1. Aynen Tekrarlar

Asıl tekrarlar da denilen bu grup iki sözcüğün arka arkaya iki defa tekrarlanması ile yapılan tekrarlardır (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen aynen tekrar örnekleri şunlardır:

Düşman geldi **tabur tabur** dizildi (OBYT; 2012, s. 200)

Kırmızı gül **demet demet**

Kırmızı gül **deste deste**

Biter **aheste aheste** (OBYT; 2012, s. 242)

Kırmızı gül **ara ara** (OBYT; 2012, s. 243)

Kızılırmak coşmuş gel **beri beri** (OBYT; 2012, s. 218)

At üstüme **avuç avuç** toprağı (OBYT; 2012, s. 260)

Arş arş arş ileri ileri arş ileri (OBYT; 2012, s. 262)

Yol üstünde karakol belalim **amman amman** (KST; 2021, s. 210)

Manda yuva yapmış söğüt dalına **aman aman**

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım (OBYT; 2012, s. 336)

Bir yıldız doğdu yüceden **yâr yâr** aman (KST; 2021, s. 132)

Anamur üstünü **yâr yâr** (KST; 2021, s. 242-243)

Daracık daracık sokaklar

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Dalga dalga dalgalanıyor (KST; 2021, s. 253-254)

Sular akar **herzin herzin** (KST; 2021, s. 256-257)

Ağbom ağbom can ağbom (KST; 2021, s. 263-264)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı **vay vay** (KST; 2021, s. 285-286)

Ben ağlarım **zarı zarı**

Garip garip ötme bülbül (KST; 2021, s. 310)

Ağır ağır giden iller bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

Gamze oku **bazı bazı** (KST; 2021, s. 332)

Kara şalvar **yıldır yıldır** (KST; 2021, s. 351-352)

Civ civ eder kuşları (KST; 2021, s. 356)

1.1.2. Eş Anlamlı Tekrarlar

Aynı anlama gelen ya da çok yakın anlamlı iki sözcüğün meydana getirdiği tekrarlardır (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen eş manalı tekrar örnekleri şunlardır:

Erzurum **çarşı pazar** (OBYT; 2012, s. 317)

Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Senin için **dağı taşı** yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

1.1.3. İlaveli Tekrarlar

Sözcüğün başına bir unsur ekleyerek oluşturulan tekrar gruplarıdır. Sözcüğün başına bir ses eklemesi yaparak oluşturulanlar ile bir veya iki hece eklenerek oluşturulanlar olarak ikiye ayrılabilir (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen ilaveli tekrar örnekleri şunlardır:

Alnımız **apaçık** yüzümüz karasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Ermeni'nin kökü gelsin **büsbütün** (KST; 2021, s. 231-232)

1.1.4. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Birbirine zıt olan iki sözcüğün oluşturduğu tekrarlara zıt anlamlı tekrarlar denilmektedir (Ergin, 2013, s. 378). Türkülerde tespit edilen zıt anlamlı tekrar örnekleri şunlardır:

Geleceğim **altüst** oldu (OBYT; 2012, s. 243)

1.2. Bağlama Grubu

Sıralama (ve, ile, ilâ, bir de) ve bağlama edatlarıyla yapılan bağlama grubu, edatlarla birbirine bağlanan iki unsurdan meydana gelir (Ergin, 2013, s. 379). İsim unsuru + bağlama edatı + isim unsuru şeklinde oluşturulur (Karahan, 2017, s. 65).

Türkülerde tespit edilen bağlama grubu örnekleri şunlardır:

Selam olsun **ecdat ile ebâya**

Nazar ettim **sağım ile soluma** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bir çift kundurayla bir de fesi var (OBYT; 2021, 222)

Eller ile ben de gülsem güvensen (KST; 2021, s. 298-299)

1.3. İsim Grubu (Sıfat Tamlaması Grubu)

Bir isim unsuru bir sıfat unsuruyla nitelenerek isim grubu oluşturulur. Sıfat, tamlayan ve yardımcı unsur iken; isim, tamlanan ve asıl unsur konumundadır. İsim grubu söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Ergin, 2013, s. 380; Karahan, 2017, s. 51-52). Bu gruba sıfat tamlaması grubu da denilmektedir.

Türkülerde tespit edilen isim grubu örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü Kırkağaç'ın pazarı

Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Başçeşme düzünü **al kanlar** aldı

Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190).

Alnımıza **kara yazı** yazıldı

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Kır at köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı gül tez kocaldı

Yaprağın **yad eller** yoldu

Ayrılık **çaresiz yare**

Bülbülün **sefil ötüşü** (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254).

Sarı altınlar delebiyor saçında

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

On sekizdir **siyah saçın örgüsü**

Evlerine **kara haber** ulaşır

Altın taşı suya düşmüş dalabilir

Akmaz iken **kanlı sular** harladı

Genç kızların bekârlardan dileği

Anasının **mühür gözlü meleş**

Sırma saçlar su üstünde yalabilir (OBYT; 2012, s. 205-207).

Güzel İmranlı'dan aldım haberi

Çermişek'in önü **bir büyük kaya**

Çermişek'in öñü **bir derin dere**

Bilseydim giderdim **bir ıssız yere** (OBYT; 2012, s. 218).

Uyku geldi **ela gözler** süzöldü

Sarardı **göl benzim** döndü gazele

At üstüme **avuç avuç toprağı** (OBYT; 2012, s. 260).

Gönlümü bağladım **sırma saçına** (OBYT; 2012, s. 277).

Palandöken **yüce dağ**

Altı **mor sümbüllü bağ** (OBYT; 2012, s. 317).

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum

Çaresiz dişimi sıktım gidirem

Palandökenlerin **sisli dumanı**

Bu da benim **kara bahtım** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).

Yağlı kurşun gelir nereye kaçam

Çekin **kır atımı** gidelim hana

Sağ yanım ellemen **sol yanı**m sızlar (OBYT; 2012, s. 99).

Kanlım oldun **sarı yıldız** dön dön aman

Neye doğdun **sarı yıldız, mavi yıldız** (KST; 2021, s. 132).

Yavru şahin bir kekliğı sorahlar (KST; 2021,140).

Ah... **Ala çorap** örmedim de (KST; 2021,153).

Gizli yaralarım var

Al kana boyanıyor (KST; 2021, s. 161).

Dağlar oy dağlar **dumanlı dağlar**
Ayrılan güler mi **nazlı yârinden**
Sadık Miskini'ye **yaban ellerde**
Diledim ki **nazlı yâre** gideyim
Kalıp eylene mem **ıssız bellerde** (KST; 2021,164-165).

Yaralı millete merhem olalım (KST; 2021, s. 231-232).

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından
Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179).

Kömür gözlüm ataşına düşeli
Didem **kan yaş** döker, dilim dad eyler
Baş koymadım **nazlı yârın** dizine (KST; 2021, s. 187).

Mor keçeyi boyamadım
Çal kavalı **garip oğlan**
Çal kavalı **garip oğlan** (KST; 2021, s. 193).

Mühür gözlüm seni elden (KST; 2021, s. 194-195).

A benim **aslan yârım**
A benim **hacı yârım**
Çok memleketler gezdim
Daracık daracık sokaklar
Çiğ yumurta soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228).

Yüce dağlar karsız olmaz

Rüzgâr yerden kar bekleme (KST; 2021, s. 246-247).

Ben Hatça'yı yitirdim de **dumanlı dağlar**

Gel sarılalım kaçalım **ince belli kız**

Denizin dibinde Hatça'm **demirden evler**

Ak gerdanın altında da çiftedir benler

O kınalı parmaklar da **o beyaz eller**

Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez

Varman kızlar varman **kirli çobana** (KST; 2021, s. 253-254).

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257).

Koluna yaptırmış aney yandım hudey **altın bilezik**

Kınalı parmaklar fincan devşirir (KST; 2021, s. 260).

Nerden gider yâre yol, **dost yârim perişan hâlim** (KST; 2021, s. 210).

Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan gel **kömür gözlüm** yayladan

Senin baban **karşı köyün** hocası

Kucağıma koydular **ufak bir uşak**

Yayladan gel **sunu boylum** yayladan

Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266).

Laleli çimenli dağlara yaslan

Sünek gibi **koç yiğidi** boğdular (KST; 2021, s. 285-286).

Yine mi geliyor **karalı bayram**

Büyük ferman çıkmış Konya beyinde (KST; 2021, s. 289-290).

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Nice **koç yiğitler** yere serilir (KST; 2021, s. 323-324).

Yayladan gel **allı gelin** yayladan

Kesme ümidini **Kadir Mevla**'dan

Ver elini **karlı dağlar** aşalım, bayramlaşalım

Yayladan gel **allı gelin** yayladan

Ver elini **karlı dağlar** aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Aram açık **ela gözlü** yârinan

Eller bayram eder **nazlı yâr**ınan

Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Yüce dağın karıydım

Kara şalvar yıldır yıldır

Sağ gözünün nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352).

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356).

Ol tabipten derman gelmez

Şol revanda balam kaldı

Bu derdi çekmeyen bilmez

Şu revanda babam kaldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Bu dert bizi iflah etmez öldürür (OBYT; 2012, s. 205-207).

Çıkıp **şu dağ**lara yaslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Şol revanda balam kaldı

Gitti gelmez **ol muhannet** (OBYT; 2012, s. 242-243).

Aman **o Ahçik** civan **o Ahçik** (OBYT; 2012, s. 277).

Daim ağlamaktır **bu benim kârım** (KST; 2021,140).

Korkar oldum **şu dağ**ların kurdundan

İçme koyun **o suyu**, içme dön geri (KST; 2021, s. 179).

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman

Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210).

Şu Yemen elleri ne de yamandır (KST; 2021, s. 222).

Ağamsız da **bu yerlerin** tadı yok. (KST; 2021, s. 228).

O kınalı parmaklar da **o beyaz eller** (KST; 2021, s. 253-254).

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen **bu gelini** (KST; 2021, s. 260).

Bu postaya çıkmadı

Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264).

Ne kadar methetsem **o kadar güzel**

Bana derler **şu kötünün kocası** (KST; 2021, s. 265-266).

Peşine düşmüş de **şu Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290).

Bu köy bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304).

Gitti **o yâr** ile ülfetim çağı (KST; 2021, s. 306).

Ben **bu sırra** eremedim

Bu dertler yaralar bizi (KST; 2021, s. 332).

Bu dünyada bir şey bilmem

Ben **bu yaradan** ölürsem (KST; 2021, s. 351-352).

Bu işi de yapan (KST; 2021, s. 356).

Kırmızı gül **her dem** olmaz

Her dertten nasibin aldı (OBYT; 2012, s. 242-243).

Kimseler düşmesin **böyle zalime** (OBYT; 2012, s. 205-207).

Böyle garipleri yıkar mı adam (OBYT; 2012, s. 253-254).

Başka bahçeyi besleyeyim (KST; 2021, s. 246-247).

Her yandan çevirdi yolumu dağlar (KST; 2021, 164-165).

Uyur iken gördüm **bir düş** (KST; 2021, s. 332).

Bir elekçi gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299).

Bir bayram gününü çok gördü bana

Köyün çeşmesinden **bir su** içmeden (OBYT; 2012, s. 99).

Bir havar eyleyin elden ellere

Bir ateş-i cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306).

Bu dünyada **bir şey** bilmem (KST; 2021, s. 351-352).

Sepetçioğlu **bir ananın kuzusu** (KST; 2021, s. 285-286).

Önüme koydular **bir çift suyudu** (KST; 2021, s. 265-266).

Bir yıldız doğdu nur ile (KST; 2021, s. 132).

Bir yüzgörümlüğüne (KST; 2021, s. 161).

Sanırsın karşında **bir aydır** doğmuş oy (KST; 2021, s. 260).

Soramadım **bir çift sözü** (KST; 2021, s. 332).

Bir su içtim gözünden (KST; 2021, s. 356).

Başçeşme düzündə **iki hurç** tütün

Öveçli kırında **üç sıra** mezar (OBYT; 2012, s. 190)

Dört bir yanın diken saldı

Sevda değil **bir alamet** (OBYT; 2012, s. 242-243).

Anasının **bir tanecik kekliği** (OBYT; 2012, s. 205-207).

Maley'i benzettim **üç günlük aya**

Çermişek'in önü **bir derin dere**

Çermişek'in önü **bir büyük kaya**

Bilseydim giderdim **bir ıssız yere** (OBYT; 2012, s. 218).

İçinde **bir kız** gezer (OBYT; 2012, s. 317).

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 260).

Bin can az gelirse **iki bin cana**

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

Kırk senedir beklediğim ekini (OBYT; 2012, s. 331-332).

Geçen **üç aylarda** şivana başlar (KST; 2021,140).

Ben feleğe minnet etmem **beş günü** (KST; 2021, s. 187).

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247).

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266).

Süre süre indirdiler **üç taş**

On iki kaymakam, beş tane paşa (KST; 2021, s. 289-290).

Bir oğlum olsa da gitse hocaya

Bir kızım olsa da **bir fistan** diksem

Bir elekçi gelse **bir elek** alsam

Babası oturmuş **bir evlat** ister

Kadir Mevla'm bize **bir evlat** göster (KST; 2021, s. 298-299).

Bir selamın gelse de başım üstüne

Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346).

İk'elin sokmuş koynuna

Ardımda **yüz on beliğim** (KST; 2021, s. 351-352).

Bir ev burda **bir ev** garşıda galmış

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304).

Ben **bir koyun** olayım sen de **bir kuzu** (KST; 2021, s. 326-327).

Yavru şahin **bir kekliği** sorahlar (KST; 2021,140).

Bir çift kundurayla bir de **fesi** var (KST; 2021, s. 222).

Bir tas da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243).

Bir okka kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257).

Bir kerrece bahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

1.4. İyelik Grubu (İsim Tamlaması Grubu)

İki isim unsurunun yan yana gelerek oluşturdukları sözcük grubudur. “İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, zamirlerde ekli, isimlerde ise ekli ya da eksizdir, tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır” (Karahana, 2017, s. 42). Türkçede vurguyu taşıyan her unsur da olduğu gibi bu grupta da ana unsur son da yani tamlanandır.

Türkülerde tespit edilen iyelik grubu örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü **Kırkağaç'ın pazarı**

Bilmem bize değdi **kimin nazarı**

Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Etrafımız çevrildi kolcuyla bütün
Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı
Biz vurulduk **imamımız** dağlarda gezer
Kolcubaşı **İsmail'in** gülmesin **yüzü** (OBYT; 2012, s. 190)

Alnımıza kara yazı yazıldı
Köroğlu düşer mi yine **şanından**
Ayırır **çoğunu** er meydanından
Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Balam nenni **yavrum** nenni
Şol revanda **balam** kaldı
Uyu **benim körpe balam**
Yaram derin tabip gelmez
Kırmızı gülün sevdası
Revan **şu dağın** arkası
Kırmızı gül **rengin** soldu
Yaprağın yad eller yoldu
Geleceğim altüst oldu
Her dertten **nasibin** aldı
Dört bir yanın diken saldı
Kader **yuvamızı** yıktı
Kırmızı gül **gönlüm** sende
Kokun aldım yel esende
Mezar sarar **bedenime**
Kırmızı gülün bitişi
Dikenin güle batışı
Bülbülün sefil **ötüşü** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun önünde tüfek çattılar
Evime barkıma haber saldılar

Koğuşun önünde kuruldu kazan
Kolların kırıla mezarım kazan
Görmedi bir daha **gözüm** kör oldu
Hicran ateşi de **gönlüme** doldu
Anama deyin de **odama** girsin
Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı altınlar delebiyor **saçında**
Katil göller nerelere koydun **Ümmü'mü?**
On sekizdir **siyah saçın örgüsü**
Bu güzellik sana **hakkın vergisi**
Suya düştü **Ümmü kızın kendisi**
Davulcusu kaya dibi dolaşır
Seymanları kuzu gibi meleşir
Evlerine kara haber ulaşır
Altın taşı suya düşmüş dalabır
Gelin **Ümmü başın** kimler bağladı
Başımdan **yazmamı** yörükler aldı
Ağzımdan **fırmamı** balıklar aldı
Gaynı **kavuşmamız** mahşere kaldı
Genç **kızların** bekârlardan **dileği**
Anasının mühür gözlü **meleşti**
Yeni çıkmış **kestanenin dalına**
Beni koymadılar kendi **hâlime**
Anasının bir tanecik **kekliği** (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i **kapına** kul eyle bari
Çermişek'in önü bir büyük kaya
Çektiğim emekler hep gitti zaya
Çermişek'in önü bir derin dere
Tutun **elimden** de batırın kara

Maley'in giydiği dühan basması

Maley'i sorarsan **köyün yosması** (OBYT; 2012, s. 218)

Üç gün oldu **elim** yârdan üzüldü

Ağam nerden aşar gelir **yaylanın yolu**

Paşam nerden aşar gelir **Bingöl'ün yolu**

Doldur doldur **nargilemi** tazele

Sarardı gül **benzim** döndü gazele

Tut **elimden** götür indir beni mezere

At **üstüme** avuç avuç toprağı

Asker indi **Ilıca'nın düzüne**

Geri döndüm şehir çarptı **gözüme**

Geri döndüm düşman çarptı **gözüme**

Ben garibem kimse bakmaz **yüzüme** (OBYT; 2012, s. 260)

Askerin milletin bayrağınla çok yaşa

Marş ileri dönmez geri **Türk'ün askeri**

Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor

Parlayan **yıldızın** âlemi tenvir eder

Cumhuriyet **bayrağın** semalar içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Eser bad-ı saba **zülfün teline**

Serimi sevdaya salan o Ahçık

Vardım kiliseye baktım **haçına**

Gönlümü bağladım **sırma saçına**

Ahçık'i kaybettim **yüreğim** yanar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir kız gezer

Elinde divit kalem

Katlime ferman yazar

Nice ki bu **canım** sağ (OBYT; 2012, s. 317)

Öz **canımdan** çok **sevdiğim** Erzurum

Çaresiz **dişimi** sıktım gidirem

Gafillerden darbe yedi **gururum**

Kaderime boyun büktüm gidirem

Tuz ektiler **çalıştığım** çabaya

Emeğimi suya kattım gidirem

Benim canım feda idi bin cana

Kırılmış **sazımı** astım tavana

Çevirdim **yönümü** döndüm divana

Bilerek **koluma** taktım gidirem

Nazar ettim **sağım** ile **soluma**

Yel devirsin **sebeplerin kökünü**

Sırtıma verdiler sitem yükünü

Kırk senedir **beklediğim** ekini

Palandökenlerin sisli dumanı

Engininde bulamadım gümanı

Alnımız apaçık **yüzüm** karasız

Reyhani'yim **derdim gamım** dinmedi

Bu da **benim kara bahtım** gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü?

Öküzüm torbadan düştü gördün mü? (OBYT; 2012, s. 336)

Küğre **bayramınız** karalı geldi

Köyün çeşmesinden bir su içmeden

Çağıla yaslandım **cigaram** içem

Kanadım yoktur ki havaya uçam

Çekin kır **atımı** gidelim hana

Söyleyin **kirveme** küsmesin bana

Başımda ağlaşır gelinler kızlar

Sağ **yanım** ellemen sol **yanım** sızlar (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o leylim

Kavlim var dün geceden yâr yâr aman

Kanlım oldun sarı yıldız dön dön aman

Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Kitabın gavlince dağlar al geymiş

Garişmiş **nergisi** çöl bayram eder

Günüm getti artıh görünmez **yolum**

Mevla'nın aşkına kıbledir **yönüm**

Daim ağlamaktır bu **benim kârım** (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi uçurdum

Ben **aklımı** şaşırdım

Teyyaremin kanadı (KST; 2021, s. 144)

Ayağıma giymedim

Gıymat **kızın gözleri** de (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır **evimiz**

Yâr seninle böyle miydi **kavlimiz**?

Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun

Ben ölüyom aman **sevdiceğim** sağ olsun... (KST; 2021, s. 159)

Benim karalarım var

Çözme tabip **yaramı** (KST; 2021, s. 161)

Her yandan çevirdi **yolumu** dağlar
Kırdı **kanadımı kolumu** dağlar
O **yârin hasreti bağrımı** dağlar
Dağlar oy dağlar **içim** kan ağlar
Ayrılan güler mi nazlı **yârinden**
Küle döndüm **hasretinden narından**
Kurtulmadım **boranından karından**
Perişan eyledi **hâlimi** dağlar
Şimdi **sevdiğimin gözü** yollarda
Dağlar oy dağlar **içim** kan ağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Sevdiğini görünce
İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana
Derelerin çakılı
Ağabeyimin çakırı (KST; 2021, s. 172)

Ablam sağdı ben **önünde** oturdum
Çok analar mahrum kaldı, **anasından kızından**
Korkar oldum şu **dağların kurdundan**
Koyun geldi, kuzu gelmez **ardından**
Ben de bıktım şu **ananın derdinden**
Takayım da ben **keyfime** bakayım
Tuz yalattım, **ciğerini** ağırlara belettim
Şimdi **sözlerimi tutmanın yeri** (KST; 2021, s. 179)

Kömür **gözlüm ataşına** düşeli
Didem kan yaş döker, **dilim** dad eyler
Selvim ne beklersin, **Şah'ın köşkünü?**
Baş koymadım nazlı **yârın dizine**
Doya doya bakamadım **yüzüne**
Uyma **Selvim**, uyma eller sözüne

Yine **rengin** almış dağlar lalesi

Yıkıldı **gönlümün burcu, Kalesi**

Emrah'ın çektiği Selvi belası (KST; 2021, s. 187)

Çobanın elinde kaval

Hele **ardında sürüsü** var

Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Mühür **gözlüm** seni elden

Kavımından akrabandan

Kardeşinden öz babandan

Seni doğuran **anandan**

Beşikte yatan **kuzundan**

Hem **oğlundan** hem **kızından**

Ben seni **senin gözünden**

Su içtiğin kurnalardan

Giyindiğin sırmalardan, urbalardan

Elindeki goncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Yol üstünde karakol **belalım** amman amman

Nerden gider yâre yol, dost **yârim** perişan **hâlim**

Şu karşığı tepeden, **belalım** amman amman

Belki gider yâre yol, dost **yârim** perişan **hâlim**

Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Anom Yemen'dir, **gülü** çimendir

Burası Muş'tur, **yolu** yokuştur

Kışlanın önünde redif sesi var

Açın **çantasını** bakın **nesi** var

Bir çift kundurayla bir de **fesi** var (KST; 2021, s. 222)

Kanadın açıverdi

Elin oğlu değil mi?

A benim aslan yârim

Duvara yaslan **yârim**

Sineme yaslan **yârim**

Güvercinim uyur mu?

A benim hacı yârim

Başımın tacı yârim

Sen bari acı **yârim**

Caminin müezzini yok

İçinin düzeni yok

Caminin ezan vakti

İçinin düzen vakti

Sonbahar güzel **vakti** (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel **ağam** tez gel dayanamirem

Ağam öldüğüne inanamirem

Koyun gelir **kuzusundan** adı yok

Sıralanmış **küleklerin sütü** yok

Ağamsız da bu yerlerin **tadı** yok

Ağamı yolladılar Yemen eline

Çifte tabancalar takmış **beline** (KST; 2021, s. 228)

Hırsından Marzmanof iki çatlıyor

Yarın **evlatlarım** Allah aşkına

Atın **aslanlarım** Kars'ı alalım

Sarın **evlatlarım** Allah aşkına

Şehit **olanımız** cennet köşküne

Kars'ın kalasında Yahni Çölü'nde

Halid Paşa önde, tüfek **elinde**

Vurun **evlatlarım** Allah aşkına

Süvariler kalkmış **atın** gemliyor
Mirmanof **göğsünden** kanlar damlıyor
Sürün **evlatlarım** Allah aşkına
Ermeni'nin kökü gelsin büsbütün
Varın **evlatlarım** Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Herkes **sevdiğini** aldı da yürüdü
Sürmelim amman
Soğuktur **suları** yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Böyle bağlar **anam**
Yâr **başını** böyle bağlar
Yıkılsın **anam** böyle bağlar
Sen **oğlundan** bar bekleme
Gelin **başını** böyle bağlar
Ne yapsın **anam** böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde pınarlar harlar
Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar
Gözlerimin pınarları durmadan çağlar
A kız kendi **saçını** öremedin mi?
Denizin dibinde Hatça'm demirden evler
Ak **gerdanın altında** da çiftedir benler
Yolcuyu **yolundan** eyleyen dilber
Üçüne de beşine de Hatça'm onuna
Ben de yandım **Hatça'mın basma donuna**
Yüce dağ başına **Hatça'm** ekin ekilmez
Yağmur yağmayınca **Hatça'm kökü** sökülmez
Ellerin köyünde Hatça'm kahır çekilmez
Doldur ağıları içelim **Hatça'm**
Yüce dağ başında **Hatça'm harmanın** mı var

Harmanı kaldırmaya **dermanın** mı var

Hatça'm beni öldürmeye **fermanın** mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Evlerinin önü kavak

Elim kına **yüzüm** duvak

Uyan **Ali'm** sabah oldu

Çağırın gelsin **yoldaşımı**

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Evlerinin önü mersin

Mevla'm **sevdiğine** versin

Bu da **kızıma** dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım kahve pişirir

Seni gören âşık **aklın** şaşırır

Odasına vardım namaza durmuş oy

Kaşları, gözleri aney yandım hudey kendine uymuş

Sanırsın **karşında** bir aydır doğmuş oy

Keten gömlek giymiş **yakası** ezik oy

Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın bilezik (KST; 2021, s. 260)

Trenin paftaları

Üstünün noktaları

Sebebim oldun ağbom

Genç ömrümü bitiren

Sebebimsin sen ağbom

Aklım baştan alıyor

Şu hasretlik günümde (KST; 2021, s. 263-264)

Gelin oldum **Karabel'in eline**
Yedi bayram kına yakmam **elime**
Önüme koydular bir çift suyudu
Çocuk geldi **kucağım**da uyudu
Baba bana **edeceğin** bu muydu?
Senin baban karşı köyün hocası
Çok **peşime** düştü **genci kocası**
Bana derler **şu çocuğun kocası**
Bana derler **şu kötünün kocası**
Top bürür **saçını gözünü** süzer
Altıma serdiler minderden döşek
Kucağıma koydular ufak bir uşak
Yayladan gel suna **boylum** yayladan
Dişleriynen ekmek doğrar tazıya
Adını sorarsan **adı** Şaziye
Ocağa **koyduğum** dünkü suyudu
Şahin geldi **kucağım**da uyudu
Aman Allah bana **yapacağın** bu muydu?
Karşı köyde **köyümüzün hocası**
Başıma toplandı **genci kocası**
Dizime vurdum da gerdek gecesi
Yayladan gel **kömür gözlüm** yayladan (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu **bir ananın kuzusu**
Hiç gitmiyor **kollarımdan Efe'm** de **sızısı** vay vay
Böyle imiş **alnımızın yazısı**
Yassıl dağlar yassıl, Osman **Efe'm** de geliyor vay vay
Anamı babamı oradan kovdular (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş **aslanım** Şen olsun dünya
Aslanın bindiği Arap küheylan
Anası oturmuş **oğluna** hayran
Aslanın mavzeri terkide bağlı
Anası havlıyor vurulmuş **oğlu**
Aslanın bindiği yıldızlı eyer
Osman **Efe'm** gider **yolun sağında**
Dağların kilidi Osman geliyor
Aslanın çektiği garibin yası
Kırşehir elinde duyulur **sesi**
Ağzına doluşmuş **kurşunun isi**
Peşine düşmüş de Karaca Bey (KST; 2021, s. 289-290)

Bir **oğlum** olsa da gitse hocaya
Bir **kızım** olsa da bir fistan diksem
Zülfünü tarayıp **saçını** örsem
Babası oturmuş bir evlat ister
Kadir **Mevla'm** bize bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Asri gurbet harap etmiş **köyümü** (KST; 2021, s. 304)

Gönül ravzasından **civanım** gitti
Lal-i mercan ebru **kemanım** gitti
Gitti o yâr ile **ülfetim çağı**
Gül beyi vuslatın söndü **çırağı**
Ateş almış gönül yoktur **durağı**
Derdim azdı elden **dermanım** gitti
Ayırma **gönlümü** nuri Hüdadan
Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306)

Bülbülün kanadı sarı

Elimden aldılar yârı

Benim derdim bana yeter

Bülbülün kanadı beyaz

Al kalemi **derdimi** yaz (KST; 2021, s. 310)

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler **mızrağımın temreni**

Hakkımızda devlet vermiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Kesme **ümidini** Kadir Mevla'dan

Ver **elini** karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327)

Mecnunum **Leyla'mı** gördüm

Kaşlarını yıktı geçti

Ay mıydı gün müydü **yüzü**

Şavkı beni yaktı geçti

Ateşinden göremedim

Yâr **sineme** çaktı geçti

Yâr **zülünü** kement etmiş

Boynumuza taktı geçti (KST; 2021, s. 332)

Aram açık ela gözlü yârinan

Benim ömrüm geçer ahuzarınan

Selvi'nin dalına yaslanmayasın

El kızı **dediğin** Azrail dostu

Yalan **sözlerine** inanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Emine'm oturmuş da **taşın üstüne**
Taramış **zülfünü** de **kaşın üstüne**
Bir **selamın** gelse de **başım üstüne**
Üç köyün içinde koşma **Emine'm**
Emine'min evini araladılar
Dağların ardında paraladılar
Emine'min tabutunu karaladılar (KST; 2021, s. 346)

Kardeş **tüfeğini** doldur
Evimize gidelim de öldür
Dağların karı erisin
Beddua vermem **kardeşime**
Ağzımda dilim çürüsün
İki **elin** sokmuş **koynuna**
Ahirette sarıl **boynuma**
Varmam **pınarın başına**
Gülyağı sürmem **kaşıma**
Ceza vermeyin **kardeşime**
Yüce **dağın karıy**ıdım
Ben **anamın biriy**idim
Sağ **gözünün nuru**yudum
Ardımda yüz on beliğim
Çiğnimden aldım soluğum
Böyle **söylediğime** bakmayın (KST; 2021, s. 351-352)

Konaklı'nın yüzünden
Kilimleri noktalı
Demircili'nin muhtarı
Demircili'nin düzünden
Bir su içtim **göz**ünden
Yan Ali'nin yüzünden

Kara mağaranın başları

Civ civ eder **kuşları**

Kargaların ağzında

Yusuf'un leşleri (KST; 2021, s. 356)

1.5. Belirtisiz İsim Tamlaması Grubu (Birleşik İsim Grubu)

Yeni sözcükler bulma fikri, dil kullanıcılarının birleşik sözcükler yapmasına zemin hazırlamıştır. Türkçede birleşik sözcükler ya anlam kayması yoluyla ya ses kaynaşması yoluyla ya da sözcük türleri kayması yoluyla yapılmaktadır (Hatiboğlu, 1972b, s. 37).

Türkiye Türkçesinde taşıdıkları nitelik bakımından iki türlü birleşik kelime vardır: A. Birleşik kelime içindeki sözlerden her birinin kendi anlamını koruyarak ortaklaşa yeni bir kavrama karşılık oluşturduğu birleşikler. Bu türlü birleşik kelimeler dilimizde çok geniş bir yer tutar. B. İkinci tür birleşiklerde birleşik kelimeyi oluşturan sözlerden biri veya tamamı ya ses yapısı ya da anlam bakımından birer değişme ve dönüşme aşamasından geçerek yeni bir kavrama karşılık olmuşlardır. Bunlarda şekil ve anlam bakımından dönüşmeye dayalı bir kalıplaşıp kaynaşma söz konusu olduğu için, A grubundaki birleşiklerden farklı olarak bitişik yazılırlar. (Korkmaz, 1999, s. 679-683)

Türkülerde tespit edilen birleşik isim grubu örnekleri şunlardır:

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Başçeşme düzünde vurdular bizi

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190)

Bizden selam olsun **Bolu Beyi'**ne

Ok gıcirtısından, **kalkan** sesinden

Ayırır çoğunu **er meydanı**ndan

Kır at köpüğünden, **düşman kanı**ndan (OBYT; 2012, s. 200)

Gülü **gül** içinde ara (OBYT; 2012, s. 242-243)

Hicran ateşi de gönlüme doldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

Gelin Ümmü kaldı **göller içinde**

Davulcusu **kaya dibi** dolaşır

Sırma saçlar **su üstünde** yalabır

Kapı ardına asakoymuş eleği

Yol üstüne kurakoymuş çıkırığı

Oyun havasına бүker ipliği

Dam başına asakoymuş kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri

Maley'in giydiği **dühan basması**

Maley'i yakışır **zülûf kesmesi** (OBYT; 2012, s. 218)

Al da bayrağı **düşman üstüne** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçık'i yolladım **Rum eline**

Gel seni götüreyim **İslam eline** (OBYT; 2012, s. 277)

Kattım **Karasu'**ya aktım gidirem

Sanki matem düşmüş **yâr otağına**

Seyreyledim **Palandöken Dağı'na**

Sırtıma verdiler **sitem yükünü**

Ezanlar okundu **seher zamanı**

Tanbura Köyü'nden Emrah çaresiz

İftira darbesi cana sinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Manda yuva yapmış **söğüt dalına** aman aman

Sabah ezanını okurken aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Bir bayram gününü çok gördü bana

Küğrem **mapushane yolunu** gözler (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu pencereden o leydim

Kavlim var dün geceden yâr yâr aman

Kanlim oldun sarı yıldız dön dön aman

Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile (KST; 2021, s. 132)

Kızılırmak can incitme sen bugün (KST; 2021, s. 140)

Yeşildağ'a düşürdüm (KST; 2021, s. 144)

Göl köyünü de yol ettim (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır evimiz

Mezar arasında yandım aman harman olur mu?

Kama yarasına yandım aman derman olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Yâr yoluna bakarım (Hop hop nanay nanay)

Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Sonra seni **çay başına** ilettim (KST; 2021, s. 179)

Ezelden olmuşum **gamlar düşkünü**

Uyma Selvi'm, uyma **eller sözüne**

Yine rengin almış **dağlar lalesi**

Emrah'ın çektiği **Selvi belası** (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde karakol, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Kışlanın önünde **redif sesi** var (KST; 2021, s. 222)

Ağamı yolladılar **Yemen eline** (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan düşman topu patlıyor

Yarın evlatlarım **Allah aşkına**

Şehit olanımız **cennet köşküne**

Kars'ın kalasında **Yahni Çölü'nde**

Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor

Askerler yürüyor **Gümrü yolunda** (KST; 2021, s. 231-232)

Anamur yolları kayrak çakıllı

Anamur üstünü duman bürüdü

Anamur yolları yâr yâr

Anamur üstünü yâr yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Oğul bağı, barsız olmaz (KST; 2021, s. 246-247)

Yüce **dağ başında** Hatça'm harmanın mı var? (KST; 2021, s. 253-254)

Çattılar **ocak taşını**

Vurdular **düğün aşını** (KST; 2021, s. 256-257)

Dizime vurdum da **gerdah gecesi** (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu

Kalk gidelim **kışla önü** aşağı

Yaman olur **Kastamonu uşağı** (KST; 2021, s. 285-286)

Yaylalar içinde Erzurum yayla
Şehirler içinde Konya'dır Konya
Büyük ferman çıkmış **Konya beyinde**
Kırşehir elinde duyulur sesi
Efeler içinde Osman Efe hey (KST; 2021, s. 289-290)

Gönül ravzasından civanım gitti
Gitti o yâr ile **ülfetim çağı**
Gül beyi vuslatın söndü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Kalktı göç eyledi **Avşar illeri** (KST; 2021, s. 323-324)

Karahisar Kalesi yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Sandım ki **Zöhre Yıldızı**
Seher vakti göremedim
Gamze oku bazı bazı (KST; 2021, s. 332)

El kızı dediğin **Azrail dostu** (KST; 2021, s. 334)

El içinde arlanıyom
Yayla çiçeği yürüsün
Hele bakın **eloğluna**
Gülyağı sürmem kaşıma
Yazık oldu **eloğluna** (KST; 2021, s. 351-352)

Yeniköy'e gitmeli
Çarşamba'ya gitmeli (KST; 2021, s. 356)

1.6. Unvan Grubu

Bir kişi adı ve bir unvan/akrabalık adı ile kurulan sözcük öbeğidir. Bu grupta kişi adı başta, unvan/akrabalık adı ise sonda bulunur ve iki unsur da eksiz birleşir. (Karahana, 2017, s. 68). Vurgu isim unsuru üzerindedir. Türkçede akrabalık/unvan isimleri zaman zaman başta da bulunabilir, o durumda birleşik isimden söz edilmelidir (Ergin, 2013, s. 389).

Türkülerde tespit edilen unvan grubu örnekleri şunlardır:

Hoş gelişler ola **Mustafa Kemal Paşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gıymat gız gibi görmedim

Hasan da **çavuş** uslanmazsa (OBYT; 2012, s. 356)

Ali İzzetî amcalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Halid Paşa önde, tüfek elinde

Halid Paşa der ki "Durmayın atın!!" (KST; 2021, s. 231-232)

Efeler içinde **Osman Efe** hey

Peşine düşmüş de şu **Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290)

1.7. Ünlem Grubu

Türkçede bir cümleyi oluşturan ögeler arasında yer alan ünlem/seslenme öbekleri (C. Alyılmaz, 1994, s. 258; Gemalmaz, 1992, s. 125), geleneksel dil bilgisinde cümle dışı unsur olarak adlandırılmıştır. Cümle dışı ögeler, yükleme sorulan herhangi bir soruya cevap veremeyen ve yüklemi tamamlamayan ögelerdir. Bu ögeler cümle içinde yer aldığı için “cümle dışı öge” adlandırması yerine “yüklem dışı öge” adlandırması da kullanılabilir (Çelik vd., 2006, s. 22). Bazı araştırmacılar tarafından ünlemler, ünlem

öbekleri, bağlama edatları, hitaplar (Karaağaç, 2009, s. 196; Karahan, 2017, s. 36) bunlara ek olarak ara sözler, açıklayıcı cümleler (Özkan ve Sevinçli, 2008, s. 124; Aktan, 2009, s. 111) de cümle dışı unsurlar arasında değerlendirilmiştir.

Araştırmacılar tümlecin anlamına duygu yükleyen, onu daha etkili kılan (Dizdaroğlu, 1976, s. 42) cümle öğeleri için farklı isimlendirmeler kullanmıştır: seslenme tümleci, seslenmeli tümleç, ünlem tümleci, seslenmeli özne, seslenmeler, seslenme grupları, seslenme blokları, hitaplar, hitap blokları, hitap grupları adlandırmaları kullanılmaktadırlar (S. Alyılmaz, 2015, s. 31-50). Harekete hitap edici bir unsur ekleyen bu tümleçlere seslenmeli tümleç denmektedir (Hatiboğlu, 1972a, s. 135-136). Doğrudan ünlemlerden ya da ünlem niteliğindeki çeşitli birliklerden oluşan öznelere seslenmeli özne dendiğini de belirtilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 42). Bazı araştırmacılar seslenme tümleci denilen bu birliklerin sadece ünlemleri ve hitap unsurlarını içine aldığını kaydeder (Özmen, 1995, s. 225). Ünlem tümleci de denilen bu öbekler, iletişimde alıcının dikkatini çekmeye yarayan biçimbirimlerdir (Delice, 2003, s. 162). Seslenmeli tümleçler cümlede anlamı kuvvetlendirme/pekiştirme, ritim ve uyum gibi sebeplerle ters tekrarlar şeklinde kullanılmaktadır (Üstünova, 2010, s. 15-23).

Ünlemlerin/seslenme öbeklerinin/hitap bloklarının cümle içindeki görevi; iletişimde verici ile alıcıyı uyarmak, alıcıyı iletişim ortamının içine almak ve içinde tutmak, cümleler arasındaki anlam ilişkilerini belirginleştirmektir (C. Alyılmaz, 1994, s. 252; Gemalmaz, 1992, s. 128).

Ünlem öbeği, kısaltma öbeklerindendir. Ünlem öbekleri, tek başlarına bilgi vermez ve ister edatlı ister tonlamalı olsunlar cümle sayılamazlar; çünkü bir yargı, bir bildirme veya ol- ve yap- yoktur. Ünlemler, saygı belirtileri ve hitaplar, cümleye benzer söylenmelerine hatta cümle tonlamalarına sahip olmalarına rağmen cümle değildir. Ünlem öbekleri, bir olayı değil, bir olay karşısında dil kullanıcısının duruşunu bildirdiği için, cümle dışı öğelerdir; cümlelerin değil, metnin öğeleridir. (Karaağaç, 2009, s. 153)

Verici ile alıcı/hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar)/seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde uyaran/uyarıcı/dikkat çekici görevini üstlenirler. Yani verici, alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir/hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir/bilgiyi aktarır. Seslenmeler/seslenme grupları vericinin ve alıcının

durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri/seslenme gruplarını kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman da işaretli olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil öğeleri olmalarına rağmen, seslenmelerle/seslenme gruplarıyla âdeta belirten-belirtilen/tamlayan-tamlanan ilişkisi kurarlar. (C. Alyılmaz, 2010, s. 35)

Yüklem doğrudan tamamlayıcısı olmasalar da ünlem öbekleri, sıralama bakımından cümlenin ilk ögesidir (S. Alyılmaz, 2015, s. 31-50).

Ünlem/seslenme edatı ve isim unsuru bir ünlem grubunu oluşturur. Ünlem unsuru (ey, ay, hey, a, bre, ya, yahu, be vd.) başta, isim unsuru sondadır ve ikisi de eksiz birleşirler (Ergin, 2013, s. 390; Karahan, 2017, s. 70). Ünlemler/seslenme ünlemleri olarak adlandırılan “a, ay, ey, hay, hey, abe, bire / vire, ya, yahu, be, behey” ünlemleri bazen tek başına kullanıldığında da iletişim ortamının durumunu belirleyebilir (Daşdemir, 2014, s. 152-158).

Cengiz ALYILMAZ (1999, s. 534-540), Türkçede seslenme ünlemleri ile seslenmelerin birlikte kullanımlarıyla ilgili yapıları ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu; ünlem / ünlem grubu + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / seslenme edatı; ünlem / ünlem grubu + ø; ø + seslenme / seslenme grubu + ø; ø + seslenme / seslenme grubu + seslenme eki / edatı olarak beş grupta incelenebileceğini kaydeder.

Türkülerde tespit edilen ünlem grubu örnekleri şunlardır:

Balam **nenni yavrum** nenni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Aman o Ahçik civan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277)

Ben ölüyom **aman sevdiceğim** sağ olsun (KST; 2021, s. 159)

Dağlar **oy dağlar** dumanlı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Le le çoban (KST; 2021, s. 193)

Anom Yemen'dir gülü çimendir (KST; 2021, s. 222)

A benim aslan yârim

A benim hacı yârim (KST; 2021, s. 224-225)

Kaynak da çakıllı **a canım** (KST; 2021, s. 242-243)

Aman Allah bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

1.8. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre dizilmiş sayı isimlerinden oluşan sözcük öbeğidir. Eksiz birleşen bu sayı öbeğinde vurgu ikinci unsurdadır (Ergin, 2013, s. 390-392; Karahan, 2017, s. 72).

Türkülerde tespit edilen sayı grubu örnekleri şunlardır:

On sekizdir siyah saçın örgüsü (OBYT; 2012, s. 205-207)

Bin can az gelirse **iki bin** cana (OBYT; 2012, s. 331-332)

On iki kaymakam, beş tane paşa (KST; 2021, s. 289-290)

Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.9. Edat Grubu

Bir isim unsuru ile bir son çekim edatından (ile, için, kadar, göre, rağmen, karşı, gibi vb.) meydana gelen sözcük öbeğidir. Edat grubunun isim unsuru çeşitli çekim ekleri alır ancak edat unsuru eksiz kalır. Vurgu isim unsurunda yani birinci unsurdadır (Ergin, 2013, s. 392; Karahan, 2017, s. 62).

Türkülerde tespit edilen edat grubu örnekleri şunlardır:

Seymanları **kuzu gibi** meleşir (OBYT; 2012, s. 205-207)

Cephede süngüler **ayna gibi** parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gıymat **gız gibi** görmedim (KST; 2021, s. 153)

Senin için, dağı taşı yıkayım (KST; 2021, s. 179)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay gibi** parlak (KST; 2021, s. 253-254)

Gurban olam **çiğdem gibi** geline

Gurban olam **senin gibi** geline

Gurban olam **güççük gibi** geline (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz **sen gibi** aslan

Sünek gibi koç yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Yıldız gibi aktı geçti (KST; 2021, s. 332)

1.10. İsnat Grubu

İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği sözcük öbeğidir. Kendisine isnat edilen unsur ya yalın hâlde gelir ya da iyelik eki alır, İsnat unsuru ise bir sıfat ya da sıfat yerine kullanılan bir kelime grubu olur. Vurgu ikinci unsurdadır ve isnadın vurgusu grubun vurgusu hâline gelir (Ergin, 2013, s. 392). İsnat grubuna şu örnekler verilebilir: alnı açık, bağı yanık, sırtı pek, başı bozuk vb.

Türkülerde isnat grubu örneği bulunamamıştır.

1.11. Aitlik Grubu

Yalın hâlde bulunan ya da ilgi eki veya bulunma eki almış bir isim unsuru ile aitlik eki almış bir isim unsurundan meydana gelen sözcük öbeğidir. Son sözcüğünün yalın, ilgi eki ya da bulunma hâli -ki'yi kabul eden her sözcük öbeğinden aitlik grubu yapılabilir (Ergin, 2013, s. 385).

Türkülerde tespit edilen aitlik grubu örnekleri şunlardır:

Elindeki goncalardan

Yerdeki karıncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

1.12. İlgi Grubu (Genitif)

İlgi eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurundan meydana gelen sözcük öbeğidir. İlgi grubu, iyelik eki düşmüş bir iyelik grubuna benzer: bizim ev, senin masa vb. (Ergin, 2013, s. 294).

Türkülerde tespit edilen ilgi grubu örnekleri şunlardır:

Bizim evin önü pınar (KST; 2021, s. 193)

Muştular verseler **bizim** peceye (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın **bizim** gomşular n'olmuş?

Bu köy **bizim** köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

1.13. Bulunma Grubu (Lokatif)

Üzerinde bulunma eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir. Vurgu son unsurdadır (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde bulunma (lokatif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.14. Ayrılma Grubu (Ablatif)

Üzerinde ayrılma eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun art arda gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde ayrılma (ablatif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.15. Yaklaşma Grubu (Datif)

Üzerinde yaklaşma/yönelme/datif eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde yaklaşma/yönelme (datif) grubu örneği bulunamamıştır.

1.16. Yükleme Grubu (Akkuzatif)

Üzerinde yükleme/akkuzatif eki bulunan bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan sözcük öbeğidir (Ergin, 2013, s. 394).

Türkülerde yükleme grubu (akkuzatif) örneği bulunamamıştır.

1.17. Sıfat-Fiil Grubu (Partisip)

Bir sıfat-fiil eki ile birbirine bağlanan gruptan meydana gelen sözcük öbeğidir. Bu öbek, aynı zamanda fiili sıfat-fiil olan bir fiil grubudur (Ergin, 2013, s. 396).

Türkülerde tespit edilen sıfat-fiil/partisip grubu örnekleri şunlardır:

Bu derdi çekmeyen bilmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Serimi sevdaya salan o Ahçık (OBYT; 2012, s. 277)

Gurbet kelepçedir **yurdu sevene** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Dövünce çıkası göksü yelekler (KST; 2021, s. 140)

Ayrılan güler mi **nazlı yârinden** (KST; 2021, s. 164-165)

Seni doğuran anandan

Beşikte yatan kuzundan

Su içtiğin kurnalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Sağ gelen hasta gider, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Kız **seni öpen** dudaklar

Uçar avrat almayan (KST; 2021, s. 224-225)

Yemen’e gideni gelir mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

Osman’ı görmeyen kendini över

Yere batsın **seni ele veren** köy (KST; 2021, s. 289-290)

Ninni söylemeyen dili neyleyim

Tomurcuk vermeyen gülü neyleyim

Bebek belemeyen kolu neyleyim

Evlatsız kalan evi neyleyim (KST; 2021, s. 298-299)

Bu işi de yapan / Demircili’nin muhtarı (KST; 2021, s. 356)

1.18. Zarf-Fiil Grubu (Gerundium)

Bir zarf-fiil eki ile birbirine bağlanan gruplardan meydana gelen sözcük öbeğidir. Zarf-fiil grubu söz diziminde daima zarf olarak kullanılır (Ergin, 2013, s. 396).

Türkülerde tespit edilen zarf-fiil (gerundium) grubu örnekleri şunlardır

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Dağlar **seda verip** seslenmelidir

Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Kokun aldım **yel esende** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Harmana dökmeden yaktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Sabahleyin erken **çifte giderken** aman aman

Sabah ezanını okurken aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Köyün çeşmesinden **bir su içmeden**

Yağlı kurşun gitmez **ciğerdeşmeden** (KST; 2021, s. 99)

Yeşildağ'a varınca

Kanlar **yere damlayınca** (KST; 2021, s. 144)

Kalıp eylenemem **ıssız bellerde** (KST; 2021, s. 164-165)

Kömür gözlüm **ataşına düşeli** (KST; 2021, s. 187)

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez (KST; 2021, s. 253-254)

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Zülfünü tarayıp, saçını örsem (KST; 2021, s. 298-290)

1.19. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil eki (-ma, -mak, -ış) ile birbirine bağlanan gruptan meydana gelen sözcük öbeğidir. İsim-fiil grubu bir fiil grubu olmasından dolayı, hareket grubudur ve hareket isimleriyle yapılır (Ergin, 2013, s. 395).

Türkülerde tespit edilen isim-fiil grubu örnekleri şunlardır:

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var?

Hatça'm **beni öldürmeye** fermanın mı var? (KST; 2021, s. 253-254)

1.20. Kısaltma Grubu

Sözcük öbeklerinin ve cümlelerin bir şekilde yıpranması ve kısalması sonucunda ortaya çıkan sözcük öbekleridir. Daha geniş bir gruptan kısalmış ve klişeleşmişlerdir. Ayrıca isnat, ilgi, bulunma, ayrılma, yönelme grupları da birer kısaltma grubu sayılabilir (Ergin, 2013, s. 397).

Türkülerde tespit edilen kısaltma grubu örnekleri şunlardır:

Al da bayrağı **düşman üstüne**

Marş ileri, dönmez geri Türk'ün askeri (OBYT; 2012, s. 262-263)

Aşağıdan gelir **omuz omuza** (KST; 2021, s. 99)

1.21. Birleşik Fiil Grubu

Bir yardımcı fiil ile bir isim unsurunun ya da bir fiil şeklinin meydana getirdiği sözcük öbeğidir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim ya da fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılabilir: isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı eylemler. İsim + (yardımcı) fiil grubu, et- ol- eyle-, bulun- yap- yardımcı fiilleri ile yapılır. Fiil + yardımcı fiil grubu ise; bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz- koy-/ko- yardımcı fiilleri ile yapılır (Ergin, 2013, s. 387-388).

Türkülerde tespit edilen birleşik fiil grubu örnekleri şunlardır:

1.21.1. İsim + (Yardımcı) Fiil

Tüfek **icat** oldu, mertlik bozuldu

Bizden **selam** olsun Bolu Beyi'ne (OBYT; 2012, s. 200)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan yıldızın âlemi **tenvir eder** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçık'i **kaybettim** yüreğim yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Selam olsun ecdad ile ebâya

Nazar ettim sağım ile soluma

Seyreyledim Palandöken Dağı'na (OBYT; 2012, s. 331-332)

Benden **selam** olsun o vefasıza (KST; 2021, s. 99)

Said ağlamakta el **bayram eder**

Mahlugat sevinir kul **bayram eder**

Mübarek günlerdir sel **bayram eder**

Garışmış nergisi çöl **bayram eder**

Eğilmiş secdeye dal **bayram eder** (KST; 2021, s. 140)

Şan oldu memlekete (KST; 2021, s. 153)

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Ben feleğe **minnet** etmem beş günü

Bana senden (haktan) başka kim **imdat eyler?**

Felek yıkar bir gün ya **berbat eyler**

Seni benden, beni senden **yâd eyler**

Ne öldürür beni, ne **azat eyler** (KST; 2021, s. 187)

Pul pul olsun dökülsün (KST; 2021, s. 224-225)

Asker **hücum** etmiş Kars'a atlıyor

Ermeni'yi toptan **esir** kılalım

Yaralı millete **merhem** olalım (KST; 2021, s. 231-232)

Bağban çürük, bağ **neylesin** (KST; 2021, s. 246-247)

Şehir **oldu** bana her zaman **zehir** (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah oldu**

Gün doğmadan **neler oldu** (KST; 2021, s. 256-257)

Gurban olam çiğdem gibi geline

Gurban olam senin gibi geline

Gurban olam güççük gibi geline (KST; 2021, s. 265-266)

Neyleyim neyleyim eli **neyleyim**

Ninni söylemeyen dili **neyleyim**

Tomurcuk vermeyen gülü **neyleyim**

Evlatsız kalan evi **neyleyim**

Bebek belemeyen kolu **neyleyim** (KST; 2021, s. 298-299)

Hele sorun bakın bizim komşular **n'olmuş?**

Asri gurbet **harap** etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Bir **havar** eyleyin elden ellere (KST; 2021, s. 306)

Arap atlar **yakın eyler** ırağı

Eller **bayram eder** nazlı yârınan (KST; 2021, s. 334)

Yâr zülfünü **kement etmiş** (KST; 2021, s. 332)

Ben ölürsem de kardaş **dert olur** sana (KST; 2021, s. 346)

Tarlaları **herk etmeli** (KST; 2021, s. 356)

1.21.2. Fiil –Zarf-fiil + Fiil

Kalp eylenemem ıssız bellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Doya doya bakamadım yüzüne (KST; 2021, s. 187)

At **işlemez oldu** Konur Dağı'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Güvercin **uçuverdi**

Kanadın **açıverdi**

Sevdi de **kaçıverdi** (KST; 2021, s. 224-225)

Kapı ardına **asakoymuş** eleği

Yol üstüne **kurakoymuş** çıkırığı

Dam başına **asakoymuş** kalbırı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Salıvermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

1.21.3. Fiil Deyimleri³⁶⁴

Yaralara **merhem** olmaz (OBYT; 2012, s. 242-243)

İsmet'i kapına **kul eyle** bari (OBYT; 2012, s. 218)

Kanlım **oldun** sarı yıldız dön dön aman (KST; 2021, s. 132)

Kama yarasına yandım aman **derman** olur mu? (KST; 2021, s. 159)

İnsan **bir hoş** oluyor (KST; 2021, s. 172)

Yaralı millete **merhem** olalım (KST; 2021, s. 231-232)

Yazık **oldu** eloğluna (KST; 2021, s. 351-352)

Ben ölürsem de kardeş **dert** olur sana (KST; 2021, s. 346)

³⁶⁴ Türkçede çok sık tercih edilen kavram işaretleme yollarından biri olan fiil deyimleri, özne+fiil tamlaması, nesne+fiil tamlaması, zarf+fiil tamlaması, tümleç+fiil tamlaması biçiminde kurulabilir (Börekçi, 2009). Nesne + fiil şeklinde kurulu tamlamalar için bk. 2. Bölüm “Birleşik Fiiller”.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. KONULARINA GÖRE ADLAR

1.1. Akraba, Kavim, Aile

Eski Türk topluluklarında ilk sosyal birlik olan aile, bütün toplumsal bünyenin çekirdeği konumundadır (İlgen, 2005, s. 827; Kafesoğlu, 1998, s. 216; Ögel, 2001, s. 237). Esasen eski Türk devleti iki sosyal birliğe dayanmaktadır: aile ve ordu. Kan akrabalığı esasına dayanan bu sistemleri ile Türklerin, dünyanın dört bir yanına yayılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına büyük önem vermeleriyle yakından ilişkilidir. Bunun en önemli sebebi Türklerde, başka milletlerde rastlanmayan zenginlikteki akrabalık bağlarıdır. Orhun Yazıtları'na göre Türk toplum yapısını şöyle izah etmek mümkündür: oğuş (aile), urug (aileler birliği?), bod/boy/ok (kabile), bodun (boyar birliği) (Kafesoğlu, 1998, s. 228-229). Aynı zamanda Türklerde akraba adlarının oldukça zengin olması toplumda aileye ve aile fertlerine verilen önemi göstermektedir.

Türklerde IX. yüzyıl öncesinde kullanılan kang (baba) ve ög (anne) sözcükleri bu yüzyıldan sonra yerini ata ve ana sözcüklerine bırakmıştır (Clauson, 1972, s. 40). Türklerde rastlanan akraba adları şunlardır: ana/anne, baba, ağabey, abla, ağa, paşa, amca, kız, oğul, erkek, gelin, arkadaş, dost, yâr, bala, el/yad, ecdat, kirve, yavru, avrat, kardeş, evlat, çocuk, komşu, eloğlu.

Durman **arkadaşlar** kurşunlar atın (OBYT; 2012, s. 190)

Balam nenni yavrum neni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Anasının mühür gözlü meleği

Anasının bir tanecik kekliği (OBYT; 2012, s. 205-207)

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu (OBYT; 2012, s. 218)

Ben dinen dönersem **el** beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

İçinde bir **kız** gezer

Seni vermem **yad**lara (OBYT; 2012, s. 317)

Selam olsun **ecdad** ile ebâya (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Söyleyin **kirveme** küsmesin bana

Başımda ağlaşır **gelin**ler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Hep **anneler** ağladı (KST; 2021, s. 144)

Gıymat **kızın** gözleri de (KST; 2021, s. 153)

Eller al yeşil giymiş (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Ağbeyimin çakırı (KST; 2021, s. 172)

Ablam sağdı ben önünde oturdum

Çok **analar** mahrum kaldı, anasından kızından

Ben de bıktım şu **ananın** derdinden (KST; 2021, s. 179)

Çal kavalı garip **oğlan** (KST; 2021, s. 193)

Kavımından akrabandan

Kardaşından öz **bab**andan

Seni doğuran **an**andan

Hem **oğ**lundan hem **kız**ından

Ali İzzetî **am**calardan (KST; 2021, s. 194-195)

Belki gider yâre yol, **dost** yârim perişan hâlim

Dolanır dosta gider, dost **yâ**rim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Eller bana acımaz

Kız seni öpen dudaklar

Uçar **avrat** almayan

Hiç **erke**kten sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Tez gel **ağ**am tez gel dayanamirem (KST; 2021, s. 228)

Yarın **evlat**larım Allah aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Böyle bağlar **an**am (KST; 2021, s. 246-247)

A **kız** kendi saçını öremedin mi?

Gel sarılalım kaçalım ince belli **kız**

Varman **kız**lar varman kirli çobana

Çok dediler **arkadaş**lar yâr senin değil (KST; 2021, s. 253-254)

Bu da **kız**ıma dedin mi (KST; 2021, s. 256-257)

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini (KST; 2021, s. 260)

Çocuk geldi kucağında uyudu

Baba bana edeceğin bu muydu?

Senin **babam** karşı köyün hocası (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir **ananın** kuzusu

Analar doğurmaz sen gibi aslan

Anamı babamı ordan kovdular (KST; 2021, s. 285-286)

Bir **oğlum** olsa da gitse hocaya

Bir **kızım** olsa da bir fistan diksem

Babası oturmuş bir **evlat** ister

Evlatsız gidersek kınaman **dostlar** (KST; 2021, s. 298-299)

Ben **ağayım** ben **paşayım** diyenler

Hele sorun bakın bizim **gomşular** n'olmuş? (KST; 2021, s. 304)

El gızı dediğin Ezrail **dostu** (KST; 2021, s. 334)

Vurma **kardaş** vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de **kardaş** derd olur sana (KST; 2021, s. 346)

Hele bakın **eloğluna**

Ceza vermen **kardeşime**

Ben **anamın** biriyidim

Yazık oldu **eloğluna** (KST; 2021, s. 351-352)

1.2. Bitkiler

Bitkiler; tarih boyunca insanların dinî uygulamalarında, tedavi yöntemlerinde kullanılmış; insanlar bitkilerin kokusundan, besininden, türlü faydalar sağlamıştır. Hatta duygularını ifade etmek için birbirlerine isimlerin başında bitki ve hayvan adlarıyla seslendikleri bilinir (Roux, 2005). Bitkilerin insan yaşamında edindiği bu vazgeçilmez yer dolayısıyla her dilde, bitki adlandırmaları konusunda oldukça zengin bir sözcük kadrosu mevcuttur (Önler, 2004). “Türklerin yaşam serüvenini sürdürdüğü coğrafyanın büyüklüğü ve karşılaştıkları farklı kültürel yapılar, onların bitkilere verdiği adların da çeşitliliğini beraberinde getirmiştir. Orta Asya’dan Anadolu coğrafyasına devam eden bu yolculuk, bitkiler açısından da zengin bir ad kültürünü doğal olarak ortaya çıkarmıştır” (Özden, 2019, s. 602-616).

Türkülerde yer alan bitki ve meyve isimleri şunlardır: tütün, gül, yaprak, diken, kestane, sümbül, söğüt, nergis, dal, ağaç, kiraz, ceviz, lale, gonca, çimen, bağ, kavak, iğde, çiçek. Divanü Lügati’t-Türk’te bahsi geçen bitki adları ile türkülerde tespit edilenler şu şekilde sıralanabilir: söğüt (söğüt³⁶⁵), iğde (yigde³⁶⁶), ceviz (akıyagak³⁶⁷), kavak (tirek³⁶⁸), çiçek (çiçek³⁶⁹), ağaç (yığaç³⁷⁰), dal (butık/butak³⁷¹), diken (tiken/tikken³⁷²).

Başçeşme düzündü iki hurç **tütün** (OBYT; 2012, s. 190)

Kırmızı **gül** demet demet

Kırmızı **gül** her dem olmaz

Kırmızı **gül** deste deste

Kırmızı **gül**ün sevdası

Kırmızı **gül** rengin soldu

³⁶⁵ (DLT 179-153-502) (Atalay, 2006).

³⁶⁶ (DLT 26/12-457/361) (Atalay, 2006).

³⁶⁷ (DLT 57/44) (Atalay, 2006).

³⁶⁸ (DLT 194/167-207/178) (Atalay, 2006).

³⁶⁹ (DLT 123/109) (Atalay, 2006).

³⁷⁰ (DLT 11/6-35) (Atalay, 2006).

³⁷¹ (DLT 34/20-90) (Atalay, 2006).

³⁷² (DLT 94/87-111) (Atalay, 2006).

Yaprağın yad eller yoldu

Kırmızı **göl** tez kocaldı

Dört bir yanın **diken** saldı

Kırmızı **göl** ara ara

Gülü **göl** içinde ara

Kırmızı **göl** gönlüm sende

Kırmızı **göl**ün bitişi

Dikenin **göl**e batışı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Yeni çıkmış **kestanenin** dalına (OBYT; 2012, s. 205-207)

Altı mor **sümbüllü** bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Of of Manda yuva yapmış **söğüt** dalına, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Çiğdem de karışmış **göl**e nergise (KST; 2021, s. 99)

Garışmış **nergisi** çöl bayram eder

Eser yel eğilir **dallar ağaçlar**

Eğilmiş secdeye **dal** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ah... **Kiraz** koydum sepete de (KST; 2021, s. 153)

Ceviz arasında vardır evimiz (KST; 2021, s. 159)

Yine rengin almış dağlar **lalesi** (KST; 2021, s. 187)

Elindeki **goncalardan** (KST; 2021, s. 194-195)

Anom Yemen'dir, **gölü çimendir** (KST; 2021, s. 222)

Bülbül **güle** konmadı

Yıkılsın anam böyle **bağ**lar

Bağban çürük, **bağ** neylesin

Viran yerde **bağ** olur mu? (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önü **kavak**

Kavaktan dökülür **yaprak**

Evlerinin önü **ığde**

İğdenin dalları yerde (KST; 2021, s. 256-257)

Laleli çimenli dağlara yaslan (KST; 2021, s. 285-286)

Tomurcuk vermeyen **gülü** neyleyim (KST; 2021, s. 298-299)

Gül beyi vuslatın söndü çırağı (KST; 2021, s. 306)

Yayla **çiçeği** yürüsün (KST; 2021, s. 351-352)

1.3. Dağ, Ova, Mekân

Oğuz Kağan destanında Gök-han, ağaç kovuğundan yani yeryüzünden; Gün, Ay ve Yıldız Hanlar ise gökten doğmuştur. Burada gökyüzü ile evren kavramlarında belirgin bir ayırmadan söz edilmektedir. Bu hava boşluğunun adı “kalıg”dır. “hava=kalıg” yeryüzünün bir devamıydı. Kutadgu Bilig ve diğer kaynaklarda gökte uçan kuşlarla ilgili “kalıg kuşlar” şeklinde bahsedilmesi bunu kanıtlar niteliktedir (Ögel, 2002, s. 153). Mitik metinlerde “ana” olarak tasvir edilen toprak ise varlığı büyüten, besleyen, ona hayat veren ve onu hayatta tutan unsurdur (Eliade, 2003, s. 160-163). Yaşam kaynağı kabul edilen yeryüzü unsurlarına türkülerde şu şekilde rastlanmıştır:

Öveçli **kırında** üç sıra mezar

Biz vurulduk imamımız **dağ**larda gezer (OBYT; 2012, s. 190)

Çıkıp şu **dağ**lara yaslanmalıdır

Dağlar seda verip seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

Kader **yuvamızı** yıktı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Gelin Ümmü kaldı **göller** içinde

Katil **göller** nerelere koydun Ümmü'mü?

Evlerine kara haber ulaşır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çermişek'in önü bir derin **dere**

Maley'i sorarsan **köyün** yosması

Ağam nerden aşar gelir **yaylanın** yolu

Geri döndüm **şehir** çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Sanki matem düşmüş yâr **otağına**

Engininde bulamadım gümanı

Tanbura **köyünden** Emrah Çaresiz (OBYT; 2012, s. 331-332)

Küğrem **mapushane** yolunu gözler (KST; 2021, s. 99)

Kitabın gavlince **dağ**lar al geymiş

Garışmış nergisi **çöl** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Derelerin çakılı (KST; 2021, s. 172)

Sonra seni **çay** başına ilettim (KST; 2021, s. 179)

Yıkıldı gönlümün **burcu, Kalesi** (KST; 2021, s. 187)

Bizim evin önü **pınar** (KST; 2021, s. 193)

Ben giderim **dünya** sana ne oldu

Anama deyin de **odama** girsin (OBYT; 2012, s. 253-254)

Gökte melek **yerde** insan ağladı

Dam başına asakoymuş kalbiri (OBYT; 2012, s. 205-207)

At üstüme avuç avuç **toprağı** (OBYT; 2012, s. 218)

Kömür gözlüm **ataşına** düşeli (KST; 2021, s. 187)

Havada bulut yok bu ne dumandır (KST; 2021, s. 222)

Havadaki turnalardan

Su içtiğin kurnalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Kalıp eylenemem ıssız **bellerde**³⁷³ (KST; 2021, s. 164-165)

Selvim ne beklersin Şah'ın **köşkünü**? (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde **karakol**, belalım amman amman

Şu karşıki **tepeden**, belalım amman amman

Bu pınar çeşme **pınar**, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Mehlede³⁷⁴ ölüm yok bu ne şivandır (KST; 2021, s. 222)

³⁷³ “Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer” anlamındadır. Bk. sozluk.gov.tr

Daracık daracık **sokaklar** (KST; 2021, s. 224-225)

Başka **bahçeyi** besleyeyim

Yedi **bahçeyi** becersen (KST; 2021, s. 246-247)

Evlerinin önünde **pınarlar** harlar

Ovalara duman çökmüş göremidin mi?

Denizin dibinde Hatça'm demirden evler

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Ellerin **köyünde** Hatça'm kahr çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım kahve pişirir

Odasına vardım namaza durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Yayladan gel suna boylum yayladan (KST; 2021, s. 265-266)

Hep düşmanlar **mahkemeye** doldular (KST; 2021, s. 285-286)

İğrana ığrana **toprak** elesem (KST; 2021, s. 298-299)

Bir **ev** burda bir ev garşıda galmış

Bu **köy** bizim köye benzemir lo gelele (KST; 2021, s. 304)

Bir **ateşi** Cansu düştü dillere (KST; 2021, s. 306)

Ateşinden göremedim (KST; 2021, s. 332)

³⁷⁴ “Mahalle, avlu” anlamındadır. Bk. Derleme Sözlüğü.

Karahisar **Kalesi** yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Emine'min **evini** araladılar (KST; 2021, s. 346)

Varmam **pınarın** başına (KST; 2021, s. 351-352)

Odalar yaptım tahtalı

Kara **mağaranın** başları (KST; 2021, s. 356)

1.4. Din ve Kozmogoni

İnançlar her kültürün önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Din, insanla, kâinat arasındaki armoniyi yaratan, inançlar sisteminin bütünüdür (Beydili, 2015, s. 172). Tarih boyunca geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Türkler yaşadıkları bölgelerde Çin, İran gibi çeşitli kültürlerle ve Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi farklı sistemlerle etkileşim içine girmişlerdir. Bu etkileşimin zaman zaman Türk dinî inancı üzerinde etkisi söz konusu olsa da Türkler kendilerine özgü oluşturdukları dinî sistemlerini muhafaza etmişlerdir (Eliade, 1999, s. 545-546). Devlet geleneğinin oldukça önemsendiği bir toplum olan Türk toplumunda siyasi hâkimiyetin devlet yöneticisine/kağana Tanrı tarafından verildiği kabul edilmektedir. Orhun Yazıtları'nda yer alan "Tanrı lütfettiği için, ben de kutlu olduğum için tahta geçtim (KT G9)" bu düşüncüyü ispatlar niteliktedir (C. Alyılmaz, 2005, s. 11; Tekin, 2020, s. 23). Gök-Tanrı Türkler tarafından kudretli ve aşkın bir yaratıcı olarak kabul edilmektedir (Kafesoğlu, 2008, s. 84-86). Önceleri gökyüzünü ifade etmek için kullanılan Eski Türkçe'deki "tengri" sözcüğü, zamanla Tanrı'yı karşılar hâle gelmiştir. Tengri sözcüğü hem gökyüzü hem Tanrı anlamında kullanılmıştır (Kıyak, 2010, s. 211). Aynı zamanda Dîvânu Lugât'it-Türk'te geçen "tengri" sözünün de "haşmetli ve kutlu" olmayı ifade ettiği söylenebilir (Vambéry, 1885, s. 317).

Kültürün önemli bir parçası olan din ve inançlar, toplumun dilinde ve söz varlığında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkülerde tespit edilen, din ve inançlarla ilişkili olan sözcükler şunlardır:

Biz vurulduk **imam**ımız dağlarda gezer (OBYT; 2012, s. 190)

Kader yuvamızı yıktı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Vakitsiz gidene **sala** verdiler (OBYT; 2012, s. 253-254)

Bu güzellik sana **hakkın** vergisi

Gökte **melek** yerde insan ağladı

Gayrı kavuşmamız **mahşere** kaldı (OBYT; 2012, s. 205-207)

İsmet'i kapına **kul** eyle bari (OBYT; 2012, s. 218)

Gel seni götürem **İslam** eline

Vardım **kiliseye** baktım **haçına**

Gel seni götürem **İslam** içine

Vardım **kiliseye** **hac** suda döner

Ben **dinen** dönersem el beni kınar (OBYT; 2012, s. 277)

Nazar ettim sağım ile soluma

Ezanlar okundu **seher** zamanı (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... **Sabah ezanını** okurken, aman aman

Müezzin minareden uçtu gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Küğre **bayramınız** karalı geldi (KST; 2021, s. 99)

Mübarek günlerdir sel **bayram** eder
Eğilmiş **secdeye** dal bayram eder
Cennette **huriler** gökte **melekler**
Mahlugat sevinir **kul** bayram eder (KST; 2021, s. 140)

Ezelden olmuşum gamlar düşkünü
Ben **feleğe** minnet etmem beş günü
Felek yıkar bir gün ya berbat eyler (KST; 2021, s. 187)

A benim **hacı** yârim
Caminin **müezzini** yok
Caminin **ezan** vakti (KST; 2021, s. 224-225)

Yarın evlatlarım **Allah** aşkına (KST; 2021, s. 231-232)

Mevla'm sevdiğine versin (KST; 2021, s. 256-257)

Odasına vardım **namaza** durmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Miskalar yaptırım değmesin **nazar**
Aman **Allah** bana yapacağın bu muydu (KST; 2021, s. 265-266)

Kadir Mevla'm bize bir evlat göster (KST; 2021, s. 298-299)

Lütfi ya sen kesme ümit **Hüda'**dan
Ayırma gönlümü **nur-i Hüda'**dan
Sen sanma **Rahim-i Rahmanım** gitti (KST; 2021, s. 306)

El gızı dediğin **Ezrail** dostu (KST; 2021, s. 334)

Bedda vermem kardeşime

Ahrette sarıl boynuma (KST; 2021, s. 351-352)

1.5. Duygularla İlgili Adlar

Türkçe Sözlük duygu sözcüğünün anlamını; duyularla algılama, his; belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim; önsezi vb. olarak vermektedir (Akalin vd., 2011, s. 729).

Halkın; tecrübe ettiği yas, sevinç, özlem gibi çeşitli duyguların yoğunluğu ile yaktığı türküler, duygular bakımından oldukça zengin bir sözcük dağarcığına sahiptir. Türkülerde duygu kavramına ilişkin tespit edilen örnekler şunlardır:

Kucağı bebeli gelinler **acı**lı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

Sevda değil bir alamet

Bayram bize oldu **çile**

Kırmızı gülün **sevdası**

Bülbülü eyledi **asi**

Ayrılık **çaresiz** yare

Duyanı **hayrete** saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ne **yaman** zor imiş garip ölmesi (OBYT; 2012, s. 253-254)

Serimi **sevda**ya salan o Ahçık (OBYT; 2012, s. 277)

Çaresiz dişimi siktım gidirem

Kırk sene **gözyaşı** döktüm fincana

Sanki **matem** düşmüş yâr otağına

Sırtıma verdiler **sitem** yükünü

Reyhani'yim **derdim gamım** dinmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

O yârin **hasreti** bağrımı dağlar

Küle döndüm **hasretinden** narından

Perişan eyledi hâlimi dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Mehlede ölüm yok bu ne **şivandır**³⁷⁵ (KST; 2021, s. 222)

Yorgun argın geldim orak biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Takayım da ben **keyfime** bakayım (KST; 2021, s. 179)

Ezelden olmuşum **gamlar** düşkünü

Ben feleğe **minnet** etmem beş günü

Felek yıkar bir gün ya **berbat** eyler (KST; 2021, s. 187)

Nerden gider yâre yol, dost yârim **perişan** hâlim

Belki gider yâre yol, dost yârim **perişan** hâlim

Dolanır dosta gider, dost yârim **perişan** hâlim (KST; 2021, s. 210)

Duvar **cefa** götürmez (KST; 2021, s. 224-225)

Ellerin köyünde Hatça'm **kahır** çekilmez (KST; 2021, s. 253-254)

Şu **hasretlik** günümde (KST; 2021, s. 263-264)

Küskün değilim ki gülek barışak (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de **sızısı** vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

³⁷⁵ “Ağıt, yas, üzüntü, feryat” anlamındadır. Bk. Derleme Sözlüğü

Aslanın çektiği garibin **yası** (KST; 2021, s. 289-290)

Asri **gurbet** harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Benim ömrüm geçer **ahuzar**ınan (KST; 2021, s. 334)

1.6. Duyularla İlgili Adlar

Sağlıklı bir insanda duyma, görme, tatma, dokunma ve koklama olmak üzere beş duyu organı mevcuttur. Türkülerde yer alan duyulara ilişkin örnekler şunlardır:

Ok **gıcirtı**sından, kalkan **ses**inden (OBYT; 2012, s. 200)

Kışlanın önünde redif **sesi** var (KST; 2021, s. 222)

Kokun aldım yel esende

Duyanı hayrete saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ağamsız da bu yerlerin **tadı** yok (KST; 2021, s. 228)

Kırşehir elinde duyulur **sesi** (KST; 2021, s. 289-290)

"La-taknatü" gelir yine **sedadan** (KST; 2021, s. 306)

Dağlar **seda** verip seslenmelidir (OBYT; 2012, s. 200)

1.7. Eşyayla İlgili Adlar

İnsanlar ilişki içerisinde bulundukları eşyaları/nesneleri çeşitli şekillerde adlandırmışlardır. İnsan hayatının büyük bir bölümünü teşkil eden eşyalar, türkü metinleri içerisinde de yer bulmuştur. Türkülerde eşyalara ilişkin adlar şunlardır:

Cephede **süngüler** ayna gibi parlıyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Kama yarasına yandım aman derman olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Eğri **kılıç kında** paslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Başçeşme düzündü iki **hurç** tütün

Gün olur **kalemler** bunları yazar (OBYT; 2012, s. 190)

Koğuşun önünde kuruldu **kazan** (OBYT; 2012, s. 253-254)

Sarı **altın**lar delebiyor saçında

Altın **tası** suya düşmüş dalabır

Başımdan **yazmamı** yörükler aldı

Kapı ardına asakoymuş **eleği**

Yol üstüne kurakoymuş **çıkırığı**

Oyun havasına bükür **ipliği**

Dam başına asakoymuş **kalbırı**

Bekârları **yatağından** kaldırır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Doldur doldur **nargilemi** tazele (OBYT; 2012, s. 218)

Elinde divit **kalem**

Katlime **ferman** yazar (OBYT; 2012, s. 317)

Kırk sene gözyaşı döktüm **fincana**

Kırılmış **sazımı** astım tavana

Çevirdim yönümü döndüm **divana** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Köyün **çeşmesinden** bir su içmeden

Çağıla yaslandım **cigaram** içem (KST; 2021, s. 99)

Şavkı vurdu **pencereden** o leydim (KST; 2021, s. 132)

Kitabın gavlince dağlar al geymiş (KST; 2021, s. 140)

Teyyaremi uçurdum (KST; 2021, s. 144)

Ah... Kiraz koydum **sepete** de (KST; 2021, s. 153)

Çayda **çıra** yanıyor (Hop hop nanay nanay)

Fıtıl çifte yara bir (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

İkimizin **resmini** çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172)

Kara koyun sana **çanlar** takayım (KST; 2021, s. 179)

Mor **keçeyi** boyamadım

Çal **kavalı** garip oğlan

Çobanın elinde **kaval** (KST; 2021, s. 193)

Mızıka çalındı, düğün mü sandın? (KST; 2021, s. 228)

Lali mercan ebru **kemanım** gitti (KST; 2021, s. 306)

Sıralanmış **küleklerin**³⁷⁶ sütü yok (KST; 2021, s. 228)

Beşikte yatan kuzundan

Su içtiğin **kurnalardan** (KST; 2021, s. 194-195)

Açın **çantasını** bakın nesi var (KST; 2021, s. 222)

Başımın **tacı** yârım (KST; 2021, s. 224-225)

Bir **tas** da içilmez a canım (KST; 2021, s. 242-243)

Hatça'm çıkmış **pencereye** ay gibi parlar (KST; 2021, s. 253-254)

Çattılar **ocak taşını** (KST; 2021, s. 256-257)

Kınalı parmaklar **fincan** devşirir

Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın **bilezik** (KST; 2021, s. 260)

Altıma serdiler **minderden döşek**

Ocağa koyduğum dünkü suyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Aslanın bindiği yıldızlı **eyer** (KST; 2021, s. 289-290)

Bir elekçi gelse bir **elek** alsam

Kutnu **kumaşa** beze belesem (KST; 2021, s. 298-299)

Kapıları kitlemişler lo gelele (KST; 2021, s. 304)

³⁷⁶ Külek/güvlek “tahta kova” anlamındadır. Bk. Tarama Sözlüğü

Al **kalem**ı derdimi yaz (KST; 2021, s. 310)

Yâr zülfünü **kement** etmiş (KST; 2021, s. 332)

Kilimleri noktalı (KST; 2021, s. 356)

1.8. Evlilikle İlgili Adlar

Eski Türklerde ailenin kurulabilmesi evlilik aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Türklerde devletin temeli evlenmek ve yuva kurmak olarak kabul edilmekteydi (Güler 1992, s. 50; Ögel, 2001, s. 174). Bununla birlikte evlenmenin toplumsal bir görev sayılmasının yanında bekâr kalmak ayıp karşılanırdı (Erkul, 2002, s. 63). Kaşgarlı Mahmud (1985, s. 141), evlenecek iki kişi arasında evliliğin gerçekleşmesi için ön ayak olan, aileler arasında gidip gelen bazı kişilerin olduğunu ve bu kişilere “arkuçı” denildiğini kaydetmektedir.

Türklerde evlilik, ailelerin karşılıklı rızasının yanında evlenecek kişilerin ortak iradesine bağlıydı (Koca, 2002, s. 16) ve iç güveylik ya da iç gelinlik yoktur (Gökalp, 1976, s. 296). Türklerde kız alma/evlenme, kolay bir iş olarak görülmemekle birlikte, Orhun Yazıtları’nda “kız” sözcüğü “pahalı” anlamına gelmekteydi (Ögel, 2001, s. 180).

Türküler hakkında konularına göre bir sınıflandırma yapıldığında evlilik konusunun yaygın olarak işlendiği görülür. Türkü metinlerinde tespit edilen evliliğe ilişkin örnekler şunlardır:

Eli kınalı **gelin**ler acılı kaldı

Kucağı bebeli **gelin**ler acılı kaldı (OBYT; 2012, s. 190)

Genç kızların **bekâr**lardan dileği

Bekârları yatağından kaldırır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Başımda ağlaşır **gelin**ler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Ahdım (sözüm) vardı o **yâr** ile (KST; 2021, s. 132)

Bir **yüzgörümlüğüne** (Hop hop nanay nanay)

Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Mızıka çalındı, **düğün** mü sandın?

Al yeşil bayrağı **gelin** mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

Elim **kına** yüzüm **duvak**

Vurdular **düğün aşını** (KST; 2021, s. 256-257)

Gelin oldum Karabel'in eline

Çok peşime düştü genci **kocas**

Bana derler şu çocuğun **kocas**

Dizime vurdum da **gerdah gecesi** (KST; 2021, s. 265-266)

1.9. Gök Cisimleri Ve Hava Durumuyla İlgili Adlar

Türk inanişında önemli bir yer tutan “mavi gök” Orhun Yazıtları’nda şu şekilde geçmektedir: “*üze kök : t(e)ñri : (a)sra : y(a)g(ı)z : y(e)r : kıl(ı)ntukda : (e)kin (a)ra : kişi oğlu : kıl(ı)nm(ı)ş (...)*” (KT D1) Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış (...)” (Tekin, 2020, s. 24-25).

İnaniş’a göre önce mavi gök, sonra yağız yer ve ardından da insanoğlu yaratılmıştır. XI. yüzyıla kadar bu sırayla gök-yer şeklinde söylenen yaratılış sırası, sonraları yer-gök şeklinde söylenmeye başlamıştır. Nitekim Kutadgu Bilig’teki “yerni kökni yaratan” ifadesi bu duruma örnektir (Kartal, 2011, s. 11; Ögel, 2006, s. 145).

Osmanlı edebiyatında gök cisimlerinin nasıl yer aldığını inceleyen Ahmet Atilla ŞENTÜRK (1994, s. 131) şu değerlendirmede bulunur:

İnsanoğlunun içinde yaşadığı kâinat eski çağlardan beri onda merak, hayret, şaşkınlık ve bazen de korku uyandıran bir manzara arz etmiştir. Filozoflar, heyet bilginleri yaratılış ve kâinatın oluşumu üzerine türlü nazariyeler ileri sürmüşler, mitolojiden kaynaklanan tasavvurlar, ilahiyatçıların görüşleri ve diğerleri de bunlara ilave edildiğinde gerek kâinatın varlığı gerekse yaratılışı üzerine geliştirilen düşünceler içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. İnsanın içinde var olan tanrı arayışı hissinin sâikiyle de Nabatiler, Eski Yunan ve Romalılar tespit edebildikleri bazı gök cisimlerinin tesirine inanarak onlara uluhiyet izafe etmişler, bazıları bunların hareketlerinden gelecekle ilgili haber ve yorumlar elde etmeye çalışmışlardır.

Türkülerde gök cisimleri ve hava durumuna ilişkin tespit edilen örnekler şunlardır:

Gökte melek yerde insan ağladı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'i benzettim üç günlük **aya** (OBYT; 2012, s. 218)

Parlayan **yıldızın âlemi** tenvir eder

Cumhuriyet bayrağın **semalar** içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Yel devirsin sebeplerin kökünü

Palandökenlerin **sisli dumanı** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Bir **yıldız** doğdu yüceden yâr yâr aman

Şavkı vurdu pencereden o leydim

Kanlım oldun sarı **yıldız** dön dön aman

Bir **yıldız** doğdu **nur** ile

Âlemi yaktı zâr (ağlama) ile

Neye doğdun sarı **yıldız**, mavi **yıldız**

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Mübarek günlerdir **sel** bayram eder
Eser **yel** eğilir dallar ağaçlar
Cennette huriler **gökte** melekler (KST; 2021, s. 140)

Dağlar oy dağlar **dumanlı** dağlar
Kurtulmadım **boranından karından** (KST; 2021, s. 164-165)

Uçan kuştan esen **yelden** (KST; 2021, s. 194-195)

Havada **bulut** yok bu ne **dumandır** (KST; 2021, s. 222)

Gökte yıldız sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Sıcak yerde **kar** olur mu?
Yüce dağlar **karsız** olmaz
Yüce dağdan **kar** bekleme
Rüzgâr yerden **kar** bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Hatça'm çıkmış pencereye **ay** gibi parlar
Alçaklara **karlar** yağmış yükseklerle **buz**
Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez (KST; 2021, s. 253-254)
Sanırsın karşında bir **aydır** doğmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Ver elini **karlı** dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327)

Ay mıydı, gün müydü yüzü
Yıldız gibi ahtı geçti
Bilmem hangi burç **yıldızı** (KST; 2021, s. 332)

Yağan **yağmur** ile ıslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Dağların **karı** erisin

Yüce dağın **karı**yıdım (KST; 2021, s. 351-352)

1.10. Hayvan Adları

Eski devirlerden beri Türk ekonomisinin temelini, yüksek ovalara ve yaylalara sahip olan bozkır coğrafyasında çobanlık ve hayvancılık teşkil ediyordu. Yetiştirilen ve eğitilen bu hayvanlar Türk sosyal ve kültürel hayatında yüksek bir öneme sahipti (Kafesoğlu, 1998, s. 317).

Türklerin çağlar boyu iç içe yaşadıkları hayvanlara dair söz varlığı oldukça geniştir. Söz varlığı alanında önemli bir yer tutan hayvan adları, türkülerde de hatırı sayılır bir şekilde yer almaktadır. Tespit edilen hayvan adları ve örnekleri şunlardır:

Kır **at** köpüğünden, düşman kanından (OBYT; 2012, s. 200)

Bülbülün sefil ötüşü (OBYT; 2012, s. 242-243)

Seymanları **kuzu** gibi meleşir

Ağzımdan firmamı **balıklar** aldı

Anasının bir tanecik **kekliği** (OBYT; 2012, s. 205-207)

Of of **manda** yuva yapmış söğüt dalına, aman aman

Yavrusunu **sinek** kapmış gördün mü? Amanın yandım

Öküzüm torbadan düştü gördün mü? Amanın yandım (OBYT; 2012, s. 336)

Çekin kır **atımı** gidelim hana (KST; 2021, s. 99)

Bülbülünen **saka** ötüşen **kuşlar**

Yavru **şahin** bir **kekliği** sorahlar (KST; 2021, s. 140)

Meleme **koyun** meleme, vazgeç **kuzundan**
Koyun seni göttüm göttüm getirdim
Korkar oldum şu dağların **kurdundan**
Koyun geldi, **kuzu** gelmez ardından
İçme **koyun** o suyu, içme dön geri
Kara **koyun** sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179)

Uçan **kuş**tan esen yelden
Beşikte yatan **kuzundan**
Havadaki **turnalardan**
Yerdeki **karıncalardan** (KST; 2021, s. 194-195)

Hep **kuş**lar ona konar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Güvercin uçuverdi
A benim **aslan** yârim
Güvercinim uyur mu (KST; 2021, s. 224-225)

Koyun gelir kuzusunun adı yok (KST; 2021, s. 228)

Atın **aslan**larım Kars'ı alalım
Süvariler kalkmış **atın** gemliyor (KST; 2021, s. 231-232)

Kuş uçmaz, **bülbül** ötmez
Bülbül güle konmadı (KST; 2021, s. 246-247)

Sabahınan oğlan gider **guzuya**
Dişleriynen ekmek doğrar **tazıya** (KST; 2021, s. 265-266)

Analar doğurmaz sen gibi **aslan**

Sünek gibi **koç** yiğidi boğdular (KST; 2021, s. 285-286)

Vurulmuş **aslan**ım şen olsun dünya

Aslanın bindiği arap **küheylan**

Döşeyin hanları **aslan** geliyor

Aslanın mavzeri terkide bağlı

Döşeyin evleri **aslan** geliyor

Aslanın bindiği yıldızlı eyer

Döşeyin hanları **aslan** geliyor

At işlemez oldu Konur Dağı'nda

Süpürün hanları **aslan** geliyor

Aslanın çektiği garibin yası (KST; 2021, s. 289-290)

Bülbül göçmüş **baykuş** konmuş gelele (KST; 2021, s. 304)

Bülbülün kanadı sarı

Garip garip ötme **bülbül**

Bir dahı sen katma **bülbül**

Bülbülün kanadı beyaz (KST; 2021, s. 310)

Arap **atlar** yakın eyler ırağı

Nice **koç** yiğitler yere serilir (KST; 2021, s. 323-324)

Ben bir **koyun** olayım sen de bir **kuzu** (KST; 2021, s. 326-327)

Civ civ eder **kuşları**

Kargaların ağzında (KST; 2021, s. 356)

1.11. Irk, Soy ve Vatanla İlgili Adlar

Türkülerde bulunan ırk ve soy adları Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin komşu devletleriyle sınırlıdır. Türk tarihinde büyük bir öneme sahip olan Millî Mücadele’de savaşılan düşman ırkı ve isimleri türkülerde unutulmaz bir şekilde yerini almıştır. Tespit edilen ırk, soy ve vatana ilişkin örnekler şunlardır:

Askerin **milletin bayrağı**yla çok yaşa
Marş ileri dönmez geri **Türk**’ün askeri
Al da **bayrağı düşman** üstüne
Doğunun **Türkleri bayrak** açmış bekliyor
Cumhuriyet bayrağın semalar içre süzer (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım **Urum** eline (OBYT; 2012, s. 277)

Gurbet kelepçedir **yurdu** sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Şan oldu **memlekete** (KST; 2021, s. 153)

Selvim ne beklersin **Şah**’ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Çok **memleketler** gezdim (KST; 2021, s. 224-225)

Ermeni’yi toptan esir kılalım
Yaralı **mille**te merhem olalım
Ermeni’nin kökü gelsin büsbütün (KST; 2021, s. 231-232)

Arap atlar yakın eyler ırağı
Ferman **padişah**ın ise dağlar bizimdir
Hakkımızda **devlet** etmiş fermanı (KST; 2021, s. 323-324)

Aslanın bindiği **Arap** küheylan (KST; 2021, s. 289-290)

1.12. Kıyafetle İlgili Adlar

Her toplum yaşadığı iklim şartlarına göre bir giyim kültürü geliştirmiştir. Türkler ise çizme ve kalın pantolon giymişlerdir (Dinç, 2019, s. 26). Türk kültürüne dair önemli bilgiler içeren Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan, Türklerin bin yıl önce giysilerini ütüledikleri bilgisi ayrıca dikkate değerdir (Akalin, 2017, s. 108).

Söz varlığına dair önemli bir kültürel öge olan kıyafetin, türkülerde Farsça, Rumca ve İtalyanca³⁷⁷ gibi çok farklı dillerden ödünçlenen sözcük kadrosuyla yer alması dikkat çekicidir. Tespit edilen sözcük ve örnekler şunlardır:

Çevrem dolup **şalvar** ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın (OBYT; 2012, s. 253-254)

Maley'in giydiği **dühan basması** (OBYT; 2012, s. 218)

Döğünce çıkası göksü **yelekler** (KST; 2021, s. 140)

Ah... Ala **çorap** örmedim de (KST; 2021, s. 153)

Geyindiğin **sırmalardan** (**urbalardan**) (KST; 2021, s. 194-195)

Bir çift **kundurayla** bir de **fesi** var (KST; 2021, s. 222)

Ben de yandım Hatça'mın **basma donuna** (KST; 2021, s. 253-254)

³⁷⁷ Kıyafet konusunda sözcüklerin hangi dillerden ödünçlendiğini görmek için bk. "Yabancı Sözcükler".

Keten köynek giymiş **yakas**ı ezik oy (KST; 2021, s. 260)

Bir kızım olsa da bir **fistan** diksem (KST; 2021, s. 298-299)

Kara **şalvar** yıldır yıldır (KST; 2021, s. 351-352)

1.13. Meslek Adları

Türkülerde Türklerin en kadim mesleklerinden olan çobanlık sıkça kullanılmıştır. “elekçi” ve “davulcu” örneklerinde meslek adları, meslek yapım eki -ci ile yapılmıştır. Tespit edilen diğer meslek adları şunlardır:

Etrafımız çevrildi **kolcu**yla bütün (OBYT; 2012, s. 190)

Davulcusu kaya dibi dolaşır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Çoban sana doyamadım

Le le **çoban**

Eğer **çoban** susadınsa (KST; 2021, s. 193)

Varman kızlar varman kirli **çobana**

Çoban evde durmaz gider yabana (KST; 2021, s. 253-254)

Ol **tabi**pten derman gelmez

Yaram derin **tabip** gelmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Senin baban karşı köyün **hocası** (KST; 2021, s. 265-266)

Bir oğlum olsa da gitse **hocaya** (KST; 2021, s. 298-299)

Demircili'nin **muhtarı** (KST; 2021, s. 356)

Çözme **tabip** yaramı (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Bir **elekçi** gelse bir elek alsam (KST; 2021, s. 298-299)

1.14. Yer Adları

Türkülerin adlandırılmasında mekân/yer adlarının da önemi vardır. Her türkü mutlaka bir yöreye aidiyetiyle bilinir ve tanınır. Bu bağlamda yer adlarının, türkü metinlerinin olmazsa olmaz unsurlarından olduğu söylenebilir.

Türkülerde tespit edilen yer adları ve örnekleri şunlardır:

Devrisi gündü **Kırkağaç**'ın pazarı

Başçeşme düzünde vurdular bizi (OBYT; 2012, s. 190)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri

Çermişek'in önü bir derin dere

Paşam nerden aşar gelir **Bingöl**'ün yolu

Asker indi **Ilıca**'nın düzüne (OBYT; 2012, s. 218)

Hasan ne bekler **Sivas**'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

Ahçik'i yolladım **Urum eline** (OBYT; 2012, s. 277)

Erzurum çarşı Pazar

Palandöken yüce dağ (OBYT; 2012, s. 317)

Öz canımdan çok sevdiğim **Erzurum**
Kattım **Karasu**'ya aktım gidirem
Zeynel **Horasan**'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gızılırmak can incitme sen bugün (KST; 2021, s. 140)

Yeşildağ'a varınca (KST; 2021, s. 144)

Şu **Yemen** elleri ne de yamandır
Burası **Muş**'tur, yolu yokuştur (KST; 2021, s. 222)

Ben **Misget**'i yitirdim (KST; 2021, s. 224-225)

Yemen'e gideni gelir mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

(**Denizli** ilinde de Haççe'm demirden evler) (KST; 2021, s. 253-254)

Yaylalar içinde **Erzurum** yayla
Şehirler içinde **Konya**'dır Konya
At işlemez oldu **Konur Dağı**'nda (KST; 2021, s. 289-290)

Yaman olur **Kastamonu** uşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Ağamı yolladılar **Yemen** eline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan düşman topu patlıyor
Asker hücum etmiş **Kars**'a atlıyor
Kars'ın kalasında **Yahni Çölü**'nde
Askerler yürüyor **Gümrü** yolunda
Antranik, **Tiflis**'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Anamur yolları kayrak çakıllı (KST; 2021, s. 242-243)

Karahisar Kalesi yıkılır gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Kırşehir elinde duyulur sesi (KST; 2021, s. 289-290)

Munzur Dağı silelenmiş garinan (KST; 2021, s. 334)

Yeniköy'e gitmeli

Çarşamba'ya gitmeli (KST; 2021, s. 356)

Güzel **İmranlı**'dan aldım haberi (OBYT; 2012, s. 218)

1.15. Ölümle İlgili Adlar

Türkülerde yer alan ölüme ilişkin söz varlığının hemen hepsi Arapça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Bu durum, Türklerin ölüme bakışında İslam dinini etkisini yansıtması bakımından dikkate değerdir.

Türkülerde tespit edilen ölümle ilgili söz varlığı ve örnekler şunlardır:

Öveçli kırında üç sıra **mezar** (OBYT; 2012, s. 190)

Mezar sarar bedenime (OBYT; 2012, s. 242-243)

Vakitsiz gidene **sala** verdiler

Kolların kırıla **mezarım** kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü? (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tut elimden götür (indir) beni **mezere** (OBYT; 2012, s. 218)

Katlime ferman yazar

Nice ki bu canım **sağ** (OBYT; 2012, s. 317)

Mezar arasında yandım aman harman olur mu?

Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun (KST; 2021, s. 159)

Reva mı gördünüz **ölümü** dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Mehlede **ölüm** yok bu ne şivandır (KST; 2021, s. 222)

İfade sorarlar yatan **üleşe** (KST; 2021, s. 289-290)

Emine'min **tabudunu** karaladılar (KST; 2021, s. 346)

Yusuf'un **üleşleri** (KST; 2021, s. 356)

1.16. Kişi Adları

Eski Türklerde doğan çocuklara pek çok farklı şekilde ad verilmekteydi. Çocuğun doğduğu günlerde vuku bulan olaylar, ziyarete gelen yabancı bir misafir, çocuğun doğumundan hemen sonra görülen ilk nesne, hayvan ya da bitkiler dahi çocuklara ad olabilmektedir (Türktaş, 2019, s. 37)

Türkülerde tespit edilen kişi adları ve örnekleri şunlardır:

Köroğlu düşer mi yine şanından (OBYT; 2012, s. 200)

Hasan ne bekler Sivas'ta (OBYT; 2012, s. 242-243)

İsmet'i kapına kul eyle bari

Alamadım **Maley**'i saramadım **Maley**'i (OBYT; 2012, s. 218)

Hoş gelişler ola **Mustafa Kemal Paşa** (OBYT; 2012, s. 262-263)

Ahçik'i yolladım Urum eline (OBYT; 2012, s. 277)

Abdurrahman Gazi, Habip Baba'ya

Tanbura köyünden **Emrah** çaresiz

Zeynel Horasan'a gitti dönmedi (OBYT; 2012, s. 331-332)

Gıymat gız gibi görmedim

Hasan da **çavuş** uslanmazsa

Ben **Gıymat**'ı yâr ettim

Gıymat kızın gözleri de (KST; 2021, s. 153)

Sadık Miskini'ye yaban ellerde (KST; 2021, s. 164-165)

Selvi'm ne beklersin Şah'ın köşkünü? (KST; 2021, s. 187)

Uyma **Selvi**'m, uyma eller sözüne

Emrah'ın çektiği **Selvi** belası (KST; 2021, s. 187)

Ali İzzetî amcalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Hırsından **Marzmanof** iki çatlıyor

Yarın evlatlarım **Allah** aşkına

Halid Paşa önde, tüfek elinde

Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor

Halid Paşa der ki "Durmayın atın!"

Antranik, Tiflis'e kaçıyor; tutun (KST; 2021, s. 231-232)

Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar

Ben **Hatça**'yı yitirdim de dumanlı dağlar

Hatça'yı görenler sevdalanıyor

Üçüne de beşine de **Hatça**'m onuna

Ben de yandım **Hatça**'mın basma donuna

Yüce dağ başına **Hatça**'m ekin ekilmez

Yüce dağ başında **Hatça**'m harmanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan **Ali**'m sabah oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Gelin oldum **Karabel**'in eline

Adını sorarsan adı **Şaziye**

Şahin geldi kucağımda uyudu (KST; 2021, s. 265-266)

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu

Yassıl dağlar yassıl, **Osman Efe**'m de geliyor vay vay

Seslen **Sepetçioğlu** efece seslen (KST; 2021, s. 285-286)

Giyinmiş kuşanmış **Osman** geliyor

Her gelen kurşunlar **Osman**'a değer

Osman'ı görmeyen kendini över

Dağların kilidi **Osman** geliyor

Efeler içinde **Osman Efe** hey

Peşine düşmüş de şu **Karaca Bey** (KST; 2021, s. 289-290)

Dadaloğlu, yarın kavga kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Mecnun'um **Leyla**'mı gördüm

İzzetî bu ne hikmetmiş (KST; 2021, s. 332)

Selvinin dalına yaslanmayasın (KST; 2021, s. 334)

Emine'm oturmuş da daşın üstüne

Üç köyün içinde koşma **Emine**'m

Emine'min evini araladılar (KST; 2021, s. 346)

Konaklı'nın yüzünden

Yan Ali'nin yüzünden

Yusuf'un üleşleri (KST; 2021, s. 356)

1.17. Renk Adları

Bir dilin söz varlığı içerisinde önemli unsurlardan biri de renk adlarıdır. Bozkır kültürü içerisinde hayat süren Türkler, tabiatta karşılaştıkları pek çok renge ad koymuşlardır (Özşahin, 2011, s. 963). Günümüzde Türk dili içerisinde kullanılan renk adlarının pek çoğunun Türkçe kökenli, ikinci sırada Arapça kökenli olduğu görülmektedir. Türkülerde tespit edilen renk adları ve örnekleri şunlardır:

Altı **mor** sümbüllü bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Kanlım oldun **sarı** yıldız dön dön aman

Neye doğdun **sarı** yıldız, **mavi** yıldız (KST; 2021, s. 132)

Bülbülün kanadı **sarı**

Bülbülün kanadı **beyaz** (KST; 2021, s. 310)

Evlerine **kara** haber ulaşır

On sekizdir **siyah** saçın örgüsü

Sarı altınlar delebiyor saçında (OBYT; 2012, s. 205-207)

Eller **al yeşil** giymiş

Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Al-yeşil bayrağı gelin mi sandın? (KST; 2021, s. 228)

O kınalı parmaklar da o **beyaz** eller

Ak gerdanın altında da çiftedir benler (KST; 2021, s. 253-254)

Döğünce çıkası **göksü** yelekler

Kitabın gavlince dağlar **al** geymiş (KST; 2021, s. 140)

Bu da benim **kara** bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kara koyun sana çanlar takayım (KST; 2021, s. 179)

Kara şalvar yıldır yıldır (KST; 2021, s. 351-352)

Kara mağaranın başları (KST; 2021, s. 356)

Alnımıza **kara** yazı yazıldı (OBYT; 2012, s. 200)

Tutun elimden de batırın **kara** (OBYT; 2012, s. 218)

Kırmızı gülün bitişi (OBYT; 2012, s. 242-243)

Al tavanlı yüksek evde (KST; 2021, s. 256-257)

Başçeşme düzünü **al** kanlar aldı (OBYT; 2012, s. 190)

Aram açık **ela** gözlü yârinan (KST; 2021, s. 334)

Ah... **Ala** çorap örmedim de (KST; 2021, s. 153)

Pembe yakışır gence (KST; 2021, s. 172)

1.18. Savaş ve Orduyla İlgili Adlar

Türk toplumları için bağımsızlık ve bu bağımsızlığın sürdürülmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda ölmeyi ve savaşmayı bir onur bilen Türkler, yaktıkları türkülerde ölüm konusunu çok sık işlemişler ve bu ürünlere de ağıt demişlerdir. Ağıtlar genelde savaşlarda kahramanca savaşıp şehit olan kişilerin/halka mal olmuş kahramanların çevresi tarafından yakılmıştır.

Türkülerde tespit edilen savaş ve orduya ilişkin söz varlığı ve örnekleri şunlardır:

Ayırır çoğunu **er meydanından**

Kır at köpüğünden, **düşman kanından**

Ok gıcirtısından, **kalkan** sesinden

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Tüfek icat oldu, **mertlik** bozuldu

Eğri **kılıç kında** paslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200)

Başçeşme düzünü al **kanlar** aldı

Durman arkadaşlar **kurşunlar** atın (OBYT; 2012, s. 190)

Taburun önünde **tüfek** çattılar

Ne yaman güç imiş **asker** ölmesi

Koğuşun önünde kuruldu kazan (OBYT; 2012, s. 253-254)

Asker indi lıca'nın düzüne

Geri döndüm **düşman** çarptı gözüme (OBYT; 2012, s. 218)

Askerin milletin **bayrağınla** çok yaşa

Marş ileri dönmez geri Türk'ün **askeri**

Al da **bayrağı düşman** üstüne

Cephede **süngüler** ayna gibi parlıyor

Doğunun Türkleri **bayrak** açmış bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Gurbet **kelepçedir** yurdu sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Yağlı **kurşun** gitmez ciğerdeşmeden

Yağlı **kurşun** gelir nereye kaçam (KST; 2021, s. 99)

Kanlar yere damladı

Kanlar yere damlayınca (KST; 2021, s. 144)

Al **kana** boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Kışların önünde redif sesi var (KST; 2021, s. 222)

Çifte **tabancalar** takmış beline (KST; 2021, s. 228)

Karadağ'dan **düşman topu** patlıyor

Asker hücum etmiş Kars'a atlıyor

Ermeni'yi toptan **esir** kılalım

Askerler yürüyor Gümrü yolunda

Halid Paşa önde, **tüfek** elinde

Süvariler kalkmış atın gemliyor

Süngüden Ermeni gayet hamlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Kalk gidelim **kışla** önü aşağı

Hep **düşman**lar mahkemeye doldular (KST; 2021, s. 285-286)

Ağzına doluşmuş **kurşun**un isi (KST; 2021, s. 289-290)

Belimizde **kılıcımız** kirmani

Taşı deler **mızrağ**ımın temreni

Öter **tüfek davul**bazlar vurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Kardeş **tüfeğ**ini doldur (KST; 2021, s. 351-352)

1.19. Sayı Adları

Sayılar, bir dilin temel söz varlığıdır. Aralarında akrabalık ilişkisi olan dillerin ortak söz varlığı arasında yer alan sayılar, dillerin arasındaki akrabalık ilişkileri incelenirken de dikkat edilen unsurlardandır (Şenaysoy, 2016, s. 23).

Türkülerde tespit edilen sayı adları ve örnekleri şunlardır:

Dört **bir** yanın diken saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

On sekizdir siyah saçın örgüsü (OBYT; 2012, s. 205-207)

Maley'i benzettim **üç** günlük aya

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü (OBYT; 2012, s. 218)

Benim canım feda idi **bin** cana

Bin can az gelirse **iki bin** cana

Kırk sene gözyaşı döktüm fincana

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

Kırk senedir beklediğim ekini

Üç kez geri döndüm baktım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332)

Süre süre indirdiler **üç** taşa

On iki kaymakam, **beş** tane paşa (KST; 2021, s. 289-290)

Geçen **üç** aylarda şivana başlar (KST; 2021, s. 140)

Ben feleğe minnet etmem **beş** günü (KST; 2021, s. 187)

Yedi bahçeyi becersen (KST; 2021, s. 246-247)

Üçüne de **beşine** de Hatça'm onuna (KST; 2021, s. 253-254)

Yedi bayram kına yakmam elime (KST; 2021, s. 265-266)

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304)

Üç köyün içinde koşma Emine'm (KST; 2021, s. 346)

Ardımda **yüz on** beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.20. Tarım ve Gıdayla İlgili Adlar

Türklerin en temel geçim kaynakları olan çobanlık ve avcılıkla birlikte tarımla uğraşmış ve ticari faaliyette bulunmuşlardır (Mandaloglu, 2014, s. 90). Yaşadıkları uçsuz bucaksız coğrafyalarda yetiştirdikleri çeşitli besinlere adlar vermişlerdir. Bugün türkülerde de yer alan bu besin ve tarıma ilişkin adlar, Türk dilinin kadim oluşunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Türkülerde tespit edilen tarım ve gıdaya ilişkin adlar şunlardır:

Of of... Sabahlayın erken **çifte** giderken, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Yorgun argın geldim **orak** biçmeden (KST; 2021, s. 99)

Mezar arasında yandım aman **harman** olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Tuz yalattım, ciğerini ağırlara belettim (KST; 2021, s. 179)

Hele ardında **sürüsü** var (KST; 2021, s. 193)

Çiğ **yumurta** soyulmaz (KST; 2021, s. 224-225)

Sıralanmış küleklerin **sütü** yok (KST; 2021, s. 228)

Soğuk yerde **nar** olur mu? (KST; 2021, s. 246-247)

Yüce dağ başına Hatça'm **ekin** ekilmez

Yüce dağ başında Hatça'm **harmanın** mı var

Harmanı kaldırmaya dermanın mı var (KST; 2021, s. 253-254)

Odasına vardım **kahve** pişirir (KST; 2021, s. 260)

Dişleriynen **ekmek** doğrar tazıya (KST; 2021, s. 265-266)

Tarlaları her³⁷⁸ etmeli (KST; 2021, s. 356)

1.21. Ticaret ve Ölçü Birimleriyle İlgili Adlar

Her ulus kendine özgü bir ölçü sistemi geliştirmiştir. Zamanla uluslararası temaslar yaygınlaştıkça ölçü birimlerinin standart kabul edilmesi söz konusu olmuştur (Atmaca, 2009, s. 22). Türkülerde tespit edilen ticarete ve ölçü birimlerine ilişkin söz varlığı ve örnekleri şunlardır:

Bedava mı sandın **para** vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336)

Bir **okka** kına aldın mı (KST; 2021, s. 256-257)

1.22. Tıp ve Eczayla İlgili Adlar

Hayatın başladığı ilk andan bu yana sağlık var olduğu gibi hastalık da var olmuştur. İnsanlar hastalıkları önleyici ve giderici pek çok çözüm bulmuş ve bu çözümleri çoğunlukla doğada/bitkilerde aramıştır. Türkülerde tespit edilen tıp ve eczaya ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Yaralara merhem olmaz

Ol **tabipten derman** gelmez

Yaram derin **tabip** gelmez (OBYT; 2012, s. 242-243)

Çözme **tabip** yaramı (Hop hop nanay nanay)

Fıtıl çifte **yara** bir (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

³⁷⁸ “Sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen, nadasa bırakılan tarla” anlamındadır. Bk. sozluk.gov.tr

Buna rağmen koymadılar **yarasız** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Kama **yarasına** yandım aman **derman** olur mu? (KST; 2021, s. 159)

Tuz yalattım, ciğerini **ağrılar**a belettim (KST; 2021, s. 179)

Sağ gelen **hasta** gider, dost yârim perişan hâlîm (KST; 2021, s. 210)

Derdim azdı elden **dermanım** gitti (KST; 2021, s. 306)

1. 23. Uzuvarlar ve İnsan Bedeniyle İlgili Adlar

Tüm dillerde insanlar, kendi varlığını meydana getiren uzuvları isimlendirmişlerdir (Özşahin, 2011, s. 196). Türkülerde genellikle sevgilinin güzelliğinden bahsederken kullanılan uzuvlar, söz varlığı içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Tespit edilen insan bedeni ve uzuvlarına ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin **yüzü** (OBYT; 2012, s. 190)

Alnımıza kara yazı yazıldı (OBYT; 2012, s. 200)

Kırmızı gül **gönlüm** sende

Mezar sarar **bedenime** (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kolların kırıla mezarım kazan

Görmedi bir daha **gözüm** kör oldu

Hicran ateşi de **gönlüme** doldu (OBYT; 2012, s. 253-254)

On sekizdir siyah **saçın** örgüsü

Sırma **saçlar** su üstünde yalabır

Gelin Ümmü **başın** kimler bağladı
Başımdan yazmamı yörükler aldı
Ağzımdan firmamı balıklar aldı (OBYT; 2012, s. 205-207)

Tutun **elim**den de batırın kara
Maley'i yakışır **zülûf** kesmesi
Üç gün oldu **elim** yârdan üzüldü
Sarardı gül **benzim** döndü gazele
Geri döndüm şehir çarptı **gözüm**e
(Geri döndüm düşman çarptı **gözüm**e)
Ben garibem kimse bakmaz **yüzüm**e (OBYT; 2012, s. 218)

Eser bad-ı saba **zülûfün** teline
Serimi sevdaya salan o Ahçık
Gönlümü bağladım sırma **saçına**
Ahçık'i kaybettim **yüreğim** yanar (OBYT; 2012, s. 277)

Elinde divit kalem
Nice ki bu **canım** sağ (OBYT; 2012, s. 317)

Çaresiz **dişimi** sıktım gidirem
Kaderime **boyun** büktüm gidirem
Bilerek **koluma** taktım gidirem
Sırtıma verdiler sitem yükünü
Alnımız apaçık **yüzüm** karasız (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan gelir **omuz** omuza
Yağlı kurşun gitmez **ciğer** deşmeden
Başımda ağlaşır gelinler kızlar (KST; 2021, s. 99)

Ben **aklı**mı şaşırdım (KST; 2021, s. 144)

Ayağıma giymedim

Gıymat kızın **göz**leri de (KST; 2021, s. 153)

Humar **göz** uyanıyor (Hop hop nanay nanay)

Yürek mi dayanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

O yârin hasreti **bağ**rımı dağlar (KST; 2021, s. 164-165)

Nerden aldın **aklı** (KST; 2021, s. 172)

Getirdim de **baş** arkaca yatırdım

Tuz yalattım, **ciğ**erini ağırlara belettim (KST; 2021, s. 179)

Kömür **gözl**üm ataşına düşeli

Didem kan yaş döker, **dil**im dad eyler

Baş koymadım nazlı yârin **diz**ine

Doya doya bakamadım **yüz**üne (KST; 2021, s. 187)

Mühür **gözl**üm seni **el**den

Ben seni senin **göz**ünden

Elindeki goncalardan (KST; 2021, s. 194-195)

Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210)

Sineme yaslan yârim

Başımın tacı yârim

Kız seni öpen **dudak**lar (KST; 2021, s. 224-225)

Çifte tabancalar takmış **beline** (KST; 2021, s. 228)

Mirmanof **göğsünden** kanlar damlıyor (KST; 2021, s. 231-232)

Yâr **başını** böyle bağlar (KST; 2021, s. 246-247)

Gözlerimin pınarları durmadan çağlar

A kız kendi **saçını** öremedin mi?

Gel sarılalım kaçalım ince **belli** kız

Ak gerdanın altında da çiftedir **benler**

O kınalı **parmaklar** da o beyaz **eller** (KST; 2021, s. 253-254)

Kınalı **parmaklar** fincan devşirir

Seni gören âşık **aklın** şaşırır

Kaşları **gözleri** aney yandım hudey kendine uymuş (KST; 2021, s. 260)

Yayladan gel kömür **gözlüm** yayladan

Çocuk geldi **kucağında** uyudu

Top bürür **saçını** **gözünü** süzer

Kucağıma koydular ufak bir uşak

Dişleri yenen ekmek doğrar tazıya

Şahin geldi **kucağında** uyudu

Başına toplandı genci kocası (KST; 2021, s. 265-266)

Hiç gitmiyor **kollarımdan** Efe'm de sızısı vay vay

Böyle imiş **alnımızın** yazısı

Salıvermiş ince **belden** Efe'm de kuşağı vay vay (KST; 2021, s. 285-286)

Ağızına doluşmuş kurşunun isi (KST; 2021, s. 289-290)

Ninni söylemeyen **dili** neyleyim

Zülfünü tarayıp, **saçını** örsem (KST; 2021, s. 298-299)

Bir ateşi Cansu düştü **dillere**

Ayırma **gönlümü** nuri Hüda'dan (KST; 2021, s. 306)

Elimden aldılar yârı (KST; 2021, s. 310)

Belimizde kılıcımız kirmani (KST; 2021, s. 323-324)

Kâkülü **boynuna** dökülür gelir (KST; 2021, s. 326-327)

Kaşlarını yıhtı geçti

Yâr **sineme** çahtı geçti

Yâr **zülfünü** kement etmiş

Boynumuza tahtı geçti (KST; 2021, s. 332)

Aram açık ela **gözlü** yârinan (KST; 2021, s. 334)

Daramış **zülfünü** de **kaşın** üstüne

Bir selamın gelse de **başım** üstüne (KST; 2021, s. 346)

Ağzımda **dilim** çürüsün

İk'**elin** sokmuş **koynuna**

Ahrette sarıl **boynuma**

Sağ **gözünün** nuruyudum (KST; 2021, s. 351-352)

Kara mağaranın **başları**

Kargaların **ağzında** (KST; 2021, s. 356)

1.24. Yolculukla İlgili Adlar

Yol ve yolculuk sözcükleri Türkçede soyut ve somut olmak üzere pek çok anlama gelmektedir. Bununla birlikte birçok atasözü ve deyimde yer almaktadır. Türklerin tarihiyle de oldukça bağdaşan göç, yol, yolculuk kavramları türkülerde de sıkça yer almıştır. Tespit edilen yola ve yolculuğa ilişkin sözcükler ve örnekler şunlardır:

Şu gelinsiz gelen **kervan** banadır (OBYT; 2012, s. 205-207)

Göç göç oldu göçler **yola** dizildi

Ağam nerden aşar gelir yaylanın **yolu**

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün **yolu** (OBYT; 2012, s. 218)

Gurbet kelepçedir yurdu sevene (OBYT; 2012, s. 331-332)

Çekin kır atımı gidelim **hana** (KST; 2021, s. 99)

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132)

Günüm getti artıh görünmez **yolum** (KST; 2021, s. 140)

Göl köyünü de **yol** ettim (KST; 2021, s. 153)

Yâr **yoluna** bakarım (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161)

Gurbet elde garip kaldım nideyim (KST; 2021, s. 164-165)

Diyarı **gurbette** sefil, sergender (sergedan) (KST; 2021, s. 187)

Yol üstünde karakol, belalım amman amman
Nerden gider yâre **yol**, dost yârim perişan hâlim
Bu **yollar** meste gider, belalım amman amman
Yıkılası **gurbet** el, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Burası Muş'tur, **yolu** yokuştur (KST; 2021, s. 222)

Askerler yürüyor Gümrü **yolunda** (KST; 2021, s. 231-232)

Yolcuyu **yolundan** eyleyen dilber (KST; 2021, s. 253-254)

Çağrın gelsin **yoldaşını** (KST; 2021, s. 256-257)

Trenin paftaları (KST; 2021, s. 263-264)

Döşeyin **hanları** aslan geliyor (KST; 2021, s. 289-290)

Asri **gurbet** harap etmiş köyümü (KST; 2021, s. 304)

Ateş almış gönül yoktur **durağı** (KST; 2021, s. 306)

Kalktı **göç** eyledi Avşar illeri

Yüce dağdan aşan **yollar** bizimdir (KST; 2021, s. 323-324)

1.25. Yön Adları

Türkülerde saptanan yönlerle ilgili adların hepsi Türkçe kökenlidir. Bu adlar şunlardır: yan, beri, ileri, geri, sağ, sol, doğu, alt, yön, aşağı, karşı, üst, ön, art.

Türkülerde tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

Dört bir **yanın** diken saldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kızılırmak coşmuş gel **beri** beri (OBYT; 2012, s. 218)

Arş arş arş ileri **ileri** arş ileri

Marş **ileri** dönmez **geri** Türk'ün askeri

Sağdan sola **soldan** sağa

Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor (OBYT; 2012, s. 262-263)

Altı mor sümbüllü bağ (OBYT; 2012, s. 317)

Çevirdim **yönümü** döndüm divana

Üç kez **geri** döndüm baktım gidirem

Nazar ettim **sağım** ile **soluma** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Aşağıdan gelir omuz omuza

Sağ yanım ellemen **sol** yanım sızlar (KST; 2021, s. 99)

Mevla'nın aşgına kıbledir **yönüm** (KST; 2021, s. 140)

İçme koyun o suyu, içme dön **geri** (KST; 2021, s. 179)

Şu **karşık**i tepeden, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Anamur **üstünü** yâr yâr (KST; 2021, s. 242-243)

Evlerinin **önünde** pınarlar harlar (KST; 2021, s. 253-254)

Evlerinin **önü** kavak

Evlerinin **önü** iğde (KST; 2021, s. 256-257)

Sanırsın **karşı**nda bir aydır doğmuş oy (KST; 2021, s. 260)

Üstünün noktaları (KST; 2021, s. 263-264)

Senin baban **karşı** köyün hocası

Altıma serdiler minderden döşek

Karşı köyde köyümüzün hocası (KST; 2021, s. 265-266)

Kalk gidelim kışla **önü** aşağı (KST; 2021, s. 285-286)

Müfrezeler sarmış hem **sollu sağlı**

Osman Efe'm gider yolun **sağ**ında (KST; 2021, s. 289-290)

Bir ev burda bir ev **garşı**da galmış (KST; 2021, s. 304)

Daramış zülfünü de kaşın **üstüne**

Bir selamın gelse de başım **üstüne**

Dağların **ard**ında paraladılar (KST; 2021, s. 346)

Sağ gözünün nuruyudum

Ardımda yüz on beliğim (KST; 2021, s. 351-352)

1.26. Zaman ve Takvimle İlgili Adlar

Farabi zamanı feleğin hareket sayısı olarak ifade etmiştir. Yaratıcı zamanı yaratmadan önce feleği yaratmış ve zaman da feleğin hareketi sonucunda meydana gelmiştir (Ekşinar, 2008, s. 31-32). Dünyanın oluşumuyla birlikte ortaya çıkan zaman kavramı, insanlar tarafından takvimler aracılığıyla ölçülebilir ve ifade edilebilir hâle gelmiştir. Takvimler, zamanı değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş gün, ay, mevsim ve yılları göstermek için hazırlanmış cetvellerdir (Şenkardeşler, 2013, s. 15). Dilin doğuşuyla birlikte sözcüklerin içerisinde de yer alan zaman kavramı günlük hayatta olduğu kadar türküler içerisinde de kendine yer bulmuştur. Türkülerde zaman ve takvime ilişkin adlar ve örnekler şunlardır:

Başçeşme'den indik **akşamüzeri**

Devrisi **gündü** Kırkağaç'ın pazarı (OBYT; 2012, s. 190)

Kırmızı gül her **dem** olmaz

Geleceğim altüst oldu

Kırmızı gül **tez** kocaldı (OBYT; 2012, s. 242-243)

Kırk **senedir** beklediğim ekini

Ezanlar okundu **seher zamanı** (OBYT; 2012, s. 331-332)

Of of... Sabahlayın **erken** çifte giderken, aman aman (OBYT; 2012, s. 336)

Bir bayram **gününü** çok gördü bana (KST; 2021, s. 99)

Kavlim var **dün** geceden yâr yâr aman (KST; 2021, s. 132)

Gızılırmak can incitme sen **bugün**

Günüm getti **artıh** görünmez yolum (KST; 2021, s. 140)

Şimdi sevdiğimin gözü yollarda (KST; 2021, s. 164-165)

Bugün yâri görmedim, belalım amman amman (KST; 2021, s. 210)

Sonbahar güzel **vakti** (KST; 2021, s. 224-225)

Şehir oldu bana **her zaman** zehir (KST; 2021, s. 253-254)

Uyan Ali'm **sabah** oldu (KST; 2021, s. 256-257)

Sayarım **haftaları**

Genç ömrümü bitiren (KST; 2021, s. 263-264)

Sabahınan oğlan gider guzuya

Dizime vurdum da gerdah **gecesi** (KST; 2021, s. 265-266)

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış (KST; 2021, s. 304)

Gitti o yâr ile ülfetim **çağı** (KST; 2021, s. 306)

Gece buzlu **gündüz** ayaz (KST; 2021, s. 310)

Dadaloğlu, **yarın** kavga kurulur (KST; 2021, s. 323-324)

Meleye meleye getirek **yazı** (KST; 2021, s. 326-327)

Seher vahti göremedim (KST; 2021, s. 332)

Benim **ömrüm** geçer ahuzarınan (KST; 2021, s. 334)

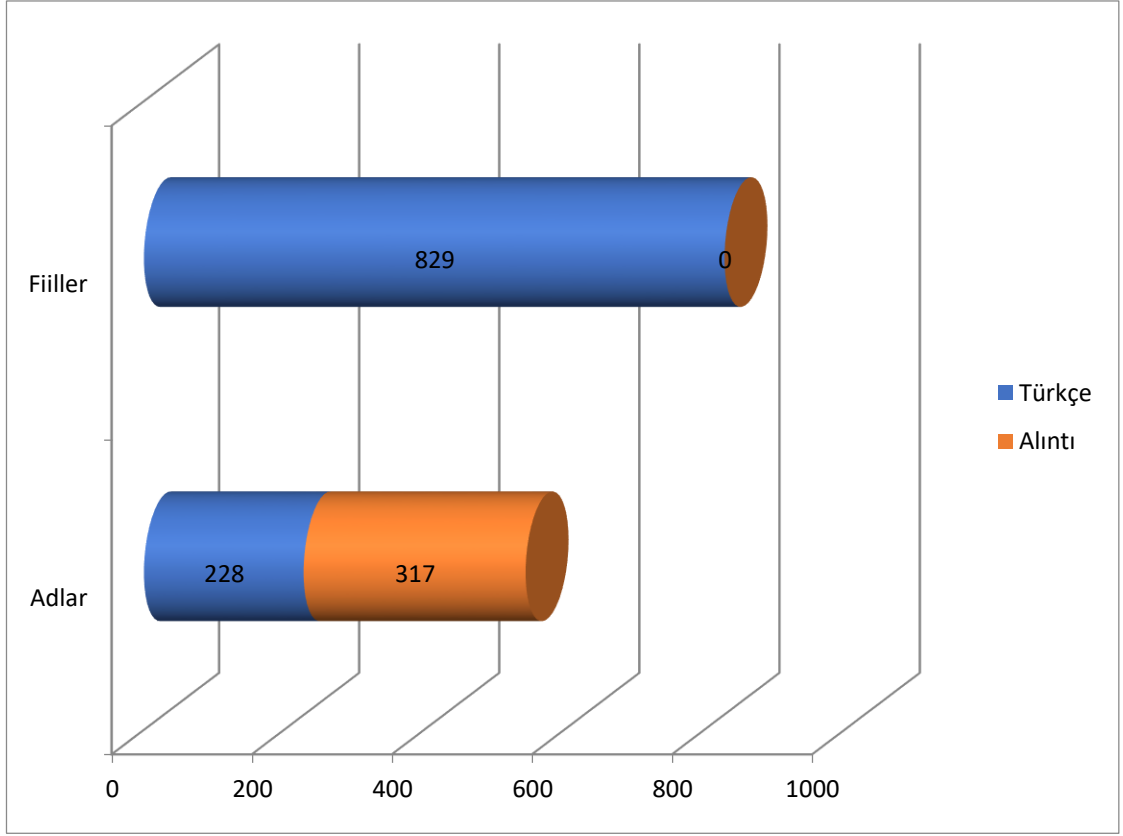
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Türküler; kökleri mitsel dönemlere uzanan, Türklerin eski devirlerde kutsal ile bağ kurma aracı olarak kullandıkları müzik, ses ve hareket birlikteliğinin zamanla dönüşerek günümüzdeki hâlini aldığı yerel ürünlerdir. Kutsala ulaşmak kadar, ulaşma yolu ve biçiminin de o denli kutsal görüldüğü devirlerde, türküler/yırlar/küyler bir önder (şaman/kam/baksı) eşliğinde hafızalara alınmış ve nesiller boyu sözlü kültür içerisinde yaşatılmıştır. Zamanla yazılı kültürün de bir parçası olan bu ürünler, tarih boyunca insanların tecrübe ettiği tüm duyguların sözcüsü olmuştur.

Türk toplumunun duygularının bir ifadecisi olarak görülen türküler, bünyesinde Türk diline ait sözlü ve yazılı dil unsurları barındırmaktadır. Bu unsurlar oldukça özgün ve yerel kullanımlar olması bakımından dikkate değerdir. Çalışmada, büyük oranda halk edebiyatı ve müzikbilim disiplinlerince incelenen türkülerin, içerdiği dilsel unsurlar ortaya konmuştur.

Merdan GÜVEN'in derlediği türküler topladığı “On Bin Yılın Türküsü” ve “Kırık Sazın Türküsü” eserlerinden konuları dikkate alınarak seçilen elli (50) türkü sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar; basit, türemiş, birleşik fiiller; oluş, kılış fiilleri; atasözleri, deyimler, yabancı sözcükler; sözcük grupları ve konularına göre adlar başlıkları altında incelenmiştir.

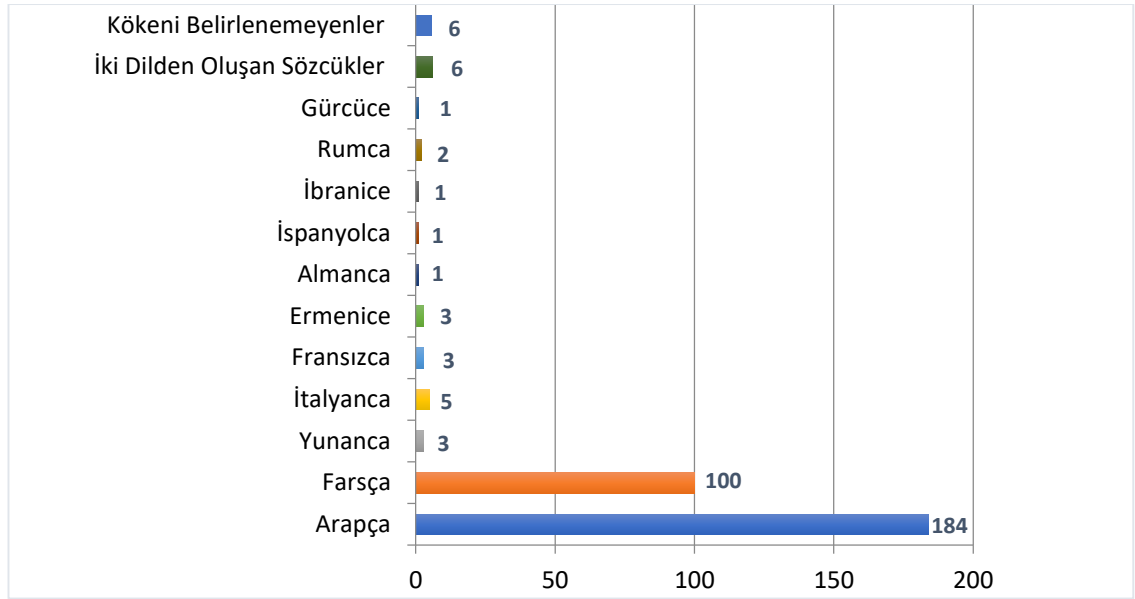
İncelenen türkülerde bahsedilen konularda yer alan söz varlığı ve bu sözcüklerin kullanım sıklıkları hakkında şu bulgulara ulaşılmıştır:

Şekil 1: Adlar ve Fiillerde Alıntılar

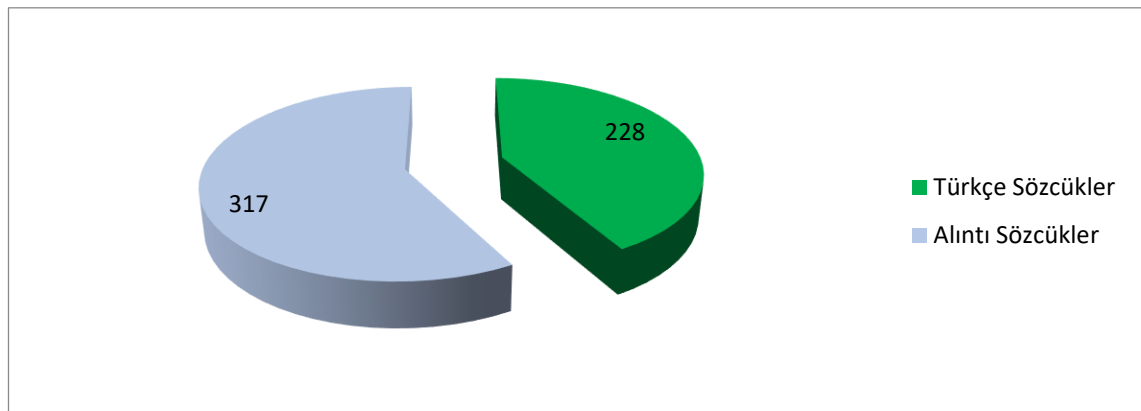
İncelenen türkü metinlerinde 829 fiil ve 545 ad tespit edilmiştir. 829 fiil arasında alıntılanmış fiillere rastlanmazken 545 ad içerisinde 317 adet alıntı sözcük bulunmuştur. Anadolu insanının sosyal hayatında yer bulan Türkçeyi en sade ve yalın hâliyle aktaran türkülerde tespit edilen bu değer, yüksek kabul edilebilir. Bu durum Türkçenin geçmiş dönemlerden bugüne kadar bir arada yaşadığı farklı dillerle alışverişinin ne denli güçlü ve kültürel anlamda etkileşime ne kadar açık bir dil olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda başka dillerden alıntılanan sözcükler, verici dildeki biçimleriyle doğrudan alıntılanmadığı, alıcı dilin alıntı sözcüğü kendi sözcük yapma kanunlarına ve özelliklerine göre yeniden yapılandığı düşünülecek olursa, Türkçenin; Arapçadan Rumcaya, Gürcüceden İtalyancaya dil özellikleri birbirinden oldukça farklı olan dillerden alıntılara sahip olması, Türk dilinin farklı dil özelliklerini kendi bünyesinde dönüştürebilen köklü bir dil olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Tespit edilen 317 alıntı sözcüğün dillere göre dağılımı şu şekildedir:

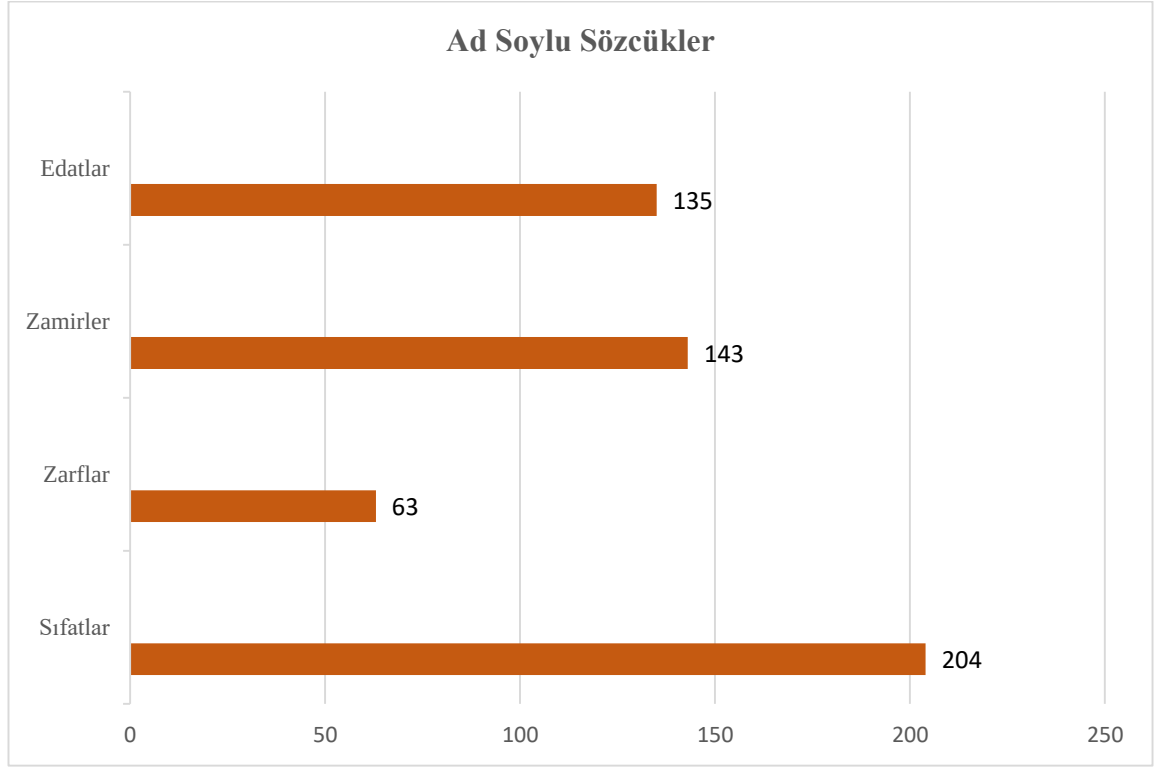
Şekil 2: Yabancı Sözcüklerin Dillere Göre Dağılımı

317 alıntı sözcük arasında Arapça 185, Farsça 100, İtalyanca 5; Yunanca, Ermenice, Fransızca 3, Rumca 2; Almanca, İspanyolca, Gürcüce, İbranice 1 sözcük yer almaktadır. Bununla birlikte iki dilden sözcük/ek taşıyan karma sözcük sayısı 6'dır. Türkü metinlerinden tespit edilen sözcükler içerisindeki alıntıların oranı Şekil 3'te gösterilmektedir:

Şekil 3: Sözcüklerin Alıntı Oranları

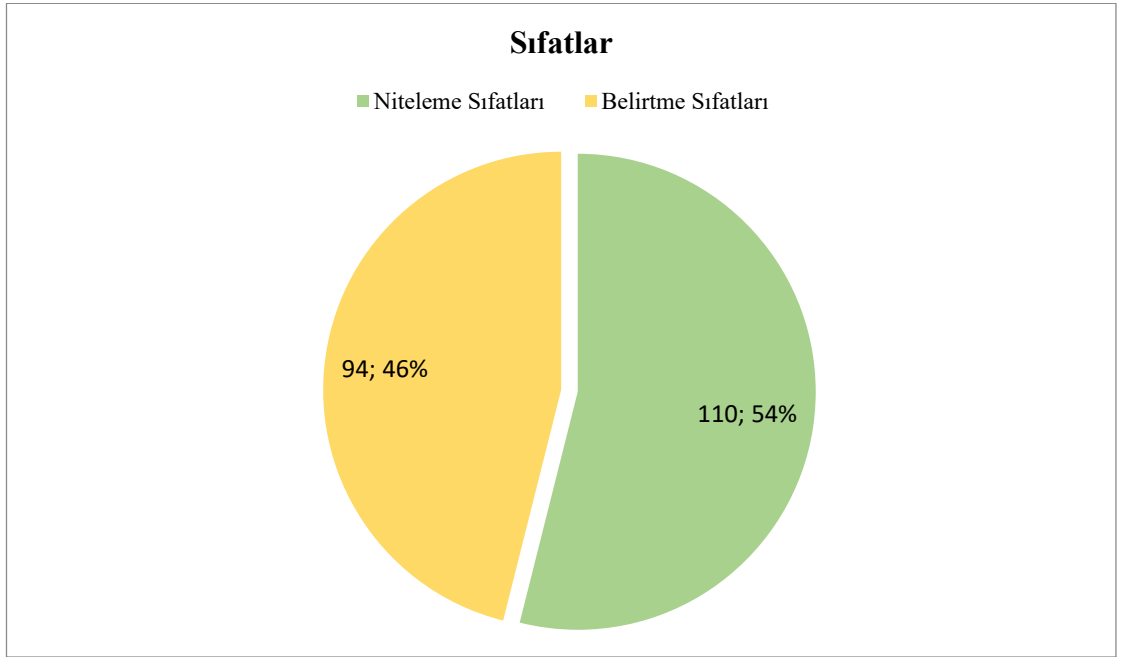
Türkülerde yer alan adlar sözcük türleri bakımından incelendiğinde, 545 sözcük içerisinde; 204 sıfat, 143 zamir, 135 edat ve 63 zarf bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4: Ad Soylu Sözcükler

İsimleri çeşitli özellikleri bakımından niteleyen ve/veya belirten sıfatların, %37,4 oranıyla en yüksek değerde olduğu saptanmıştır.

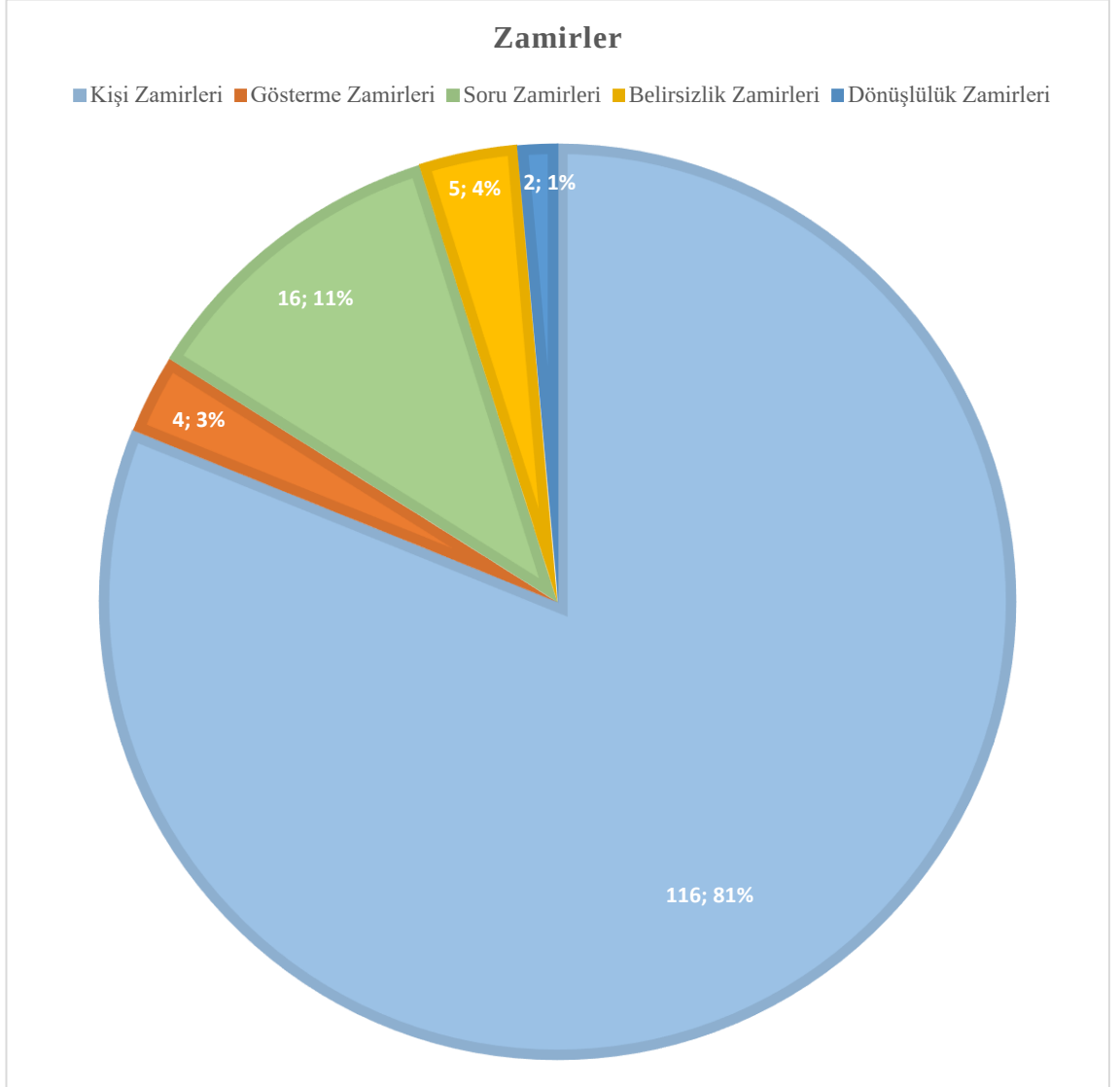
Niteleme ve belirtme sıfatları olarak iki ana başlık altında ele alınan 204 sıfatın, 110'u niteleme, 94'ü belirtme kategorisinde yer almaktadır. Belirtme sıfatları da kendi içinde gösterme sıfatı, soru sıfatı, belirsizlik sıfatı ve sayı sıfatı olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. 94 belirtme sıfatının 32'si gösterme sıfatı, 42'si sayı sıfatı ve 20'si belirsizlik sıfatı olarak tespit edilmiştir. İncelenen metinlerde soru sıfatına rastlanmamıştır (Şekil 5).

Şekil 5: Sıfatlar

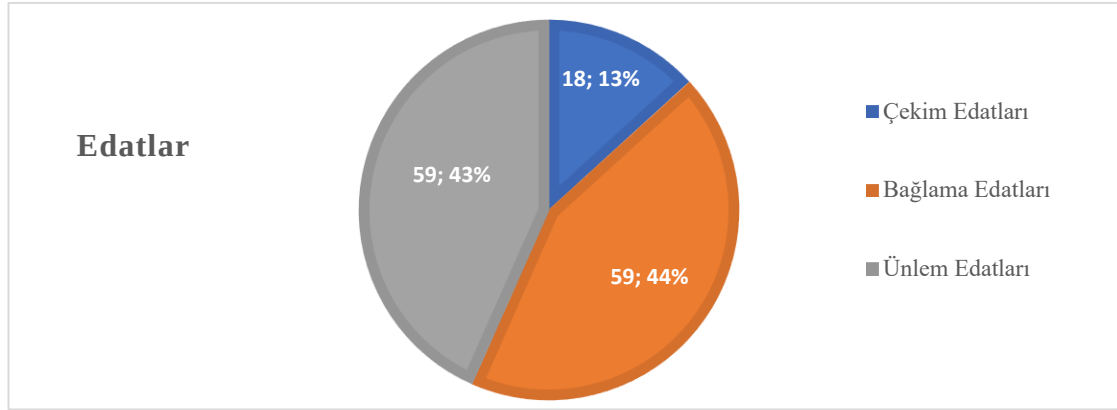
Gösterme sıfatları arasında o, bu, şu sözcüklerinin arkaik kullanımı olan ol, şol sözcüklerine rastlanması dikkat çekicidir.

545 sözcük içerisinde %26,2 oranında tespit edilen 143 zamirin; 116'sı kişi zamiri, 16'sı soru zamiri, 5'i belirsizlik zamiri, 4'ü gösterme zamiri, 2'si dönüşlülük zamiri olduğu saptanmıştır (Şekil 6).

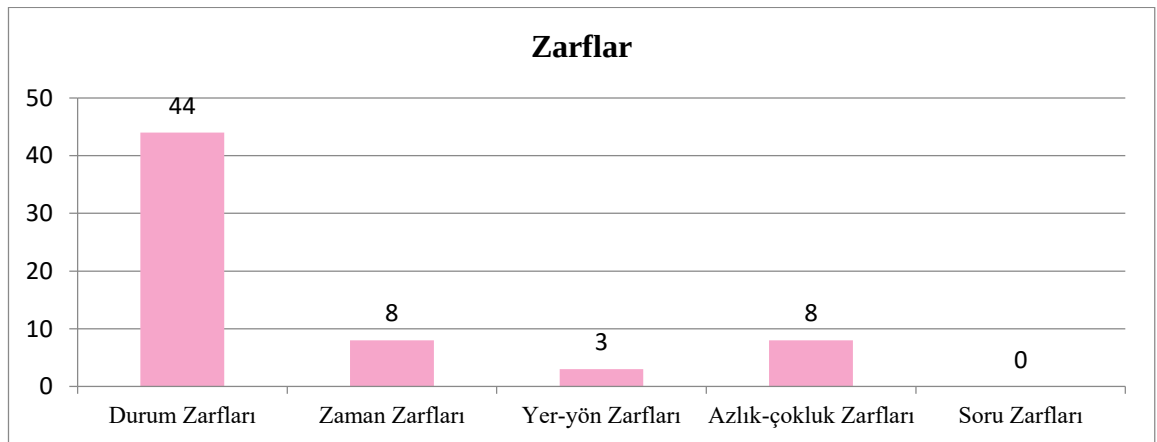
Şekil 6: Zamirler

545 sözcük içerisinde %24,7 oranında yer alan 135 edat; çekim edatı, bağlama edatı ve ünlem edatı olarak üç başlıkta incelenmiştir. 135 edatın 59'unun ünlem edatı, 59'unun bağlama edatı ve 18'inin çekim edatı olduğu saptanmıştır (Şekil 7). Doğası gereği türkülerde ünlem edatlarının baskın çıkması öngörülebilir bir sonuçtur.

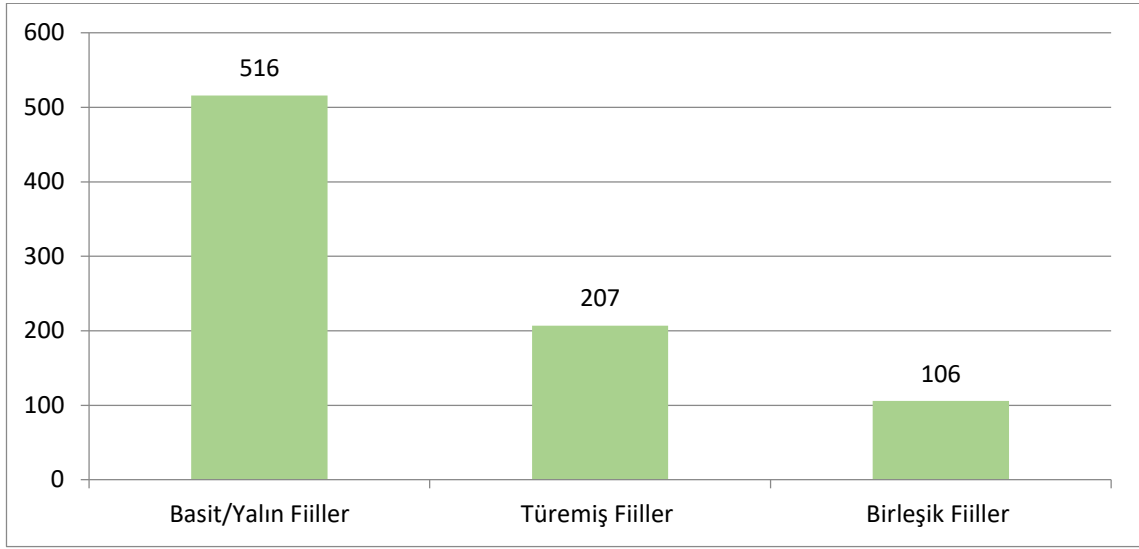
Şekil 7: Edatlar

545 sözcük arasında %11,5 oranında yer alan 63 zarf; durum zarfı, zaman zarfı, yer-yön zarfı, azlık-çokluk zarfı ve soru zarfı olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. 63 zarfın; 44'ü durum zarfı, 8'i azlık-çokluk zarfı, 8'i zaman zarfı, 3'ü yer-yön zarfı olarak saptanmıştır (Şekil 8). İncelenen türkü metinlerinde soru zarfına rastlanmamıştır. Tespit edilen 3 yer-yön zarfı da “geri” sözcüğünden oluşmaktadır.

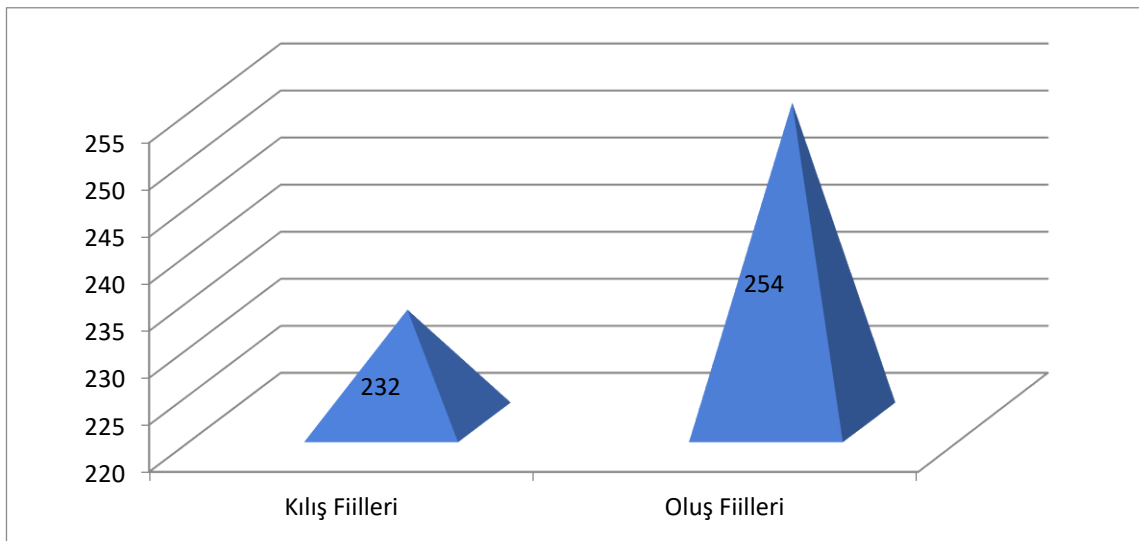

Şekil 8: Zarflar

Çalışmanın ikinci bölümünde fiiller ele alınmıştır. Türlerine göre ve varlıkla ilgisine göre olmak üzere iki açıdan incelenen fiiller, türkü metinlerinde 829 adet saptanmıştır. Türlerine göre fiiller; basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Buna göre 516 basit fiil, 207 türemiş fiil ve 106 birleşik fiil tespit edilmiştir (Şekil 9). Varlıkla ilgisine göre kılış ve oluş fiil başlıkları altında incelenen fiillerin, 232'si kılış fiil, 254'ü ise oluş fiil olarak saptanmıştır (Şekil 10).

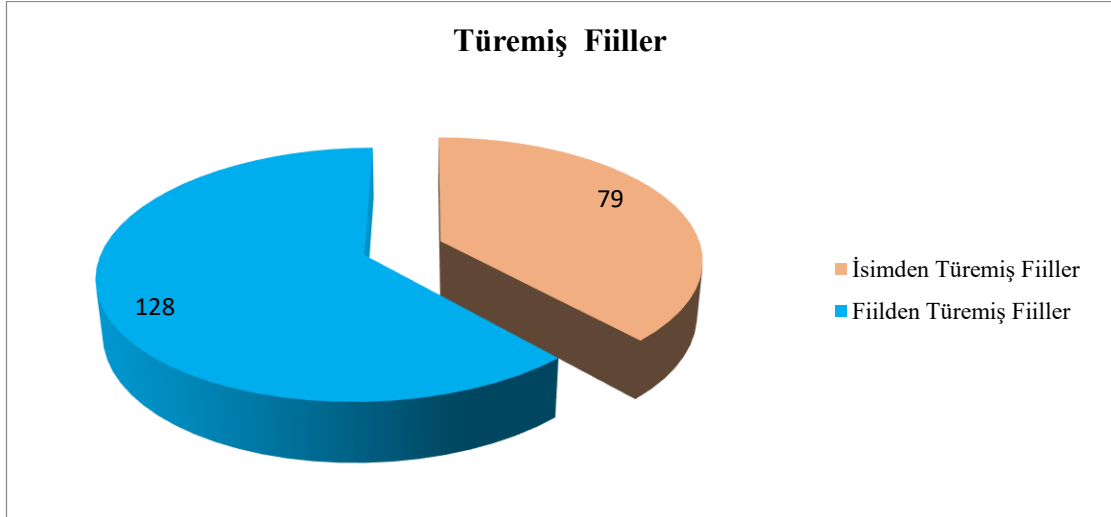

Şekil 9: Türlerine Göre Fiiller

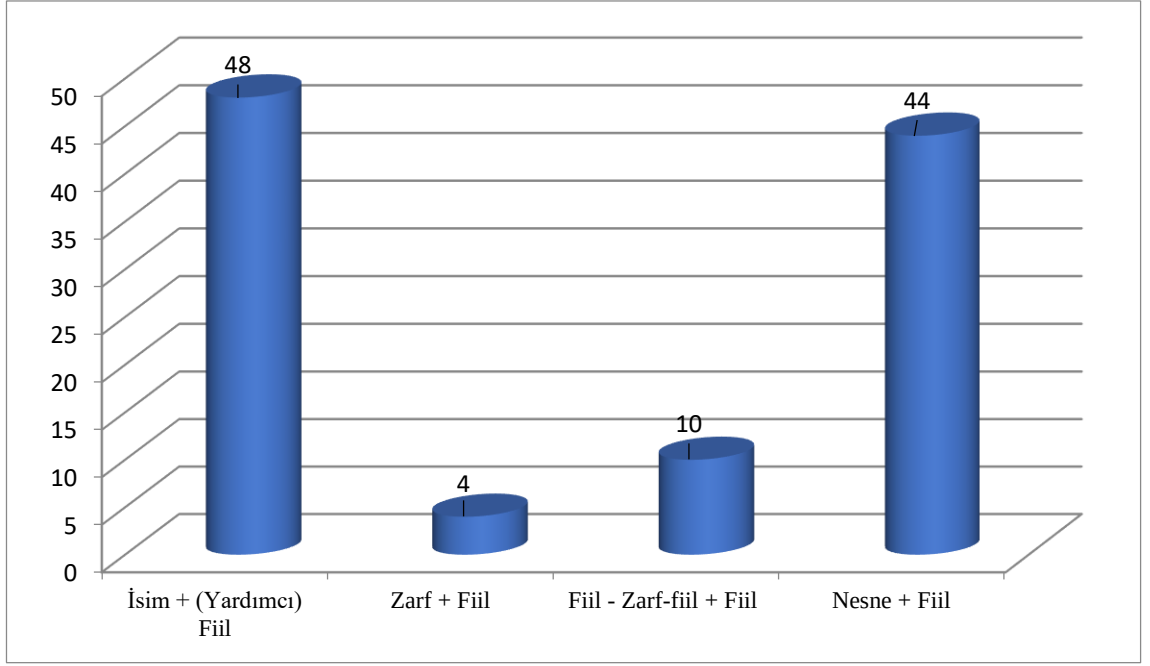
Şekil 10: Varlıkla İlgisine Göre Fiiller

Türemiş fiiller de kendi içinde isimden türemiş fiiller ve fiilden türemiş fiiller olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. 207 türemiş fiilin 79'u isimden türemiş fiil, 128'i ise fiilden türemiş fiilden oluşmaktadır (Şekil 11).

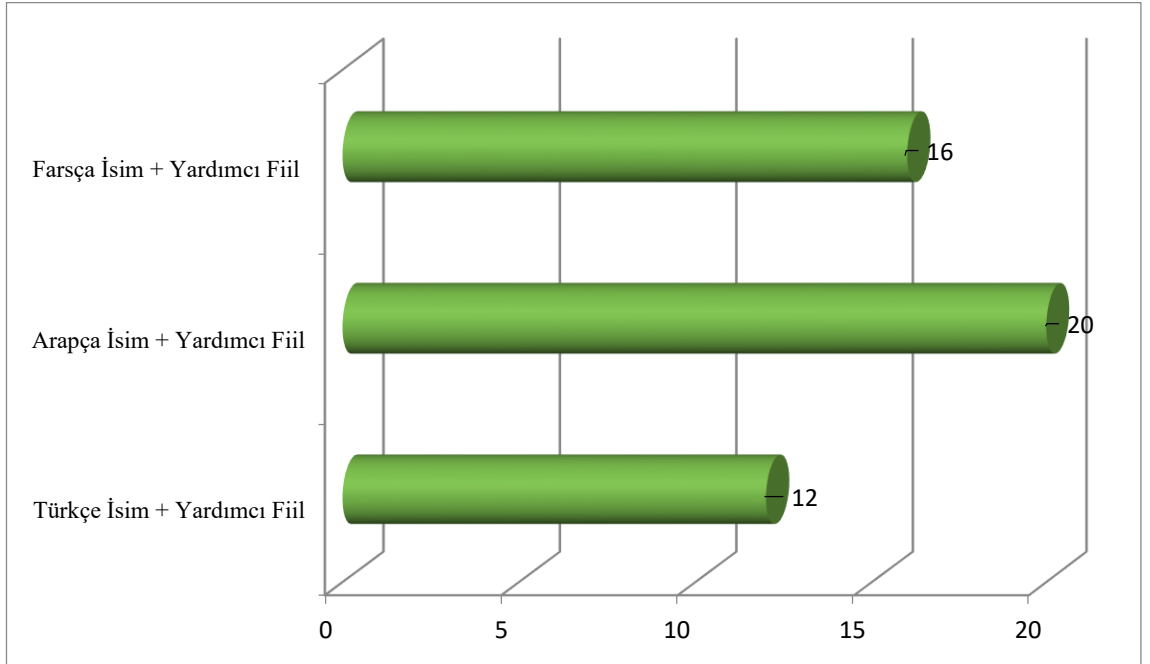

Şekil 11: Türemiş Fiiller

829 fiilin 106'sını oluşturan birleşik fiillerin; 4'ü zarf + fiil, 10'u fiil – zarf-fiil + fiil, 44'ü nesne + fiil ve 48'i isim + (yardımcı) fiilden oluşmaktadır (Şekil 12). “Nesne Tekrarlı Fiiller” (S. Alyılmaz, 2017) adlı çalışmada Türkiye Türkçesinde yer alan nesne tekrarlı fiil sayısı 132 olarak tespit edilmiştir. İncelenen türkü metinlerinde ise 4 adet nesne tekrarlı fiil mevcuttur. Bununla birlikte isim + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller; Türkçe isim + yardımcı fiilden oluşanlar, Farsça isim + yardımcı fiilden oluşanlar, Arapça isim + yardımcı fiilden oluşanlar olmak üzere farklı alt başlıklarda incelenmiştir (Şekil 13). Sayısal değerleri grafikteki gibidir:

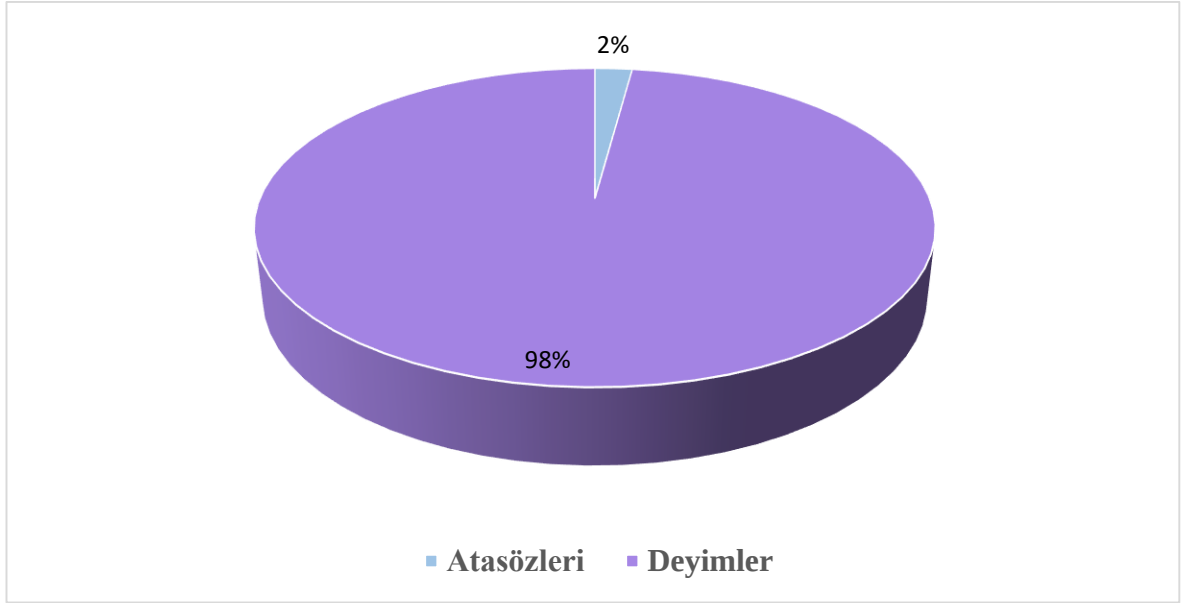

Şekil 12: Birleşik Fiiller

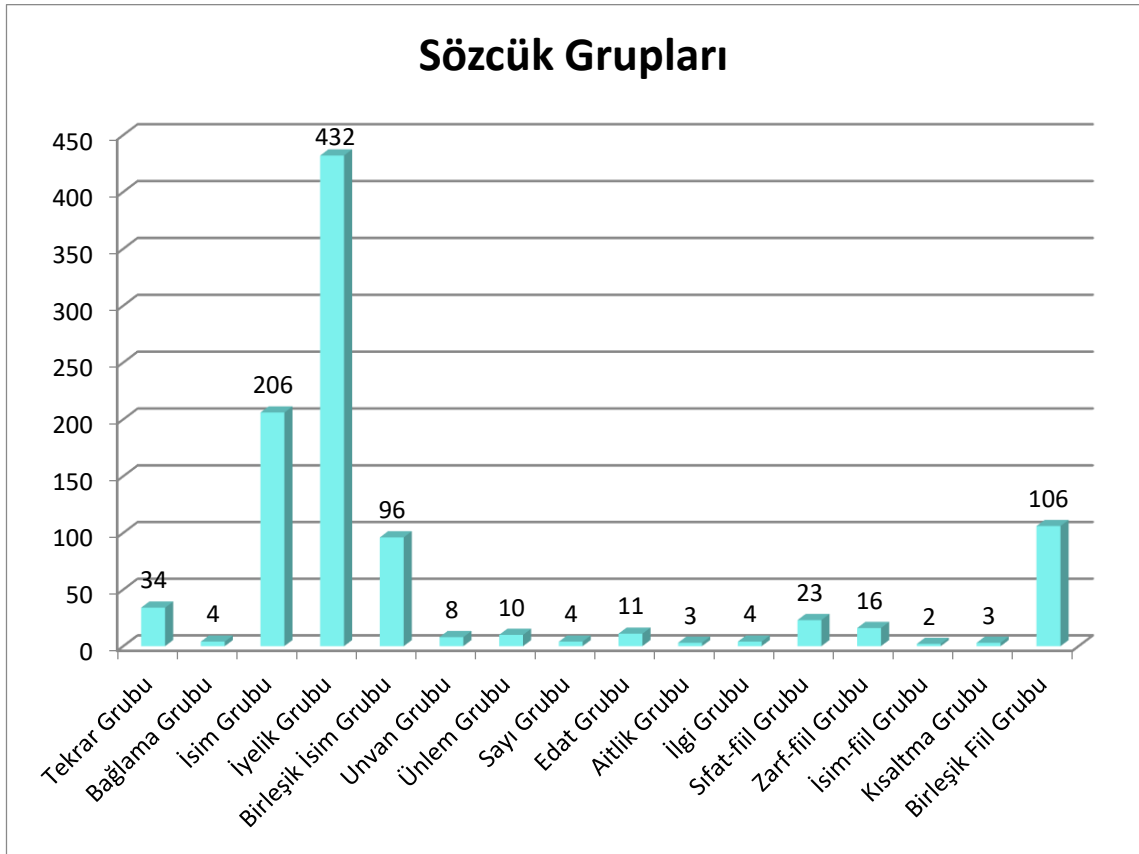
Şekil 13: İsim + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Deneyimlerinden hareketle atasözü ve deyimler üreten Türk toplumu yine aynı kültürel ve sosyal zeminde duygu, düşünce ve hayallerini anlatmak üzere çağlar boyu türküler üretmiştir. İncelenen türkü metinlerinde 93 deyim ve 2 atasözüne rastlanmıştır. 93 deyim 5'i TDK Sözlük'te yer almayan deyimlerdir. Atasözü ve deyimlerin oranı aşağıda gösterilmiştir:

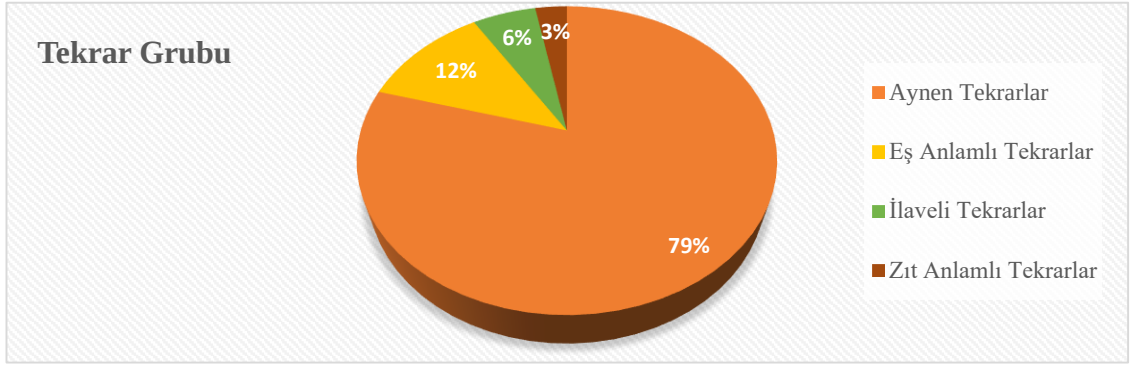
Şekil 14: Atasözü ve Deyimler

Çalışmanın üçüncü bölümünde sözcük grupları ele alınmıştır. Tekrar grubu, bağlama grubu, isim grubu (sıfat tamlaması grubu), iyelik grubu (isim tamlaması grubu), birleşik isim grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, aitlik grubu, ilgi grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu, yükleme grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, kısaltma grubu, birleşik fiil grubu olmak üzere yirmi bir başlıkta incelenmiştir. Toplamda tespit edilen 962 sözcük grubunda; 432 iyelik grubu (isim tamlaması grubu), 206 isim grubu (sıfat tamlaması grubu), 96 birleşik isim grubu (belirtisiz isim tamlaması grubu), 105 birleşik fiil grubu, 34 tekrar grubu, 23 sıfat-fiil grubu, 16 zarf-fiil grubu, 11 edat grubu, 10 ünlem grubu, 8 unvan grubu, 4 bağlama grubu, 4 sayı grubu, 4 ilgi grubu, 3 kısaltma grubu, 3 aitlik grubu, 2 isim-fiil grubu örneğine rastlanmıştır. Isnat grubu, bulunma grubu, ayrılma grubu, yaklaşma grubu ve yükleme grubu örneği bulunamamıştır. Tüm veriler Şekil 15’te sunulmuştur:

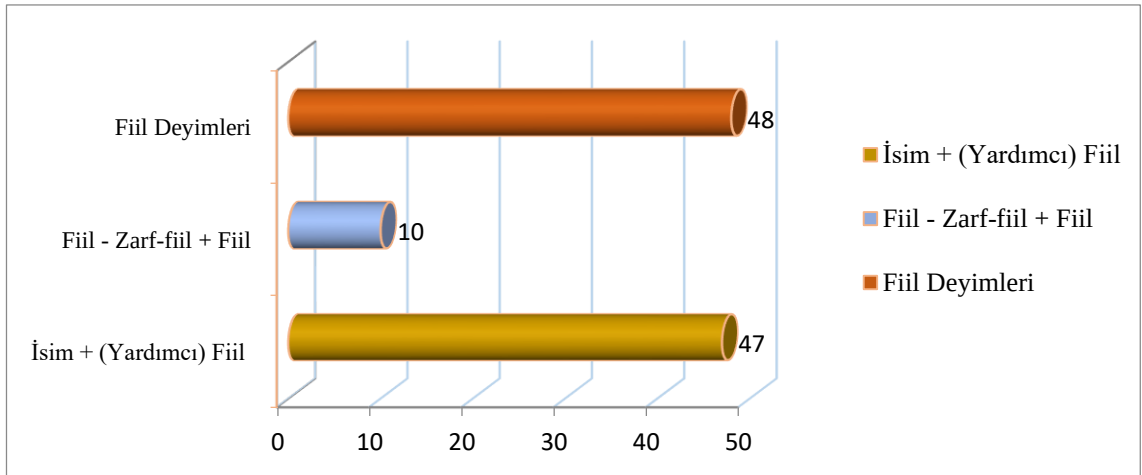
Şekil 15: Sözcük Grupları

962 sözcük grubunun 34'ünü oluşturan tekrar grubu; aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, ilaveli tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. Buna göre 27 aynen tekrar, 4 eş anlamlı tekrar, 2 ilaveli tekrar ve 1 zıt anlamlı tekrar tespit edilmiştir. Oranları grafikte dikkatlere sunulmuştur:

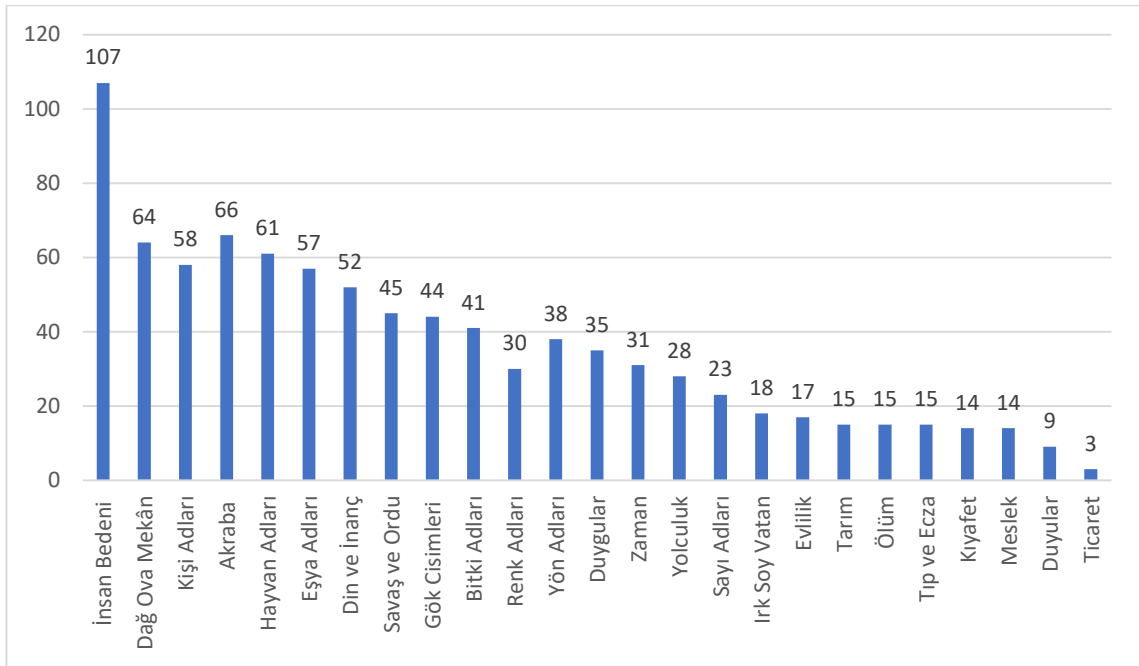
Şekil 16: Tekrar Grubu

962 sözcük grubunun 105'ini oluşturan birleşik fiil grubunun; 47'si isim + (yardımcı) fiil, 10'u fiil – zarf-fiil + fiil ve 48'i fiil deyimleri olarak üç grupta incelenmiştir. Bulgular Şekil 17'de dikkatlere sunulmuştur:

Şekil 17: Birleşik Fiil Grubu

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde adlar konularına göre incelenmiştir. Akraba, kavim, aile; bitki; dağ, ova, mekân; din ve kozmogoni, duygular, duyular, eşyalar, evlilik, gök cisimleri, hayvanlar; ırk, soy, vatan; kıyafetler, meslekler, yer adları, ölüm, kişi adları, renkler, savaş ve ordu, sayı adları, tarım ve gıda, ticaret ve ölçü, tıp ve ecza, insan bedeni, yolculuk, yönler, zaman ve takvim olmak üzere yirmi altı konu başlığında ele alınmıştır. Buna göre 939 adın 107'si insan bedeni, 64'ü dağ, ova, mekân, 66'sı akraba, kavim, aile; 61'i hayvan, 58'i kişi, 57'si eşya, 52'si din ve kozmogoni, 45'i savaş ve ordu, 44'ü gök cisimleri, 41'i bitki, 38'i yer, 38'i yön, 35'i duygu, 31'i zaman, 30'u renk, 28'i yolculuk, 23'ü sayı, 18'i ırk, soy, vatan; 17'si evlilik, 15'i tarım, 15'i tıp ve ecza; 15'i ölüm, 14'ü kıyafet, 14'ü meslek, 9'u duygu, 3'ü ticaret konularını içermektedir. Değerler Şekil 18'de gösterilmiştir:

Şekil 18: Konularına Göre Adlar

Çalışmada, konularına göre seçilen elli türkü metninin içerdiği isim ve fiiller, sözcük türleri, sözcük grupları, atasözü ve deyimler ile yabancı sözcükler tespit edilmiş, bulgular grafikler hâlinde dikkatlere sunulmuştur.

ÖNERİLER

1. Türküler, büyük çoğunlukla müzik ve folklor çevrelerince ele alınmıştır. Toplumun dilinde gezinen sözcükleri bir ayna gibi yansıtan türkülerin, Türk diline katkıları ve barındırdığı dilsel özellikler de birer araştırma konusu olmalıdır. Hatta türküler; müzik, folklor, sosyoloji, psikoloji, dil bilimi vd. alanlarda uzman kişilerce her yönüyle incelendiği takdirde daha bütüncül bir çalışma ortaya konabilir.
2. Konuları bakımından incelenen metinler ile benzer konularda yazılmış farklı dönemlerden eserler yan yana getirilerek karşılaştırmalı bir çalışma hazırlanabilir. Bu konuların tercih edilmesinin yazar/yazıldığı dönem ile ilişkisi araştırılabilir.
3. Her dilin gelişimi toplumun gelişimiyle doğru orantılıdır. Bundan hareketle Türk dilinin gelişmesi, Türk toplumunun zengin bilgi birikimine, yüksek bilinç düzeyine ve yerel üretim gücüne sahip olmasına bağlıdır. Toplumun temel taşı olan dil, yabancı dillerin istilasından korunmalıdır. Sözcük alıntılamanın doğal ve gerekli görüldüğü alanlar muhakkak vardır. Öyle ki her köklü dil, bu alıntılamalara karşı bir savunma mekanizması gibi işler ve yabancı sözcükleri kendi ses ve dil özelliklerine benzeterek alıntılar; onu adeta kendinden kılar. Böylece anlam dünyasını genişletir. Ancak bu mekanizmanın dışında kalan alıntılamar da mevcuttur: özentili alıntılama. Bu konuda her birey öz diline karşı farkındalık geliştirmeli ve bilinç düzeyini artırmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. Papatya Yayıncılık.
- Ağca, F. (2006). Maniheizt ve Budist Türkçe metinlerin tarihlendirilmesinde kullanılan ölçütler. *Türkbilig*, 12, 3-37.
- Akalın, Ş. H. (2011). Türkiye Türkçesinde Ünlem. *Türk Gramerinin Sorunları-Bildiriler*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 588-603.
- Akalın, Ş. H. (2017). *Bin yıl önce bin yıl sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H., Tezcan Aksu, B., Argunşah, M., Demir, N., Durkun, A., Gözaydın, N., Gültekin, B., Kaya, Ö., Mete, Ş., Okkalı, B., Özyetgin, A. M., Tekeli, S., Terzi, A., Toparlı, R. Ve Zülfikar, H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akdoğan, O. (1996). *Türk müziğinde türler ve biçimler*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aksan, D. (1987). *Her yönüyle dil 1*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D., Atabay N., Kutluk İ., ve Özel S. (1983). *Sözcük türleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Gazi Kitabevi.
- Alyılmaz C. (1994). Orhun yazıtlarının söz dizimi (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alyılmaz C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*, Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz S. (2010). Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde kavram işaretleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (11).
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi* [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=gyLHMouPes-CvnhRcjQsKQk1eHBLD9DiGPNeQQS8UgKsYaFlzsBQPXrRx1UmAbl>

- Alyılmaz, C. (2003a). Türk Tengri dini edebî çevresi (Orhun Türkçesi Dönemi). *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, 4, 1-24.
- Alyılmaz, C. (2003b). Türkçe fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili*, 148-156.
- Alyılmaz, C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*. Kurmay Yayıncılık.
- Alyılmaz, C. (2005). *Orhun Yazıtlarının bugünkü durumu*, Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2010). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(10), 35-41.
- Alyılmaz, S. (2013). Güncel Türkçe Sözlük'te yer alan argo nitelikli kavram işaretleri. *Leyla Karahan Armağanı*, 165-192. Akçağ Yayıncılık.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(54), 31-50.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. Kesit Yayınları.
- Arat, R. R. (1986). *Eski Türk şiiri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Artun, E. (2013, Mart). Türkü söyleme geleneği ile türkülerde tür, şekil ve tasnif üzerine düşünceler. *IV. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu*. Muğla.
- Atabay N., Kutluk İ. ve Özel S. (1976). *Sözcük türleri I*. TDK Yayınları.
- Atabay, N., Kutluk, İ., Özel, S. (2003). *Sözcük türleri*. Papatya Yayınları.
- Atalay, B. (2006). *Dîvânu lugâti't-Türk I-II-III-IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atmaca, E. (2009). Kazak Türkçesinde ölçü ve ölçü adları, *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat*, (27), 21-48. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/12695/154485>
- Atsız, H. N. (1992). *Türk edebiyatı tarihi*. Baysan Basım Yayın Sanayi A.Ş.

- Babıjan. B. (2002). *Kazakistan'ın yüz kara öleni*. Soros Kazakistan Kori.
- Banarlı N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı tarihi I-II*. MEB Basımevi.
- Banarlı, N. S. (1950). *Metinlerle edebî bilgiler*. Remzi Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutçu Özönder, S. (2002). Eski Türklerde dil ve edebiyat. *Genel Türk Tarihi*, 2, Yeni Türkiye Yayınları, 457-492.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. Adam Yayınları.
- Başgöz, İ. (1992). *Sibiry'a'dan bir masal anası*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. Pan Yayıncılık.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Beydili, C. (2015). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük* (Çev. E. Ercan). Yurt Kitap-Yayın.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1995). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2004). *Türkiye Türkçesi*. Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2007). *Türkçenin gizemi*. Kavim Yayınları.
- Börekçi, M. (2005). Türkçede vurgu tonlama ölçü anlam ilişkileri. *Kkef Dergisi*, Kkef Ofset Yayınları, (12), 187-207.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of prethirteenth-century Turkish*. Oxford University.

- Crystal, D. (1985). *A dictionary of linguistic and phonetics*. Blackwell.
- Çelik, A., Kaya, N., Demirbilek, S., Çifçi, S. (2006). *Cümle ve metin bilgisi*. Lisans Yayınları.
- Çoban İ. (2022). Yabancılara Türkçe öğretiminde müziğin yeri: bir horon örneği, *Bezgek Yabancılara Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1 (1), s. 20-37.
- Çoban, İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Eğiten Kitap.
- Daşdemir, M. (1995). *Tarık Buğra'nın romanlarında söz dizimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Daşdemir, M. (2014). *Oklama yöntemiyle Türkçenin yapısal-işlevsel söz dizimi*. Fenomen Yayıncılık.
- Delice, H. İ. (2002). Yüklem olarak Türkçede fiil. *C.Ü. Sosyal Bilimler*, 26, 185-212.
- Delice, H. İ. (2003). *Türkçe söz dizimi*. Kitabevi Yayınları.
- Delice, H. İ. (2017). *Sözcük türleri*. Asitan Kitap.
- Delice, H. İ. (2019, Aralık). Türkçede durum fiillerinin durumu üzerine. *Taras Shevchenko 4th International Congress On Social Sciences*. İzmir.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*, (Çev. A. U. Elöve). Maarif Matbaası.
- Develioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dinç, A. (2019). *Pantolonun tarihçesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Altınbaş Üniversitesi.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümcebilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Doerfer, G. (1965). *Türkische und Mongolische elemente im neupersischen II*, Steiner.
- Durmuş, O. (2004). Alıntı kelimeler bakımından Türkçe sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, 1-21.
- Ediskun, H. (1996). *Türk dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. (2008). Zarf tamlaması. *Belleten Dergisi*, 1, 71-80.
- Ekşinar, H. (2008). *Meşşai filozofları ile modern filozoflara göre zaman kavramının karşılaştırılması* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=-Z0vbSUGrhM9fXoGkRe6QwXrQC_dJJS7vWJL3jIIwsXO2fNu-HWJ41PWXSmsSxaN9
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm (ilkel esrime teknikleri)* (Çev. İ. Birkan). İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş* (Çev. L. Arslan). Kabalcı Yayınevi.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri –fiil*, Akçağ Yayınları.
- Erdem, M. (2005). Zamirler anlamlı kelimeler midir yoksa görevli kelimeler mi? *Türk Dili Dergisi*, (641), 444-449.
- Erdem, M. (2016). Türkçede fiiller ve sınıflandırma sorunları. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, (11), 185-200.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayınları.
- Erkul, A. (2002). Eski Türklerde evlenme gelenekleri. *Türkler*, (3), 58-66.

Eroğlu, T. (2017). Türkü nedir? *Kesit Akademi Dergisi*, (7), 78-91.

Esin, E. (1985). *Türk kültür tarihi İç Asya'daki erken safhalar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Gabain, A. V. (2013). Eski Türkçede zamirler (Çev. B. Akçalı), *Belleten*, 61(1), 131-142. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/378523>

Gazimihal, M. R. (2006). *Anadolu türküleri ve musıkî istikbalimiz* (Haz. M. Özarslan). Doğu Kütüphanesi Yayınları.

Gemalmaz, E. (1989). Uyum ve standart Türkiye Türkçesinde uyumlar. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3-45.

Gemalmaz, E. (1992). *Standart Türkiye Türkçesi (Stt)'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç hâlinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri*. y.y.

Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı* (Haz. C. Alyılmaz ve O. Mert), Belen Yayıncılık.

Gemalmaz, E. (2010). Türkçenin dünü, bugünü ve yarını. *Türkçenin derin yapısı*. Belen Yayıncılık. 5-16. Yayıma Hazırlayanlar: Cengiz Alyılmaz ve Osman Mert.

Gencan T. N. (1975). *Dilbilgisi*. TDK Yayınları.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınları.

Göher Vural, F. (2011). Türk kültürünün aynası: türküler. *E-Journal Of New World Sciences Academy Fine Arts*, 6(3), 397-411. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/186566>

Gökalp, Z. (1976). *Türk medeniyeti tarihi* (Haz. K. Y. Koprman ve İ. Aka). Kültür Bakanlığı Yayınları.

Görkem, İ. (2000). *Halk hikâyeleri araştırmaları*. Akçağ Yayınları.

Graddol, D. (1994). *Describing language*. Open University Press.

Grönbech, K. (2011). *Türkçenin yapısı* (Çev. M. Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü - etimolojik sözlük denemesi-*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güler, A. (1992). İlk yazılı Türkçe metinlerde aile ve unsurları. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 1, 39-53.
- Güneş, B. (2015). Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı söz varlığının alıntı sözcükler açısından karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(3), 995-1021.
- Güven, M. (2012). *On bin yılın türküsü*. Fenomen Yayınları.
- Güven, M. (2021). *Kırık sazın türküsü*. Fenomen Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk dilinde edatlar*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Yapı bakımından Türk dilinde filler*. Cönk Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından filler*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1994). Eski Türkçenin gramer yapısı ve örnek olarak fiilden isim yapan –I eki. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 38, 65-80.
- Halliday, M. (1985). *An introduction to functional grammar*. Edward Arnold.
- Hatiboğlu, V. (1972a). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972b). *Türkçenin sözdizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Huddleston, R. (1984). *Introduction to the grammar of English*. Cambridge University Press.
- Hunutlu, Ü. (2019). Türk dilinde çekim edatlarının isim hâli tercihleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 133-158. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/685497>
- İlgen, A. (2005). Bozkır göçebelerinde sosyo-ekonomik yapı. *İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları 49. Kitap Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul.

- Jansky, H. (1977). Türk halk şiiri (Çev. A. Güzel), *Dünya Edebiyatından Seçmeler*, 4, 56-66.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk millî kültürü*. Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2008). *Türk İslam sentezi*. Ötüken Yayınları.
- Kara, F. (2001). *Namık Kemal'in mektuplarında söz dizimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Kara, F. (2009). Edat ve zarf üzerine düşünceler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 4, 1281-1300.
- Karaağaç G. (2008). *Türkçenin verintiler sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Karaağaç G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin söz dizimi*. Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede söz dizimi*. Akçağ Yayınları.
- Kartal, A. (2011). *Anadolu sahası Türk folklorunda gökyüzü varlıklarının oluşum hikâyeleri ve bunlara bağlı inanmalar* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=zqI_ZOq-b18GC2rT9c2JGqqWYghIwODO7uBBx8lpuSez3TYVtYjI7xK9ptlm2vk
- Kaşgarlı Mahmud. (1985). *Divanü Lugat'it-Türk tercümesi I* (Çev. B. Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. Akçağ Yayınları.
- Kaynar, Ü. (1996). *Türk halk kültürü ve halk müziği*. Ege Yayınları.
- Kıyak, A. (2010). Türk kültüründe gök ile ilgili inanışlar. *Hikmet Yurdu*, 3(6), 211-222.

Koca, S. (2002). Eski Türklerde sosyal ve ekonomik hayat. *Türkler*, 3, 15-37.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.

Kononov, A. N. (1956). *Grammatika sovremennogo turetskogo literaturnogo yazıka*, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Korkmaz Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz Z. (2018). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (1962). Türkçede ok/ök kuvvetlendirme (intensivum) edatı üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten*, 9, 13-29.

Korkmaz, Z. (1999). Türkiye Türkçesinde benzetme yoluyla kurulan birleşik kelimeler 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, Ankara.

Korkmaz, Z. (2007a). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2007b). Türkçede birleşik fiiller ve anlam kaymaları. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, 259-268.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). Türkçenin anlatım gücünde deyimlerin yeri. *Türk Dili*, (801), 16-22.

Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat Araştırmaları II*. Ötüken Yayınları.

Köprülü, M. F. (2003). *Türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.

Kudret, C. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri*. İnkılâp Kitabevi.

Kunos İ. (2019). *Türk halk edebiyatı*. Tuncer Gülensoy (Yay. Haz.). Akçağ Yayınları.

Levend, A. S. (1968). *Ali Şir Nevaî IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Li, Y. S. (2004). *Türk dillerinde sontakılar*. Türk Dilleri Araştırmaları.
- Mandaloğlu, M. (2014). Bozkır Türklerinde ekonominin hayvancılık ve tarıma dayalı olarak değerlendirilmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3, 75-93.
- Mergaliev, T., Sersenbay, B. ve Orınbay, D. (2000). *Kazak kuylerinin tarihi*. Kazakistan Respublikası Bilim Jene Gılım Ministerliğı.
- Mert, O. (2008). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretli görev öğeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, 1-20.
- Muptekov, B. ve Medetbekov, S. (1998). *Jeticudın kuyleri*, Almatı.
- Mustan Dönmez, B. ve Haşhaş, S. (2014). Konularına göre yapılmış türkü sınıflandırmalarının geleneksel Türk halk müziği nazariyatı açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 9, 1619-1629.
- Oğuz, Ö. (2001). *Halk şiirinde tür şekil ve makam*. Akçağ Yayınları.
- Oğuz, Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R. B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Ögüt Eker, G. ve Özkan, T. (2007). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Onay, A. T. (1996) *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'î* (Haz. Cemal Kurnaz). Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (1987). *Türk kültür tarihine giriş IX*. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *İslamiyet'ten önce Türk kültür tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ögel, B. (2002). *Türk mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2006). *Türk mitolojisi II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (1996). Türkçede dille ilgili alış verişlerin ve dil hareketlerinin tarihine toplu bir bakış. *Türk Dili*, 536, 140-148.

- Öner, M. (2017). Türkçede edatlaşmış zarf fiiller. *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 424-430.
- Önler, Z. (2004). *XIV.-XV. yüzyıl tıp metinlerinde Türkçe bitki adları*. Kebikeç Yayınları.
- Özbek, M. (1994). *Folklor ve türkülerimiz*. Ötüken Neşriyat.
- Özbek, M. (1998). *Türk Halk müziği el kitabı I terimler sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Özden, M. (2019). Türkçenin ilk sözlüğünde kullanılan bitki adlarının günümüz Anadolu ağızlarındaki izdüşümleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 602-619.
- Özkan, B. (2010). Güncel Türkçe Sözlük'te zarf olarak tanımlı sözlük birimlerin derlem denetimi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 3, 1764-1782.
- Özkan, M. ve Veysi, S. (2008). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. 3F Yayınları.
- Özmen, M. (1995). Cümleinin altıncı ögesi ve bir terim önerisi. *Türk Dili Dergisi*, (519), 224-227.
- Özsoy, B. S. (2005). *Başlangıcından günümüze örnekleriyle Türk şiiri*. Akçağ Yayınlar.
- Özşahin, M. (2011). *Başkurt Türkçesinin söz varlığı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Öztürk, A. (1986). *Türk anonim edebiyatı*. Bayrak Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Radloff, W. (1911). *Versuch eines wörterbuches der Türk-dialecte*. Imperatorskaya Akademiya Nauk.
- Reinhard, U. (1990). *Sanger und poeten mit der laute*. Dietrich Reimer Verlag.
- Roux, J. P. (1997). *Türklerin tarihi* (Çev. G. Üstün). Ad Yayınları.

- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar* (Çev. A. Kazancıgil ve L. Arslan). Kabalcı Yayınları.
- Sağol Yüksekaya, G. vd., (2006). *Türk dili kitabı*. Duyap Yayınları.
- Sami, Ş. (1978). *Kâmûs-i Türkî*. Çağrı Yayınları.
- Saussey, E. (1952). *Türk halk edebiyatı* (Çev. İ. Başgöz). Emek Basımevi.
- Say A. (2005). *Müzik ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Schacter, P. (1985). Parts of speech systems, (Ed. Shopen and Timothy), *Language Typology And Syntactic Description*. Cambridge University Press.
- Sertkaya, O. F. (2021). Bayram kelimesi üzerine. *Türk Dili*, (833), 4-12.
- Sezgin, F. (2002). Türkçede Batı kaynaklı kelimelerin yoğunluğu ve yabancılaşma sebepleri. *Türkler*, 18, 80-101.
- Solmaz, G. (2020). *Yaşayanların dilinden Erzurum-Sarıkamış-Kars'ta Ermeni zulmü (1918 - 1920)*. y.y.
- Sunel, H. (1992). Çağdaş Türkçede yabancı dillerin etkisi. *Türk Dili*, 485, 951-960.
- Suyer G. (2022). Türkülerdeki isim grubu örnekleri üzerine bir inceleme, *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3 (2), s. 106-118.
- Şahin Ö. F. (2016). Kars türkülerinin dilin dört temel becerisi açısından incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, H. (2015). Yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma sorunu. *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. (ed. Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz). Gazi Kitabevi, 285-304.
- Şenaysoy, S. (2016). *Eski Türkçede sayılar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Şenkardeşler, A. (2013). *Takvimlerin toplumsal işlevleri: saatli maarif takvimi örneği* [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi.

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=1zw6GvYMe-q3Hf6HR-3US3AlSigDFkAz5G_wAQrbwNz_X1nnyYIY-96TNpquurtA

- Şentürk, A. A. (1994). Osmanlı edebiyatında felekler, seyyare ve sabiteler (burçlar). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 131-180.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe söz dizimi*. Kuzey Gazetecilik Ve Matbaacılık.
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken Yayınları.
- Tuna, S. (2013). Sözlü kültürden yazılı kültüre bir metin aktarımı örneği: Muğla'dan derlenmiş bir efsane ile kurumuş ağaçlar hikâyesinin mukayeseli incelemesi [Sosyal Bilimler Karşılaştırmalı Dil-Edebiyat-Eğitim Özel Sayısı]. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, 8.
- Turhan S. (1992a). *Anadolu halk türküleri ve ezgileri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Turhan S. (1992b). *Türk halk musikisinde çeşitli görüşler*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. 20 Haziran 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk, V. (2009). Türkülerde eski (arkaik) sözler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic (Prof. Dr. Ahmet Buran Armağanı)*, 4, 83–88.
- Türktaş, M. M. (2019). Türklerde ad verme ile ilgili bazı tespitler. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat Ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (17), 34-44.
- Uğurlu, N. (2009). *Folklor ve etnografya halk türkülerimiz*. Örgün Yayınevi.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle evrensel dilbilgisi ve Türkçe*. Multilingual Yayınları.

Üstünova, K. (2008). *Ad işletimi (biçim bilgisi)*. Kesit Yayınları.

Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Kesit Yayınları.

Üstünova, K. (2010). İletişim açısından ters tekrar. *Dil Bilgisi Sorunları*. Kesit Yayınları.

Vambéry, H. (1885). *Das Türkenvolk*. F. A. Brockhaus.

Vural, T. (2013). Subject in Konya folk music songs (Konya türkülerindeki konular). *The Journal Of Academic Social Science Studies (Jasss)*, 743–758.

Yakıcı, A. (2013). *Halk şiirinde türkü*. Akçağ Yayınları.

Yavuzel S. T. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürel aktarım açısından türkülerin önemi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yıldırım, D. (1986). Orta Asya bozkırlarından Urum eline (Türk sözlü sanatının yayılması üzerine). *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 2, 441.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/>

EKLER

ON BİN YILIN TÜRKÜSÜ³⁷⁹

Başçeşme'den İndik

Başçeşme'den indik akşamüzeri

Devrisi gündü Kırkağaç'ın pazarı

Bilmem bize değdi kimin nazarı

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Eli kınalı gelinler acılı kaldı

Başçeşme düzünde iki hurç tütün

Etrafımız çevrildi kolcuyla bütün

Durman arkadaşlar kurşunlar atın

Başçeşme düzünü al kanlar aldı

Kucağı bebeli gelinler acılı kaldı

Öveçli kırında üç sıra mezar

Biz vurulduk imamımız dağlarda gezer

Gün olur kalemler bunları yazar

Başçeşme düzünde vurdular bizi

Kolcubaşı İsmail'in gülmesin yüzü (OBYT; 2012, s. 190).

³⁷⁹ Güven, M. (2012). *On Bin Yılın Türküsü*. Fenomen Yayıncılık.

Köroğlu

Bizden selam olsun Bolu Beyi'ne

Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır

Ok gıcirtısından, kalkan sesinden

Dağlar seda verip seslenmelidir.

Düşman geldi tabur tabur dizildi

Alnımıza kara yazı yazıldı

Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu

Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından

Ayırır çoğunu er meydanından

Kır at köpüğünden, düşman kanından

Çevrem dolup şalvar ıslanmalıdır (OBYT; 2012, s. 200).

Kırmızı Gül Demet Demet

Kırmızı gül demet demet

Sevda değil bir alamet

Balam nenni yavrum nenni

Gitti gelmez ol muhannet

Şol revanda balam kaldı

Yavrum kaldı balam nenni

Kırmızı gül her dem olmaz

Yaralara merhem olmaz

Balam nenni yavrum nenni

Ol tabipten derman gelmez

Şol revanda balam kaldı

Yavrum kaldı balam nenni

Kırmızı gül deste deste

Biter aheste aheste

Bayram bize oldu çile

Hasan ne bekler Sivas'ta

Uyu benim körpe balam

Kırmızı gül her dem olmaz

Yaram derin tabip gelmez

Bu derdi çekmeyen bilmez

Şu revanda balam kaldı

Balam nenni yavrum neni

Kırmızı gülün sevdası

Bülbülü eyledi asi

Revan şu dağın arkası

Ne gelen var ne de giden

Balam nenni yavrum ninni

Kırmızı gül rengin soldu

Yaprağın yad eller yoldu

Geleceğim altüst oldu

Şu revanda babam kaldı

Yavrum nenni balam nenni

Kırmızı gül tez kocaldı

Her dertten nasibin aldı

Dört bir yanın diken saldı

Kimi görse yardım bekler

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gül ara ara

Gülü gül içinde ara

Ayrılık çaresiz yare

Kader yuvamızı yıktı

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gül gönlüm sende

Kokun aldım yel esende

Mezar sarar bedenime

Gelsen de bir gelmesen de

Balam nenni yavrum nenni

Kırmızı gülün bitişi

Dikenin güle batışı

Bülbülün sefil ötüşü

Duyanı hayrete saldı

Balam nenni yavrum neni (OBYT; 2012, s. 242-243)

Taburun Önünde

Taburun önünde tüfek çattılar

Evime barkıma haber saldılar

Vakitsiz gidene sala verdiler

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş asker ölmesi

Koğuşun önünde kuruldu kazan

Kolların kırıla mezarım kazan

Böyle garipleri yıkar mı adam

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş asker ölmesi

Ben giderim dünya sana ne oldu

Görmedi bir daha gözüm kör oldu

Hicran ateşi de gönlüme doldu

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş murat alması

Anama deyin de odama girsin

Kaytanlı şalıma uçkurum taksın

Gurban gurban desin beni arasın

Ne yaman zor imiş garip ölmesi

Ne yaman güç imiş murat alması (OBYT; 2012, s. 253-254).

Gelin Ümmü

Kaçındasın gelin Ümmü kaçında?

Sarı altınlar delebiyor saçında.

Gelin Ümmü kaldı göller içinde.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

On sekizdir siyah saçın örgüsü

Bu güzellik sana hakkın vergisi

Suya düştü Ümmü kızın kendisi.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Davulcusu kaya dibi dolaşır.

Seymanları kuzu gibi meleşir.

Evlerine kara haber ulaşır.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Altın tası suya düşmüş dalabilir

Sırma saçlar su üstünde yalabilir.

Şu gelinsiz gelen kervan banadır.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Akmaz iken kanlı sular harladı.

Gelin Ümmü başın kimler bağladı.

Gökte melek yerde insan ağladı.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Başımdan yazmamı yörükler aldı.

Ağzımdan firmamı balıklar aldı.

Gayrı kavuşmamız mahşere kaldı.

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

Kapı ardına asakoymuş eleği.

Genç kızların bekârlardan dileği

Anasının mühür gözlü meleği

Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?

Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...

*Yeni çıkmış kestanenin dalına
Beni koymadılar kendi halime
Kimseler düşmesin böyle zalime*

*Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?
Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...*

*Yol üstüne kurakoymuş çıkırığı
Oyun havasına büker ipliği
Anasının bir tanecik kekliği*

*Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?
Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü...*

*Dam başına asakoymuş kalbırı
Bekârları yatağından kaldırır
Bu dert bizi iflah etmez öldürür.*

*Katil göller nerelere koydun Ümmü'mü?
Ümmü'mü, Ümmü'mü gelin Ümmü'mü (OBYT; 2012, s. 205-207).*

Meliha (Maley)

Kızılırmak coşmuş gel beri beri

Güzel İmranlı'dan aldım haberi

İsmet'i kapına kul eyle bari

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Çermişek'in önü bir büyük kaya

Maley'i benzettim üç günlük aya

Çektiğim emekler hep gitti zaya

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Çermişek'in önü bir derin dere

Tutun elimden de batırın kara

Bilseydim giderdim bir ıssız yere

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i

Maley'in giydiği dühan basması

Maley'i sorarsan köyün yosması

Maley'i yakıştır zülûf kesmesi

Alamadım Maley'i saramadım Maley'i (OBYT; 2012, s. 218).

Göç Göç Oldu

Göç göç oldu göçler yola dizildi

Uyku geldi ela gözler süzüldü

Üç gün oldu elim yârdan üzüldü

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu.

Doldur doldur nargilemi tazele

Sarardı gül benzim döndü gazele

Tut elimden götür (indir) beni mezere

(At üstüme avuç avuç toprağı)

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu.

Asker indi lıca'nın düzüne

Geri döndüm şehir çarptı gözüme

(Geri döndüm düşman çarptı gözüme)

Ben garibem kimse bakmaz yüzüme.

Ağam nerden aşar gelir yaylanın yolu.

Paşam nerden aşar gelir Bingöl'ün yolu (OBYT; 2012, s. 260).

Hoş Gelişler Ola

Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa

Askerin milletin bayrağıyla çok yaşa

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne

Cephede süngüler ayna gibi parlıyor

Doğunun Türkleri bayrak açmış bekliyor

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne

Parlayan yıldızın âlemi tenvir eder

Cumhuriyet bayrağın semalar içre süzer

Arş arş arş ileri ileri arş ileri

Marş ileri dönmez geri Türk'ün askeri

Sağdan sola soldan sağa

Al da bayrağı düşman üstüne (OBYT; 2012, s. 262-263).

Ahçik

Ahçik'i yolladım Urum eline

Eser bad-ı saba zülfün teline

Gel seni götürem İslam eline

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik

Vardım kiliseye baktım haçına

Gönlümü bağladım sırma saçına

Gel seni götürem İslam içine

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik

Vardım kiliseye hac suda döner

Ahçik'i kaybettim yüreğim yanar

Ben dinen dönersem el beni kınar

Serimi sevdaya salan o Ahçik

Aman o Ahçik civan o Ahçik (OBYT; 2012, s. 277).

Sarı Gelin

Erzurum arşı pazar

İçinde bir kız gezer

Elinde divit kalem

Katlime ferman yazar

Palandöken yüce dağ

Altı mor sümbüllü bağ

Seni vermem yadlara

Nice ki bu canım sağ

Neynim amman aman

Neynim amman aman

Neynim amman aman (OBYT; 2012, s. 317).

Gidirem

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum

Çaresiz dişimi sıktım gidirem

Gafillerden darbe yedi gururum

Kaderime boyun büktüm gidirem

Selam olsun ecdad ile ebâya

Abdurrahman Gazi, Habip Baba'ya

Tuz ektiler çalıştığım çabaya

Emeğimi suya kattım gidirem

Benim canım feda idi bin cana

Bin can az gelirse iki bin cana

Kırk sene gözyaşı döktüm fincana

Kattım Karasu'ya aktım gidirem

Kırılmış sazımı astım tavana

Çevirdim yönümü döndüm divana

Gurbet kelepçedir yurdu sevene

Bilerek koluma taktım gidirem

Nazar ettim sağım ile soluma

Sanki matem düşmüş yâr otağına

Seyreyledim Palandöken Dağı'na

Üç kez geri döndüm baktım gidirem

*Yel devirsin sebeplerin kökünü
Sırtıma verdiler sitem yükünü
Kırk senedir beklediğim ekini
Harmana dökmeden yaktım gidirem*

*Palandökenlerin sisli dumanı
Engininde bulamadım gümanı
Ezanlar okundu seher zamanı
Üç kez geri döndüm baktım gidirem*

*Alnımız apaçık yüzüm karasız
Buna rağmen koymadılar yarasız
Tanbura köyünden Emrah Çaresiz
Ben de Erzurum'dan çektim gidirem*

*Reyhani'yim derdim gamım dinmedi
İftira darbesi cana sinmedi
Zeynel Horasan'a gitti dönmedi
Bu da benim kara bahtım gidirem (OBYT; 2012, s. 331-332).*

Manda Yuva Yapmış

Of of Manda yuva yapmış söğüt dalına, aman aman;

Yavrusunu sinek kapmış gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım.

Of of... Sabahlayın erken çifte giderken, aman aman;

Öküzüm torbadan düştü gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım.

Of of... Sabah ezanını okurken, aman aman;

Müezzin minareden uçtu gördün mü? Amanın yandım.

Amanın amanın amanın yandım,

Tiridine tiridine tiridine bandım,

Bedava mı sandın para vedim aldım (OBYT; 2012, s. 336).

KIRIK SAZIN TRKS³⁸⁰

Aşağıdan Gelir

Aşağıdan gelir omuz omuza

Çiğdem de karışmış güle nergise

Benden selam olsun o vefasıza

Küğre bayramınız karalı geldi

Yorgun argın geldim orak biçmeden

Köyün çeşmesinden bir su içmeden

Yağı kurşun gitmez ciğer deşmeden

Küğre bayramınız karalı geldi

Çağıla yaslandım cigaram içem

Yağı kurşun gelir nereye kaçam

Kanadım yoktur ki havaya uçam

Küğre bayramınız karalı geldi

Çekin kır atımı gidelim hana

Söyleyin kerveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok gördü bana

Küğre bayramınız karalı geldi

Başımda ağlaşır gelinler kızlar

Sağ yanım ellemen sol yanım sızlar

Küğrem mapushane yolunu gözler

Küğre bayramınız karalı geldi (KST; 2021, s. 99).

³⁸⁰ Güven, M. (2021). *Kırık Sazın Türküsü*. Fenomen Yayıncılık.

Havalanma Telli Durnam

Bir yıldız doğdu yüceden yâr yâr aman

Şavkı vurdu pencereden o leylim

Kavlim var dün geceden yâr yâr aman

Kanlım oldun sarı yıldız dön dön aman

Bir yıldız doğdu nur ile

Âlemi yaktı zâr (ağlama) ile

Ahdım (sözüm) vardı o yâr ile

Neye doğdun sarı yıldız, mavi yıldız

Evler yıkan, beller büken, kervan kıran yıldız hey (KST; 2021, s. 132).

Kızılırmak

*Gızılırmak can incitme sen bugün
Mübarek günlerdir sel bayram eder
Kitabın gavlince dağlar al geymiş
Garişmış nergisi çöl bayram eder*

*Bülbülünen saka ötüşen kuşlar
Geçen üç aylarda şivana başlar
Eser yel eğilir dallar ağaçlar
Eğilmiş secdeye dal bayram eder*

*Günüm getti artıh görünmez yolum
Mevla'nın aşgına kibledir yönüm
Daim ağlamaktır bu benim kârım
Said ağlamakta el bayram eder.*

*Yavru şahin bir kekliği sorahlar
Döğünce çıkası göksü yelekler
Cennette huriler gökte melekler
Mahlugat sevinir kul bayram eder (KST; 2021, s. 140).*

Teyyaremi Uçurdum

Teyyaremi uçurdum

Yeşildağ'a düşürdüm

Yeşildağ'a varınca

Ben aklımı şaşırdım

Teyyaremin kanadı

Kanlar yere damladı

Kanlar yere damlayınca

Hep anneler ağladı (KST; 2021, s. 144).

Ala Çorap Örmedim

Ah... Ala çorap örmedim de

Ayağıma giymedim

Çok güzeller gördüm amma

Gıymat kız gibi görmedim

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay...

Ah... Sabah kalktım er gittim de

Göl köyünü de yol ettim

Hasan da çavuş uslanmazsa

Ben Gıymat'ı yâr ettim

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay...

Ah... Kiraz koydum sepete de

Yâr oturur tepede

Gıymat kızın gözleri de

Şan oldu memlekete

Hoppa ninna ninanay

Nina nay nay nay da

Yandım şina şina nay

Şina nay nay nay... (KST; 2021, s. 153).

Ceviz Arasında

Ceviz arasında vardır evimiz

Yâr seninle böyle miydi kavlimiz?

Mezar arasında yandım aman harman olur mu?

Kama yarasına yandım aman derman olur mu?

Mezarımı benim derin kazın yandım da bol olsun

Ben ölüyom aman sevdiceğim sağ olsun... (KST; 2021, s. 159).

Çayda Çıra Yanıyor

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay)

Humar göz uyanıyor (Hop hop nanay nanay)

Fitil çifte yara bir (Hop hop nanay nanay)

Yürek mi dayanıyor (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıra yakarım (Hop hop nanay nanay)

Yâr yoluna bakarım (Hop hop nanay nanay)

Bir yüzgörümlüğüne (Hop hop nanay nanay)

Beşibirlik takarım (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıralarım var (Hop hop nanay nanay)

Gizli yaralarım var (Hop hop nanay nanay)

Eller al yeşil giymiş (Hop hop nanay nanay)

Benim karalarım var (Hop hop nanay nanay)

Çayda çıra yanıyor (Hop hop nanay nanay)

Engeller uyanıyor (Hop hop nanay nanay)

Çözme tabip yaramı (Hop hop nanay nanay)

Al kana boyanıyor (Hop hop nanay nanay) (KST; 2021, s. 161).

Dağlar Oy Dağlar

*Diledim ki nazlı yâre gideyim
Her yandan çevirdi yolumu dağlar
Gurbet elde garip kaldım nideyim
Kırdı kanadımı kolumu dağlar*

*Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar
O yârin hasreti bağrımı dağlar
Dağlar oy dağlar içim kan ağlar
O yârin hasreti bağrımı dağlar*

*Ayrılan güler mi nazlı yârinden
Küle döndüm hasretinden narından
Kurtulmadım boranından karından
Perişan eyledi hâlimi dağlar*

*Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar
O yârin hasreti bağrımı dağlar
O yârin hasreti bağrımı dağlar
Şimdi sevdiğimin gözü yollarda*

*Dağlar oy dağlar içim kan ağlar
Sadık Miskini'ye yaban ellerde
Reva mı gördünüz ölümü dağlar
Kalıp eylenemem ıssız bellerde*

Dağlar oy dağlar dumanlı dağlar

O yârin hasreti bağırmı dağlar

Dağlar oy dağlar içim kan ağlar

O yârin hasreti bağırmı dağlar (KST; 2021, s. 164-165).

İnce Giyerim İnce

İnce giyerim ince

Pembe yakışır gence

İnsan bir hoş oluyor

Sevdiğini görünce

Ooooo sen yan ben yana

İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana

Derelerin çakılı

Nerden aldın akılı

Döne döne oynuyor

Ağbeyimin çakırı

Ooooo sen yan ben yana

İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana (KST; 2021, s. 172).

Kara Koyun

Koyun seni güttüm güttüm getirdim,

Getirdim de baş arkaca yatırdım;

Ablam sağdı ben önünde oturdum.

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan.

Çok analar mahrum kaldı, anasından kızından...

Korkar oldum şu dağların kurdundan

Koyun geldi, kuzu gelmez ardından;

Ben de bıktım şu ananın derdinden,

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan

Çok analar mahrum kaldı, anasından, kızından...

Kara koyun sana çanlar takayım,

Takayım da ben keyfime bakayım;

Senin için, dağı taşı yıkayım,

Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan,

Çok analar mahrum kaldı, yavrusundan, kızından...

Tuz yalattım, ciğerini ağırlara belettim

Sonra seni çay başına ilettim;

İçme koyun o suyu, içme dön geri,

Şimdi sözlerimi tutmanın yeri... (KST; 2021, s. 179).

Kömür Gözlüm

Kömür gözlüm ataşına düşeli,

Didem kan yaş döker, dilim dad eyler,

Diyarı gurbette sefil, sergender (sergedan)

Bana senden (haktan) başka kim imdat eyler?

Ezelden olmuşum gamlar düşkünü,

Ben feleğe minnet etmem beş günü,

Selvim ne beklersin Şah'ın köşkünü?

Felek yıkar bir gün ya berbat eyler.

Baş koymadım nazlı yârın dizine,

Doya doya bakamadım yüzüne,

Uyma Selvi'm, uyma eller sözüne,

Seni benden, beni senden yâd eyler.

Yine rengin almış dağlar lalesi,

Yıkıldı gönlümün burcu, Kalesi.

Emrah'ın çektiği Selvi belası,

Ne öldürür beni, ne azat eyler. (KST; 2021, s. 187).

Mor Keçe

Mor keçeyi boyamadım

Çoban sana doyamadım

Çoban seni seviyordum

Utandım da diyemedim

Le le çoban

Çal kavalı garip oğlan

Çobanın elinde kaval

Hele ardında sürüsü var

Eğer çoban susadınsa

Bizim evin önü pınar

Le le çoban

Çal kavalı garip oğlan (KST; 2021, s. 193).

Mühür Gözlüm

Mühür gözlüm seni elden

Sakınırım kıskanırım

Uçan kuştan esen yelden

Sakınırım kıskanırım

Kavımından akrabandan

Kardaşından öz babandan

Seni doğuran anandan

Sakınırım kıskanırım

Beşikte yatan kuzundan

Hem oğlundan hem kızından

Ben seni senin gözünden

Sakınırım kıskanırım

Havadaki turnalardan

Su içtiğin kurnalardan

Geyindiğin sırmalardan (urbalardan)

Sakınırım kıskanırım

Ali İzzetî amcalardan

Elindeki goncalardan

Yerdeki karıncalardan

Sakınırım kıskanırım (KST; 2021, s. 194-195).

Yol Üstünde Karakol

Yol üstünde karakol, belalım amman amman

Nerden gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim

Şu karşıki tepeden, belalım amman amman

Belki gider yâre yol, dost yârim perişan hâlim

Bu yollar meste gider, belalım amman amman

Dolanır dosta gider, dost yârim perişan hâlim

Yıkılası gurbet el, belalım amman amman

Sağ gelen hasta gider, dost yârim perişan hâlim

Bu pınar çeşme pınar, belalım amman amman

Hep kuşlar ona konar, dost yârim perişan hâlim

Bugün yâri görmedim, belalım amman amman

Yüreğim ona yanar, dost yârim perişan hâlim (KST; 2021, s. 210).

Yemen Ağdı

Havada bulut yok bu ne dumandır

Mehlede ölüm yok bu ne şivandır

Şu Yemen elleri ne de yamandır.

Anom Yemen'dir, gülü çimendir

Giden gelmiyor acep nedendir.

Burası Muş'tur, yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir.

Kışlanın önünde redif sesi var

Açın çantasını bakın nesi var

Bir çift kundurayla bir de fesi var

Anom Yemen' dir gülü çimendir

Giden gelmiyor acep nedendir

Burası Muş'tur, yolu yokuştur

Giden gelmiyor acep ne iştir (KST; 2021, s. 222).

Misget

Güvercin uçuverdi

Kanadın açiverdi (Yâr yandım aman, aman ayrılamam)

Elin oğlu değil mi (Aman aman aman)

Sevdi de kaçiverdi

A benim aslan yârim

Duvara yaslan yârim

Duvar cefa götürmez

Sineme yaslan yârim

Güvercinim uyur mu?

Çağırsam uyanır mı?

Misget orda ben burda

Buna can dayanır mı?

A benim hacı yârim

Başımın tacı yârim

Eller bana acımaz

Sen bari acı yârim

Caminin müezzini yok

İçinin düzeni yok

Çok memleketler gezdim

Misget'ten güzeli yok.

Daracık daracık sokaklar

Misget şeker topaklar

Pul pul olsun dökülsün

Kız seni öpen dudaklar

Caminin ezan vakti

İçinin düzen vakti

Ben Misget'i yitirdim

Sonbahar güzel vakti

Gökte yıldız sayılmaz

Çiğ yumurta soyulmaz

Uçar avrat almayan

Hiç erkekten sayılmaz (KST; 2021, s. 224-225).

Mızıka Çalındı

Mızıka çalındı, düğün mü sandın?

Al yeşil bayrağı gelin mi sandın?

Yemen'e gideni gelir mi sandın?

Tez gel ağam tez gel dayanamirem,

Uyku gaflet basmış uyanamirem,

Ağam öldüğüne inanamirem.

Koyun gelir kuzusunun adı yok,

Sıralanmış küleklerin sütü yok,

Ağamsız da bu yerlerin tadı yok.

Tez gel ağam tez gel dayanamirem,

Uyku gaflet basmış uyanamirem,

Ağam öldüğüne inanamirem.

Ağamı yolladılar Yemen eline;

Çifte tabancalar takmış beline;

Ayrılmak olur mu taze geline.

Tez gel ağam tez gel dayanamirem

Uyku gaflet basmış uyanamirem

Ağam öldüğüne inanamirem (KST; 2021, s. 228).

Vurun Evlatlarım

Karadağ'dan düşman topu patlıyor

Asker hücum etmiş Kars'a atlıyor

Hırsından Marzmanof iki çatlıyor

Yarın evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Atın aslanlarım Kars'ı alalım

Ermeni'yi toptan esir kılalım

Yaralı millete merhem olalım

Sarın evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Kars'ın kalasında Yahni Çölü'nde

Askerler yürüyor Gümrü yolunda

Halid Paşa önde, tüfek elinde

Vurun evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Süvariler kalkmış atın gemliyor

Mirmanof göğsünden kanlar damlıyor

Süngüden Ermeni gayet hamlıyor

Sürün evlatlarım Allah aşkına

Şehit olanımız cennet köşküne

Halid Paşa der ki "Durmayın atın!"

Ermeni'nin kökü gelsin büsbütün

Antranik, Tiflis'e kaçıyor; tutun.

Varın evlatlarım Allah aşkına,

Şehit olanımız cennet köşküne (KST; 2021, s. 231-232).

Anamur Yolları

Anamur yolları kayrak çakıllı
Öyle bir yâr sevdim uyar akıllı
Anamur üstünü duman bürüdü
Herkes sevdiğini aldı yürüdü

Anamur yolları yâr yâr
Kaynak da çakıllı a canım
Öyle bir yâr sevdim yâr
Uyar da akıllı canım
Sürmelim amman
Ben yandım amman
Sevmişem amman

Anamur üstünü yâr yâr
Duman da bürüdü a canım
Herkes sevdiğini yâr
Aldı da yürüdü a canım

Sürmelim amman
Ben yandım amman
Sevmişem amman

Anamur yolları yâr yâr

Dardır da geçilmez a canım

Soğuktur suları yâr

Bir tas da içilmez a canım

Sürmelim amman

Ben yandım amman

Sevmişem amman (KST; 2021, s. 242-243).

Böyle Bağlar

Böyle bağlar anam,

Yâr başını böyle bağlar

Kuş uçmaz, bülbül ötmez

Yıkılsın anam böyle bağlar

Böyle bağlar anam,

Gelin başını böyle bağlar

Bülbül güle konmadı

Ne yapsın anam böyle bağlar.

Soğuk yerde nar olur mu?

Sıcak yerde kar olur mu?

Bağban çürük, bağ neylesin

Viran yerde bağ olur mu?

Yüce dağlar karsız olmaz

Yiğitler ikrarsız olmaz

Başka bahçeyi besleyeyim

Oğul bağı, barsız olmaz.

Yüce dağdan kar bekleme

Rüzgâr yerden kar bekleme

Yedi bahçeyi becersen

Sen oğlundan bar bekleme (KST; 2021, s. 246-247)

Denizin Dibinde Hatça'm

Evlerinin önünde pınarlar harlar

Hatça'm çıkmış pencereye ay gibi parlar

Ben Hatça'yı yitirdim de dumanlı dağlar

Gözlerimin pınarları durmadan çağlar

Ovalara duman çökmüş göremidin mi?

A kız kendi saçını öremedin mi?

Alçaklara karlar yağmış yükseklerle buz

Gel sarılalım kaçalım ince belli kız

Denizin dibinde Hatça'm demirden evler

(Denizli ilinde de Haççe'm demirden evler)

Ak gerdanın altında da çiftedir benler

O kınalı parmaklar da o beyaz eller

Yolcuyu yolundan eyleyen dilber

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Hatça'yı görenler sevdalanıyor

Üçüne de beşine de Hatça'm onuna

Ben de yandım Hatça'mın basma donuna

Yüce dağ başına Hatça'm ekin ekilmez

Yağmur yağmayınca Hatça'm kökü sökülmez

Ellerin köyünde Hatça'm kahr çekilmez

Doldur ağuları içelim Hatça'm

Varman kızlar varman kirli çobana
Çoban evde durmaz gider yabana
Ovalara duman çökmüş göremedin mi?
A kız kendi saçını öremedin mi?

Varman kızlar varman kirli çobana
Şehir oldu bana her zaman zehir
Çok dediler arkadaşlar yâr senin değil
Doldur ağuları içelim Hatça'm

Alçaklara karlar yağmış yükseklerle buz
Gel sarılalım kaçalım ince belli kız
Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor
Hatça'yı görenler sevdalanıyor

Yüce dağ başında Hatça 'm harmanın mı var
Harmanı kaldırmaya dermanın mı var
Hatça 'm beni öldürmeye fermanın mı var
Doldur ağuları içelim Hatça 'm

Ovalara duman çökmüş göremedin mi
A kız kendi saçını öremedin mi
Alçaklara karlar yağmış yükseklerle buz
Gel sarılalım kaçalım ince belli kız (KST; 2021, s. 253-254).

Evlerinin Önü Kavak

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Elim kına yüzüm duvak

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Çattılar ocak taşını

Vurdular düğün aşını

Çağrın gelsin yoldaşını

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Evlerinin önü iğde

İğdenin dalları yerde

Al tavanlı yüksek evde

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Evlerinin önü mersin

Sular akar herzin herzin

Mevla'm sevdiğine versin

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu

Baba pazara vardın mı?

Bir okka kına aldın mı?

Bu da kızıma dedin mi?

Uyan Ali'm sabah oldu

Gün doğmadan neler oldu (KST; 2021, s. 256-257).

Odasına Vardım

Odasına vardım kahve pişirir

Kıvalı parmaklar fincan devşirir

Seni gören âşık aklın şaşırır

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini

Odasına vardım namaza durmuş oy

Kaşları gözleri aney yandım hudey kendine uymuş

Sanırsın karşında bir aydır doğmuş oy

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini

Keten köynek giymiş yakası ezik oy

Koluna yaptırmış aney yandım hudey altın bilezik

Öpmeye kıyamam sevmeye yazık oy

Baba nerden aldın aney yandım hudey sen bu gelini (KST; 2021, s. 260).

Trenin Paftaları

Trenin paftaları

Üstünün noktaları

O yâr gelecek diye

Sayarım haftaları

Ağbom ağbom can ağbom

Sebeğim oldun ağbom

Tren geliyor tren

Yâri bana getiren

Bu postaya çıkmadı

Genç ömrümü bitiren

Ağbom ağbom can ağbom

Sebebimsin sen ağbom

Sebeğim oldun ağbom

Sebebimsin sen ağbom

Tren düdüğü çalıyor

Aklım baştan alıyor

Şu hasretlik günümde

Beni derde salıyor

Ağbom ağbom can ağbom

Sebeğim oldun ağbom

Sebebimsin sen ağbom (KST; 2021, s. 263-264).

Yayladan Gel

Gelin oldum Karabel'in eline

Yedi bayram kına yakmam elime

Gurban olam çiğdem gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Önüme koydular bir çift suyudu

Çocuk geldi kucağımda uyudu

Baba bana edeceğin bu muydu?

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Senin baban karşı köyün hocası

Çok peşime düştü genci kocası

Bana derler şu çocuğun kocası

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Gelin oldun Garabel'in eline

Yedi bayram kına yakma elime

Gurban olam senin gibi geline

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Senin baban karşı köyün hocası

Çok peşime düştü genci kocası

Bana derler şu kötünün kocası

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

*Ne kadar methetsem o kadar güzel
Top bürür saçını gözünü süzer
Miskalar yaptıram değmesin nazar
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan*

*Ben de gelin oldum Garabel'in eline
Yedi bayram kına yakmam elime
Gurban olam güççük gibi geline
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan*

*Altına serdiler minderden döşek
Kucağıma koydular ufak bir uşak
Küskün değilim ki gülek barışak
Yayladan gel suna boylum yayladan*

*Sabahınan oğlan gider guzuya
Dişleriynen ekmek doğrar taziya
Adını sorarsan adı Şaziye
Yayladan gel suna boylum yayladan*

*Ocağa koyduğum diünkü suyudu
Şahin geldi kucağımda uyudu
Aman Allah bana yapacağın bu muydu?
Yayladan gel suna boylum yayladan*

Karşı köyde köyümüzün hocası

Başıma toplandı genci kocası

Dizime vurdum da gerdah gecesi

Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Yayladan gel ve trenin paftaları yok (KST; 2021, s. 265-266).

Sepetçioğlu

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu

Hiç gitmiyor kollarımdan Efe'm de sızısı vay vay

Böyle imiş alnımızın yazısı

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Kalk gidelim kışla önü aşağı

Salı vermiş ince belden Efe'm de kuşağı vay vay

Yaman olur Kastamonu uşağı

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Seslen Sepetçioğlu efece seslen

Laleli çimenli dağlara yaslan

Analar doğurmaz sen gibi aslan

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay

Hep düşmanlar mahkemeye doldular

Anamı babamı ordan kovdular

Sünek gibi koç yiğidi boğdular

Yassıl dağlar yassıl, Osman Efe'm de geliyor vay vay (KST; 2021, s. 285-286).

Osman Efe

Yaylalar içinde Erzurum yayla

Şehirler içinde Konya'dır Konya

Vurulmuş aslanım şen olsun dünya

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın bindiği arap küheylan

Yine mi geliyor karalı bayram

Anası oturmuş oğluna hayran

Döşeyin hanları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın mavzeri terkide bağlı

Müfrezeler sarmış hem sollu sağlı

Anası havlıyor vurulmuş oğlu

Döşeyin evleri aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.

Aslanın bindiği yıldızlı eyer

Her gelen kurşunlar Osman'a değer

Osman'ı görmeyen kendini över

*Döşeyin hanları aslan geliyor
Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.*

*Osman Efe'm gider yolun sağında
At işlemez oldu Konur Dağı'nda
Büyük ferman çıkmış Konya beyinde*

*Süpürün hanları aslan geliyor
Dağların kilidi Osman geliyor.*

*Aslanın çektiği garibin yası
Kırşehir elinde duyulur sesi
Ağızına doluşmuş kurşunun isi*

*Döşeyin evleri aslan geliyor
Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.*

*Efeler içinde Osman Efe hey
Peşine düşmüş de şu Karaca Bey
Yere batsın seni ele veren köy*

*Açın kapıları aslan geliyor
Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor.*

Süre süre indirdiler üç taşa

On iki kaymakam, beş tane paşa

İfade sorarlar yatan üleşe

Döşeyin hanları aslan geliyor

Giyinmiş kuşanmış Osman geliyor (KST; 2021, s. 289-290).

Taşbebek

Bir oğlum olsa da gitse hocaya

Okuya okuya çıksa heceye

Muştular verseler bizim peceye

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Ninni söylemeyen dili neyleyim.

Bir kızım olsa da bir fistan diksem

Zülfünü tarayıp, saçını örsem

Eller ile ben de gülsem güvensen

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Tomurcuk vermeyen gülü neyleyim.

Bir elekçi gelse bir elek alsam

Iğrana ığrana toprak elesem

Kutnu kumaşa beze belesem

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Bebek belemeyen kolu neyleyim.

Babası oturmuş bir evlat ister

Kadir Mevla'm bize bir evlat göster

Evlatsız gidersek kınaman dostlar

Neyleyim neyleyim eli neyleyim

Evlatsız kalan evi neyleyim (KST; 2021, s. 298-299).

Asri Gurbet

Asri gurbet harap etmiş köyümü

Bülbül göçmüş baykuş konmuş gecele

Ben ağayım ben paşayım diyenler

Kapıları kitlemişler lo gecele...

Bir ev burda bir ev garşıda galmış

Hele sorun bakın bizim gomşular n'olmuş?

Kırk senelik ağaç çürümüş galmış

Bu köy bizim köye benzemir lo gecele... (KST; 2021, s. 304)

Bir Havar

Bir havar eyleyin elden ellere

Gönül ravzasından civanım gitti

Bir ateşi Cansu düştü dillere

Lali mercan ebru kemanım gitti.

Gitti o yâr ile ülfetim çağı

Gül beyi vuslatın söndü çırağı

Ateş almış gönül yoktur durağı

Derdim azdı elden dermanım gitti.

Lütfi ya sen kesme ümit Hüda'dan

Ayırma gönlümü nuri Hüda'dan

"La-taknatü" gelir yine sedadan

Sen sanma Rahim-i Rahmanım gitti (KST; 2021, s. 306).

Bülbülün Kanadı Sarı

Bülbülün kanadı sarı

Ben ağlarım zarı zarı

Elimden aldılar yârı

Garip garip ötme bülbül

Benim derdim bana yeter

Bir dahı sen katma bülbül

Bülbülün kanadı beyaz

Gece buzlu gündüz ayaz

Al kalemi derdimi yaz

Garip garip ötme bülbül

Benim derdim bana yeter

Bir dahı sen katma bülbül (KST; 2021, s. 310).

Kalktı Göç Eyledi

Kalktı göç eyledi Avşar illeri

Ağır ağır giden iller bizimdir

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımın temreni

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişahın ise dağlar bizimdir.

Dadaloğlu, yarın kavga kurulur

Öter tüfek davulbazlar vurulur

Nice koç yiğitler yere serilir

Ölen ölürlük kalan sağlar bizimdir (KST; 2021, s. 323-324).

Karahisar Kalesi

Karahisar Kalesi yıkılır gelir

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini Kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım

Ben bir koyun olayım sen de bir kuzu

Meleye meleye getirek yazı.

Karahisar Kalesi yıkılır gelir

Kâkülü boynuna dökülür gelir

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini Kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım, bayramlaşalım (KST; 2021, s. 326-327).

Mecnunum

Mecnun'um Leyla'mı gördüm

Bir kerrece bahtı geçti

Ne sordum ne de söyledi

Kaşlarını yıhtı geçti.

Soramadım bir çift sözü

Ay mıydı, gün müydü yüzü

Sandım ki Zöhre Yıldızı

Şavkı beni yahtı geçti

Ben bu sırra eremedim

Ateşinden göremedim

Seher vahtı göremedim

Yıldız gibi ahtı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı

Bu dertler yaralar bizi

Gamze oku bazı bazı

Yâr sineme çahtı geçti

İzzetî bu ne hikmetmiş

Uyur iken gördüm bir düş

Yâr zülfünü kement etmiş

Boynumuza tahtı geçti (KST; 2021, s. 332).

Munzur Dağı

Munzur Dağı silelenmiş garinan

Aram açık ela gözlü yârınan

Eller bayram eder nazlı yârınan

Benim ömrüm geçer ahuzarınan

Selvinin dalına yaslanmayasın

Yağan yağmur ile ıslanmayasın

El gızı dediğin Ezrail dostu

Yalan sözlerine inanmayasın (aldanmayasın) (KST; 2021, s. 334).

Eminem

Emine'm oturmuş da daşın üstüne

Daramış zülfünü de kaşın üstüne

Bir selamın gelse de başım üstüne

Emine'm Emine'm yosma Emine'm

Üç köyün içinde koşma Emine'm

Vurma kardaş vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de kardaş derd olur sana

Emine'min evini araladılar

Dağların ardında paraladılar

Emine'min tabudunu karaladılar

Emine'm Emine'm yosma Emine'm

Üç köyün içinde koşma Eminem

Vurma kardaş vurma yazıktır bana

Ben ölürsem de kardaş derd olur sana (KST; 2021, s. 346).

Güzel Kızın Ağdı

Kara şalvar yıldır yıldır.

Kardeş tüfeğini doldur

El içinde arlanıyom

Evimize gidek d'öldür

Dağların karı erisin

Yayla çiçeği yürüsün

Bedda vermem kardeşime

Ağzımda dilim çürüsün

Hele bakın eloğluna

İk'elin sokmuş koynuna

Bu dünyada bir şey bilmem

Ahrette sarıl boynuma

Varmam pınarın başına

Gülyağı sürmem kaşıma

Ben bu yaradan ölürsem

Ceza vermen kardeşime

Yüce dağın karıydım

Ben anamın biriyidim

Yazık oldu eloğluna

Sağ gözüniin nuruyudum

Ardımda yüz on belğim

Çiğnimden aldım soluğum

Böyle söyledi'me bakman

Vallahi de ben ölüyom (KST; 2021, s. 351-352).

Yusuf'un Türküsü

Yeniköy'e gitmeli

Tarlaları herk etmeli

Konaklı'nın yüzünden

Çarşambaya gitmeli.

Odalar yaptım tahtalı

Kilimleri noktalı

Bu işi de yapan

Demircili'nin muhtarı.

Demircili'nin düzünden

Bir su içtim gözünden

Ben vuruldum gidiyom

Yan Ali'nin yüzünden

Kara mağaranın başları

Civ civ eder kuşları

Kargaların ağzında

Yusuf'un üleşleri (KST; 2021, s. 356).